

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

FERİŞTEOĞLU'NUN CAVIDÂN-NÂME
TERCÜMESİ: 'IŞK-NÂME
(İNCELEME-METİN)

DOKTORA TEZİ

İsmail ARIKOĞLU

VAN-2006

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

FERİŞTEOĞLU'NUN CAVIDÂN-NÂME
TERCÜMESİ: 'IŞK-NÂME
(İNCELEME-METİN)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
İsmail ARIKOĞLU

Danışman
Prof. Dr. Muhsin MACİT

VAN-2006

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Bu çalışma, jürimiz tarafından TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI.....
..... ANABİLİM DALI, TÜRK EDEBİYATI.....
.....BİLİM DALI'nda DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan:(Danışman) Prof. Dr. Muhsin MACİT.....

Üye: Doç. Dr. Ömür CEYLAN.....

Üye:Doç. Dr. Yaşar ŞENLER.....

Üye: Yrd. Doç. Dr. Veysi SEVNÇLİ.....

Üye:Yrd. Doç. Dr. Ömer DEMİRBAĞ.....

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2006

.....

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	III
KISALTMALAR.....	V
1.GİRİŞ: HURÛFİLİK İLE İLGİLİ KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	1
1.1.CÂVİDÂN-NÂME’NİN TÜRKÇE TERCÜMELERİ.....	2
2.FAZLULLAH-I HURÛFÎ’NİN HAYATI VE ESERLERİ.....	4
2.1. FAZLULLAH-I HURÛFÎ’NİN HAYATI.....	4
2.2. FAZLULLAH-I HURÛFÎ’NİN ESERLERİ.....	8
2.2.1.CAVİDÂN-NÂME	8
2.2.2. DÎVÂN	9
2.2.3. MUHABBET-NÂME	9
2.2.4. VASİYET-NÂME	9
2.2.5. NEVM-NÂME.....	10
2.2.6. ARŞ-NÂME	10
3.FERİŞTEOĞLU ABDÛLMECİD b. İZZÜDDİN.....	10
3.1. HAYATI	11
3.2. ESERLERİ.....	12
3.2.1. İŞK-NÂME	12
3.2.2. LUGAT-I KÂNÛN-I İLÂHÎ.....	12
3.2.3. ÂHİRET-NÂME	13
3.2.4. HİDÂYET-NÂME.....	13
3.2.5. HÂB-NÂME	14
4.HURÛFİLİK.....	14
4.1. ZAHİR-BATIN	21
4.2. ÂDEM ve HAVVA.....	32
4.3. KUR’AN	36
4.4. FÂTİHA	37
4.5. KELÂM-SÖZ-HARF.....	38
4.6. HURÛF-I MUKATTAA.....	40
4.7. FAZLULLAH-I HURÛFÎ.....	42
4.8. PEYGAMBERLER	45
4.8.1. Hz. MUHAMMED	46
4.8.2. Hz. İSA.....	46
4.8.3. Hz. MUSA	47
4.9. MİRÂÇ.....	48
4.10. NAMAZ.....	50
4.11. HAC-KÂBE	52
4.12. EZAN	54
4.13. ABDEST	55
4.14. BURÇLAR-AY-GÜNEŞ	56
4.15. HAT-VECH	57
5.İŞK-NÂME	61
5.1. NÜSHA TAVSİFLERİ.....	63
5.2. KARŞILAŞTIRILAN NÜSHALAR	64
5.3. DİĞER NÜSHALAR.....	65
5.4. ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ.....	69
6. METİN.....	70

7. SONUÇ	254
8. KAYNAKLAR	260
9. ÖZET	264
10. ABSTRACT	265

ÖN SÖZ

Son yıllarda Türk klasik edebiyatı ile ilgili araştırmalar, bu edebiyatın şiir ağırlıklı bir karakter göstermesinden dolayı manzûm eserler üzerinde yoğunlaşmıştır. Divan neşirleriyle başlayan çalışmalar şiir tahlilleri ve incelemelerle devam etmiştir. Divan edebiyatı ile ilgili gözden kaçırılmaması gereken bir başka husus, bu edebiyatın kaynakları, onu besleyen unsurlardır. Söz konusu kaynakların en önemlilerinden biri hiç şüphesiz Hurûfiliktir. Şimdiye kadar Hurûfilik ve onun temsilcileri hakkında kapsamlı bir çalışmanın yapıldığı söylenemez. Yapılan çalışmaların daha çok Hurûfî şairler üzerine yoğunlaştığı görülür. Müstakil olarak Hurûfilik üzerine olmasa bile, konu hakkında fikir beyan edenler Hurûfliğin bir din mi yoksa tarikat veya mezhep mi olduğuna karar verememişlerdir. Genel olarak tasavvufî zeminde filizlenen ve sistemleştiği XIV. yüzyılda olmasa bile daha sonraki dönemlerde bir çok coğrafyada etkili olan, halesine giren veya etkilenen insanları yakıp kavuran Hurûfliği tanımlamak gerçekten oldukça zordur.

Nesimî, Arşî, Misalî, Hakîkî, Muhîfî gibi şairlerin bu mistik anlayışın birer temsilcileri olduğu artık bilinmektedir. Kimi şairlerin ise Hurûfî olup olmadıklarına karar verilememektedir. Rûhî Bağdâdî, Hayâlî Beg, Usûlî gibi Türk edebiyatının önemli şairlerinin ne ölçüde Hurûfilikten etkilendikleri tespit edilmemiştir. Özellikle bâtinî zümrelerde etkili olan Hurûfliğin, Alevi-Bektaşîlerde günümüzde bile yaşıyor olması araştırmanın önemini daha da arttırmaktadır.

Bu çalışmada, Fazlullah-ı Hurûfî'nin Câvidân-nâme isimli eserinin Türkçe tercümelelerinden biri olan Ferišteoğlu Abdülmecid'in Işk-nâmesi'nin karşılaştırmalı metni hazırlanmıştır. Müellifin hayatı ve eserleri ortaya konulduktan sonra Işk-nâme'den hareketle Hurûfliğin ne olup olmadığı tanıtılmaya çalışılacaktır. Refî'î'nin Beşâret-nâme adlı eserinden alınan beyitlerle Hurûfilik ile ilgili görüşler desteklenecektir.

Hurûfliğin kaynaklarının değerlendirildiği Giriş bölümünden başka bu çalışma beş bölüme ayrılmıştır. İkinci bölümde Fazlullah-ı Hurûfî'nin hayatı ve eserleri değerlendirilmiş, üçüncü bölümde Ferišteoğlu Abdülmecid'in hayatı ve eserlerine değinilmiştir. Dördüncü bölümde Hurûfliğin tarihçesine değinildikten sonra, on beş ana başlık altında Fazlullah'ın bâtinî te'vil anlayışı ve çeşitli konulardaki görüşleri açıklanmıştır. Beşinci bölümde ise Işk-nâme'nin dört nüshaya dayalı karşılaştırmalı çeviriyazısı verilmiştir.

Çalışmanın yazım ve referans sistemiyle ilgili teknik yapısına gelince; dipnotlarda referans gösterilen kaynaklar ilk geçtikleri yerde tam künyeleri ile verilmiş, daha sonraki dipnotlarda ise sadece müellifin meşhur ismiyle eserin kısa adı zikredilmiştir. Kur'an referanslarında sure numaraları, sure isimleri ve ayet numaraları sırası takip edilmiş, hadisler ise içinde yer aldıkları eserlerin bab, cilt, sayfa numaralarıyla birlikte verilmiştir. Metin bölümünde yer alan hadis ve ayetler aparatta nüsha farklarının gösterilmesinden dolayı karışıklığa meydan vermemek için her babın sonunda gösterilmiştir.

Metin bölümünde her bab/bölümün satırları birden başlayarak numaralandırılmış ve nüsha farkları aparatta gösterilmiştir. Metinden alınan ve çalışmanın muhtelif yerlerinde kullanılan bölümlerin sonunda yer alan numaralardan ilki bab/bölüm numarasını ikincisi ise satır numaralarını göstermektedir. Beşâret-nâme'den alınan metinlerin altında ise beyit numarası bulunmaktadır.

Hurûfliğin bir nebze olsun anlaşılmasını sağlamayı umarak yapılan bu çalışmada karşılaştığım güçlüklerin hallinde yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Muhsin MACİT'e minnettârım. Ayrıca hadislerin kaynakları konusunda yardımlarını gördüğüm Dr. Ramazan ÖZMEN'e, metinde geçen Arapça bölümleri gözden geçiren Öğrt. Gör. Rahmi TEKİN'e ve Yrd. Doç, Dr. Veysi SEVİNÇLİ'ye yardımlarından ötürü teşekkür ederim.

Arş. Gör. İsmail ARIKOĞLU

VAN 2006

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız.
ev.	: Çeviren
DİA	: Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
EI	: The Encyclopaedia of Islam
G	: Giriş
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazret
İA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
Ktp.	: Kütüphane-si
Nu:	: Numara
nşr.	: Neşreden
t.y.	: Tarih yok
vr.	: Varak
yp.	: Yaprak

1.GİRİŞ: HURÛFİLİK İLE İLGİLİ KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Fars edebiyatında ortaya konulan bazı eserlerin Türkçe tercüme şerhlerinin yapıldığı bilinmektedir. *Hâfız Divanı*; Feridüddin Attâr'ın *Mantıku't-Tayr*'ı Şebüsterî'nin Gülşen-i Râzı bunların en başta gelenleridir. Fars edebiyatının Türk edebiyatı üzerindeki etkisinin yaygınlaşmasında ve süreklilik kazanmasında bu tercüme ve şerhlerin önemli bir yeri vardır.

Yukarda sayılan eserler kadar olmasa bile, Fazlullah'ın *Cavidân-nâme* isimli eseri de Türk edebiyatı üzerinde etkili olmuştur. Eserlerini Farsça'nın Esterâbâd lehçesiyle yazan Fazlullah'ın adıyla özdeşleşen kitabı *Cavidân-nâme*, Hurûfliğin temel kitabıdır. Mensur olarak kaleme alınan kitabın pek çok yazma nüshası vardır. Ferišteoğlu Abdülmecid'in *Işk-nâme*si ve Derviş Murtaza'nın *Dürr-i Yetim*'i, *Cavidân-nâme*'nin Türkçe çevirileridir. Hurûfliğin Türk şairleri tarafından benimsenmesinde, Fazlullah'ın eserlerinin özellikle *Cavidân-nâme*'nin Türkçe tercümelerinin önemli bir payı vardır. Ancak Fazlullah'ın doğrudan eserlerine dayalı olarak, Hurûfliğin mahiyetinin ne olduğuna dair çok fazla çalışma göze çarpmaz. Yapılan çalışmalar daha çok Hurûfliğin şiire yansıyan kısmıyla sınırlı kalmıştır. Bu çerçevede Gölpınarlı'nın *Hurûflik Metinleri Kataloğu* , Ali Alparslan'ın *Câvidân-nâme'nin Nesimî'ye Tesiri* adlı yayınlanmamış doçentlik tezi ilk akla gelenlerdir. Rıfkı Melûl Meriç'in Hurûflik konulu bitirme tezi de yayınlanmamıştır. Konuyla ilgili son zamanlarda yapılan en geniş kapsamlı çalışma Mustafa Ünver'in *Hurûflik ve Kuran Nesimî Örneği* adlı eseridir. Karşılaştırmalı metni hazırlanan *Işk-nâme*'nin günümüz Türkçesi'ne aktarılma girişimleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki Raşit Tanrikulu tarafından *Cavidannâme i Sagir* adıyla yayınlanmıştır. İkincisi Nejat Birdoğan'ın *Alevi Kaynakları-1*, adlı esrindeki 225-281 sayfalarda verilen çeviridir.

İrene Melikoff'un çalışmaları doğrudan Hurûflik isimini taşımasa bile *Uyur İdik Uyardılar* ve *Hacıbektâş Efsaneden Gerçeğe* adlı eserlerde konuya geniş yer verilmiştir. Benzer biçimde Annemarie Schimmel'in *İslamın Mistik Boyutları*'nın son bölümleri harf simgeciliğine ayrılmıştır. Gölpınarlı, Kataloğun dışında *Türkiyede Mezhep ve Tarikatler*, *Mevlâna'dan sonra Mevlevilik* gibi eserlerinde de Hurûfliği tanımlar veya atıflarda bulunur.

Bunların dışında yazma eserlerden bahsetmek yerinde olacaktır. Fazlullah'ın kendi eserleri , Emir Gıyasüddîn'in *İstivâ-nâme*si, daha çok bir lügatçi olarak tanınan Ferišteoğlu'nun *Işk-nâme*, *Ahirte-nâme*, *Hidâyet-nâme* ve *Hâb-nâme*si, Mehmet Yiğit tarafından doktora tezi olarak çalışılan Refîî'nin *Beşâret-nâme* adlı eseri, Aliyü'l-Ala'nın *Kıyâmet-nâme* ve *Tevhid-nâme*si, Derviş Murtaza'nın *Dürr-i Yetimi*, *Nesimî*, *Arşî*, *Misalî*, *Hakîkî*, *Muhîfî* divanları birinci dereceden kaynaklardır. Türk Diyanet Vakfı tarafından yayımına devam edilen İslâm Ansiklopedisi ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan İslâm Ansiklopedilerinin ilgili maddeleri de bu çalışma çerçevesinde gözden geçirilmiştir.

1.1.CÂVIDÂN-NÂME’NİN TÜRKÇE TERCÜMELERİ

Câvidân-nâme’nin kütüphanelerde bulunan Farsça yazmalarının çokluğu özellikle yazıldığı dönemlerde oldukça fazla okunmuş bir eser olduğunu göstermektedir. Fazlullah’ın bu en önemli eserinin ve dolayısıyla fikirlerinin Arap olmayan zümrelerde yaygın olduğu artık bilinmektedir. Öğretisinin öncelikle Azerbaycan’da Orta Asya’da ve Arap olmayan öbür unsurlarda, birçok inananı oldu.¹ Özellikle Anadolu ve Rumeli’de Bektaşî zümrelerde yaygınlaşması söz konusu zümrelerin Farsça bilmemesi Türkçe’ye tercüme edilmesine sebep olmuştur.

Türk edebiyatında tercüme faaliyetleri yaygın bir gelenektir. Türkler daha Uygurlar döneminde özellikle dinî metinleri tercüme etme yoluna gitmişlerdir. İslâm dininin kabul edilmesinden sonra Kur’an ve hadislerin öğrenilmesi ve öğretilmesi çabaları yeni tercüme faaliyetlerinin de habercisi olmuştur. (Allah’ın emirlerini) Onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik² ayetinden yola çıkarak İslâmiyet’i sonradan kabul eden milletler, bu dinin kitabı olan Kur’an’ı anlamak ve bu şekilde dinin gereklerini yerine getirebilmek için tercüme faaliyetlerine girişmişlerdir. Bu manada Türkçe ilk Kur’an tercümesi Farsçadan yapılmıştır.³

Tercümeler farklı biçimlerde görülmektedir. Bunlardan ilki aslına bozmamak için kelime kelime yapılan çevirilerdir. İlk dönemlerde yapılan Kur’an çevirileri bu gruba girmektedir. Örneğin; “yokdur tapacak Çalap’dur ancak” cümlesi, “Lâ ilahe illâ’llah” cümlesinin tam karşılığıdır.⁴ İkinci tip çeviriler kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun olarak yapılanlardır. Bu tür çeviriler edebi eserlerde çok görülür. Özellikle devir edebiyatlarının oluşum süreçlerinde sık başvurulan yöntemlerden biridir. Konusu aktarılarak yapılan çeviriler bir başka grubu oluştururlar. Bu anlayış daha çok mesnevilerde görülür. Türk edebiyatında XIV-XV. yüzyıllarda yazılmış mesnevilerin büyük bir bölümü konusu aktarılan nakillerdir. Tercüme mesnevîlerde umumiyetle başlangıçtaki tevhid, münâcat, na’t ve sebab-i telif gibi kısımlar ve sondaki hâtîme bölümü tamamen telifi bir karakter sergilemektedir. Ayrıca konulardaki tasarruf ve çeşitli ilavelerle de bu eserler, hacim bakımından ekseriya asıllarından daha büyüktürler. Meselâ Elvân-ı Şîrâzî’nin Gülşen-i Raz tercümesi, bin beyite yakın olan aslından yaklaşık iki bin beyit fazladır.⁵

Sa’dî’nin Bostân mesnevisi tercüme ve şerhi en çok yapılan eserlerden biridir. İlk çevirisi Hoca Mes’ûd tarafından yapılan eser daha sonra, XVI. asır şairlerinden Za’îfî tarafından tercüme edilmiştir. Bostân on babdan oluşurken, Hoca Mes’ûd eseri bablara ayırmaz. Eserin dilediği bölümlerini tercüme eden Ahmed b. Mes’ûd, sözlerinde aslından farklı olanların da olabileceğini söyleyerek o tür yerlerde

¹ İrene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, (Çev. Turan Alptekin) , İstanbul, 1994, 185.

² Kur’ân , 14/İbrâhîm, 4.

³ Geniş bilgi için bkz. Aysu Ata, “İlk Türkçe Kur’an Tercümesi” Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu, Mustafa Canpolat Armağanı, Yayımlayanlar, Aysu Ata, Mehmet Ölmez, Ankara 2003, 41-55.

⁴ Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, 1988, 81.

⁵ Amil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Mesnevî, (XV. yy. Kadar)* , İstanbul, 1999, 156.

sanki yaratıcılığını kullandığını belirtmek ister. Za'îfi ise eserini Bostân gibi on baba ayırmış ve her babada Bostân'da işlenen konuları sırayla tercüme etmiştir. Mesnevinin kendi vezninde ve nazmen yapılan tercümelere arasında büyük farklılıklar görülmektedir. Za'îfi birebir çeviri yapmaya gayret ederken, Hoca Mesûd bu çabayı göstermez. Eserin bunların dışında mensur çevirileri de bulunmaktadır. Kilisli Rifat ve Hikmet İlaydın tarafından yapılan çeviriler bunların içinde en tanınmışlarıdır.⁶

Cavidân-nâme'nin ilkin Gûrgan lehçesiyle nesir olarak yazıldığı daha önce belirtilmişti. Eser daha sonra Cavidân-nâme-i Sagir adıyla kısaltılmış ve dönemin klasik Farsçasıyla yazılmıştır. Türkçe nesir olarak iki tercüme yapılmıştır. Bunlardan ilki Feriştetoğlu Abdülmecid'in Işk-nâmesidir. Işk-nâme tam bir Cavidân tercümesi değildir. Muhtasar bir tercüme olan eser, bir giriş ve otuz iki bölümden oluşmaktadır. Söz konusu bablar mütercimim tasarrufuyla gerçekleştirilmiştir. Çünkü Cavidân-nâme'de herhangi bir bölüm bulunmamaktadır. İncelenmiş olan Süleymaniye Kütüphanesi Carullah 147 numarada kayıtlı nüshaya göre Cavidân-nâme ibtida ibtida ibtida ... sözleriyle başlamakta ve yaklaşık on varaklık bölümde Kur'an'ın çeşitli surelerinden alınmış ayetler bulunmaktadır. Bu nedenle de esere Kur'an'ın tefsiri gözüyle bakılmıştır. Işk-nâme ibtida sözleriyle başlamadığı gibi hacimce Cavidân-nâme nüshalarından oldukça eksiktir. Işk-nâme her yönüyle kısaltılmış bir tercüme görüntüsü vermektedir. Eserin bir diğer tercümesi Derviş Murtaza'nın Dürr-i Yetimdir. Söz konusu tercüme de Işk-nâme gibi ibtida ibtida sözleriyle başlayan ve Gûrgan lehçesiyle yazılmış nüshadan değil, Cavidân-ı Sagir'den yapılmıştır. Eserin müellifi Derviş Murtaza hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Tercümenin ön sözünden mütecimim Bektaşî dervişi olduğu anlaşılmaktadır. 1048/1638-39 yılında yapılan tercümenin Mevlanâ Müzesinde iki Atatürk Kitaplığında bir, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bir yazma nüshası bulunmaktadır. Dürr-i Yetim, Işk-nâme'ye oranla daha geniş bir tercümedir. Gölpinarlı eserin İstanbul Kütüphanesi Farsça yazmalar 869'da kayıtlı Farsça nüshadan yapıldığını belirtmektedir. Ancak eserin söz konusu nüshadan tercüme edildiğine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Derviş Murtaza'nın tercümesi Işk-nâme'ye oranla daha hacimli ve Cavidân-nâme'ye daha yakın bir tercümedir. Eser, Cavidân-nâme gibi oldukça hacimlidir. Mesela; Cavidân-nâme ve Dürr-i Yetim'de Hurûf-ı Mukattaa, yirmi dokuz surenin başında geçtiği şekliyle verilirken Işk-nâme'de gayrı mükerrer on dört harf olarak verilir. Ka'be ile ilgili Hurûfi te'viller -Ka'be'nin bütün yaratılmışların merkezinde oluşu- Cavidân-nâme'de olduğu gibi Dürr-i Yetim'de gösterilir. Ancak söz konusu şekillere Işk-nâme'de rastlanmaz. Bir başka tercüme Refî'i'nin Beşâret-nâmesidir. Refî'i'nin eseri tercüme bir eser olmaktan çok telif-tercüme bir görüntü arz etmektedir. Çünkü, aşağıda verilen beyitlerden anlaşılacağı üzere eser tam bir Cavidân-nâme tercümesi değil Fazlullah'ın çeşitli eserlerinin kimi bölümlerinin nazm edilmesidir.

‘ Arş-nâme sözlerinden bunda var
Tercüme kıldum ki çala yâdigâr⁷

⁶ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ahmet Kartal, “Sa’dî-i Şîrâzî’nin Bostân İsimli Eserinin Türkçe Tercüme ve Şerhleri”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, V, İstanbul 2001, 99-120.

⁷ Mehmet Yiğit, *Refî’î’nin Beşâret-nâmesi*, Dil Bilgisi- Karşılaştırmalı Metin- Sözlük, (Basılmamış Doktora Tezi) Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Van 1986. Bundan sonra Beşâret-

1264

Bir niçe beytin teberrük yazmışam
Şöyle şanmağıl ki yoldan azmışam

1265

Câvidân-nâme sözidür ekşeri
Fehm iden olur cihānuñ mihteri

1270

Hem Muḥabbet-nāmeden yazdum kelām
Üç kitābından Ḥaḫuñ oldı temām

1271

Naẓm u neşrinden birez vidüm ḫaber
Bir işāret ‘aqlı olana yiter

1277

Refî’i bir başka beyitte Beşāret-nâme’nin Câvidân-nâme’den bir katre olduğunu belirtir.

Câvidân-nāmedür deryâ-yı nūr
Bu Beşāret-nâme andan ḫaṭredür

420

Zî deñiz kim ḫaṭresinde yüzerüz
Bu düri bir ḫaṭresinde düzerüz

421

2.FAZLULLAH-I HURÛFÎ’NİN HAYATI VE ESERLERİ

2.1. FAZLULLAH-I HURÛFÎ’NİN HAYATI

Hurûfiliğin kurucusu olan Fazlullah b. Seyyid Bâhâddin el-Esterâbâdî et-Tebrizi el-Hüseynî’nin 740/1339-1340’da Şirvan veya Hazar Denizi’nin güney doğusundaki Esterâbâd şehrinde doğduğu söylenmektedir.⁸

Bazı kaynaklar Fazl’ın gerçek adının Celâleddin,⁹ Abdurrahman, Şihâbüddîn veya Şemsüddin Fazlullah olduğunu,¹⁰ bazı kaynaklar ise Fazlullah Naîmî Tebrîzî Astarâbâdî olduğunu belirtir.¹¹ Gölpınarlı’nın vurguladığı gibi Fazl’ın sevenleriyle karşıtları arasında farklı lakaplarla anılması doğal karşılanmalıdır.¹²

Fazlullah, uzun bir zaman Şirvan’da yaşamıştır. Bundan dolayı onun “ yirmi yıllık Necef komşusu olduğu söylenmiştir. Esterâbâd ise manevî vatanıdır. Nitekim Fazlullah nesir kitaplarını Esterâbâd lehçesiyle yazmış, Kuran’daki “el-beledü’l-emîn” in Esterâbâd olduğunu savunmuştur.¹³

nâme’den verilecek olan beyitler aksi belirtilmedikçe yukarıda bahsedilen eserden alıntılanmıştır. Beyitlerin altlarında numaraları verilecektir.

⁸ Emir Gıyasüddîn Muhammed b. Hüseyin b. Mahammedü’l-Esterâbâdî, *İstivâ-nâme*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Farsça Kısmı Nu. 269 y. 1a ; Abdülbâki Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, Ankara, 1989, 3 ; İrene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 184, Cl. Huart, “Fazlullah” Md. *İA MEB*. IV, 535 ; Hüsamettin Aksu, “Fazlullâh-ı Hurûfî”, *DİA*, XII, 277

⁹ Kâtib Çelebi, *Keşfu’z-Zunûn*, II, 1132 ; Abdülbâki Gölpınarlı, “Fadl Allah” EI., II, s.733.

¹⁰ Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, 2.

¹¹ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 184.

¹² Gölpınarlı, , “Fadl Allah” EI., II, 733.

¹³ Mustafa Ünver, *Hurûfîlik ve Kuran Nesimî Örneği*, Ankara, 2003, 49.

Sufî bir aileden geldiği, babasının ve dedesinin sufi olduğu belirtilmektedir. Babasının adı Ebû Muhammed Tebrizî'dir ve kundura işleyen bir zanaatkâr olduğu bazı kaynaklarca ifade edilmektedir.¹⁴ Bundan dolayı kendisinin de sahneye bir sufi olarak çıkması şaşırtıcı değildir. Fazlullah, ittihâdî bir sufi yani vahdet-i vücûd temsilcisi olarak ortaya çıkmıştır. Ancak şeyhinin kim olduğu bilinmemektedir. Bunun sebebi kendisini belli bir sufi fırkaya ait göstermemesi olabileceği gibi Necef'te uzun bir zaman kalması da olabilir. Kendisine ve Tabilerine ait kitaplarda Fazl'ın babasının adının geçmemesi ise onu küçük yaşta kaybetmesinden kaynaklanıyor olabilir. Küçük yaşta babasız kalması hayatının sınırlarını kendi başına çizmesini, yeteneklerini ve hırslarını kendi kendine olgunlaştırmasını gerekli kılmıştır. Bütün bunları, Kendini Muhammed ve Mesih'le bütünleştirerek gerçekleştirme yoluna gitmiştir.¹⁵

Fazlullah-ı Hurûfî'nin hayatı ile ilgili en önemli iki kaynak, Emir Gıyasüddîn Muhammed b. Huseyn b. Muhammed el-Esterâbâdî'nin Farsça İstiva-nâme'siyle; Fazl'ın halifelerinden olan Seyyid İshâk-ı Esterâbâdî'nin Mahrem-nâme'sidir.¹⁶

İstiva-nâme'nin başında Fazl'ın doğum tarihinin 740/1339-1340, kurduğu Hurûfliği yayma başlamasının 788/1386, öldürülmesinin ise 796/1394 olduğu bildirilmektedir.¹⁷

Melikoff onun sufiliğe çok erken yöneldiğini on sekiz yaşında bir sûfi mürşide, anlaşıldığına göre İsmâilî bir Şî'ye intisab ettiğini belirtir. Daha sonra Fazlullah tasavvuf yolunda sülûk süresi olan çile'yi 1370-71'de İsfehân'da, otuz iki yaşında tamamladı.¹⁸

Fazl'ın tasavvufa nasıl sülûk ettiğini halifesi İshâk-ı Esterâbâdî'nin Hâb-nâmesinden öğrenmekteyiz. Buradaki anlatıma göre bir gün bir derviş Mevlana Celâleddin'in " Bekaya sahip olduğun halde ölümden ne endişe ediyorsun/ Hüdanın nuruna sahipken neden mağarada gizleniyorsun" anlamındaki bir beyitini okuyordu. Fazlullah bu beytin hakiki anlamını hocası Kemalüddîn'den sorması üzerine hocası, bu beytin ibadet, riyazet, aşk, zevk ve cezbeyle anlaşılabilceğini söylemiştir. 756 veya 758'de, yaklaşık on sekiz yaşlarında olan Fazl, bu intisapla beraber kendisini ibadete verir. Tasavvuf yoluna giren Fazl, hacca gider ve dönüşünde Harezm'e uğrar. Bu gecede kendisine futuhat olmadığı takdirde artık bu yoldan vazgeçeceğine dair içinde kuvvetli bir istek duyar. Rivayete göre o gece kendisini Esterâbâd'daki bahçesinde görür. Ona göre burası Kur'an'da geçen "mak'ad-ı sıdk"tır. Peygamber Hz. Süleyman oradadır ve yakınında da "makâm-ı a'raf" vardır. Süleyman'ın Hüdhüd'ü sorması üzerine Hüdhüd gelir. Bu arada bir kara karga getiriler ve Süleyman'ın emriye tüylerini yolup bahçe duvarından dışarıya atarlar. Hz. Süleyman

¹⁴ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 184.

¹⁵ Ünver, *Hurûfîlik ve Kuran Nesimî Örneği*, Ankara, 2003, 49-50.

¹⁶ Gölpinarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, 3 ; Emir Gıyasüddîn , *İstivâ-nâme* , 1a .

¹⁷ Emir Gıyasüddîn , *İstivâ-nâme* , 1a .

¹⁸ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 185.

bu kargayı Fazl'a teslim eder. Fazl uyandığı zaman Süleyman'ı Tanrı, Hüdhüd'ü ruh, kara kargayı da nefis diye tevil ederek sevinir.¹⁹

Fazlullah'ın intisap ettiği zatın Hasan olduğu Fazl'a ait mesneviden anlaşılıyorsa da bu zatın Bâtînîyyeden olduğu tahmin edilmekte ve hakkında başka bir malumat bulunmamaktadır. Zira bu şahsın Fazl'ın Hurûfî ifadesiyle söylenecek olursa “zuhûr ve burûzunu” te'vil bilgisine sahip olarak bu bilgiyi yayacağını haber vererek onu bu yola sevk ettiği anlaşılmaktadır.²⁰

Önce Harezmi'e oradan İsfahan'a bağlı Tokcı adlı yere gidip burada bir müddet kaldığı, sonra Tebriz'e geldiği, Cılayırlı Hasan oğlu Sultan Üveys'in (775-1374-1375) Fazl'ın toplantılarına devam ettiği, sohbetlerinde bulunduğu hatta Fazl'ın ona teberrüken bir derviş külâhı verdiği, vezir Zekeriyya ve Sâhib-sadr Şeyh Hoca'nın kendisine itikat ettikleri, Bakü'ye de geçerek bir müddet burada kaldığı şeklindeki malumat da Hâb-nâme adlı eserden öğrenilmektedir.²¹

Yine aynı eserin bildirdiğine göre Fazl'a 775/1374 yılı Ramazan ayında şer'i hükümlerin te'vil bilgisi verilmiş, ve o da bu bilgilerden “Cavidân-nâme, Muhabbet-nâme ve Arş-nâme”den sözetmiştir.²²

Kurduğu dini, öncelikle İsfahan'da yaymaya başlayan Fazl, ilk zamanlar rüya yorumuyla işe başlamış ve bu yönüyle şöhret kazanmıştır. Zira kendisinin de rüya yoluyla hakikat bilgisine ulaştığını, bazı sırlara bu yolla vakıf olduğunu söylüyordu.²³ Rüya yorumu alanında öyle bir dereceye ulaşmış ki, “sâhibü't-te'vil” lakabıyla anılmaya, rüya te'vil etmede Hz. Yusuf ayarında görülmeye başlanmıştır. Anlatılana göre bir seferinde rüyasında bir ağacın altında Hz. Peygamberi görmüş, ona selam vermiş ve yıldızlar hakkında kendisiyle sohbet etmiştir.²⁴

Sonra bir mağarada inzivaya çekilen Fazl, Müsâfir lakabıyla tanınan ve ölüm döşeginde yatan bir dervişi ziyaret etmek için mağaradan ayrılır. Ölüm halindeki bu derviş Fazl'a artık zuhûr zamanının geldiğini söyler ve ona daha önce gördüğü rüyanın da buna delil olduğunu söyler. Müsâfir lakaplı bu dervişin aslında kendisinin hac dönüşü intisap ettiği Şeyh Hasan olduğu tahmin edilmektedir.²⁵

Bütün bu te'villerden sonra kendisini Mehdî olarak tanıyan ve tanıtan Fazlullah'ın çevresinde Fahreddin, Celâl-i Burûcîrdî, Fazlullah-ı Horasânî, Abdullah-ı İsfehânî, Nâyinli ve Reşitli iki kişi ve hurûfî müelliflerinden Mîr Şerîf'ten ibâret yedi kişi toplandı. Bunlar Fazlullah'a ilk inananlardır.²⁶

¹⁹ Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, 5 ; Aksu, “Fazlullâh-ı Hurûfî”, 277.

²⁰ Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, 6; Mehmet Yiğit, “Hurûfîlik ve Fazlullah Hurûfî”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Van, 1990, S. 1 , 76.

²¹ Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, 6, Aksu, “Fazlullâh-ı Hurûfî”, 277 .

²² Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, 6

²³ Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, 6; , Aksu, “Fazlullâh-ı Hurûfî”, 277, Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 185

²⁴ Aksu, “Fazlullâh-ı Hurûfî”, 277 ; Ünver, *Hurûfîlik ve Kuran Nesimî Örneği*, 52

²⁵ Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, 6; , Aksu, “Fazlullâh-ı Hurûfî”, 277

²⁶ Aksu, “Fazlullâh-ı Hurûfî”, 278

Onun, Horasan, Irak ve Azerbaycan'da vaazlar verdiğinden söz edilir. Fakat öğretisinin merkezi Bakû olmuş ve ölümünden sonra da öyle kalmıştır. Burası, Hurufiliğin kendi içinde bir bütünlük kazanmaya başladığı - başkenti Şemâhî olan- Şirvan krallığı ülkesidir ve aralarında Ali el-A'lâ ile İmâdeddîn Nesîmî'nin yer aldığı başlıca öğrencileri burada bulunmaktadır.²⁷

Öğretisinin, öncelikle Azerbaycan'da, Orta Asya'da Çağatay Türkleri ve Arap olmayan öbür uluslar arasında, birçok inananı oldu. Yaşamını yazmış olanlar, -Makrizî, Sohrabî ve öbürleri-, Hurufiliğin, Arap olmayan uluslar ve öncelikle de Türkler arasında yayılmasına dikkat çekmişlerdir. Bu, belki de, kendisinin katli için fetva çıkartmak amacıyla Semerkand'da bir ulemâ meclisi toplamış olan acımasız Timurlenk'i öğretilerine kazanma hususunda, Fazlullah'ın duyduğu istek sebebiyledir.²⁸

XIV. yüzyılın ikinci yarısında bâtinî yorumları sayesinde gün geçtikçe taraftar kazanan Fazlullah-ı Hurûfî, düşüncelerinde şeriata aykırı olduğu yönünde ulema ve fukahanın görüş bildirmesi üzerine Timur tarafından takibata maruz kalmış, Timur öldürülmesini emretmiştir.²⁹ Timur'un oğlu Mîrân Şah tarafından yakalanıp Alıncak kalesine hapsedilmiştir. Yargılama sonunda Şirvân hakimi Şeyh İbrahim, kadısı Bayezid'in fetvasıyla Fazlullah öldürülmüştür.³⁰

Mahpusluğu sırasında yazdığı «*Hâb-nâme*» (Uykuya dair risale)'de Fazlullah, Şemâhî'de Kadı Bayezid'in evinde kalırken gördüğü, yakında öleceğini haber veren bir rüyadan söz eder. Hemen, Astar-âbâd'a gitmek üzere kaldığı konuttan ayrılır. Fakat babası adına Azerbaycan'ı yönetmekte olan, Timur'un oğlu Miranşah'ın buyruğu ile yolda tutuklanmış ve Nahçıvan dolaylarında Alıncak (bugünkü, Elince) kalesine kapatılmıştır.³¹

Fazlullah, Bayezid'in fetvasıyla 796'da (1394) Zilka'de'nin altıncı günü(Cuma), 56 yaşında iken idam edildi. Kararı Miranşah uyguladı. Cesedi, ayaklarından sürüklenerek çarşı pazar dolaştırıldı; sonra müridleri tarafından alınarak toprağa verildi.³²

Bazı kaynaklarda Fazlullah'ın cezasının bizzat Mirân Şah tarafından uygulandığı ve kullanılan kılıcın Fazlullah'ın müridleri tarafından altınla kaplandığı, tâzimle öpüldüğü kayıtlıdır. Yine bundan dolayı aynı kaynaklarda Mirân Şah'ın ismi "Mâr Şah" veya "Mârân-ı şâh-ı Pelîd" diye yazılır.³³

Alıncak'a gömülen Fazlullah'ın kabri, idam edilmesinden altı yıl sonra baş halifesi Ali el-A'lâ ile Seyyid Mûsâ ve arkadaşları tarafından yaptırılmıştır. Alıncak

²⁷ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 185

²⁸ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 185

²⁹ Ünver, *Hurûfîlik ve Kuran Nesimî Örneği*, 57

³⁰ Aksu, "Fazlullâh-ı Hurûfî", 278 ; Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*,. 186 ; CI Huart, "Fazlullah" 535.

³¹ Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, 8 ; Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 186 .

³² Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, 8 ; Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 186 ; Gölpınarlı, "Bektaşilik-Hurûfîlik ve Fadl Allah'ın Öldürülmesine Düşülen Üç Tarih" *Şarkiyat Mecmuası* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1964, 22

³³ Aksu, "Fazlullâh-ı Hurûfî", 278

Fazlullah'ın idam edildiği yer olması sebebiyle Hurûfilerce “Maktelgâh” diye anılmış ve Hurûfilerin kâbesi olarak kabul edilmiştir.³⁴

2.2. FAZLULLAH-I HURÛFÎ'NİN ESERLERİ

2.2.1. CAVIDÂN-NÂME

VIII. (XIV.) yüzyılın ikinci yarısında, günümüzde Gurgân diye adlandırılan Hazar denizi kıyısındaki Esterâbâd bölgesinde ortaya çıkan ve İran üzerinden Suriye, Anadolu ve Balkanlar'a kadar yayılan Hurûflik fırkasının kurucusu Esterâ-bâdî Fazlullah-ı Hurûfî'nin en önemli eseridir. Yaklaşık 788'de (1386) kaleme alınan kitabın bazı bölümleri Esterâbâd lehçesiyle yazıldığından anlaşılması oldukça güçtür. Esterâbâd bölgesine ait mahallî ifadelerin yanı sıra çeşitli sembol ve kısaltmaların (meselâ (ج) Câvidân-nâme. (ا) Âdem, () Bişt u Heşt, () Sî vü dü, (و م) Vesselam) kullanıldığı eserde Fazlullah Kur'an-ı Kerim'i kendi bâtinî görüşleri doğrultusunda te'vil ve tefsir etmiş, bazı sûrelerin başında bulunan hurûf-ı mukattaanın sırlarını çözdüğünü söyleyerek Câvidân-nâme'nin Kur'an'ın bir tefsiri olduğunu ileri sürmüştür.³⁵

Bütün Hurûfî eserlerin ana kaynağı olan Câvidân-nâme'nin Esterâbâd lehçesiyle yazılan asıl nüshası Câvidân-nâme-i İlâhî veya Câvidân-nâme-i Kebîr olarak adlandırılır. Eser Fazlullah tarafından klasik Farsça ile yeniden kaleme alınmıştır. Asıl Câvidân-nâme'ye oranla daha kısa olan bu nüshaya Câvidân-nâme-i Sagîr denir.³⁶ Ferišteoğlu'nun yazmış olduğu Işk-nâme ve Derviş Murtaza'nın Dürr-i Yetim'i bu eserin Türkçe tercümeleridir.

Düzensiz bir şekilde yazılmış olan Câvidân-nâme'nin muhtevasını altı bölümde incelemek mümkündür. Birinci bölümde müellifin itikadî görüş ve düşünceleri sıralanmış, bazı kelâmî konular ele alınmış, ikinci bölümde kâinatın yaratılışı, sema. arz, ay, güneş ve burçlarla ilgili bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde Âdem ile Havvâ'nın ve diğer varlıkların yaratılışı, dördüncü bölümde âhiret, kıyamet ve haşr anlatılmış, beşinci bölümde peygamberlerin gönderilmesi, Hz. İsa ve şeriat hakkındaki görüş ve te'viller zikredilmiştir. Câvidân-nâme'deki konuların tahlillerinin tekrarlandığı altıncı bölüm ise Allah'ın sıfatları ve sırların keşfiyle son bulmaktadır.³⁷ Câvidân-nâme'nin Türkiye kütüphanelerinde bulunan yazma nüshalarında da konu bütünlüğü bulunmamaktadır. Mesela, namazın Hurûflik açısından te'vili yapılırken, aynı bölümde hac veya ezan bahsi de anlatılmaktadır. Her Câvidân-nâme-i Sagîr ayrı bir Farsça nüsha görünümündedir.

³⁴ Aksu, “Fazlullâh-ı Hurûfî”, 278 ; Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 186 ; Gölpinarlı, *Hurûflik Metinleri Kataloğu*, 11

³⁵ Hüsamettin Aksu, “Câvidân-nâme”, *DİA*, VII, 178.

³⁶ Gölpinarlı, *Hurûflik Metinleri Kataloğu*, s. 12

³⁷ Aksu, “Câvidân-nâme” 178.

Dünyanın çeşitli kütüphanelerinde bir çok yazma nüshası bulunan Câvidân-nâme³⁸ üzerine herhangi bir karşılaştırmalı metin çalışması yapılmamıştır. Bunda Câvidân-nâme'nin İran'ın kuzeyinde etkin olan Gürgân lehçesiyle yazılmış olması etkili olmuştur.

Câvidân-nâme ile ilgili Refî'î'nin Beşâret-nâmesinde, Kur'an'ın te'vili olduğu, Ahmed ümmeti ve Fazl kulu olmanın yolunun Câvidân-nâme'yi bilmekten geçtiği belirtilir.

Câvidânî-nâmeyi var iste bul
K'aşmede ümmet olasin Fazla kul
596

Câvidânî-nâmedür hâble'l-metîn
İste bul yapış ki olasin emîn
597

İste kim te'vîl-i Qur'ân andadur
Cehl şayrusına dermân andadur
598

2.2.2. DÎVÂN

Şiirlerinde Na'imî mahlasını kullanan Fazlullah'ın Dîvân'ı gazel, kıt'a, rubâî, tercî ve beyitlerden oluşmaktadır.³⁹

Fazlullah'ın şiirleri teknik bakımdan kusursuzdur; fakat o, İran'ın Sa'dî ve Hâfız gibi üstâd ve dev şairleriyle hiçbir vakit kıyaslanamayacak bir şairdir; bu bakımdan Fadl; İran şairleri arasında ancak şiir yazdığı ve bir de telkin ettiği fikirleri dolayısıyla anılabilir.⁴⁰

2.2.3. MUHABBET-NÂME

Muhabbet-nâme de Gürgân lehçesiyle yazılmış mensûr bir eserdir. Sûret-i rahmân üzerine yaratılan insanların seçkinleri sayılan ulemânın, zâhidlerin, hukemâ ve şühedânın son menzillerinin kıyamet olduğu, bunların bu aşk âleminde gezindikleri esnadaki görüş ve düşünceleri anlatılır.⁴¹ Bu eser Abdülmecid Feriştetoğlu tarafından Hidâyet-nâme adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir.

2.2.4. VASIYET-NÂME

Fazl'ın iki Vasiyyet-nâmesi vardır. Bunlardan birincisi, Muhabbet-nâme adlı eserinin içindedir. İkincisi ise on sayfa kadar küçük bir risâledir.⁴²

³⁸ Fazlullah-ı Hurûfî, Câvidân-nâme, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli 1356; Ayasofya 66;Crh 147/I, Nafiz Paşa 1510; Fatih 3728; Aşir Efendi 286 ;Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Farsça Nu: 920, 1000, 1046

³⁹ Na'imî, *Dîvân* Millet Ktp., Ali Emiri, Farsça, Nu: 186, 989.

⁴⁰ Gölpinarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, 13

⁴¹ Aksu, "Fazlullah-ı Hurûfî", 279 ; Fazlullah-ı Hurûfî, *Muhabbet-nâme*, Millet Ktp. Ali Emirî, Farsça Nu: 824

⁴² Ali Alparlan, *Câvidân-nâme'nin Nesimi'ye Tesiri*, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), İstanbul 1967, s.28

Eser, Fazlullah'ın kurduğu Hurûfîlik fırkasının akîde ve inançlarının zaptedilerek dostlarına ulaştırılması hususundaki arzusu ve vasiyetinden ibarettir.⁴³ Eser ilk olarak Gölpınarlı tarafından yayınlanmıştır.⁴⁴

2.2.5. NEVM-NÂME

Fazlullah'ın rüyalarına dair eseridir. Müellif, rüya yoluyla kendisine gösterildiğini ileri sürdüğü bazı gerçekler ve sırlarla bunların tabirlerini bu eserde bir araya getirmiştir.⁴⁵

Gürgân lehçesiyle yazılmış olan bu mensûr eserde 765'te, 786 cumâdelûlâ ve sevvâl aylarında 786, 792 ve 793 yıllarında ve yılları belli olmayan zamanlarda kendisinin gördüğü rüyaları, başkalarının rüyalarını, bazı kere rüyayı gören, gördüğünü anlatmadan keşif yoluyla söyleyip yorumlarını bildiren bir kitaptır.⁴⁶ Ferišteoğlu'nun Hâb-nâme adıyla Türkçe'ye çevirdiği eserde, rüyalardan bahsedilirken bir çok kişinin adı geçmektedir. Sultan Üveys, Tohtamış Han, Emir Timûr bunlardandır.⁴⁷

2.2.6. ARŞ-NÂME

Hurûfîliğe dair eserlerde adı ى, ڭ remzinin ifade ettiği Arş-nâme-i İlâhî olarak geçen bu kitap Fazlullah'ın Câvidân-nâme'den sonra en önemli eseridir.⁴⁸ Mesnevî tarzında, “ fâilâtün fâilâtün fâilün” vezninde manzum bir eserdir.⁴⁹ Refî'i'nin Beşâret-nâmesi⁵⁰ ve Misâli'nin Feyz-nâme-i İlâhîsi⁵¹ de aynı vezinle mesnevî tarzında yazılmış eserlerdir. Söz konusu bu iki eserin Fazlullah'ın Arş-nâmesi'nden hem içerik hem de şekil özellikleri bakımından etkilendikleri gözlenmektedir.

1120 beyitlik eser adeta Câvidân-nâme'deki fikirlerin nazma dökülmüş halidir. Eserin bir çok yazma nüshası bulunmaktadır.⁵²

3.FERİŞTEOĞLU ABDÜLMECİD b. İZZÜDDİN

3.1. HAYATI

⁴³ Aksu, “Fazlullâh-ı Hurûfî”, 279 ; Fazlullah-ı Hurûfî, Vasiyet-nâme, Millet Ktp., Ali Emiri Farsça, Nu: 993, 1009.

⁴⁴ Gölpınarlı, “Fadlallah-ı Hurûfî'nin Wasiyyat-nâmesi veya Wâsâyâ'sı”, *Şarkiyat Mecmuası*, II, İstanbul 1957, 53-62.

⁴⁵ Aksu, “Fazlullâh-ı Hurûfî”, 279

⁴⁶ Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, 13

⁴⁷ Ferišteoğlu Abdülmecid, *Hâb-nâme*, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yaz. Nu: 1321/II Yk: 36-94

⁴⁸ Aksu, “Fazlullâh-ı Hurûfî”, 279

⁴⁹ Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, 13

⁵⁰ Mehmet Yiğit , *Refî'i'nin Beşâret-nâmesi*, Dil Bilgisi- Karşılaştırmalı Metin- Sözlük, (Basılmamış Doktora Tezi) Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Van 1986

⁵¹ Nimet Tohumcu, *Misâli'nin Kitâb-ı Manzûme-i Feyznâme-i İlâhî Mesnevîsi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Erzurum 2002.

⁵² Fazlullah-ı Hurûfî, *Arş-nâme*, Millet Ktp. Ali Emiri, Farsça, Nu: 993, 1003, 1011.

İzmir'in Tire ilçesinde doğdu. Hayatı hakkında bilgiler oldukça çelişkilidir. Taşköprülüzâde, Aydınolu Mehmet Bey'in hocası İzzüddin Abdullâtif b. Melek'i anlatırken âlim ve fâzıl olan bu zatın kardeşinin “ sapık Hurûfî fırkasının reisi Fazlullah'ın ashabından” olduğunu söyler, ancak adını vermez.⁵³ Taşköprülüzâde'nin vermiş olduğu bu bilgiler de doğru görünmemektedir. Çünkü İbn Melek'in Aydınolu Mehmet Bey'in hocası olması mümkün değildir.⁵⁴ Taşköprülüzâde kuvvetle muhtemel bu kişilerin babası Kadı Ferište İzzüddin ile oğlunu karıştırmaktadır. Bu iki kardeşin meşreplerinin çok farklı olmasına rağmen aralarının çok iyi olduğunu belirten Mecdî de Hurûfî olan kardeşin adından bahsetmez.⁵⁵ Ancak söz konusu eserin derkenarında Ferišteoğlu'nun adının Abdülmecid olduğu kayıtlıdır. Aynı eserde Şakâ'ikte Abdülmecid'den bahsedilmediği ancak Kur'an lugâtı yazan kişinin bu zat olduğuna değinilir.⁵⁶

Hurûfliğe dair tercüme ve telif eserleriyle tanınan Firišteoğlu eserlerinde Abdülmecid b. Ferište İzzüddîn et-Tirevî künyesini kullanmıştır. Lugat-ı Kânûn-ı İlâhî adlı eserin bazı nüshalarında ise künyesi Abdülmecid b. Abdullâtif b. Ferište şeklindedir. Muhyiddin Ferište İzzüddîn, Ferišteoğlu Abdülmecid, Ferišteoğlu, kullandığı diğer künyelerdir.

Son zamanlarda yapılan bir çalışmada, Lugat-ı Kânûn-ı İlâhî'nin bazı nüshalarında rastlanan Abdülmecid b. Abdullâtif b. Ferište şeklinde isim zincirlerinden hareketle eski kaynakların verdiği bilginin aksine Abdülmecid ile Abdullâtif'in kardeş olmadıkları, Abdülmecid'in Abdullâtif'in oğlu olduğu ileri sürülmüşse de söz konusu kayıt bu iddia için yeterli bir gerekçe teşkil etmez.⁵⁷ Söz konusu eser Abdülmecid'e değil de başka birine mi aittir? Eserin ön sözünde Ferišteoğlu sözlük hakkında bilgi verirken “yigirmi sekiz bab eyledüm yigirmi sekiz kelime mukabilinde ki”⁵⁸ ifadesine yer vermektedir. Bu ifade hurûfî te'vil açısından oldukça önemlidir. Ferišteoğlu Işk-nâme adlı eserini de biri giriş olmak üzere otuz üç bölümden oluşturmuştur. Otuz üç Hz. İsa'nın zuhur, Fazlullah'ın te'vile başlama yaşıdır. Bütün bu veriler eserin Ferišteoğlu'na ait olduğunu güçlendirmektedir. Ferišteoğlu Abdülmecid, İbn Melek'in oğlu değil kardeşidir. Çünkü Ferišteoğlu'nun yazmış olduğu diğer eserlerinde özellikle de Işk-nâme'de adı Ferišteoğlu Abdülmecid b. İzzüddin olarak geçmektedir.

Firišteoğlu Abdülmecid'in Hurûfliğe nasıl intisab ettiğine dair eski kaynaklarda bilgi yoktur. XIX. Yüzyıl müelliflerinden Hoca İshak Efendi Hurûfler ve Bektaşilere dair kaleme aldığı Kâşifü'l-esrâr ve Dâfiu'l-eşrâr adlı eserinde Firišteoğlu Abdülmecid'in Bayezid adlı birine intisab ettiğini, bu zatın Fazlullah'ın halifelerinden Şemseddin'e mensup olduğunu ve Abdülmecid'in 864 (1459-60) yılında öldüğünü kaydeder ancak bu bilgiyi nereden aldığını belirtmemektedir.⁵⁹

⁵³ Taşköprülüzâde, *E's-Şekâ'ik*, s.45

⁵⁴ Mustafa Baktır, “İbn Melek”, *DİA*, XX, 175-176.

⁵⁵ Hüsamettin Aksu, “Firišteoğlu Abdülmecid”, *DİA*, XIII, 134.

⁵⁶ Mecdî Mehmet Efendi, *Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri* (Neşre Haz. Abdükadir Özcan), İstanbul 1989, 67.

⁵⁷ Cemal Muhtar, *İki Kur'an Sözlüğü Luğat-ı Ferišteoğlu ve Luğat-ı Kânûn-ı İlâhî*, İstanbul 1993, 13

⁵⁸ Muhtar, a.g.e, 99.

⁵⁹ Hoca İshak Efendi, *Kâşifü'l-esrâr ve Dâfiu'l-eşrâr*, İstanbul 1291, 157

Ömrünü Tire’de geçiren Ferišteoğlu’nun ölüm tarihi ise 864/1459-60 yıllarındadır.⁶⁰ Bazı kaynaklarda 1469 tarihinde öldüğü kayıtlıdır.⁶¹ Bütün kaynaklarda ise 1469 tarihinden önce ölmüş olabileceği belirtilmektedir. Lugat-ı Kânûn-ı İlâhî adlı esrine göre 1450 yılında sağdır. Günümüzde halen Tireliler İbn-i Melek’i “tatlı su” Abdülmecid’i ise “acı su” olarak bilmektedirler.

3.2. ESERLERİ

3.2.1. İŞK-NÂME

Eser aşağıda müstakil olarak ele alınacağından burada konu edilmemiştir.

3.2.2. LUGAT-I KÂNÛN-I İLÂHÎ

H. 854 (1450) Eylül ayında mensur olarak yazılmış olan bu eser, Kur’an-ı Kerim’de geçen 2300 Arapça kelimenin yirmi sekiz bölümde Türkçe karşılıkları verilmiş, kelimenin içinde geçtiği ayetler gösterilmiştir. Arap alfabesinde yirmi sekiz harf olmasından dolayı eserin yirmi sekiz bölüme ayrılmış olması Hurûfilik itikadına uygundur. Eser üzerine Cemal Muhtar bir çalışma yapmış ve yayınlanmıştır.⁶² Söz konusu çalışmada eserin on bir nüshasının olduğu belirtilmekte, ancak eserin Türkiye kütüphanelerinde yirmi beş yazma nüshası tespit edilebilmiştir. Cemal Muhtar eserin İbn Melek’in oğlu Ferišteoğlu Abdülmecid’e ait olduğunu belirtmektedir. Eserin bazı nüshalarının giriş bölümlerinde yer alan Ferišteoğlu Abdülmecid b. Abdüllatif b. İzzüddin ifadesinden hareketle bu görüş ileri sürülür. Ancak Ferišteoğlu’nun eserlerinin büyük bir bölümünde Ferišteoğlu Abdülmecid b. İzzüddin ismi kullanılmaktadır. Dolayısıyla Muhtar’ın görüşleri sağlam temelli görünmemektedir.

Eserin tespit edilebilen yazma nüshaları:

1. İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar 1696
2. İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar 3989
3. Süleymaniye Kütüphanesi A.Tavelioğlu 924
4. Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi 1979
5. Süleymaniye Kütüphanesi Darülmecnevi 569
6. Süleymaniye Kütüphanesi Denizli 282
7. Süleymaniye Kütüphanesi Denizli 333
8. Süleymaniye Kütüphanesi Denizli 288
9. Süleymaniye Kütüphanesi Fatih 5260
10. Süleymaniye Kütüphanesi Fatih 6260/2
11. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi 5471
12. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi 5493
13. Süleymaniye Kütüphanesi İzmir 765/1
14. Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 155
15. Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 851
16. Süleymaniye Kütüphanesi Serez 3690
17. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 1842

⁶⁰ Hoca İshak Efendi, *a.g.e.*, s. 157

⁶¹ İslam Ansiklopedisi, “Firište-oğlu” IV. , 652.

⁶² Muhtar, *İki Kur’an Sözlüğü Luğat-ı Ferišteoğlu ve Luğat-ı Kânûn-ı İlâhî*, İstanbul 1993

18. Antalya Tekeli İlçesi Halk Kütüphanesi 803
19. Manisa İl Halk Kütüphanesi 2863
20. Topkapı Sarayı Kütüphanesi 611
21. Anakra üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi
22. Haydar Dirioz Özel
23. Haydar Dirioz Özel
24. Millet Kütüphanesi Ali Emiri Türkçe 70
25. Millet Kütüphanesi Ali Emiri Türkçe 66

3.2.3. ÂHİRET-NÂME

Hurûflerin ahiretle ilgili düşüncelerinin işlendiği eserdir. Eserin yazma nüshalarında herhangi bir yazılış tarihi bulunmamaktadır. Eserin önsözünde risâlenin sahibinin Fazlullah bendelerinden Ferišteoğlu olduğu kayıtlıdır.⁶³ Ferišteoğlu tarafından yazılan telif bir eserdir. Dünya ve ahiret hallerinin anlatıldığı eserde, ehl-i cennet ve ehl-i cehennem kimdir, Hak didarını müşahede edenler kimlerdir hurûfi te'viller doğrutusunda anlatılmıştır. Ahiret-nâme, Ferišteoğlu'nun Işk-nâme'den sonra en çok okunan eseridir. Türkiye kütüphanelerinde bir çok yazma nüshası bulunmaktadır. Eserin tespit edilebilen yazma nüshaları;

1. İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar 843
2. İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar 9685
3. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin 662
4. Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 1509
5. Süleymaniye Kütüphanesi Laleli 50
6. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi 1939
7. Millet Kütüphanesi Ali Emiri 1364
8. Millet Kütüphanesi Ali Emiri 1251
9. Millet Kütüphanesi Ali Emiri 1363
10. Tercüman Gazetesi Kütüphanesi 145
11. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi 848
12. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi 930/2
13. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi 118
14. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi 181

3.2.4. HİDÂYET-NÂME

Fazlullah-ı Hurûfi'nin Gürgen lehçesiyle yazdığı Muhabbet-nâme'sinin güzel bir Türkçe tercümesidir. Eserin ön sözü Farsça olup 833 Rebiu'l-evvel'inde (1434) yazılmıştır. Ferišteoğlu'nun diğer eserlerinde olduğu gibi bu esrede de büyük tasarrufları olduğu görülmektedir. Hidâyet-nâme'de kelâm-ı ilâhî'nin sırları, hurûf-ı mukatta'a'nın esrârı, namaz, Kabe ve Hacerü'l-esved'in sırları ve müşahadesi, Adem ve Havva'nın ne olduğu, İblis, ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn'in müşahadesi anlatılır. Mütercim, yukarıda sıralanan unsurların sırlarına talip olanlar için söz konusu eseri Farsça'dan Türkçe'ye çevirdiğini belirtir.⁶⁴

⁶³ Ferišteoğlu Abdülmecid, *Ahiret-nâme*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Şer'îye Nu: 1364 1-27 yp.

⁶⁴ Ferišteoğlu Abdülmecid, *Hidâyet-nâme*, Millet Ktp. Ali Emiri Şer'îye Nu: 1350 1-27 yp.

1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 9685
2. Millet Kütüphanesi Ali Emiri 1350

3.2.5. HÂB-NÂME

Nevm-nâme'nin Türkçe tercümesidir. Eserin ne zaman tercüme edildiğine dair yazma nüshalarda herhangi bir kayıt yoktur. Fazlullah'ın rüyaları ve tevillerinden oluşmaktadır. Ayrıca bu eserde Fazlullah'ın başkalarının rüyalarını da tevil ettiği gözlenmektedir.⁶⁵

1. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları 1321/2
2. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kitaplığı 1277
3. İstanbul Üniversitesi Ktp Türkçe Yazmalar 9685
4. Mevlana Müzesi 2916

4.HURÛFİLİK

Hurûfîlik, yalnız kelimelere verilen çeşitli anlamlarla yetinmeyerek bu kelimeleri meydana getiren harflerin de ayrı ve gizli manalar taşıdığını ileri sürmek ve bu suretle âyet ve hadisleri harflere, hatta sayılara verilebilecek yeni anlamlarla izah etmeye çalışan bir akımdır.⁶⁶

Harflere kutsallık atfedip onlardan farklı anlamlar çıkarma şeklinde ortaya çıkmış olan hurûfîlik,⁶⁷ harflerle ve hatlarla dini emirleri ve hadisleri te'vil etmek, çeşitli metotlara başvurmak suretiyle geleceği keşfettiğini ileri sürmek ve bu kurguyu hazırlamak için kurulmuş bir düzenektir.⁶⁸ İnsanın ilâhlaştırılması esasına göre akımın kurucusu Fazlullah, eski dinlerden, İslâmiyet'in insana verdiği önemden ve özellikle tasavvuftan yararlanmıştı. Harflerin ve bazı sayıların kutsal kabul edilmesi çok erken dönemlere rastlamaktadır.⁶⁹

Köprülü ise Hurûfîliği, XIV. son çeyreğinde yayılarak, XV. ve XVI. asırlarda Anadolu'yu da kaplayan bir fraksiyonun adı olarak tanımlar.⁷⁰ Esasında yeni bir fraksiyon olmayıp daha önce ortaya çıkmış Bâtınî mezheplerden birisidir. Hurûfîlik esas bakımından İslam tasavvufuyla müşterek bir çok hususta ittifak halindedir. Mesela *esrar-ı hurûf*, sonra *insan-ı kâmil*, *devr*, *te'vil* gibi konular Fadl'ın kendi icadı olmayıp İslam tasavvufundan alınmış motiflerdir. Fraksiyonu merdud hale getiren biraz da tenâsüh, hulûl, ve ittihâd gibi kabulü imkansız bir takım şekillerle gülünç şekle sokulması olmuştur. Yine Köprülü Hurûfîliği, İslam tasavvufunun öncülleri üzerine kurulu bir felsefe sistemi olmaktan uzak çocukça bir akideler mecmuası olarak tanımlar.⁷¹

⁶⁵ Ferišteoğlu Abdülmecid, *Hâb-nâme*, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, Nu: 1321/2 yp.

⁶⁶ Ünver, *a.g.e.*, 11.

⁶⁷ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1971, C.I, 650

⁶⁸ Ünver, *a.g.e.*, 11.

⁶⁹ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s. 183, Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, 16-19

⁷⁰ M. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1976, 327.

⁷¹ Köprülü, *age.* 330.

Harflerle ilgili felsefî telakkiler Pythagoras (Fisagor) la başlar. Fisagorcular, âlemin esasının sayı ve sestən ibaret olduğunu söyleyerek düalist bir anlayışı savunmuşlardır. Onlara göre ilk varlık nokta, noktanın hareketiyle çizgi oluşur. Çizginin hareketi düzlemi, düzlemin hareketi de geometrik cisimleri meydana getirir.⁷² Fisagora göre eşya, duyulur haldeki sayılardır. Her varlığı bir sayı karşılar ve bilim de bunu arayıp bulmalıdır. O'na göre akıl, ruh, özgürlük birer sayıdır ve evren bir sayı uyumudur, bir sayı anlaşmasıdır.⁷³ Harflerin ve sayıların esrarına dayanan bu te'viller, gerçek anlamıyla milattan önce IV. ve III. yüzyıllardan itibaren Ortadoğu'daki Helenisitik-Gnostik izler taşıyan dinlerde de görülür. Tevrat'ı yorumlamayı hedefleyen Kabballa'ya göre Tanrı kendisini belirli sayıda nitelik (sefirot) biçiminde dışsallaştırarak evreni yaratmıştır.⁷⁴ Bazı Kabbalistlere göre, başlangıçta ak ateş üzerine kara ateş biçiminde yazılmış olan Torah, yaradılış anında, Tanrı'nın huzurunda, henüz sözcükler halinde birleştirilmemiş bir dizi harf olarak bulunuyordu. Adem'in günahı olmasa, belki de harfler bir başka öyküye biçim vermek üzere birleşeceklerdi. Bu yüzden Torah tomanı hiçbir sesli harf, hiçbir noktalama vurgu içermez. Çünkü Torah başlangıçta sıraya konmamış bir dizi harften oluşur. Geleneğe göre, Mesih'in gelişinden sonra, Tanrı halihazırdaki harf birleşimini ortadan kaldıracak ya da bize mevcut metni bir başka sıralamayı göre okumayı öğretecektir.⁷⁵

Tevrat'ta İbrahim'in, vekili Elizer'i 368 askerle dört krala karşı savaşmaya gönderdiği bildirilir (Tekvin, 14/1-4); bu rakam İbrânî harfleriyle Elizer'in sayısal değerine eşittir. Yahudi mistik hareketi kabbalanın temel eseri olan ve Tevrat'ın bâtinî yorumunu ihtiva eden Zohar'da harflerin sırlarına dayanan bir ilimden söz edilir. Yaygın kanaate göre kabbalistlerin en önemli kitaplarından biri olan Sefer Yezirah, Hz. Musâ'nın Tûrisînâ'da yakınlarına öğrettiği ilm-i esrârdan oluşmuştur. Buna göre birer ilâhî kelime olan dış varlıklar arasındaki münâsebetlerin, uyum ve zıtlıkları hepsi İbrânice'nin yirmi iki harfi arasında da vardır.⁷⁶ Sefer Yesirah'ta yukarıda sözü edilen yirmi iki harf, üç kısıma ayrılır. Buna göre bu yirmi iki harfin üç tanesi ana harfler; yedi tanesi çiftli harfler, on iki tanesi ise tekli harflerdir. Anne harfler İbrâni alfabesindeki üç harftir ve bunlar bütün varlıklarda bulunan üç temel elementi hava, su ve ateşi sembolize ederler. Ayrıca bu üç harfin mikrokozmetik alemde, yani insan bedeninde de karşılıkları vardır ve bunlar kafa göğüs ve karındır.⁷⁷ Söz konusu yaklaşıma hurûflikte de rastlanmaktadır. Ancak üç temel element dörde çıkmıştır. Hava, su, toprak ve ateş. İbrani alfabesinde yer alan yirmi iki harfin yedi tanesi ise çiftli harflerdir ki bunlara "doubles" denilmektedir. Çünkü bu harfler, farklı sesler telaffuz etmektedirler ve bunlar kainattaki yıldızlara, haftanın günlerine, insanda yer alan algılama deliklerine ve buna benzer figürlere nüfuz ederek şekillenmiş, tasarlanmış, yaratılmış ve birleştirilmişlerdir.⁷⁸ Hurûflikte ise yıldızlar, haftanın günleri ve insanın uzuvları yirmi sekiz ve otuz iki sayılarını bulmak amacıyla kullanılmıştır.

⁷² İsmail Yakıt, *Türk-İslam Kültüründe Ebcad Hesabı ve Tarih Düşürme*, İstanbul 1992, 30-31.

⁷³ Bedri Noyan Dedebeba, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, C II, Ankara 1999, 260-261.

⁷⁴ Muhsin Macit, *Karakoyunlu Hükümdarı Cihânşâh ve Türkçe Şiirleri*, Ankara 2002, 34.

⁷⁵ Arzu Cengil, *Kabballah Yahudi Gizemi*, İstanbul 2004, 179.

⁷⁶ Metin Yurdağür, "Cefr", *DİA*, C.VII, 216

⁷⁷ Ünver, *a.g.e.*, 21-22

⁷⁸ Ünver, *a.g.e.* 22

Kabbalah'da harfler sayılarla eşleştirilmiş ve Tanrı isimlerinin harflerinin yerleri belli matematiksel kurallara göre değiştirilerek yeni anlam türetmelerine gidilmiştir.⁷⁹

Hurûfliğin oluşumunda Kabbalah kadar Hıristiyanlık da etkili olmuştur. Erken dönemden itibaren baskı altında yaşayan Hıristiyanlar, mensuplarına özel bilgileri aktarabilmek için metinlerinin çeşitli yerlerine şifreli cümleler koydular. Hıristiyanlık'taki bu eğilimi güçlendiren sebeplerden biri, erken dönemlerden itibaren onların Hurûflik konusunda uzman olan gnostik çevrelerle ilişki kurmalarıdır. Yeni Ahid'de kullanılan en önemli şifre Vahiy'deki 666 sayısıdır. Hıristiyanlar, tarih boyunca deccâli simgelediğini düşündükleri 666 sayısını Hz. Muhammed'in de dahil olduğu pek çok kişinin adına uygulamışlardır.⁸⁰

İslam tarihi boyunca özellikle Azerbaycan, İran, Irak bölgelerinde keşişlerin etkin faaliyet gösterdikleri bilinmektedir. İslam mistisizminin Hıristiyanlığın etkisiyle ortaya çıktığı bile söylenmektedir. İslâmiyetin özellikle Suriye, Mısır ve Mezopotamya'da yayılması zahitliğe eğilimli kimseler için manevi bir iklimi iyice geliştirdi. Hıristiyanlarla temaslardan edinilen deneyler, Müslümanlara tam bir zahitlik okulu ödevini gördü. Ancak bundan sonradır ki zahitlik temayülleri daha büyük ölçüde göründü ve daha geniş çevrelere yayıldı. Bu cereyanın temsilcileri, kurallarını Ahdi Atik'ten aldıkları sözler ve delillerle tamamladılar ve bunları kendi fikirlerini desteklemek için kullandılar.⁸¹

İslâm'dan önce Araplar arasında gaybdan haber verme iddiasıyla çeşitli yöntemler kullanılıyordu; ancak kaynaklarda harflerin esrarına dayanan bir sistemin varlığından söz edilmemektedir.⁸²

İslâm dünyasında harflerin bazı gizli özelliklere sahip olduğu düşüncesi hayli eskidir. Meselâ VIII. yüzyılda aşırı şiîlerden Mugîre b. Saîd el-İclî Allah'ı harflere benzetmiştir.⁸³ Hurûf ilminin İslâm dünyasında ilgi görüp yaygınlaşmasında Ma'rûf-i Kerhî, Zünnûn el-Mısırî, Sehl et-Tüsterî, Cüneyd-i Bağdâdî, Şiblî, Abdülkâdir-i Geylânî ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî gibi mutasavvıfların büyük tesiri olmuştur.⁸⁴ Fazlullah-ı Hurûfî söz konusu kişilerden etkilenmekle birlikte, daha çok Şîi-Batınîlerin tesirinde kalmıştır. Şîiler hermetizmin bazı unsurları ile Fisagorcucu bakış açısını bir araya getirerek "cefr" denilen sistemi oluşturmuşlar; bazı Şîi müellifler ise hurûf ilminin Hz. Adem'den başlayarak Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberler, Hz. Muhammed'den sonra ise Hz. Ali ve Hz. Hüseyin ile Ca'fer es-Sâdık ve Ali er-Rızâ başta olmak üzere bütün imamlar tarafından kullanıldığını iddia etmişlerdir. Bu inancın İslâm aleminde gelişmesinde Şîa'nın etkisi çok büyük olmuştur.⁸⁵

⁷⁹ Cengil, *a.g.e.* 179

⁸⁰ Mehmet Emin Bozhüyük, "Hurûf", *DİA*, C.18, 398

⁸¹ Ignaz Goldziher, *İslâm'da Fıkah ve Akaid*, Çev. İlhan Başgöz, Ankara 2004, 172.

⁸² Bozhüyük, "a.g.m.", 398

⁸³ Aksu, "Hurûflik", 408

⁸⁴ Bozhüyük, "a.g.m.", 399

⁸⁵ Bozhüyük, "a.g.m.", 400

Şîî geleneğe göre, El-Cefr adlı gizler kitabında yer alan ve geleceği bilmede yararlanılan harfler bilmi; yorumlar yapma ve önceden bilme üzerine birçok kitap daha adına mal edilen ve bu bilgi kendisine Alî tarafından aktarılmış bulunan, altıncı İmâm, Ca'fer es-Sâdık'a ulaşmaktadır. Arap harfleri üzerine yorumlar, Ca'fer es-Sâdık'ın bir öğrencisi olması gereken, simyâger ve sûfî, Câbir ibn Hayyâ'nın Kitâbu'l-mîzân'ında yer alıyor. Câbir, yazılarında ilmîni, bu müridinden aldığını söylüyor ise de, hiçbir kaynak onun adını, Ca'fer es-Sâdık'ın müridleri arasında anmamaktadır.⁸⁶

Fazlullah'ın öğretisi, bir antropomorfizm ve tasavvuf görünüşü altında bir panteizm'dir, Hurûfîlik ve Şîîlik arasındaki sıkı ilişkinin kanıtı olarak, Cefr kaynaklıdır. Ancak Fazlullah, İbn Arabî'den ve İranlı İsmâîlî yazarlardan da etkilenmiştir.⁸⁷ Aslında Fazlullah, kendi dönemine kadar görülen batınî anlayışların güçlü bir harmanlayıcısıdır. Bir yandan Fisagor, öte yandan Kabbala'dan başlayarak Hıristiyan mistisizmine ve İslam'ın doğuşundan itibaren Müslüman bölgelerde görülen tüm mistik tasavvufî anlayışları bilmektedir.

İslâm kültüründe hurûf ilminin şekillenip yaygınlık kazanmasında İbnü'l-Arabî'nin önemli bir yeri vardır. El-Fütûhâtü'l-Mekkiye'nin ikinci babında bu konuları işleyen İbnü'l-Arabî ana fikirlerini, varlık mertebeleriyle harflerin sembolik ve sayısal düzeni arasındaki tekabül esasına dayandırmaktadır. Söz konusu tekabüller şematik olarak felek sistemleri, varlık türleri, dört unsur ve onların harf sembolizmindeki karşılıkları şeklinde düzenlenmiştir.⁸⁸

İslâm dünyasında hem Sünnî alimler arasında hem de Şîîlerde görülen hurûfî temayülleri sistemleştirerek geniş bir coğrafyada yayılmasına zemin hazırlamak Fazlullah-ı Hurûfî'ye düşmüştür. 1339/40'ta Astarâbâd'da doğan Fazlullah, İncil, Tevrat ve Kur'an'ı bilen derin bilgili biridir. Otuz iki yaşında, tasavvuftaki sülûkünü tamamlayarak gezgin dervişler tarikatına katılmış ve hac ziyaretini yaptıktan sonra Harizm'e dönmüştür. 1376'da Tebriz'de üç gün üç gece süren bir kendinden geçiş sonrasında, kendisine gerçeği açıklama ve harflerin batınî anlamını öğretme görevi verilmişti.⁸⁹

Fazlullah'ın Hurûfîliği sistemleştirerek yayma çalışması Timur dönemine rastlamaktadır. Timur'un saltanatı döneminde (1370-1405) İran, Harizm, Azerbaycan ve Irak bölgeleri çeşitli tarikatlar ve şeyhlerin yaygın bir şekilde faaliyet gösterdiği muhitlerin başında gelmekte, ilim ve tarikat ehline değer veren Timur'un hoşgörüsü de bunların faaliyetlerini kolaylaştırmaktaydı.⁹⁰ Ayrıca Timur döneminde tasavvuf ile Şîîlik arasında özel bir ilişkinin tesis edildiği bilinmektedir. Zira her iki meşreb de yoğun olarak bu dönemde ortaya çıkmış ve yayılmıştır.⁹¹ Böyle bir kültür ortamında Fazlullah bâtinî şeyhlerinden olan ve Serbedârîler'le birlikte Horasan'da isyanlara karışan Şeyh Hasan-ı Cûrî ve onun halifelerinin tesiriyle sistemi kurmaya akidesini

⁸⁶ Melikoff, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, (Çev. Turan Alptekin), İstanbul 1998, 164-165.

⁸⁷ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 186-187.

⁸⁸ Bozhüyük, "a.g.m.", 399

⁸⁹ Melikoff, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, 162

⁹⁰ Aksu, "Hurûfîlik", 408.

⁹¹ Ünver, *a.g.e.* 61

yayamaya çalışmıştır.⁹² Kendisini Mehdî olarak tanıyan ve tanıtan Fazl'ın çevresinde başlangıçta Fahreddin, Celâl-i Burûcirdî, Fazlullah-ı Horasanî, Abdullah-ı İsfehânî, Nâyinli ve Reşitli iki kişi ve Hurûfî müelliflerden Mir Şerif'ten ibaret yedi kişi toplanmıştı. Bunlar Fazl'a inanan ilk kişilerdi.⁹³ Söz konusu yedi kişi temelde Hurûflik düşüncesinde yedi sayısının önemini de belirtmektedir. 1384 yılında has yandaşları arasında kendi Mehdiliğini ilan eden Fazl, vakti geldiğinde kılıcını kuşanarak huruc etmeye dair taraftarlarından gizliden gizliye biat almaya başladı. Bu andan itibaren Fazl'ın taraftarları başlarına ve bedenlerine beyaz yün kıyafet örtmeye başladılar. Bununla Mehdî'nin askerlerinin ona biat ederken giydikleri kefen ve kuşandıkları kılıca işaret etmiş olmaktadır. Zira kefen giyen Mehdi yanlıları bu ritüelleriyle, kendilerinin Mehdî önderliğinde cihat etmeleri için Allah'ın hayata döndürdüğü ölümler olduklarını ikrar ettiklerini gösteriyorlardı.⁹⁴

Fazlullah davetini gerçekleştirirken kendisini tıpkı Hz. Âdem, Hz. İsa ve Hz. Muhammed gibi Allah'ın halifesi olduğu tezini işliyor ve Mehdî olduğunu savunuyordu. Allah'ın ve kainatın kühünün ve hakikatinin kendi zatında tecelli ettiğini ve kendisinin son peygamber olduğunu iddia ederek dinini yaymaya çalışıyordu.⁹⁵ “İsâ'dan başka Mehdî yoktur” meâlinde olan ve hadis olarak nakledilen sözü, esas inanç haline getiren Hurûflik, Fazl'ın aynı zamanda İsâ olduğunu kabul etmiştir.⁹⁶

Fazl, doğduğu yer olan Esterâbâd dışında Horasan, İsfahan, Cîlân, Tebriz ve Şirvan gibi yerleri dolaşıp buralarda inancını yaymış, halifeler yetiştirmiştir. Onun öldürülmesinden sonra en önemli adamı ve baş halifesi Ali el-A'lâ⁹⁷ başta olmak üzere çok sayıda mürit ve halifesi şiddetli baskılara rağmen Horasan, İsfahan, Suriye, Azerbaycan ve Anadolu'da Hurûfliği yaymaya çalışmışlardır. İnançlarını bazı âlim, şair, sanatkar ve devlet adamlarıyla seyyitlere benimsetmiş; yetiştirdikleri şairler aracılığıyla da halkın arasındaki konumlarını güçlendirmişlerdir.⁹⁸ Te'vîllerini yedi kişiyle yaymaya başlayan Fazl'ın fikirlerinin, bazen saraylara ve sultanlara da nüfuz ettiği kendilerini “ dervîşân-ı helâl-hôr ve râst-gûy” (helal yiye ve doğru söyleyenin dervîşleri) diye tanıtarak güven telkin ettikleri bilinmektedir.⁹⁹

Fazlullah'ın öldürülmesiyle Hurûflik çok sıkı bir takibe uğramıştır. 1427 yılında Hurûfililerden Ahmet Lor'un, Şahrûh'a suikastından sonra, Ahmet Lor derhal öldürülmüştür. Ahmet'in üstünde bulunana anahtar, evinin bulunmasını sağlamış, takke dikmekle geçinen bir Hurûfî olduğu anlaşılmış, dostlarından Mevlânâ Ma'rûf adlı bir hattat da tutulup hapsedilmiş, Ahmet Lor'la konuştukları anlaşılan birçok Hurûfî yakalanıp öldürülmüş, cesetleri yakılmıştır.¹⁰⁰ Bütün bu gelişmelerden sonra

⁹² Rıfkı Melûl Meriç, *Hurûflik*, (Yayınlanmamış Lisans Tezi) İstanbul Üniv. Edb. Fakültesi, İstanbul 1936, 3

⁹³ Aksu, “Fazlullah-ı Hurûfî”, 278.

⁹⁴ Melikoff, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, 164

⁹⁵ Huart, “Hurûflik”, 598.

⁹⁶ Gölpinarlı, *Hurûflik Metinleri Kataloğu*, 20

⁹⁷ Aksu, “Ali el-A'lâ”, *DİA*, XVIII. 408-412

⁹⁸ Aksu, “Hurûflik”, 409

⁹⁹ Gölpinarlı, *Hurûflik Metinleri Kataloğu*, 12

¹⁰⁰ Gölpinarlı, *Hurûflik Metinleri Kataloğu*, 27.

Fazlullah'ın kızı Mahdumzâde, 1427'de Tebriz'de Cihânşah'ın buyruğu üzerine, beş yüz Hurûfî ile birlikte öldürüldü ve cesedi yakıldı.¹⁰¹

Bütün bunlardan dolayı Hurûfliğin ana merkezlerinden biri olan Tebriz, her zaman önemli olmuştur. Hallac-ı Mansur geleneğine bağlı Hurûfîlerin oluşturdukları dini hava Tebriz'de çok yoğundur. Bu yüzden Şeyh Bedreddin'in Kahire'deki hocası Şeyh Hüseyin-i Ahlâtî, onu Bağdat, Şam veya başka bir yere değil Tebriz'e göndermiştir.¹⁰² Şeyh Bedreddin'in Hurûfî olduğu bildirilmekle beraber, A. Yaşar Ocak onun Hurûfî çevrelerle temasa girdiği ve o çevrelerin etkisinde kalarak mistik duygulara kapıldığını belirtir.¹⁰³

Hurûfî metinlerinin ketebe kayıtlarından anlaşıldığına göre; Hurûfliğin faaliyet merkezleri; Rumeli'de Deliorman, Arnavutluk, Filibe, Tatarpazarcığı, Varna, Ahyolu ve bilhassa Ergirikasrı ; Mısır'da İskenderiyye; Anadolu'da Akçahisar ve Osmanoğulları devletinin merkezi olan İstanbul'dur.¹⁰⁴ Ayrıca devlet arşivlerindeki kayıtlardan anlaşıldığına göre, Halep, Bitlis, Eskişehir ve Sivas yörelerinde de Hurûfîler bulunmaktadır.¹⁰⁵

İran'da tenkîle uğrayan Hurûfîler, Anadolu ve Rumeli'yi kendilerine bir sığınak görmüşler, oralara hicret etmişlerdir. Hoca İshak, Fazl'ın öldürülmesinden sonra hâlifesi Aliyyü'l-A'lâ'nın Anadolu'ya geçip Hacı Bektâşî tekkesinde oturduğunu; Bektâşîlere Hurûfliği telkin ettiğini söyler.¹⁰⁶

Hurûfî halifelerinin XV. yüzyılın başından itibaren Tebriz Halep yoluyla Anadolu'ya gelerek propagandalarına başladıkları ; inançlarını tasavvuf, vahdet-i vücûd ve ilm-i esrâr-ı hurûf gibi daha önce mevcut olan fikir ve inançlar içinde gizleyerek yaymaya çalıştıkları; Horasan, Azerbaycan ve İsfehân'da olduğu gibi Anadolu ve Balkanlar'da da hem halk hem yöneticiler arasında bir çevre edindikleri ve nihayet Kalenderilerin ararlarına sızdıkları bilinmektedir. Çelebi Sultan Mehmet ve oğlu Sultan Murat zamanında başlayan Hurûfî etkisi Fatih Sultan Mehmet döneminde saraya kadar ulaşmış, Taşköprüzâde'nin ifadesine göre genç padişah bile bir ara bu harekete meyletmiştir.¹⁰⁷

Hurûfîler Herat, İsfehan ve Tebriz'de uyguladıkları taktikleri Osmanlı ülkesinde de uyguluyor, bir yandan yeniçeriler arasında taraftar bulmaya bir yandan da padişahı etkileyerek iktidarı ele geçirmeye çalışıyorlardı. Durumun vehametini gören vezir Mahmut Paşa'nın ulemayı uyarması üzerine Fahreddîn-i Acemî Hurûfîlerin cezalandırılması konusunda padişah Fatih Sultan Mehmet'i ikna etmiş, yakalanan Hurûfîler Edirne'de öldürülmüştür.¹⁰⁸ Bu olay, Osmanlı topraklarında Hurûfîlerin bundan böyle 16. yüzyıl boyunca da sürecek olan sıkı takibatlarının ve ölüm cezasına muhatap tutulmalarının başlangıcı oldu. 16.

¹⁰¹ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 189.

¹⁰² Ünver, *a.g.e.* 66.

¹⁰³ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler, (15-17. Yüzyıllar)*, İstanbul 1998, 150.

¹⁰⁴ Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, 31

¹⁰⁵ Aksu, "Hurûfîlik", 411

¹⁰⁶ Hoca İshak, *a.g.e.*, 4-5.

¹⁰⁷ Aksu, "Hurûfîlik", 411

¹⁰⁸ Taşköprüzâde, *eş-Şakâik*, s. 120.

yüzyıla ait bazı mühimme kayıtları, özellikle Balkanlarda muhtelif şehir ve kasabalarda sık sık Hurûfî takibatının yapıldığını, zedeka ve ilhadı sabit görülen pek çok Hurûfî'nin idam olunarak cesetlerinin yakıldığını gösteriyor; bu kayıtlara konu olan kişilerin fiilen Hurûfî olmasalar bile, onların inançlarından etkilenen değişik kesimlere mensup şahıslar olduğu muhakkaktır.¹⁰⁹ XV e XVI. asırlarda Alevî-Bektaşîlerin Anadolu ve Rumeli'de Safevîlerin propagandasını yapmaları, İran Şahını meşru metbu' tanınmaları, ona her fırsatta yardım etmeleri Osmanlı merkezi hükümetinin dikkatini çekmesinin ardından özellikle Alevîlere karşı Yavuz'la beraber şiddetli bir takip ve tenkil siyaseti başlamıştır. Aynı akıbete Kalenderîlerle beraber, şeriata aykırı hareketleri gerekçesiyle Hurûfîler de maruz kalmıştır.¹¹⁰ Buna rağmen XVI ve XVII. yüzyıllarda Hurûfîlik Osmanlı toplumunu etkilemeye devam etmiş, bir yandan Bektaşîliğin temel inançları arasına girerken öte yandan Bektaşîlikten bağımsız temsilciler yetiştirmiştir. Anadolu ve Balkanlar'da Hurûfîliğin yayılmasında Nesimî ve Ferišteoğlu'nun büyük katkısı olmuştur. Muhtelif kayıtlarda XVI. yüzyılda Anadolu ve Rumeli'de çeşitli bölgelerde "ışık" adı verilen Hurûfîlerin takip edilmesine, tutuklanıp cezalandırılmasına dair emirnâmeler gönderildiği anlaşılmaktadır.¹¹¹

Allah'ın insan bedenine hulûl ettiği inancının çok güçlü olması, Anadolu ve Rumeli'de yayılış sürecinde Bayramî Melâmîlerini, Kalenderîleri, -bu kanalla Bektaşîliği- ve bazı Halvetiyye çevrelerini, hatta Kızılbaşlığı çok derinden etkilemiştir. Hurûfîliğin Hz. İsa'yı Hz. Muhammed'den daha yüce bir makama çıkarmak gibi kimi Hıristiyanlık motifleri konusunda ise Molla Kâbız ve Hâkim İshâk benzeri ulemaya çok büyük tesiri olmuştur. Bu tesir özellikle Osmanlı topraklarında çok gizli fakat yaygın biçimde yüzyıllar boyunca sürüp gidecektir. Osmanlı toplumunda zındıklık ve mülhidlikle suçlanan sufi veya ulemanın ortak noktası da Hurûfîliğin hulûl inancını değişik biçimlerde benimsiyor olmalarıdır.¹¹²

Hurûfîlikle Bektaşîlik iki ayrı akım olmalarına rağmen en çok ilinti ikisi arasında kurulur. B. Atalay, Bektaşîlik bir tarikat iken, Hurûfîlik ayrı bir din ve mezheptir der. Gölpınarlı da Hurûfîliği kimi zaman bir din veya mezhep bazen de tarikat olarak tanımlar. XVI. yüzyıldan itibaren Bektaşîlik ile Hurûfîlik birbirlerine o kadar karışmışlardır ki ayırt etmek güçleşmiştir. Sözgelimi Bektaşîlikteki "Noktatü'l-Beyân" adıyla bilinen ve çok önemli kabul edilen dua, tamamen Hurûfî motiflerle örülmüştür.¹¹³ XIV. Yüzyılın ikinci yarısında Azerbaycan'da ortaya çıkan ve yayılan Hurûfîlik, kurucusu Fazlullah'ın öldürülüp, taraftarlarının Timur yönetimi tarafından takibata uğramasıyla beraber, XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'da, Rumeli topraklarında yayılmaya başlamış¹¹⁴ ve buradaki tarikatların hepsini değilse de bir çoğunu etkilemiştir. Fakat onların etkisi daha çok Bektaşîlik içinde kök bulmuştur. Bunda Bektaşîlerde zaten var olan gizli hakikatin sırrına duydukları

¹⁰⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler, (15-17. Yüzyıllar)*, 133.

¹¹⁰ Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, 269.

¹¹¹ Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, 32

¹¹² Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler, (15-17. Yüzyıllar)*, 134.

¹¹³ Besim Atalay, *Bektaşîlik ve Edebiyatı*, 2. Baskı, İstanbul 1991, 48.

¹¹⁴ Ocak, "Bektaşîlik" *DİA*, V, 375.

içsel sevginin etkisi büyük olsa gerektir.¹¹⁵ Bununla birlikte Osmanlı döneminde Hurûfîler, yayılışlarının önemli miktarını Bektaşî görünerek gerçekleştirmişlerdir. Yayılmalarının yanında XIX. yüzyıla kadar Rumeli, Mısır ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde; Hurûfîler, Bektaşî görünerek inançlarını muhafaza etmişlerdir. Görünüşte Bektaşî izlenimi veren Hurûfîler, Hacı Bektaş'ın adını sadece korunmak için anmışlardır.¹¹⁶

Bu, bedenden en üst düzeyde kurtulma ve Tanrı'yı kendinde bulma amaçlı, kemal'i beden'in ıstırasında arayış; en yüksek anlatımını, Fazlullah'ın bir öğrencisinde, mürşidinin öğretisinin en iyi yayıcısı ve muhtemel olarak onun damadı, Türk Seyyid İmâdeddin Nesîmî'de bulacaktır. Anadolu'da ve Rumeli'de, gelişimini borçlu bulunduğu, o ve onunla birlikte öbürleri sebebiyledir ki, bu horlanmış ve zulme uğramış öğreti; Türkiye'de, Nesîmî'yi başlıca yedi şair ve velileri arasında sayan Bektaşîlerin, cemaat dışı (heterodoxe) tarikatleri içinde yaşamını sürdürdü. Harflerin tanrısalılığı üzerine hurûfî nas'lar (dogme), Bektaşîliğin yapısı içinde açıklanmış ve öğretilmiş olabilir. *Tekke'lerin* duvarlarını bir hurûfî ikonografî süslerdi, günümüzde de bu, Bektaşîlerin evlerinde hâlâ görülebilir. Türkiye'de Hurûfîliği Bektaşîlikten ayırmak imkânsızdır: Her ikisi, çözülmüş bağlarla bağlanmışlardır.¹¹⁷ Melikoff'un bu düşüncelerine kendisi de bir Bektaşî dervişi olan, Bedri Noyan Dede Baba katılmaz. Dede Baba Hurûfîlik ile Bektaşîliğin uzaktan yakından ilintisinin bulunmadığını belirtir.¹¹⁸

4.1. ZAHİR-BATIN

Bâtın: iç, gizli, derun, iç nihan, gizli âlem; zâhir: Dış, görünen, bir şeyin dış yüzü ve görünen tarafı¹¹⁹ anlamlarına gelir.

Bâtın kelimesinin mastarını oluşturan batn ve butûn “gizli olmak; bilmek, bir şeyin iç yüzüne ve bir kimsenin sırlarına vâkıf olmak” mânalarına gelir. Batn veya butûnün karşıtı olan zuhûrun mânaları içinde de “açık ve âşikâr olmak” ayrıca “muttali olmak” gibi anlamlar vardır.¹²⁰ Bâtın kelimesine nisbet eki eklenmesinin sonucunda ise “Bâtînî” terimi oluşmuştur. Batinî kelimesi, “eşyanın gizli yönlerini ve kendine has özelliklerini bilen” anlamına gelmekte; tabiatıyla kelimenin çoğul formundaki “Batiniyye” de anılan vasfı haiz zümreleri nitelemektedir.¹²¹

Bu kelimelerin sözlük anlamları üzerinde herhangi bir ihtilaf bulunmamakla birlikte, “Batiniyye” teriminin özellikle İslam mezhepleri tarihi terminolojisinde karşılığı oldukça muğlak bir mahiyettedir. Bu muğlaklıktan dolayı söz konusu terim anlam evreniyle ilgili olarak herkesin üzerinde ittifak ettiği bir tanım geliştirilemediği dikkati çekmektedir. Batiniyye, spesifik olarak geçmiş dönemlerde

¹¹⁵ J. Kingsly Birge, *Bektaşîlik Tarihi*, çev. Reha Çamuroğlu, İstanbul 1991, 167. Y. Ziya Yörükân, *Anadolu Alevîleri ve Tahtacılar*, nşr. Turhan Yörükân, Ankara 1998, 466.

¹¹⁶ Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, 33-34.

¹¹⁷ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 188.

¹¹⁸ Bedri Noyan Dede Baba, *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevîlik*, Ankara 1999, II, 291.

¹¹⁹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2002.

¹²⁰ Bekir Topaloğlu, “Bâtın” *DİA*, V, 187.

¹²¹ Avni İlhan, “Batiniyye”, *DİA*, V, 190-191.

İsmâîlîyye fırkasına verilen bir isim olup, bu isim, anılan fırka mensuplarının kutsal metinlerin sözel kalıplarının ardındaki gizli manaya tekabül eden ‘bâtın’ kavramına yönelik aşırı vurgularına işaret etmekte; daha geniş çerçevede ise, bâtinî anlam uğruna nassların literal anlamlarını yok etmekle suçlanan herkes için kullanılan bir nitelemedir.¹²² Gölpınarlı’nın tanımlamasına göre ise, Bâtiniyye ve Bâtinilik, başta erken dönem aşırı Şîî fırkalar olmak üzere, yıldızları yeryüzünde tasarruf ve tedbir sahibi sayan Sâbiîlikle eski Hint-İran-Yunan inançlarının karışımından oluşan ve İslam’ı bu inanç sistemlerine uyarlamaya çalışan anlayışların tümüdür.¹²³ Kur’an’ın iç anlamına vakıf olanlar nezdinde onun dış anlamının lüzumsuz olduğuna veya şer’î yükümlülüklerin dünyanın düzenini korumak ve Kur’an’ın derin anlamlarını kavramaktan yoksun insanları idare etmek maksadıyla vazedildiğine inanmak¹²⁴ Gölpınarlı’ya göre Bâtinilik olarak tanımlanmaktadır. Ahmet Ateş’e göre, her zâhirin bir bâtinî olduğunu ve Kur’an ile hadislerin ancak te’vil ile anlaşılabilceğini iddia eden fırkaların tümü için kullanılan ortak biri isim veya lakaptır.¹²⁵ Hilmi Ziya Ülken ise, Şîî mezhebine mensup olanların fikri cephesine verilen isim¹²⁶ olarak tanımlar.

Bâtinîlik denilince ilk akla gelen şüphesiz batınî te’vildir. Herhangi bir kelime veya söze, ait olduğu dilde karşılığı bulunmayan anlam ya da anlamlar yüklemeye tekabül eden batınî te’vil, sadece bir dine veya fırkaya özgü bir hususiyet olmadığı gibi, salt kutsal metinlerle sınırlı bir olgu da değildir.¹²⁷

Konuyla ilgili kaynaklarda, M.Ö. IX. asırda yaşayan Yunanlı şair Homeros’un şiirlerinin ilk defa alegorik (bâtinî) biçimde yorumlandığı görülür. Yunan düşüncesinde özellikle Stoacıların rağbet ettiği bu yorum yöntemi, Hz. İsa ile aynı zaman diliminde yaşayan ve zengin bir aristokrat aileye mensup olan İskenderiyeli filozof Philo (M.Ö.25-M.S. 50) tarafından Yahudi kültürüne aktarılmıştır. Philo’un kutsal metindeki lafzi/literal anlamların, zâhiri esas alan insanlara; alegorik/bâtinî anlamların ise, soyut hakikatler üzerine tefekkür eden ve hayatın manevî yönünü ön plana çıkarıp bedene değer atfetmeyen seçkin insanlara hitap ettiği şeklindeki düalist anlayışı, Eflatuncu felsefe ile irtibatlandırılmıştır.¹²⁸

Philo Tevrat’ın Tekvin bölümünde bulunan yaratılış kıssasını kendi te’villeri doğrultusunda yorumlamıştır. Bu yoruma göre, Allah, idealar âleminde insan-ı makbule tekabül eden saf aklı yaratmıştır. Daha sonra bu aklın yeryüzüne en yakın örneğini, yani Âdemi var etmiş ve ona his vermiştir. Ona verilen bu his Havvâ’dır. Akıl hisse ram olmuş ve lezzete boyun eğmiştir. Bu lezzet, Havvâ’yı iğva eden yılan şeklinde temessül etmiştir.¹²⁹

Philo, Eski ve Yeni Pisagorculukların tevarüs ettiği sayı gizemciliğine dayalı hurûfî te’viller de üretmiştir. Örneğin, bölünmezliğinden dolayı ‘bir’ sayısının, ilk

¹²² M.G.S. Hodgson, “Bâtiniyye”, *The Encyclopaedia of Islam*, E.J. Brill, Leiden 1979, I. 1098.

¹²³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiîlik*, İstanbul, 1997, 136.

¹²⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, İstanbul, 1985, 87.

¹²⁵ Ahmet Ateş, “Bâtiniyye”, *İA*, İstanbul, 1993, II. 339.

¹²⁶ H. Ziya Ülken, *İslâm felsefesi: Kaynakları-Tesirleri*, Ankara, t.y. 24.

¹²⁷ Mustafa Öztürk, *Kur’an ve Aşırı Yorum: Tefsirde Bâtinilik ve Bâtinî Te’vil Geleneği*, Ankara, 2003, 143

¹²⁸ Öztürk, *a.g.e.* 145.

¹²⁹ Öztürk, *a.g.e.* 146.

illetin sureti, nefsin ve hayatın yaratıcısı olduğunu; buna karşılık iki sayısının bölünebildiğini, dolayısıyla şerrin başlangıcı ve kötülüğün yoldaşı olduğunu ileri süren Philo'a göre, bir sayısı Allah'ı; iki, varlığı; üç, bedeni; dört potansiyel bütünlüğü, beş sayısı ise, duyusal hayatı sembolize etmektedir. Philo'un şer'î hükümler konusundaki genel yaklaşımı da yine büyük ölçüde alegorizme dayanmaktadır. Şer'î yükümlülüklerle ilgili naslardaki lafzi anlamların karşısına ahlaki anlamları yerleştiren Philo, dinî yaşantıdaki uygulamaları, kulluk için gerekli olan ahlaki koşulların birer göstergesi olarak telakki etmiştir.¹³⁰

Philo'un sistemleştirdiği alegorik yorum nazariyesi, bilahare Hıristiyan tefsir/yorum geleneğine intikal etmiştir. Özellikle Kilise Babaları'nın bu yorum geleneğini benimsedikleri ve kullandıkları görülmektedir. Kilise Babaları, Kitab-ı Mukaddes'te İsa'ya işaret eden birtakım göstergeler aramışlar ve konuyla ilgili pasajların literal anlamlarından bağımsız yorumlamışlardır. Mesela, St. Justin Martyr, İşaya kitabındaki "Ve reislik onun omuzunda olacak" ifadesine, "Mesih, çarımha gerilecektir." Şeklinde bir anlam yüklemek suretiyle bâtnî te'vilin tipik bir örneğini sunmuştur. Öte yandan, tefsir ve yorum anlayışını Hıristiyanlıktaki marifet (gnosis) doktrinini üzerine ikame eden İskenderiyeli Clement de (ö. 215) kutsal metinlerin, esrarlı bir dil ile konuştuğunu, muhataplarına vermek istediği mesajı semboller, mecazlar ve alegorilerin arkasına gizleyerek sunduğunu, iddia etmiş ve bu metinlerin gerçek anlamlarını ortaya çıkarmanın ancak alegorik yorum sayesinde mümkün olacağını savunmuştur. Büyük ölçüde Philo'dan etkilenen Clement Hz. Musa'nın getirmiş olduğu şer'î hükümlerden her birinin dört anlam düzeyi olduğunu, Kitab-ı Mukaddes'in zâhirî formuna itibar edilmesi durumunda, elde edilen anlamın kişiyi ancak basit bir iman düzeyine ulaştıracağını; buna karşılık, alegorik anlamların imanın en yüksek mertebesine eriştireceğini iddia etmiştir.¹³¹

Bu bağlamda, Ahmed Halîl'in Clement'in dört yönlü anlam teorisiyle, İslam tefsir geleneğinde özellikle Şiiler ve sufilerin, Kur'an'daki her ayetin zâhir, bâtin, hadd ve muttala' olmak üzere dört ayrı anlam boyutu olduğuna ilişkin kabulleri arasında irtibat kurması ve bu iki çevrenin, söz konusu kabulleri Hz. Peygambere attıkları bir takım hadislerle temellendirme yoluna gittiklerini belirtmesi gerçekten dikkat çekicidir.¹³²

İslâm'da zâhir ve bâtin olmak üzere iki bilgi türünün olduğu görüşü ilk defa Şiiler tarafından ortaya atılmıştır. Hz. Ali henüz hayatta iken çevresinde toplanan bazı kişiler ondan başka hiç kimsenin bilmediği bir bâtin ilminden söz etmişlerdir. Fakat Hz. Ali bu iddiaları reddederek Allah'ın kendisine lutf ettiği zeka ile naslardan çıkardığı bazı mânalar dışında herkesin bildiğinden farklı bir ilme sahip olmadığını belirtmişti. Buna rağmen Şiiler Hz. Ali'nin başka insanların bilmediği bâtin ilmine sahip bulunduğu, onun "ilim şehrinin kapısı" olduğu inancını

¹³⁰ Öztürk, *a.g.e.* 149.

¹³¹ Öztürk, *a.g.e.* 150.

¹³² Ahmed Halîl, *Neş'etu't-Tefsîr fi'l-Kutubi'l-Mukaddese ve'l-Kur'ân*, İskenderiye, 1954, 5. (Aktaran, Öztürk, *a.g.e.* 150.)

sürdürmüşler ve kendisine ait olduğunu iddia ettikleri bazı sözler rivayet etmişlerdir.¹³³

Bâtınlığın İslâm toplumlarına girişi konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Tarihsel süreci Hz. Muhammed (nüzul) dönemine kadar indirilir. Özellikle huruf-u mukattaa üzerine Yahudilerin çeşitli te'viller yaptıkları rivayetleri kaynaklarda yer alır.¹³⁴ Buna mukabil, özellikle Müslüman araştırmacılar Bâtıniyye-İsmâîlîyyeden Bâbâilik-Bahâîliğe, İhvân-ı Safâ'dan Muhyiddîn İbn Arabî'ye kadar muhtelif fırkaların, felsefi ekollerin ve mutasavvıfların Kur'an ve hadis nasslarına yönelik bâtinî yorumlarının köken itibarıyla Philo'un alegorizmine dayandığına ilişkin kesin yargılarda bulunmuşlardır. Buna rağmen "Yahudi ve Hıristiyan düşüncesindeki bu te'vil anlayışının İslam dünyasındaki bâtinî te'vilciler üzerindeki etkisi hangi yolla gerçekleşti?" sorusu sorulmaktadır. Söz konusu sorunun cevabı genellikle Medine Yahudilerinde aranmaktadır. Arap Yarımadasına ne zaman yerleştikleri bilinmemekle birlikte başta Medine olmak üzere yarımadanın çeşitli bölgelerinde çok sayıda Yahudi kabilesinin yaşadığı, tarihsel verilerle sabittir. Öte yandan nüzul dönemi Medine'sinde Yahudilerin 'Beytülmidras' diye bilinen bir eğitim-öğretim kurumlarının olduğu ve Hz. Peygamber başta olmak üzere bazı sahabelerin Beytülmidras'a gidip onlarla tanıştıkları bilinen bir husustur. Yahudiler nezdinde, Tevrat'ın yüceltildiği bir yer olarak telakki edilen ve Sinegog'dan bile üstün sayılan Beytülmidras müessesesinin, fonksiyon itibarıyla Tevrat'ın derûnî anlamlarının keşfetmeye yönelik yorum faaliyetlerine mahal teşkil ettiği göz önüne alındığında, bâtinî te'vil yönteminin ilk dönem Müslümanlarının yanı başında bizzat Yahudiler tarafından uygulandığını rahatlıkla söylemek mümkündür. Kaldı ki, oldukça eski tarihli İslam kaynaklarındaki bazı kayıtlar, nüzul dönemindeki Medine Yahudilerinin, bâtinî te'vilin vazgeçilmez enstrümanlarından biri olan cümel hesabına dayanarak Kur'an ayetlerindeki bazı harflerden kehanet tarzında bir takım anlamlar çıkarma konusunda da bilgi sahibi olduklarına işaret etmektedir.¹³⁵

Her ne kadar Philo ve Hıristiyan Babalar'ın te'vil yöntemleri örnek alınmış gibi görünse de İslamiyet'in ilk dönmelerinde özellikle meseller ilgili ayetler üzerine yapılan sembolik yorumlar, ifadelerin literal anlamlarından bağımsız olsalar da, Kur'an'ın özüne ve iletmek istediği mesajlara ters düşmeyen, bilakis bu mesaja derinlik ve manevi bir boyut katmayı hedefleyen bir karaktere sahiptir.

Ne ki, sahabe asrının sonlarına doğru ortaya çıkan siyasi çatışmalar ve kamplaşmalarla birlikte, söz konusu te'villerin, gerek yöntem gerek içerik gerekse amaç bakımından hızla değişmeye yüz tuttuğu görülmektedir. Kur'an'ın tamamen subjektif kabullerle te'vil edilmesine 'Gâliyye' namıyla meşhur aşırı Şiilerin öncülük ettikleri dikkati çekmektedir.¹³⁶

Gâliyye sözlükte "haddi aşmak" manasına gelen gulûv kökünden çoğul anlamında bir nisbet ismi olup "itidal çizgisini aşanlar" demek olur. Mezhepler tarihiyle ilgili olarak eser yazan Sünnî ve Şîî müellifleri, gâliyye terimini genellikle

¹³³ Süleyman Uludağ, "Bâtın İlmi", *DİA*, V. 188.

¹³⁴ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Mustafa Öztürk, *Kur'an ve Aşırı Yorum: Tefsirde Bâtınlık ve Bâtınî Te'vil Geleneği*, Ankara, 2003, 51-65.

¹³⁵ Öztürk, *a.g.e.* 156-157.

¹³⁶ Öztürk, *a.g.e.* 164.

imâmet konusunda aşırı görüşler benimseyen ve Şiâ'ya bağlılık iddia eden gruplar için kullanmışlardır.¹³⁷ Öz Gâliyyenin bâtinî te'vil anlayışını ise şu şekilde açıklamaktadır. Milâdî I. yüzyılda eski Yunan felsefesinden Yahudiliğe geçen ve Tevrat'ın zâhirî ve bâtinî anlamı bulunduğu şeklinde yaygınlaşan bâtinî te'vil Yahudi asıllı olan Abdullah b. Sebe, Meymûn el-Kaddâh ve oğlu Abdullah b. Meymûn gibi mühtedi görünen kimselerce İslâm dünyasına taşınmış ve daha çok İsmâiliyye mezhebinin mensuplarınca benimsenmiştir. En geç III. (IX.) yüzyıldan itibaren Gâliyye arasında Kur'ân-ı Kerîm'in sembolik ve bâtinî tefsiri geliştirilmiştir. Bunlardan başka Hz. Ali, oğulları Hasan, Hüseyin ve Muhammed b. Hanafiyye'nin kutsallığı, belirli bir dereceye ulaşıldığında dinî mükellefiyetin düşmesi, dinin emir ve yasaklarının kabul edilmemesi, mal ve kadında ortaklık gibi hususlar gâli firkalarda görülen aşırı düşüncelerdendir.¹³⁸ Ayrıca Gâliyyede, daha sonra Fazlullah-ı Hurûfîde de görüldüğü gibi hulûl inancı da oldukça yaygındır.

Gâliyye Hz. Ali merkezli olmakla birlikte onun yaşadığı Medine'de değil de, daha çok, Yahudi, Hıristiyan, Zerdüşti ve Gnostik menşeli kimselerden teşekkül eden Kûfe'de ortaya çıkmıştır. Kûfe'nin aynı zamanda, İskenderiye kökenli Hermesçiliğin merkezi olduğu ve Gâliyyenin Kûfeli öncülerinin de hermetik metinlere muttali oldukları unutulmamalıdır.¹³⁹

Bütün bu tespitlere rağmen, nassları bâtinî tarzda yorumlama geleneği İslam dünyasında fırka veya mezhep düzeyinde Keysâniyye¹⁴⁰ Şiasına mensup gruplar tarafından başlatılmıştır. Keysâniyyenin, sırrî-bâtinî bilgi, te'vil, bâtin ve âfâk-enfûs ilmi gibi nazariyelerin yanında, dinin gerçekte bir insana itaatten ibaret olduğu; namaz, oruç, hac ve zekat gibi temel dinî vecibelerin bu anlayış doğrultusunda sembolik olarak yorumlanması gerektiği, bu unsurların bilgisinin Hz. Ali tarafından oğlu Muhammed b. Hanafiyye'ye öğretildiği belirtilmektedir.¹⁴¹

Keysâniyyenin bir çok ayet ve hadisi kendi te'vil yöntemleriyle izah ettikleri bilinmektedir. Bir Keysâniyye grubu olan Harbiye fırkasının Tîn suresindeki yeminlere ilişkin tev'illeri ile Philo'un Tevrat metinlerine tatbik ettiği alegorik yorumlar arasında dikkat çekici bir benzerlik olduğu söylenebilir. Şu farkla ki, Tevrat ve İncil'e tatbik edilen alegorik tev'iller, tenzil fikriyle irtibatlı bir teolojik amaca yönelik iken, Gâliyye ve Keysâniyyenin sembolik tev'illeri tamamen siyasal amaçlara hizmette kullanılan bir estrüman niteliğindedir. Hurûfî metinlerde benzer tev'iller görülür ancak, Keysâniyyeler ve Gâliyyelerde olduğu gibi siyasal amaç ön plana çıkmaz. Fazlullah-ı Hurûfî ise daha çok kendisini ön plana çıkarır.

¹³⁷ Mustafa Öz, "Gâliyye", *DİA*, XIII, 333.

¹³⁸ Öz, "Gâliyye", *DİA*, XIII, 335.

¹³⁹ Öztürk, *a.g.e.* 166.

¹⁴⁰ Keysâniyye, bir görüşe göre, Hz. Ali'nin azadlı kölesi ve yine onun oğlu Muhammed b. Hanefiyye'nin öğrencisi Keysân'a ; diğer bir görüşe göre ise, Keysân lakabıyla anılan Muhtar es-Sakafi'ye tâbi olanlara verilen isimdir. Keysâniyye fırkası, Muhammed b. Hanefiyye'nin imameti ve ölüp ölmediği konusunda ortaya çıkan tartışmalarla bölünmeye başlamış ve yaşadığı dönemdeki Keysânîlerin imamı kabul edilen Ebû Hâşim'in 98/716-17 senesinde vefat etmesinin ardından pek çok fırkaya ayrılmıştır. Öztürk, *a.g.e.* 169-170. C. Van, "Keysâniyye" *İA*, VI, 664-65

¹⁴¹ Öztürk, *a.g.e.* 170.

Gâliyyenin en önemli temsilcilerinden biri şüphesiz Beyâniyye fırkasının kurucusu Beyân b. Semân'dır. Savunduğu görüş ve iddiaların tümünü Kur'an'ın gnostik, diğer bir deyişle, bâtinî te'vili üzerine inşâ eden Beyân b. Semân, bu anlayış temelinde ulûhiyetten bir parçanın Hz. Ali'ye hulûl ettiğini, onun bu sayede gaybı bildiğini, bütün savaşları bu ilahi güçle yaptığını, Hayber Kalesi'nin kapısını bu ilahi güçle söktüğünü ileri sürmüştü, ve ondaki ilahi gücü 'Nur Ayeti' olarak bilinen 24/Nûr, 35. ayetten ilham alarak, kandil oyuğu içindeki lamba şeklinde tavsif etmiştir. Yine o, Allah'ın nurdan bir adam olduğu ve yüzü dışında her uzvunun yok olacağına ilişkin düşüncesini, "O'nun yüzünden (zâtından) başka her şey yok olacaktır,¹⁴² Yeryüzünde bulunan her şey fânidir; bâkî olan yalnızca Rabbinin yüzüdür¹⁴³ mealindeki ayetlere dayandırmıştır.¹⁴⁴ Hz. Ali'deki ulûhiyetin oğulları Hasan, Hüseyin ve Muhammed b. Hanefiyye'ye, daha sonra Ebu Hâşim'e ve ondan da kendisine intikal ettiğini söyleyen Beyân bu iddiasını da "Bu insanlara bir beyan (açıklama), müttakilere de bir yol gösterici ve öğüttür."¹⁴⁵ âyetini delil göstermiş, Ebû Hâşim'in mehdî olarak yeryüzüne döneceğini, dünyadaki haksızlık ve adaletsizliği ortadan kaldıracağını savunmuştur.¹⁴⁶ Hurûfilerde benzer rivayetlere rastlamak mümkündür. Kur'an'da geçen bütün 'fazl' kelimeleriyle Fazlullah-ı Hurûfî kast edilmiştir. Ayrıca Fazlullah Hz. Ali soyundan gelmektedir ve mehdîdir.

Bu dönemde dikkat çeken bir başka isim Muğîre'dir. Muğîre b. Sa'îd el-İclî (ö.119/737) de, ism-i a'zamı bildiği, ölüleri bu isimle dirilttiği gibi iddialarının yanı sıra, Allah'ın nurdan bir adam olduğunu, tıpkı insan gibi organlarının bulunduğunu ve hikmet fişkırın bir kalbinin olduğunu söylemiş; ayrıca Allah'a izafe ettiği organların alfabenin harflerine -Allah'ın bacağının *elif* harfine; gözlerinin *ayn* harfine ve cinsiyet organlarının da *he* harfine- benzediğini ileri sürmüştür.¹⁴⁷

Aşırı Şiî fırkalar üzerine yaptığı araştırmalarıyla tanınan W.F. Tucker, bu bağlamda Muğîre ile Aziz Markos arasında şöyle bir fikrî münasebet kurmuştur. "Aziz Markos, Yüce Hikmet'in vücudunun Yunan alfabesinin harflerinden meydana geldiğini ileri sürmüştü. Baş, alpha (A) ve omega (O) ile; sırtı da delta (D) ve tau (T) ile temsil edilmiştir. Markos'un fikrinin esası, âşikâr ki, âlemdeki kuvvetlerin harfler şeklinde indirildiği faraziyesine dayanıyordu. Arap alfabesinin harfleri, aşırı Şiî çevrelerde tabiatüstü varlıklara sahip olarak düşünölmeye başlandı.¹⁴⁸ Muğîre'nin evrenin yaratılışında Allah'ın aşağı doğru baktığı ve orada gölgesini gördüğüne ilişkin varsayımları da, temelde eski Ortadoğu dinleri, Yahudi kabbalizmi ve Hıristiyan düşüncesinden mülhem olduğu söylendikten sonra, Yeni Pisagorculukla mecz edilmiş gnostik unsurları birer te'vil aracı olarak kullandığını altı çizilir.¹⁴⁹ Aslında Muğîri bu yönleriyle Hurûfliğin oluşumuna kaynaklık etmiş, hurûfî te'villerin temelini atmıştır.

¹⁴² 28/ Kasas: 88.

¹⁴³ 55/ Rahman:26-27.

¹⁴⁴ Öztürk, *a.g.e.* 176.

¹⁴⁵ 3/Âl-i İmrân:138

¹⁴⁶ Şerafeddin Gölcük, "Beyân b. Semân" *DİA*, VI, 29

¹⁴⁷ Öztürk, *a.g.e.* 178.

¹⁴⁸ William F. Tucker, "Âsîler ve Gnostikler: elMuğîre İbn Saîd ve Muğîriyye", çev. E. Ruhi Fığlalı, *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, V, 1982, 210.

¹⁴⁹ Öztürk, *a.g.e.* 183.

Muğîre'nin ilm-i bâtın merkezli te'vil sistemi, bir başka aşırı Şîî fırka olan Mansûriyyenin kurucusu olan Ebû Mansûr el-İclî tarafından da benimsenmiştir. Mansûr, Allah'ın Hz. Muhammed'e tenzili, kendisine ise te'vili indirdiğini ileri sürmüş, tenzili zâhirî ilim, te'vili de bâtınî ilim şeklinde açıklamıştır.¹⁵⁰ Tarihsel süreçte İsmâiliyye tarafından bâtınî te'vil doktrininin merkezine yerleştirilen bu tenzil-te'vil ayırımı da yine bir başka Yahudi mezhebi olan Yudgâniyye¹⁵¹ tarafından benimsenmiştir. Yudgâniyye, Hemedânî Yudgân'a nisbet edilen bir mezheptir. Bu şahsın isminin Yahuda olduğu da söylenmiştir.¹⁵²

Ebû Mansûr'un taraftarlarına nisbet edilen yemin tarzı da oldukça ilginçtir. Onlar, "Kelime'ye and olsun ki hayır!" yemin etmekteydiler. Mansûriyye, bu yemin şeklinin formülasyonunda büyük bir ihtimalle Hıristiyanlıktaki Logos fikrinden etkilenmiştir. Fırka mensuplarının Allah'ın ilk yarattığı varlığın Hz. İsa olduğuna ilişkin inançları ve Kelime (Logos) üzerine yemin etmeleri gnostik karakterli Yuhanna İncili'nin "Başlangıçta söz vardı."¹⁵³ Cümlesiyle başlayan ilk pasajlarında ifade edilen inancın İslam'a uyarlanmış şekli başka bir şey değildir.¹⁵⁴ Fazlullah-ı Hurûfî'de bu etki açık bir şekilde görülür. Çünkü Yuhanna İncil'inden alıntı yapılarak sözün kutsiyeti, her şeyin söz ile oluştuğu vurgulanır.

Bâtınîliğin İsmâilî versiyonu, dinî hakikatleri keşfetme ve nasslardan derinlikli anlamlar çıkarma açısından bütünüyle bâtınî te'vil doktrini üstüne inşâ edilmiş bir düşünce sistemidir. Bu irfani düşünce sisteminin en önemli unsurları, zâhir-bâtın, tenzil-te'vil ve mesel-memsul gibi ikili ayırmalardan oluşmaktadır. Bu ayırımların merkezinde ise, Allah'ın evrendeki her şeyi çift yönlü yarattığı kabulüne dayanan zâhir-bâtın ayırımı yer almakta ve bu üst ayırım aynı zamanda nübüvvet-imamet, nâtik-vasî, tenzil-te'vil gibi alt ayırımlara da temel teşkil etmektedir. İsmâilîlere göre, Allah, evrendeki her varlığı dinî gerçeklere işaret eden çift boyutlu birer gösterge ve işaret olarak yaratmıştır. Bunun Kur'an'daki delili, "Biz her şeyden çift çift yarattık ki düşünüp ibret alınız." Mealindeki 51/Zâriyât, 49. ayettir. Varlık evreninin tümüyle kuşatan bu çift boyutluluk, zâhir-bâtın şeklinde tecelli etmektedir. Duyuların algı alanına giren zâhir, kabuk veya perde; bâtın ise öz ve cevherdir. Bununla birlikte zâhir, her hâlükârda bâtının en temel göstergesidir.¹⁵⁵

İsmâilî düşünceye göre, gönderilen kitap ve şeriatlar peygamberlere göre değişmesine rağmen bâtınî hususiyetler kesinlikle değişmeyen aslî gerçeklerdir. Bu sebeple bâtın daima zâhirin üstündedir.¹⁵⁶ Başka bir deyişle, dinî nassların ve bu nasslarda ortaya konulan emir ve yasakların, zâhir (exoteric) ve bâtın (esoteric) olmak üzere iki yönü vardır. Zâhirî yön, Kur'an'ın sözel anlamından ve bu anlamda

¹⁵⁰ Süleyman Uludağ, "Bâtın İlmî", 188.

¹⁵¹ Yudgân, zühde ve çok namaz kılmaya teşvik eder; et yemekten ve içki içmekten nehy ederdi. Tevrât'ın bir zâhiri ve bir bâtını olduğu, her tenzilin bir te'vili olduğu şeklinde bir görüşü savunduğu, yapmış olduğu te'villerle Yahudilerin görüşleriyle ters düştüğü nakledilmiştir. Yaşar Kutluay, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, Ankara, 1965, 187-188.

¹⁵² Öztürk, a.g.e. 185.

¹⁵³ Yuhanna I.

¹⁵⁴ Öztürk, a.g.e. 186.

¹⁵⁵ Öztürk, a.g.e. 194-195.

¹⁵⁶ Mustafa Öz, Mustafa Muhammed eş-Şek'a, "İsmâiliyye", *DİA*, XXIII, 130.

ifadesini bulan namaz, oruç, zekât, hac ve cihat gibi şer'î-amelî yükümlülüklerden oluşur. Bâtınî yön ise hem Kur'an'ın ve dinî öğretilerin gerçek manalarını, hem de bu manalara vakıf olmanın bilgisini ihtiva eder.¹⁵⁷ Bâtın sadece izaha muhtaç değil, aynı zamanda gizlidir. Yanlış anlaşılması ve manipüle edilmemesi için, batinın bilgisinin dindeki şer'î mükellefiyetleri yerine getirmekle iktiva eden sıradan insanlara aktarılmaması gerekir.¹⁵⁸

İsmâîlîlerin müstakil bir tefsirleri olmadığı gibi hadislere de çok önem vermedikleri görülür. Kimi hadisleri te'vil anlayışlarına uygun düştüğü için kullanmışlardır. Tefsir ise hikmetten tamamen yoksun bir ilimdir. Bu anlamda tefsir, H. Corbin'in benzetmesiyle, hakikat açısından Meşşâliğe; te'vil ilmi ise, Stoacı felsefeye tekabül etmektedir. Çünkü te'vil, perde arkasında saklı olan batinî bir ilimdir.¹⁵⁹ İrfana mebni olan ve bu yönüyle ehl-i zâhirin 'tefsir' adını verdikleri ilimden büsbütün ayrı olan te'vil, zâhirin aksine, anlamın batinı, remzi ya da özü olup, şeriatın verilerini irfani hakikatlere iletir. Keşfedilmeyi bekleyen bütün gizli gerçeklikler, sadece batinında saklıdır.¹⁶⁰

Beyani anlayıştan kopuş, İsmâîlîler için zorunlu bir keyfiyettir. Çünkü, dilin esas alındığı beyani yorum yönteminden hareketle hedefe ulaşmak mümkün değildir. Burada söz konusu olan hedef, Kur'an'ın batinı ve gerçek anlamına ulaşmaktır. Bu hedefe ulaşmanın yegâne vasıtası ise te'vidir. İsmâîlî te'vil, beyana dayalı tefsir için şart koşulan lügat, sarf, belâgat gibi entelektüel bir çaba veya normal öğrenim yoluyla kazanılan dilsel bilgiler değil, meşru ve masum imamdan elde edilen irfani bilgi ile gerçekleştirilen bir etkinliktir. Bu yüzden te'vil, İsmâîlî terminolojide bir sözü aslı mânâsından Arapçada mecazi kullanımı yaygınlaşmış olan başka bir mânâyâ hamletmenin çok ötesinde bir anlama sahiptir. Dahası, İsmâîlîler, te'vil teriminin, İslam öncesinde ve İslam'ın ilk dönemlerinde kullanılan yaygın anlamının sınırları içinde kalmasını ve yorum faaliyetinde beyana dayalı bilgi sisteminin dışına çıkılmamasını bir esaret olarak görürler. Bu esareten kurtulmak için de, yoruma tâbi tutulan lafızları dilin sınırlarının dışına taşırlar ve tamamen bağımsız bir alanda yorumlama özgürlüğüne kavuşurlar.¹⁶¹

İsmâîlî düşünce sisteminde tefsir yapma yetkisi Nâtk'a (Peygamber) verilmiş; te'vil vazifesi ise imama tevdi edilmiştir. Muhammed 'tenzil'in Ali ise 'te'vil'in sahibidir. Kur'an Muhammed'e lafzi ve bilgili bilgisiz tüm insanlara yönelik zâhirî mânâsıyla nazil olmuştur. Kur'an'ın te'ville ilgili gizli sırlarının bilgisi ise, Ali'ye ve ondan sonraki imamlara mahsustur.

İsmâîlîlere göre te'vil, salt kutsal metni anlama ve yorumlama çabası değil, dinî bir zorunluluktur, hatta başlı başına bir ibadettir. Ancak bu, amelî değil, ilmî ve entelektüel bir ibadet, daha doğrusu en büyük ibadettir. Te'ville ilgili zorunluluk, sadece Kur'an için değil, hadisler için de söz konusudur. Te'vil kelimesinin geçtiği

¹⁵⁷ Öztürk, *a.g.e.* 195.

¹⁵⁸ M.G.S. Hodgson, "Bâtiniyya" *The Encyclopaedia of Islam*, Leiden, 1983, I, 1099.

¹⁵⁹ Henry Corbin, *İslam Felsefesi Tarihi*, Çev. Hüseyin Hatemi, İstanbul 1994, 41.

¹⁶⁰ Öztürk, *a.g.e.* 202.

¹⁶¹ Öztürk, *a.g.e.* 204.

pek çok Kur'an ayeti bulunmaktadır. Söz konusu Kur'an ayetleri¹⁶² “herhangi bir metnin veya ifadenin yorumu” anlamını içermese bile, İsmâîlîler bu anlamda anlamış ve kullanmışlardır. İsmâîlî düşünce sisteminde, sözel formunda zâhir-bâtin kelimelerinin geçtiği 31/Lokmân:20, 57/Hadîd:3 ve 13. ayetler de ilm-i bâtınla özdeşleştirilen te'vilin Kur'ani dayanakları arasında gösterilmiştir. Bâtını te'vilin meşruiyetine ilişkin öne sürülen bir diğer delil ise “Kur'an'da her şey vardır” tezidir. Bu tezin Kur'an'daki dayanakları ise, “Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık”;¹⁶³ “Bu kitabı sana her şey için bir açıklama olarak indirdik”¹⁶⁴ mealindeki ayetlerdir. Hâlbuki bu ayetlerde geçen *kitâb* kelimesi, müfessirlerin hemen hepsinin ortak kanaatine göre, Hz. Muhammede indirilen Kur'an'a değil, keyfiyeti meçhul olan ‘Levh-i Mahfuz’a’ işaret etmektedir.¹⁶⁵ Levh-i Mahfuz Hurûfîlerde insan sûretidir. Vech kavramının ön plana çıkmasının en önemli nedenlerinden biri budur.

Bâtınî te'vilin gerekliliğine dair muhtelif rivayetlere atıfta bulunan İsmâîlîler, Kur'an'daki her lafzın veya her ayetin zâhir, bâtin, hadd ve matla' olmak üzere dört anlam boyutu olduğunu bildiren rivayete özel önem atfetmişlerdir. Bu rivayetin çeşitli biçimleri yer almaktadır. Feyz-i Keşânî , Hz. Peygamberden “ Kur'an yedi harf üzerine indi. Ondaki her ayetin bir zâhiri, bir bâtını, her harfin de bir haddi ve matla'ı vardır”; “Kur'an'ın bir zâhiri, bir de bâtını vardır. Bu bâtının da yedi bâtını vardır” anlamında iki rivayet aktarmış ve bu rivayetlerde geçen ‘harfler’ lafzının Kur'an'ın bâtını ve te'viline işaret ettiğini belirtmiştir.¹⁶⁶ İsmâîlî düşüncede görülen bâtınî te'villerin bir çok Sünnî mutasavvıf tarafından da kullanıldığı görülmektedir. Mesela, Mevlânâ, Mesnevi’de şöyle demiştir: “Malum olsun ki Kur'an'ın zâhirî mânâsının yanında çeşitli düzeylerde bâtınî mânâları vardır. Bu bâtınî mânâlarda üçüncü bir mânâ vardır ki, onun idrakinde akıllar hayrete düşüp takatsiz kalır. Kur'an'ın dördüncü bâtını anlam boyutu ise gizlidir. Onu yalnızca eşsiz ve emsalsiz olan Allah bilir. Yedinci bâtına kadar bu böyle sürer gider...”¹⁶⁷

İsmâîlîlerin, te'vilin gerekliliğine ilişkin öne sürdükleri rivayetlerin büyük bir bölümünün Şii karakterli olduğu gözlenmektedir. “Ben tenzilin, Ali te'vilin sahibidir”; “Ben ilmin şehriyim, Ali onun kapısıdır. İlim öğrenmek isteyen kapıya gelsin.” ve Hz. Ali'den nakledilen “Resulullah bana hikmetten bin bab (tür) ilim öğretti ve her kapıdan bin ilim kapsı açıldı.” rivayetleri bâtınî te'vilin meşruiyetine işaret eden deliller olarak sunulmuştur.

Sonuç olarak, eldeki bütün veriler, bâtınî te'vilin İslam dünyasına geçiş sürecinde; Yahudilik, Hıristiyanlık ve Ortadoğu'daki, Maniheizm, Mecûsilik, Budizm, Zerdüştlük gibi çeşitli dinlerle, Hermetizm, Kabbalizm, Yeni-Eflâtunculuk gibi gnostik karakterli düşünce ekollerinden beslenen aşırı Şii fırkaların ve bunların takipçilerinin etkili olduklarını göstermektedir. Özellikle İsmâîlîlerin sistemleştirdiği

¹⁶² Mesela, 3/Âl-i İmrân:7, 4/Nisâ:58, 10/Yûnus:39, 12/Yûsuf:6,21,39.

¹⁶³ 6/En'âm: 38.

¹⁶⁴ 16/Nahl:89.

¹⁶⁵ Öztürk, a.g.e. 220-224.

¹⁶⁶ Öztürk, a.g.e. 229-230

¹⁶⁷ Hüseyin Güllüce, *Kur'an Tefsiri Açısından Mesnevi*, İstanbul, 1999, 69.

bâtınî te'vil geleneği ile sufilere özgü işârî yorum tekniğinin meşruiyet delillerinin örtüşmesi dikkat çekici bir başka özelliktir.

Bütün bu kesişme noktalarına rağmen sufiler ile Şiiiler arasında siyasal açıdan tam bir muhalefet söz konusudur. Bu muhalefetin netleşmesi, Bâtınî-İsmâilî hareketin ortaya çıkmasıyla birlikte, Şiiiler ile Sünni Abbasiler arasındaki köprülerin atıldığı Halife Me'mûn dönemine rastlamaktadır. Bu dönemde tasavvufçular, siyasal otoritenin yanında yer almak veya Sünni devletin reel politiğine karışmaksızın kendi köşelerine çekilmek gibi bir tercihte bulunmuşlardır. Tasavvufun İsmâilî devlet hiyerarşisini andıran bir karaktere bürünüp –makamlar, bilgi ve sülûk mertebeleri gibi- hiyerarşiye bağlılığı ön planda tutan bir form kazandığı bu süreçte sufiler adeta Şiiilerle kasıtlı bir rekabete girmişlerdir. Bu rekabette, Şiianın geliştirdiği imamet nazariyesine karşılık sufiler velayeti savunarak velilere bir tür masumiyet izafe etmeye çalışmışlar; yine Şiadaki nûr-ı muhammedî fikrini hakikat-i muhammediyye nazariyesine dönüştürmek suretiyle tasavvufî öğretiyi mal etmişlerdir. Sufilerin bu çift yönlü tutumları, yani bir taraftan Şii kültürdeki muhtelif telakkileri tasavvufî öğretiyi dahil etmeleri, diğer taraftan da Sünni devletin yanında yer almaları, özellikle eşârî ekole mensup Sünnileri, tasavvufî öğretiyi yeniden gözden geçirmeye sevk etmiştir. Bu süreçte tasavvuf tarihinin Sünni bir meşruiyet zemininde yeniden yazılması gerekmiştir.¹⁶⁸

Kelâbâzî ile başlayan, tasavvufla Sünniliği uzlaştırma girişimleri Serrâc'ın el-Luma'sıyla devam etmiş, Kuşeyrî'nin er-Risâle'si ile bu uzlaşma projesinin son rötuşları yapılmış ve Gazâlî'nin İhyâ'sıyla nihayete ermiştir.¹⁶⁹

Yukarıda sıralanan veriler ışığında Hurûfî te'vil anlayışının bir çok kaynaktan etkilendiği söylenebilir. Hurûfîler bâtinî te'vil geleneğini İsmâilîlerde olduğu gibi Hz. Peygambere atfedilen hadise dayandırırılar. Bununla birlikte Hurûfîler bir yandan Kur'an'daki kimi ayetlerden yararlanırlarken diğer yandan İncil ve Tevrat'tan da istifade ederler. Aslında Hurûfî te'vil anlayışı bâtinî yönüyle İsmâilîlerden daha aşırıdır. İsmâilîler kadar etkili olmaması siyasî yönünün güçlü olmamasından kaynaklanır. Timur döneminde bâtinî tarikatlar güçlenmiş olsalar da hiçbir zaman kendi başlarına hareket kaabiliyeti elde edememişlerdir. İsmâilîler ise siyasi bir güç olmuşlardır.

hâzret-i risâlet a.s. buyurmuşdur ki Kur'ânun zâhiri vardır ve hem bâtını vardır ve bâtinun dağı bir bâtını vardır tâ yidi bâtına degin pes çün yidi bâtın didi şöyle gerekdür ki bir bâtını bir bâtından mümtâz ola tâ yidi bâtın lâzım gele ve eger bir bâtını bir bâtından mümtâz olmasa yidi bâtın lâzım olmazdı ve dağı şöyle gerekdür ki ol yidi bâtın birbirine muğâyir ü muğâlif olmaya eger birbirine muğâyir ü muğâlif olsa naşş-ı zâhire muğâlif ola 4/10-15

Kur'an'ın yedi bâtını olduğu belirtildikten sonra, aşağıdaki biçimde te'vil edilir. Hurûfî te'vile, Kur'an'ın yedi harf üzerine nüzul edildiğini belirten hadis kaynaklık etmiştir.

¹⁶⁸ Öztürk, *a.g.e.* 237-238

¹⁶⁹ Fazlur Rahman, *İslâm, Çev. Mehmet Dağ, Mehmet Aydın, İstanbul, 1992, 195.*

evvelki baṭın on dört ḥaṭṭ on dört yirde qarār dutmışdur ki نور علي نور ma' nāsı budur bu on dört ḥaṭṭ maḥalli i'tibārı ile yigirmi sekiz ḥaṭṭ olur yigirmi sekiz kelime muḳābilinde ki Muḥammed a.s. yigirmi sekiz kelime ile pīšvā oldı cemī' 'āleme ikinci baṭın oldur ki bu on dört ḥaṭṭ-ı ilāhīnün her birisi dört 'anaşırdan maḥlūḳdur eyle olsa her yidide yigirmi sekiz müşāhede olunur niteki peygamber a.s. buyurdu نزل الله القرآن مثل القرآن على صورت الرجل يوم القيامة bir yirde daḥı buyurmuşdur نزل الله القرآن على سبعة احراف¹⁷⁰ ya' nī kıyāmet güninde Ḳur'ān ādem şüretinde müşāhede olına dimek olur ve ikinci ḥadışün ma' nası budur ki Ḥaḳ ta'ālā Ḳur'ānı inzāl eyledi yidi ḥarf üzerine dimek olur üçüncü baṭın ol on dört ḥaṭṭ ḥaṭṭ-ı istivā ile on altı ḥaṭṭ müşāhede olunur ki ḥazret-i risālet a.s. mübārek saçını iki pāre eyledi sünnet-i İbrāhīmidür didi 5/16-27

dördüncü baṭın bu on altı ḥaṭṭ on altı maḥalde qarār dutmuşdur otuz iki ḥaṭṭ-ı ilāhī olur bişinci baṭın her sekizi 'anaşıra zarb itseḡ otuz iki olur otuz iki nuṭḳ-ı ādem muḳābilinde ki cemī' ü'n-nesne-i muḥtelifānuḡ aşlı otuz iki kelimedür ki Mehdī zamānında cemī' diller bir ola didükleri bu ma' nāya ola altıncı baṭın on altı aḳ ḥaṭṭdur ki biri cebhe-i ḥaṭṭ-ı istivā üzerindedür bir ḥaṭṭ daḥı ḳaşla kirpük aralığı bir ḥaṭṭ daḥı aşaḡa kirpük altında göz ḥaddinde bir ḥaṭṭ daḥı göz ḥaddinden aşaḡa kim aḡa ḥadd dirler bir ḥaṭṭ daḥı burun üstünde bir ḥaṭṭ daḥı aşaḡa burun ucına yakın iki ḥaṭṭ daḥı iki lebden ḥaṭṭ-ı istivā üzerinde sekiz ḥaṭṭ olur vechinün bir ṭarafında sekiz ve sekiz ḥaṭṭ bir ṭarafında daḥı on altı ḥaṭṭ olur on altı ḳara ḥaṭṭ ve on altı aḳ ḥaṭṭ otuz iki ḥaṭṭ müşāhede olunur otuz iki ḥaṭṭ nuṭḳ-ı ādem muḳābilinde 5/30-40

yidinci baṭını oldur ki bu on altı aḳ ḥaṭṭun her sekizin dört 'anaşıra zarb itseḡ vech-i ādem görine kitāb-ı nāṭıḳun yidi baṭını daḥı tamām oldı 5/45-47

Aynı hadis rivayetinin ikinci te'vil biçimi aşağıdaki şekildedir. Elif üç harften oluşmaktadır. (ا) Allah'tan (ل) latiften (ف) fazldandır. Bütün yaratılmışlar dört anasırdan mürekkeptir. Elifin harfleri dört anasırla çarpıldığında on iki eder. On iki gece ve gündüz saatlerinin ifadesidir. Dolayısıyla elif harfi gece ve gündüzü ifade etmektedir.

Ḳur'ānuḡ daḥı yidi baṭına deḡin baṭını vardur didi evvel bil ki Ḳur'ān yigirmi sekiz ḥarfdür ki aşldur bu yigirmi sekiz ḥarfün evvel ḥarfı elifdür ez-rüy-ı zāhir elifün ma' nāsı kenār dimek olur baṭın-ı şānīde elif 'ibāretdür üç ḥarfden ki ا ل ف elif Allahdandır lām laṭīfdendür fī fazldandır baṭın-ı şālişde bu elif zuhūr cihetinden mürekkeb olur 'anaşır-ı erba'dan ki ḥāk u āb bād u āteşdür ki منها خلقناكم و فيها¹⁷¹ ya' nī Ḥaḳ ta'ālā sizi dört 'anaşırdan ḥaḳ itdüm yine oḡa 'avdet idersiz yine çıkarıruz dir vaḳtā ki elifi 'anaşıra zarb itseḡ ol üç ḥarf on iki ḥarf olur ki sā'at-ı leyl ü nehār öyle vāḳi' olmuşdur 5/50-58

baṭın-ı rābi'de elif ḥisāb-ı cümlede birdür ve lām otuzdur bir daḥı elifün ve lāmuḡ müsemması otuz iki olur bir daḥı fī seksendür vaḳtā ki otuz iki 'adedi seksen 'adede zamm itseḡ yüz on iki 'aded olur lāmuḡ müsemması otuz iki olur 5/64-67

¹⁷⁰ el-Buhārī, *Sahih*, K. *Husūmāt*, 4; Müslim, *Sahih*, K. *Mūsāfirin*, 264.

¹⁷¹ 20/Tāhā: 55. (Sizi ondan –topraktan- yarattık; yine sizi oraya döndüreceğiz ve bir kez daha sizi ondan çıkaracağız.

yaşamak (hâyah) köküyle bağlantılı kılmaktadır. Havvâ kelimesinin diğer dillerdeki muhtemel kökleri ise şöyledir; Ârâmîce “yılan” anlamındaki hewyah veya hiweya, Kartaca dilinde bir özel isim olan Hawwath, Sumerce’de éanne” anlamında ama, İbrânîce’de “çadır” anlamına gelen hawwoth.¹⁷⁵

Semavî dinlerde olduğu kadar, ister beşerî, isterse tamamen bozulmuş, arkaik görüntülü din ve mitolojilerde de ilk insan fikri ve bu insana ait pek çok anlatı kategorileri vardır. Âdem’in isminin menşeyinden yaratılışına, yaşamına ve ölümüne kadar olan süreç pek çok millette, çeşitli rivayetlerle gözlemlenmektedir. İlâhî dinlerin ilk insan olarak gördüğü ve tarihin başlangıcı olarak kabul ettiği Hz. Adem’in yaratılışına benzer hikayeler Mısır, Asur, Eski Pers, Yunan, Hint, İskandinav, hatta Polinezya ve Afrika’nın yerli kabilelerinde, Zulu inanışlarında da bulunmaktadır.¹⁷⁶

Âdem’in yaratılma fikri, yaratılışı, bedenini oluşturan unsurlar, yaratılma süresi, sahip olduğu bilgiler, cennete konması, oradaki yaşayış şekli, kendisine yasaklanan şey, kendisinden Havvâ’nın yaratılması, cennette yaşarken Şeytanın iğvasına kanarak yasak meyveyi yemeleri ve bunun sonucunda cennetten çıkarılmaları ve dünya hayatına başlamaları Kur’an’da teferruata girilmeksizin özet kabilinden anlatılmışken, tefsirlerde ve peygamber tarihi kitaplarında, yukarıda sayılan hususlarla ilgili –mevsuk olmayan- pek çok rivâyet karışmıştır.¹⁷⁷ Bu rivâyetlerden büyük bir bölümünün İsrâiliyyat menşeli olması araştırmacılar tarafından sık sık gündeme getirilmiştir.

Hurûflük metinlerinde Âdem ve Havvâ çok sık kullanılan kelimelerdendir. Söz konusu kelimeler hem ilk insan hem de insanlar anlamında kullanılır. Denilebilir ki hemen bütün hurûfî metinlerinin temelini bu iki kavram özellikle de Âdem oluşturur. Fazlullah-ı Hurûfî bütün öğretisini Âdem ve Havvâ üzerine kurar. Bunun temelinde Âdem ve Havvâ kelimelerinin ebced hesabına göre karşılığının Allah olmasıdır. Âdem ebced hesabında 46, Havvâ 21, Allah ise 67’dir. Bu Allah’ın insanda tecelli ettiği Hurûflük açısından te’vilidir.

âdem iki elif bir dâl ve bir mîmdür mecmû kırk altı ‘aded olur vech-i âdem otuz iki saırdur vech-i havva on dört saırdur kırk altı ‘aded olur bir vechle daıı budur ki âdem ve havva hisâb-ı cümlede altmış yidi olur âdem kırk altı ‘aded havva yigirmi bir ‘aded ikisi altmış yidi ‘aded olur lafzatullah daıı altmış yididür iki elif iki lâm bir hî altmış yidi olur 4 / 68-72

âdem iki elif bir dâl ve bir mîmdür mecmû kırk altı ‘aded olur vech-i âdem otuz iki saırdur vech-i havva on dört saırdur kırk altı ‘aded olur 4/68-70

الله محمد رسول الله لا اله الا الله محمد رسول الله yigirmi sekiz harfdür muhkemâtdur vech-i âdemün bir tarafında on dört ve bir tarafında daıı on dört saır meşûrdur yigirmi sekiz saır olur yigirmi sekiz kelime-i ilâhî muqâbilinde vâkı‘ olmuşdur 2/96-99

¹⁷⁵ Ömer Faruk Harman, “Havvâ”, *DİA*, XVI, 542-543.

¹⁷⁶ Mustafa Erdem, *Hazret-i Âdem (İlk İnsan)*, Ankara, 1994. s. 4.

¹⁷⁷ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi*, Ankara 2000, s.274.

Bütün te'viller vech-i Âdem'e göre yapılmıştır. Âdem'in her iki vechinde on dörder satır bulunması vech kelimesinin ebced karşılığının on dört olması ile ilintilidir. Tüm Hurûfî metinlerinde vech kavramı ön plana çıkar. Bunda Allah'ın insanı en güzel surette yaratmış olması ve Miraç gecesinde Hz. Peygamber'in Allah'ı insan suretinde gördüğü rivayet edilen hadis etkili olmuştur. Benzer bir ifade Eski Antlaşma'da da geçmektedir. "Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu."¹⁷⁸ Hurûfîler insan suretini ön plana çıkararak bir yandan insanı tanrılaştırmışlar öte yandan tanrıyı insanlaştırmışlardır. İnsan mı tanrı yoksa tanrı mı insan çok belirgin değildir.

Ya' nî Allāh adını iy hūş-yār
Âdemüñ yüzinde yazdı âşikâr
927

Şüret-i âyîne-i Hâkdur temām
Bu cihetden oldu ol kıyım maķām
928

Sünni Sûfîler ise, Allah'ın "kendi suretinde" yarattığı ve bu yüzden Allah'ın kusursuz bir kopyası olan Âdem'in Muhammed'den başkası olmadığı düşüncesini geliştirdiler. "Âdem'in başı م , eli ح ve gövdesi م, geriye kalan kısmı da د'dir. Bu yüzdendir ki Muhammed'in adı eski yazmalarda محمد şeklinde yazılmıştır. Âdem'in, dolayısıyla her insanın biçimi, bizzat Muhammed'in adıdır."¹⁷⁹

Kendü şeklinde yaratdı Âdemi
Aña virdi on sekiz biğ ' âlemi
14

Allah ez-rûy-ı inbisât on dördür rahmân dağı ki ism-i zātun şıfâtıdır iki yigirmi sekiz kelime-i ilahî olur vech-i âdemde mektûb ve mestürdur والطور وكتاب مسطور فيرق¹⁸⁰ kinâyetdür vech-i âdemden ve dağı hurûf-ı muķaţta'a ki evâ'il süver-i Qur'ânda gelmişdür ğayr-ı mükerrer on dört vâķi' olmuşdur الر كهيعص طس حم قن ve andan dağı murâd vech-i âdem müşâhede olunmaķdur bu on dört ĥarf biş noķta ile hem-râh oldu ki biş vaķt namâz anuñ izâsında vâķi' olmuşdur ba' de لاله الاالله dağı on dört ĥarf vâķi' olmuşdur murâd vech-i âdemdür ba' de محمد رسول الله dağı on dört ĥarfdür murâd vech-i âdem müşâhede olunmaķdur ba' de heft kevâķib-i seyyâre heft maĥâlde on dört vâķi' olmuşdur bundan dağı murâd vech-i âdemdür 3/186-195

imdi şüret-i Qur'ândan var şüret-i âdeme ol şüret ki âdemdür anuñ vücûdı mürekkebdür dört 'anâşırdan ki dört tabâyi' dür ve dağı âdemüñ eti ve derisi ve sümügi ve tamarı ve siñiri ve kılları ve cemî' -i ' azâları ve cevâriĥleri kelime-i ilâhî 'adedince maĥlûķdur ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelimedür 4/45-49

¹⁷⁸ Kutsal Kitap, Eski Antlaşma, Yaratılış 27, 2.

¹⁷⁹ Annemarie Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, İstanbul 2001, 223.

¹⁸⁰ 52/Tûr : 1-2-3.

¹⁸¹ آدم الاسماء كلها hukmi ile Ādem mu'allim-i melā'ike olmuştur ve dağı sücūd idicek vaqtin vechini bir maqāma teveccüh ider ki Ādemün yüzi ol maqāmdan maḥlūḳdur eger ḥāl-i ḥayātda ve eger ḥāl-i memātda yüzi ol maqām-ı veche döndirmek gerekdür ki bu kamu şüretler kelime-i ilāhī izāsında maḥlūḳdur 4/50-53

Adem'in bütün yaratılmışlardan üstünlüğü isimlerin ilmini bilmesindedir. Adem meleklerin hocasıdır. Bütün isimleri Adem bilir. Melekler ve diğere yaratılmışlar bu ilimden mahrumdur. Adem'in ilmin bilen İsa gibi ölüyü dahi diriltebilir.

Ādem oldı mazhar-ı esmā-i küll
EnbiyAyı vü Ḥaḳı Ādemde bul
194

Şol kişi kim Ādemün 'ilmin bilür
Ölüyi 'İsā gibi diri kıılır
200

Ādem ve Ḥavvā kūh-ı 'Arafātda birbirine irişdiler ve birbirin buldılar birbirini bulmaḳ nice ola çünkim anlardan artuḳ kimse yoğ idi imdi 'Arafāt kināyetdür Ādem ile Ḥavvādan ve anlarıñ vech-i ḥilḳatlerinden ki cennetden geldiler dağı vücūd tağına ki ol saṭr-ı ḥaṭṭ-ı vech-i ādem ve ḥavvādur bu 'Arafāt tağında ki Ādemle Ḥavvānuñ vech-i ḥilḳatleridür 9/43-47

Ḥavvā Ādemün şol pehlūsinden ḥalḳ olındı didikleri bu ma'nādur ki ādem kırk altı 'adeddür vaqtā ki on dört 'adedi vech-i ḥavvāya virseñ otuz iki 'aded ḳalır vech-i ādemde meşūrdur ba' dezān şola nisbet olındı anuñçün ki ḥavvā nāḳış ḥilḳāt olındı fi'l-cümle şol şağa nisbet nāḳışdur 9/100-103

Ḥaḳ ta'ālā eydür yā Ādem-i sākin ol uçmaḳda sen dağı senün zevceñ yiyün içün uçmaḳ ni'metlerinden niçe dilerseñüz lākin şol şecere yaḳın olmañ eger ol şecere yaḳın olursañuz ikiñüz dağı zālimlerden olursız didi 15/4-6

Adem, Havva ve tüm enbiyanın dili Farsçadır. Hz. Muhammed'in dilinde Farsça'da bulunan dört harf eksiktir. Bu dört harfi lamelif karşılamaktadır.

Otuz iki harf durur aṣl-ı kelām
Ol ki Ādem Ḥaḳdan öğrendi temām
621

Şekki yoḳdur bu sözüñ ḥaḳdur inan
Nuṭḳ-ı Ādem otuz ikidür hemān
628

Otuz iki Ādemüñdür Ādemün
Ādeme yaḳlaşdı nuṭḳı ḥātemün

¹⁸¹ 2/Bakara: 31. (Allah, Ādem'e bütün isimleri , öğretti.)

26

İnsan vücudunda bulunan kemik, eklem, deri, damar sayıları da yirmi sekiz ve otuz iki sayılarını bulmak amacıyla te'vil edilir.

Üç yüz altmışdur kemügün iy yigit
Üç yüz altmışdur etün hem gey işit
388

Üç yüz altmışdur pey ü cild ü tamar
Her birisi altı kez altmış bular
389

Her bir altmış olur iy ehl-i temiz
Otuz iki ile yigirmi sekiz
390

4.3. KUR'AN

Qur'an mürekkebdür zāhirā dūde-i siyāhīden ve insān daḥı mürekkebdür dōrt ṭabāyi' den pes ol kimse ki eydür Qur'an zāhirā ḡadīm degildür dir bilmez ki zāhirā Qur'an dūde-i siyāhīdür ol dūdenün ve siyāhinün ḡaḡıḡatı kelimedür 4/80-83

Qur'anı kendi vücūdında müşāhade idersen ki kelām mütেকellimün ' aynı ola ve daḡı ḡalem-i ḡudret-i ilāhī ile Qur'an yazıla mütেকellimün vücūdında mektūb u meşūr müşāhade olına ' ale'l-yaḡīn Qur'an حجة لك olur ve eger şūreti Qur'an oḡımasa andan sonra kendü vücūdında mektūb u meşūr müşāhade itmese ' ale'l-yaḡīn حجة عليك olmaz 4/99-103

İnsan Kur'an'ı kendi vücudunda görmeli ve okumalıdır. Kur'an gerçekte mürekkepten oluşmaktadır. Kur'an batınî yönden değerlendirildiğinde insan vücudunda yazılı olduğu görülür.

Oldı on dört ḡaḡ yüzünde āşikār
Her biri bir yirde ḡılımışdur ḡarār
293

İki on dört oldı yigirmi sekiz
Bu sözi dīv anḡlayımaz bilesiz
294

ḡatlar on dört yirleri on dört mūdām
Oldı Qur'anun ḡurūfinca temām
295

4.4. FÂTİHA

Kur'ân-ı Kerîm'in ilk sûresidir. Fâtiha, “açmak, açıklığa kavuşturmak, sıkıntı ve meşakkati gidermek, başalam” anlamındaki feth kökünden türemiş bir isim olup hâtimenin zıddı olarak “bir şeyin evveli, baş tarafı, başlangıcı, giriş” manasında kullanılır. “Fâtihatü'l-kitâb” tamlamasının kısaltılmış şekli olan Fâtiha Kur'ân-ı Kerîm'in ilk sûresi ve bir bakıma onun ön sözü olduğu için bu adı almıştır. Elhamd, Fâtiha sûresinin Türkçe'deki en meşhur adı olup, çeşitli özelliklerini yansıtan başka isimleri de vardır. Ümmü'l-Kur'ân, ümmü'l-kitâb, kenz, kâfiye, es-sebu'l-mesânî, şükr, dua, şâfiye bu isimlerden bazılarıdır.¹⁸² Hurûfler bu isimlerden özellikle ümmü'l-kitâb ve sebu'l-mesânîyi çok kullanırlar. Bunlardan ilki Havva ile ilintilendirilir. Havva'da Adem'de bulunan yedi hat bulunmamaktadır. Fatiha yirmi bir harfle yazılmıştır. Yedi harf eksiktir. Bundan dolayı Fatiha Havva vechinde yazılıdır. İkinci isim yedi ayetden mürekkep olmasındandır. Fatiha'nın ayet sayısı da ihtilaflıdır. Sünni alimler besmeleyi katmaz ve altı ayet olduğunu belirtirler. Şifler ise besmeleyle birlikte yedi ayet olduğunu söylerler.¹⁸³ Hurûflerde yedi sayısı hemen tüm te'villerin temelini oluşturmaktadır. İsmâilî te'vilde de yedi sayısının ön plana çıktığı bilinmektedir. Yedi sayısı on dört, yirmi bir ve yirmi sekiz sayılarının bulunmasına yardımcı olur.

Fâtiha yidi âyetdür yigirmi toköz kelimedür ve yigirmi bir harfdür yidi harf eksikdür ol yidi harf ki eksikdür budur ا ب ت ح د ذ ر س ص ض ط ع غ ق ك ل م ن و ه ي ve dağı ol hurûflar ki Fâtiha andan mürekkebdür yigirmi bir harfdür budur ا ب ت ح د ذ ر س ص ض ط ع غ ق ك ل م ن و ه ي 9/68-72

Dört kirpük iki kaç bir saç yidi
Bunların ümmü'l-kitâb oldu adı
291

Fâtihanun hurûfî yigirmi bir harfdür vech-i havvâya muṭâbıkdur on bir nokta ile otuz iki olur âdem vechine muṭâbık olur ve dağı Fâtihatü'l-kitâb seb' u'l-meşânî didükleri bu ma' nâyadır ki ol hurûf-ı muḳaṭṭa' a ki on dört harfdür ğayr-ı mükerrerdür tamâm-ı Fâtihatü'l-kitâbda gelir ki ol on dört harfüj i' lâmi vech-i âdemde meşṭurdur budur ا ب ت ح د ذ ر س ص ض ط ع غ ق ك ل م ن و ه ي pes ma' lûm u mefhûm oldu ki Qur'ânun aşlı yigirmi sekiz harfdür âdem vechinde meşṭurdur ve Fâtihatü'l-kitâb yigirmi bir harfdür vech-i havvâda meşṭurdur pes kelâm-ı şâmeti kelâm-ı nâṭıka taṭbîk itmemek Şeyṭân mertebesi oldu mecmû' -ı enbiyâullah bu sırra vâkîf u muṭṭali' olmışlardur bir sebîl-i mükâşafa şöyle ki Fâtihatü'l-kitâb ki ümmü'l-ḳitâbdur yigirmi bir harfdür yidi harfi ḳikmet-i ilâhî Fâtihatü'l-kitâbdan men' itdi ve virmedi ve havvâ ki ümmidür anun vechinden dağı yidi satrı ḳikmet-i ilâhî men' itdi havvânun ḳüsninden ve cemâlinde ötüri ve dağı âdemün vechindeki otuz iki satır oḳınmağdan ötüri eğerçe vech-i havvâdan ol yidi satrı men' olmasaydı âdem vechinde otuz iki satır zâhir olmazdı 9/72-86

¹⁸² Emin Işık, “Fâtiha Sûresi”, *DİA*, XII, 252-253.

¹⁸³ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Emin Işık, “a.g.m”.

Fatiha'da yedi harf eksiktir. Yirmi bir harfle yazılmıştır. Havva veçinde yedi hat eksiktir. Aslında doğduklarında tüm insanlarda bulunmayan bu hatlar erkeklerde ilerleyen yaşlarda ortaya çıkmaktadır. Fatiha'ya ümmü'l-kitab denilmesinin nedeni Havva'nın yani kadınların ümmi olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu cihetden fâtiha iy nev-cüvân
Yiddi âyet geldi gökden bî-gümân
341

Hem yigirmi bir ħurûf oldı hemîn
Kim anuñla kıl namâzı dir Emîn
342

Geldi çün yigirmi bir ħarf-i Ĥudâ
Şûret-i Ĥavvâya oldı reh-nümâ
344

Yiddi âyetdür adı çokdur i yâr
Her bir adınuñ firāvân şerhi var
349

4.5. KELÂM-SÖZ-HARF

Hurûfî te'vilin temelini oluşturan unsurlardan biri de sözdür. Allah bütün yaratılmışları 'kün' emriyle meydana getirmiştir. Her canlı cansız 'kün'de mevcuttur. 'Ol' emri öncelikle sestir. Ses daha sonra harflere dönüşür. Fazlullah'ın Fisagorculardan etkilendiği ve onların ses nokta olgusunu daha ileri düzeyde te'vil ettiği görülür. Allah'ın sözü iki türdür. Birincisi Kur'an gibi yazılı olan yani kelâm-ı sâmittir. İkincisi ise kelâm-ı nâtik yani insandır. Hurûfilere göre, söz, Allah'ın zatının ulu tecellisidir; aynı zamanda insanın yüzünde de görünür; sözcükler, Allah'ın sırlarının açığa çıktığı yazı, en mükemmel haliyle Kur'an haline gelir.¹⁸⁴ Fazlullah-ı Hurûfî, İbrahim'e on dört, Musâ'ya yirmi iki, İsâ'ya yirmi dört, Muhammed'e yirmi sekiz harf verilmiş olduğunu, kendisinin ise otuz iki harfin bilgisinin verildiğini belirtir.

Nuṭṭ-ı Yezdândur ne kim var az u çok
Zâhir ü bâtında ğayre çâre yok
138

Taṅrı nuṭṭıdur kelâmuñ iy yigit
Şûret-i Ĥaḫdur yüzün ĥaḫ söz işit
615

Her ne söz ki geldi gökden iy cüvân
Otuz ikiden mürekkebdür hemân
619

¹⁸⁴ Schimmel, *a.g.e.* 399

Otuz iki harf durur aşl-ı kelām
Ol ki Ādem Hāğdan öğrendi temām
621

Otuz iki āyeti vechinde bul
Tā bulasın otuz iki nuṭka yol
622

kelāmullah iki kısmdur biri kelām-ı şāmit ve biri kelām-ı nāṭıkdur kelām-ı şāmit mektūb-ı fi'l-evrāğdur ve kelām-ı nāṭıq vech-i ādemdür niteki ḥazret-i 'Alī kerremallah-ı vechehu eyitdi انا كلام الله الناطق didi imdi niteki kelām-ı şāmitüñ yidi baṭına degin baṭını vardur kelām-ı nāṭıkuñ daḥı yidi baṭına degin baṭını vardur 5/ 4-8

ol kelām-ı nāṭıkuñ vechinde ki vech-i Muḥammedür ve vech-i 'Alidür yigirmi sekiz ḥaṭṭı oḳı tā ki Ādem ile münāsebetüñ ola dört kirpük iki qaş bir saç yidi ḥaṭṭdur iki daḥı 'ārızında iki daḥı burun içinde üç daḥı iki lebde zīr ü bālā on dört ḥaṭṭ olur ol on dört harf-i muḳaṭṭa'a ki الر كهيعص طس حم قن on dört ḥaṭṭ bu on dört muḳaṭṭa'a muḳābilindedür 5/10-15

benüm raḥmetüm kelāmumdur ki dükeli eşyāya ismiyyet cihetinden irişmişdür ve hem ḥilkat cihetinden kim kün emrinden maḥlūkdur ki kāf ile nūn iki harfdür ki cemī'-i eşyā ḥaṭṭ-ı istivā üzerine olduğı kāfla nūn sırrıdır ki cemī'-i ḥubūb ve cemī'-i evrāğ u eşcār u ḥayvānāt ḥaṭṭ-ı istivā üzerine maḥlūkdur ve cemī'-i eşyā mazhar-ı kelime ve kelāmdur 10/11-16

Nuṭk-ı Hāğ ṭalib Hāğnuñ ğayrı degül
Söyleyenden bil sözi ayrı degül
37

Aşl-ı eşyā nuṭk-ı Hāğdur bī-ğümān
Ğayrı maḥlūğ u ḳadīm ü cāvidān
38

Nuṭkı eşyādan eger iy nām-ver
Alsañ eşyādan bulımazsın eşer
41

Otuz iki nuṭk-ı Hāğ bir nürdur
Varlığ ol bir nūrıla ma' mürdur
92

Nūr-ı Hāğ birdür iki qaçan olur
İkidür diyen aña şeyṭān olur
93

Bütün bunların yanında Hurûfleri harf simgeçiliğiyle değil harf gizemçiliği ile nitelendirmek daha yerinde olur. Onlar harflerin benzetme unsuru olarak

kullanılmasından çok seslerin/sözlerin harflere dönüşmesiyle ilintilidirler. Harflerin kutsiyeti seslere işaret olmalarından dolayıdır.

Bunlara vardur şebîh iy hoş-likā
Şöyle kim bir zāğ ötüben dise kâ
630

Ol seçilmez kâ mıdur yā gā mıdur
Her şebîhüñ aña kim hükmi budur
631

Şöyle olmuş birbiriyle muttaşıl
Kim seçilmez vaḥdetinden şöyle bil
632

4.6. HURÛF-I MUKATTAA

Harf kelimesinin çoğulu olan hurûf ile “kesilmiş, ayrılmış” anlamındaki mukattaa kelimesinden meydana gelen bir tamlamadır. Kur’an’da sûrelerin önünde yer aldığı için evâilü’s-süver ve fevâtihu’s-süver de denilen, ayrıca ne manâya geldikleri veya bu sûrelerin başında hangi amaçla yer aldıkları kesin olarak bilinmediğinden hurûf-ı mübheme olarak da adlandırılmışlardır.¹⁸⁵

Sûfiler, tasavvufun daha ilk aşamasında farklı harflerin içinde saklı olan gizli anlamları farketmişlerdi; yimi dokuz surenin başında bulunan bağımsız harf gurupları (hurûf-ı mukattaa), yaptıkları şaşırtıcı alegorik açıklamaların ilhamını vermiştir onlara.¹⁸⁶

Hurûf-ı Mukattaa Arap alfabesindeki on dört harften (ا, ح, ر, س, ص, ط, ع, ق, ك) (ل, م, ن, ه, ي) teşekkül etmiş olup bunların üçü tek, dördü iki, üçü üç, ikisi dört, ikisi de beş harflidir. Tekrarlarıyla birlikte yirmi dokuz ünite oluşturan hurûf-ı mukattaa, ikisi Medenî olmak üzere yirmi dokuz sûrenin başında yer alır.

iy tâlib-i esrâr-ı kelime-i ilâhî ve ḥaḳâyık-ı nâ-mütenâhî bil ki Yûsuf kışşasınun evvelindeki kelime ki elif lâm râdur ḥurûf-ı muḳaṭṭa‘adur kinâyetdür on dört kelimededen evvel elif lâm râ sırrını bilmek gerek 1/6-9

Didi Yâ-sîn ḳalb-i Ḳur’ândur Resûl
Ya‘ nî vaḥdet sırrını gel yâda bul
119

eger bir kişi sū’âl eylese ol müttakîler ki arz mirâş ile anlara irişür anlar kimlerdür dise cevâb oldur ki ¹⁸⁷ لا ريب فيه هدى للمتقين ya‘ nî ol kimselerdür kim الم vesâ’ir aḥavât ki ḥurûf-ı muḳaṭṭa‘adur anlara hādî ola ki kelâm-ı ilâhîdür ki ḡayr-ı mükerrerdürler on dört ḥarfdür budur هر الر كهيعص طس حم ق ن

¹⁸⁵ M. Zeki Duman, Mustafa Altundağ, “Hurûf-ı Mukattaa”, *DİA*, XVIII, 401.

¹⁸⁶ Schimmel, *a.g.e.* 397.

¹⁸⁷ Kur’an, 2/Bakara : 1-2 (Elif. Lâm. Mîm. O kitap (Kur’an) ; onda asla şüphe yoktur. O, müttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir.

hurûf-ı muḳaṭṭa‘a gelür eger bir ḫarf gelür ق ن gibi ve eger iki ḫarf gelür حم gibi ve eger üç ḫarf gelür الر gibi ve eger dört ḫarf gelür المص gibi ve eger biş ḫarf gelür كهيعص 11/7-13

Mukattaa harflerinden tekrarlanan “hâmîm”lere çoğul olarak “havâmîm”, “tâsîn”lere “tavâsîn” denilmiştir. Meryem, Ankebût ve Rûm dışındaki sûrelerde hurûf-ı mukattaadan hemen sonra Kur’an’dan veya aynı anlamda kitaptan söz eden ya da bunlara işaret eden bir âyet yahut âyetler gelmektedir.¹⁸⁸ Bu noktada hurûfî metinlerde Kur’an’ın bütün sırrının âyetler önünde yer alan söz konusu harflerde olduğu dillendirilir. Özellikle Mukattaa harflerden sonra Kur’an’dan bahseden âyet/âyetlerin gelmesi hurûfî te’vilin kaynağı ve dayanağı olmuştur. Hurûf-ı mukattaanın tekrarsız sayısı on dördtür. Hal mahal yirmi sekizdir. Kur’an’ın yazıldığı harflerin sayısına tekabül eder.

İnsan sûretinin bir yanında mukattaa adedince on dört hat bulunmaktadır. Dolayısıyla kişinin müttaki ve salih kul olabilmesi için kendi vücudunda mukattaanın ilamını müşahede etmesi gerekir.

hurûf-ı muḳaṭṭa‘âtdan kendü vücūdında i‘lâmını müşâhede itmese ve daḫı muḳaṭṭa‘âtdan kendü vücūdında yol bulmasa ve ma‘rifet-i nefsi ve ma‘rifetillah ḫâşıl itmese ol müttakî olmaz ve şâlih olmaz 11/17-20

Kur’an insan suretinde yazılıdır. Kur’an’ı anlamak esrarına vakıf olabilmek, ehl-i Kur’an olmak için hurûf-ı mukattaanın sırlarını bilmek gerekir. Elif lâm râ sırrını bilmeyen Yusûf’a ve Züleyhâ’ya erişemez.

Yūsuf kışşasının evvelindeki elif lâm râ sırrına erişmezsen Yūsufun ve Züleyhânun ḫüsnine ve cemâline ve ḫuṭûplarına ve suṭûrlarına erişemezsin ki bu ‘İşk-nâmenün mühri elif lâm râdur 1/21-23

ehl-i Ḳur‘ân şol vaḳt olursın ki Ḳur‘ândaki ḫurûf-ı muḳaṭṭa‘âtuñ esrârına vâkıf olasın hemân ki ehli‘l-Ḳur‘ân olduñ ve ehlullah olduñ 17/60-62

Hurûf-ı mukattaanın herhangi biri tüm Kur’an’dır. Ḥaḳ ta‘âlâ ياسين didi yâ ḫarf-i nidâdur siñ Muḫammede ḫiṭâbdur pes ol daḫı kelime ola ve Ḳur‘ân ola 32/74-76

eger bu ḫurûf-ı muḳaṭṭa‘âtdan kendü vücūdında i‘lâmını müşâhede itmese ve daḫı muḳaṭṭa‘âtdan kendü vücūdında yol bulmasa ve ma‘rifet-i nefsi ve ma‘rifetillah ḫâşıl itmese ol müttakî olmaz ve şâlih olmaz 11/17-20

İşk-nâme’de Hurûf-ı mukattaa ön plana çıkarken Beşâret-nâme’de daha çok kelimekeri oluşturan harfler göze çarpar.

İsmi Allahun elifdür lâm u hâ
Taḫrı dirseñ oldı tâ vü kâf ü râ

¹⁸⁸ M. Zeki Duman, Mustafâ Altundağ, “a.g.m.” s.401.

Didi yā Ādem Ĥudāvend-i qādīm
 Ādeme ya‘ nī elifdür dāl u mīm
 134

Ger şorarlarsa saşa kimdür Ĥasen
 Hā vü sīn ü nūn olur üçü bir olur di sen
 135

Bilindiği üzere Hurûfiler oldukça fazla kısaltma kullanmışlardır. Söz konusu kısaltmaların Yeni Eflâtunculuk ve Kabbalist etkilerin yanında hurûf-ı mukattaa ile ilintili olduğu düşünülebilir. Hurûfilik, bu örtülü kamufraj yöntemden ötürü daha da gizli anlaşılmaz bir hal almıştır.

4.7. FAZLULLAH-I HURÛFÎ

Fazlullah-ı Hurûfî'nin bilinen bir yaşam öyküsü bulunmaktadır. Ancak özellikle onun müridlerinin Fazlullah'ı algılama biçimleri oldukça farklıdır. Fazlullah Mehdî ve İsâ'dır. Onun Mehdî ve İsâ olduğuna inanmayanlar kafirdir. Fazlullah'ın İsâ olduğunu ispatlayan hususlar şunlardır. Hz. Muhammed hicretinden sekiz yüz yıl geçmesi, bütün dillerin bir olması, Hz. Muhammed'in bayrağını taşıması ve onun soyundan gelmesi, otuz üç yaşında ehl-i te'vil olması, Horasan'dan zuhur etmesi... Bunların dışında Hz. Peygamber'in Tevrat'ta yer aldığını te'villeriyle ortaya koyan yine Fazlullah'tır. Esterabadlı Fazlullah Hz. Muhammed ve Ali'den aşağı bir insan değildir. Çünkü onların hakikatlerini bilen ve sözlerini te'vil eden kişi onlardan aşağı olamaz. Hurûfilere göre Kur'an'da geçen bütün fazl kelimeleriyle Fazlullah-ı Hurûfî'ye işaret edilmektedir. Evrenin üç temel dönemi bulunmaktadır: peygamberlik (Nübüvvet), imamlık (İmamet), tanrılık (Uluhiyet). Peygamberlik dönemi Adem ile başlamış ve Hz. Muhammed'le son bulmuştur. İmamiyet Hz. Ali ile başlayarak Hz. Hasan'la son bulmuştur. Fazlullah ile tanrılık dönemi başlamıştır. Tüm peygamberler ve onlara indirilen kitaplar Fazlullah'ın habercisidir. Fazlullah Musevîlerin beklediği "Mesih", Hıristiyan ve Müslümanların gökten nüzul edeceğine inandıkları "İsa"dır. Burada değinilmesi gereken bir başka husus ise hulûl inancıdır. Bütün imamiye Şiâsında bulunan bu inanç Hurûfilikte, Mehdî, Mesih, İsâ olarak tezahür etmiştir.

Ādemün zuhûrî cum‘a gûnidür ki Ādem Fazldan kinâyetdür ki Fazl-ı Yezdân cum‘a gûni zuhûr itdi ‘arş yidinci gûn yaradıldı didüklerinün ma‘nâsı budur ‘arş Fazldan kinâyetdür ki ĥilqat-i Ādem yidinci gûndür 26/46-49

Muhammed resûlullâh hicretünden sekiz yüz yıl geçdi andan sonra ‘İsâ a.s. ki şahib-i te'vil idi zuhûr itdi âsmândan geldi beyân-ı haqâyık eyitdi cem‘i diller bir oldu Muhammedün a.s. ‘alemini getürdi yine ĥalâyık iki fırka oldu bir fırka eyitdi ki ol Muhammedün ĥaber virdügi gelicek ‘İsâ a.s. budur didiler Mehdî leşkeri oldılar bir fırka inanmadı eyitdi ki ol Muhammed a.s. didügi ‘İsâ bu degildür henüz ol gelmese gerek didiler kâfir oldılar 2/45-51

Muhammed a.s. eyitdi āsmāndan gele didi ḥalāyık fehm itmediler maḥsūs āsmān taṣavvur itdiler vaḳtā ki ‘Īsā-i ṣānī anadan toḡdı ol maḥsūs āsmān taṣavvur idenler inkār itdiler eyitdiler peyḡamber ḥaber virdügi ‘Īsā āsmāndan gele didi bu kiṣi ḥod anadan toḡdı āsmāndan gelmedi pes bu degildür didiler kāfir oldılar 2/52-56

imdi iy ṭālib-i esrār-ı ilāhī ve kelime-i nā-mütenāhī vaḳtā ki bir kiṣi gelse kelime-i Qur’ānı ki yigirmi sekiz ḥarf ü yigirmi iki noḳtadur ki elli ūḳḳe olur kendü vücudında ve mecmū‘-ı kā’inātda iṣbāt eylese bil ki Mehdī oldur zīrā ki peyḡamberüñ ‘ilmini ol getürmiṣ olur peyḡamberüñ ‘ilmi Qur’āndur ve Qur’ān yigirmi sekiz ḥarfdür ve yigirmi iki noḳtadur elli ūḳḳe olur ki ḳara ‘alemdür ḳaçan ki ādem vücudında zuhūr itse ‘Īsā a.s. ol ‘ilmi getürmiṣ olur mecmū‘-ı kā’ināt ḳıṣt ile ve ‘adl ile ṭolmiṣ olur ṭolmaḳ ḥaṭṭ-ı istivānuñ sırrı kāinātda zuhūr itmekdür ūyle ki ḥaṭṭ-ı istivā sırrı bilinmedin kā’ināt ḳulm ile ve cevr ile ṭolmiṣ idi ya‘nī Ḥaḳ bilinmedügi ḳulm idi ve cevr idi 2/61-70

Enbiyā her söz ki gizlü söyledi
Geldi Ādem āṣikāre eyledi
227

Virdi bir ḥarf ile varlıḳdan niṣān
Belki bir noḳṭayla bildürdi hemān
228

Fazl-ı Ḥaḳdur Ādem Ādem Fazl-ı Ḥaḳ
Perdeyi götürdi açıldı ṭabaḳ
229

Zulm ü cevrile cihān ṭolmiṣıdı
Geldi Mehdī ḳıṣt u ‘adlile yudı
986

Enbiyānuñ va‘desi oldı temām
Geldi Ādem gitti ḳulmet ve’s-selām
987

Fazl-ı Yezdān olmasa feryād-res
Yir yüzün dutmiṣ idi nā-dān feres
988

Fazlullah, Ādem’dir. Ādem Farsça konuşmaktadır ve bütün isimlerin sırrını bilmektedir. Fazlullah da bütün sırları bilir ve bazen bir harfle bazen bir noktayla bildiği sırları aşikar eder. Fazlullah’tan daha büyük ve ondan önce Ādem yoktur. Eğer olsaydı onun da ilmi Fazlullah gibi cihanda bulunurdu.

Aḡa zāhir oldı çün esmā-i küł
Ādem oldur lā-cerem ayruḳ degül

239

Ādem oldur ayruḡ Ādem isteme
Bir daḡı sulṡān-ı  alem isteme
240

Andan  ndin Ādem olsaydı i yār
 ilmi  alaydı cihānda yādigār
241

 İsā a.s. g gden otuz  c yaşında inmek budur ki fazl-ı yezdān buṡundan zuhūra gelmekd r ve hem  ilm-i te'v l otuz  c yaşında zuhūra geldi ol aḡ mināre kināyetdür ādem v c dından ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelime altmış kelime olur aḡ mināre kināyetdür kelimedden ki ḡaḡıḡat-i  İsādur ve kelime ādem v c dında zuh r itmekden kināyetdür ve daḡı elleri melā'iken n  anadında olduḡı kināyetdür on dört ḡur f-ı muḡaṡṡa'adan ki ellerinde iřbāt eyledi ve daḡı  ara  alem ki ḡorāsāndan zuhūra gele diduḡı oldur ki  ilm-i te'v l ḡorāsāndan zuh r bulsa gerek idi aşlı tenz ld r Mekkeden zuh r itdi Muḡammedd r ve  ilm n şemereşi te'v ld r ḡorāsāndan zuh r itdi murād řāḡib-i te'v ld r  azze fazldur 2/73-83.

ol ḡaymeye girmek ol ḡaymen n ḡaḡıḡatini ve sırrını bilmekdür kendü v c dında iřbāt eylemekdür Fazl-ı Yezdān-ı azze fazlah ki řāḡib-i te'v ld r geldi ol ḡaymen n ṡinābların kendü v c dında gösterdi ve on bir řuḡḡasun ve her řuḡḡanun uzunı yigirmi sekiz arş ve eni dört arş kendü v c dında gösterdi ve hejdeh hezār  āleme  ādı olup ḡ km itd uḡı oldur kim mecm ' -1 ālemün ḡaḡıḡati otuz iki kelimedür hiĉ bir zerren n ḡilḡati kelimedden ḡāl  degildür pes otuz iki kelime ile mecm ' -1 āleme ḡ kmi irişdi bu sırrı bilmeyenler  adem mertebesinde oldu bilenler v c da geldi 6/105-112

Geldi  İsā ṡoldı  alem cümle n r
Göremez Deccāl eşekd r gözi k r
167

ṡoḡdı maḡribden güneş indi Mes ḡ
G r Mes ḡi sen misin yoḡsa  ab ḡ
168

imdi res li Tevrātda bulan řāḡib-i kemāl ve řāḡib-i te'v ld r  azze fazlah geldi buldı ne vechle bulduḡı ḡayme-i m 'ād beyānında ma' l m u beyān oldu 10/25-26

Fazlulah'ın yolu din, mezhep ve doḡru yoldur. İnsanın Fazlullah'ın ilmini bilmeden kurtuluşa ermesi mümkün deḡildir.

Fazl-ı ḡaḡ  ilmin oḡımařsaḡ inan
Bulımaşsın hiĉ v c duḡdan niřān
363

Bilmeyen bu 'ilmi kırtılmaz neden
Zann u taqlid ü gümân ü şübheden
364

Dîn ü mezhep toğrı yol budur hemân
Bundan artuğ Hâkka yol varmaz inan
365

Fazlullah-ı Hurûfî'nin tabîleri ümmet-i vasattır.

Âdemi vü Hâtemi biz bulmuşuz
Ol vasat ümmet ki iştidüğ bizüz
348

4.8. PEYGAMBERLER

Peygamberlerin isimleri genel olarak sadece bir bölümde geçmektedir. Kur'an'da geçen peygamber isimleri yirmi sekize tekabül etmesi yönüyle ele alınırken, isimleri belirtilmeyen dört peygamberden daha bahsedilerek otuz iki sayısına ulaşılır. Yusuf ve Züleyha kıssasına da değinilir. Bir çok mesneviye konu olan bu kıssa Hurûfî te'vile göre yeniden yorumlanır. Işk-nâme'nin ilk babı bu konuya ayrılmıştır. Bunun sebebi muhtemelen kıssanın Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında oldukça sık ve bir çok şair tarafından işlenmiş olmasındandır.

Çün Zelîhâ gördi Yûsuf yüzini
Şöyle sevdi Kim unutdu özini
687

Ger Zelîhâ şüret-ı hağt-ı Hüdâ
Olmasa sevmezdi Yûsuf şalibâ
688

yigirmi sekiz peygamber ki Qur'anda şarih ü mezkûrdur isimleri budur Ādem ve Nûh ve İbrâhîm ve İşhağ ve Ya'kûb ve Yûsuf ve Dâvûd ve Süleymân ve Mûsâ ve Hârûn ve Zekeriyâ ve Yahyâ ve 'İsâ ve İlyâs ve İsmâ'il ve Elyasâ ve Yûnus ve Lûť ve Hûd ve Şâlih ve Lođmân ve Zü'l-ķarneyn ve 'Uzeyr ve İdrîs ve Zülküfl ve Eyyûb ve Şu'ayb ve Muĥammed 'aleyhi's-selâm dört peygamber dağı Qur'anda zamîr ile gelmişdür biri bundadır ki ¹⁸⁹ bu Eşmâ'ıldür üç peygamber dağı bundadır ki ¹⁹⁰ didüği / اذا رسلنا اليهم (M157b) اثنين فكذبو هما فعززنا بثالث dur tā ki bu dört peygamber ile otuz iki ola 32/78-87

Tağrı Qur'anda neden iy dîn eri
Açdı yigirmi sekiz peygamberi

¹⁸⁹ 2 / Bakara : 246.

¹⁹⁰ 36 / Yâsîn : 14.

181

4.8.1. Hz. MUHAMMED

‘Īsā a.s. قال عليه السلام انى ذاهب الى ابى وابيكم يبعث اليكم الفارقليط الاعظم eyitdi imdi ben atam katına göge giderüm bir aħir zamān peygamberi gelse gerek anuñ adı Faraqlit olsa gerek ya‘nī Muhammed demek olur belāgat-ı İncil ki on dördinci sūresinde Yuħannā İncilinde esahh-ı enācıldür bi'l-ittifāķ anı lūgat-ı ‘Arabī üzerine tercüme itmişlerdür ma‘nā-yı Faraqlit bi-ittifāķi'l-‘ulemā ve'l-meşāyih rūhu'l-ķudüsdür murād andan Muhammed resūlullāhdur bi-ittifāķ 2/ 21-27

Çün Resūl ü Murtażā bir nūr idi
Ben kelāmu'llah-ı nātıķvan didi
184

Haķķ ta‘ālā eydür Tevrātda iy Mūsā bir reşūl gelse gerek anı ki ümmü'l-kitābdan ve ümmü'l-ķurādan haber vire ve hem ümmü'l-ķurādan zahir ola anuñ dīninde tābi‘ler ola bu rahmeti ki dükeli eşyāya irişmişdür anuñ etbā‘ına yazam ya‘nī ol rahmeti anlara virem ve daħı ¹⁹¹ من رحمتى وسعت كل شىء¹⁹¹ ol resūlünj tābi‘lerine zāhir eyleyem didi 10/27-31

Fazlullah-ı Hurūfi hem Tevrat'ta hem de İncil'de Hz. Muhammed'in daha sonraki dönemde peygamberlikle şereflelendirileceğini bulan ve aşikar eyleyen kişidir. Hz. Muhammed'in nasları Fazlullah'ın Mehdī olduğunu belgelemektedir.

Gel Muhammedden şor anuñ zātını
Gel Muhammedden oķı āyātını
258

Gerçi andan enbiyā virdi nişān
Lākin Aħmed rüşen itdi bī-gümān
259

Muştafādur enbiyānuñ mihteri
Muştafādur kāyinātuñ serveri
260

4.8.2. Hz. İSA

imdi ‘Īsā a.s. zuhūr itmedin enbiyāullāh geldiler haber virdiler eyitdiler ki bir kız bir oğlan toğursa gerek ol kızuñ adı ‘Azār ola ol oğlanuñ adı Huđāyāmā ola didiler müddet-i medīdden ve zamān-ı tavilden şoņra ‘Īsā a.s. Meryemden toğdı ve da‘vā-i nübüvvet itdi ba‘dezān ‘Īsā a.s. eyitdi ki ol enbiyāullah haber verdügi uş benüm didi ba‘dezān ħalāyık iki fırķa oldı bir fırķa inandı ehl-i taşdıķ oldı bir fırķası inanmadı ehl-i tekzīb oldı ol evvel fırķa ki inandı mü‘mīn oldı ve ol fırķa ki inanmadı kāfir

¹⁹¹ 7/A'râf: 156. (Rahmetim her şeyi kuşatır.)

oldı ba‘dezān ‘Īsā a.s. aşhābına eyitdi iy havāriler ben enbiyāullāhuñ dīnlerini tekmīl ü tamām itmekçün geldüm nākış itmekçün gelmedüm didi 2/13-21.

Pādişāh-ı milk sulţān-ı cihān
‘Īsiye sözüm dimişdür bī-gümān
177

‘Īsā a.s. eyitdi anuñ ümmeti maşrıkdan mağrībe dek dolsa gerek didi ba‘dezān anuñ ümmeti şüretinde yine gelem ve anuñ kıblesine namāz kılam ve anuñ ‘alemini ki livāu’l-ħamddur ben getürem didi ve dağı ‘Īsā a.s. eyitdi ki Meħdī-i şāhibü’z-zamān ben olam didi ba‘dezān 2/29-32

‘Īsā a.s. dağı naql itdi andan şonra altı yüzyıl geçdi Muħammed a.s. zuhūra geldi devr-i kamerüñ yüz yılı geçmişdi toğuz yüz yılı kalmışdı andan şonra Muħammed a.s. eyitdi ki ol ‘Īsā a.s. haber virdügi Faraklıt benüm didi ve dağı Muħammed a.s. eyitdi ki ol ‘Īsā a.s. asmāndan yine gelse gerek ve benüm kıbleme namāz kılsa gerek ve benüm ‘alemimi getürse gerek 2/33-37

‘Īsayı çār-mih iden öldi şanur
Nuṭṭ u rūḥ ölmez ölürse ten ölür
976

4.8.3. Hz. MUSA

Muħammed a.s. Tevrātta nice bolar çün zāhir ismi gelmedi dise cevāb budur ki Mūsā a.s. Tevrātta eyitmişdür ki asmānı ve zemini ve mecmū‘-ı eşyayı Ḥaḫ ta‘ālā altı günde yaratdı ve altı günde tamām eyledi 6/22-24

Allah, bütün evreni, zemini ve eşyayı altı günde yaratmış ve yedinci gün dinlenmiştir. Yedi rakamının te'vilde ön plana çıkmasının en önemli nedenlerinden biri de budur.

ki Ḥaḫ ta‘ālā yigirmi sekiz kelime ile mütekillim oldı ve dağı Mūsā a.s. her çend ki maḥlūḫdur yigirmi sekiz ve otuz iki kelime üzerine ki ¹⁹² ان استقر مكانه فسوف ترانى¹⁹² ki ammā ḥazret-i ‘izzet Mūsāya zāhirā yigirmi sekiz kelime ile söz söylemedi ammā yigirmi iki kelime ile söyledi imdi Tevrātta gelmişdür ki Ḥaḫ ta‘ālā gökleri ve yerleri altı günde yaratdı vaḫtā ki yekşenbeden şayasın cuma‘ ile altı gün tamām olur vaḫtā ki şenbeyi ziyāde kılasın ol altı gün üzerine ki ḥilḫat-i eşyā andan olmuşdur yidi gün olur şenbe Yehūda i‘tiḫādı üzerineistirāḫat günidür ol yidi gün gicesiyle altı kez yigirmi sekiz sā‘at olur ki ḥazret-i risāletüñ yigirmi sekiz kelimesi muḫābilinde olur 6/36-45

ḥazret-i ‘izzet Mūsā peygāmbere buyurdı ki ol mevzi‘ de bir ḥayme eyle ol ḥaymeye yüz tınāb eyle didi her tarafında elli tınāb olsun didi bu dağı Muħammed resūlullahuñ mişālidür ki yigirmi sekiz kelime-i Muħammedinüñ yigirmi iki noktası vardır elli olur anuñçün ḥilḫat-i ādemüñ dest-i rāstı ve pāy-ı rāstı yigirmi sekiz bend

¹⁹² 7/A’râf: 143.

oldu yigirmi sekiz kelime-i Muḥammed muḳābilinde ki yigirmi iki nokṭa ile elli olur Ḳur'an 'ibāretdür yigirmi sekiz ḥarfle yigirmi iki nokṭadan 6/58-64

Hurūfî te'vilin söz üzerine kurulmasının en önemli nedenlerinden biri Hz. Musâ ile Allah'ın Tur dağında söyleşmesindedir.

Mūsâ peygamberle Ḥaḳ ta'ālâ mükāleme Tūr tağında itdi ḥāl budur ki والله بكل شي
¹⁹³محيطا¹⁹³ dür cevāb oldur ki tağ mevzi' -i bülenddür ve be-ḥūkm kim muḥkem ecsām-
 ı türābdan kināyedür ḥazret-i aḥadiyyet elbetde bülend mekāndan söylemek gerekdür
 şöyle ki kelām asmāndan gelür ve ḥazret-i 'izzet daḥı asmāndan söyledi a'lā oldığı
 cihetden tağ daḥı cemī' -i mevāzī' -i arzıyyeden yücedür şöyle ki tağ yiryüzinden
 mürtefi' dür ḥilḳat-i ādem daḥı yiryüzinden mürtefi' dür ve rif'at bulmuşdur ki
¹⁹⁴الطور وكتاب مسطور¹⁹⁴ ve وكتاب مسطور
 münāsebetdür ki kitābet-i vech-i Mūsādur ve vech-i ādemdür 9/34-42

Allah, Hz. Musa'ya aslında her şeyin sözden, "kün"den ibaret olduğunu bildirmiştir. Allah'ın rahmeti kelimadır ve tüm eşyaya irişmiştir. Bu Hurūfî te'vile kaynaklık etmiştir.

Ḥaḳ ta'ālâ Tevrātta Mūsâ peygambere eyitdi ki yâ Mūsâ benüm raḥmetüm mecmū' -ı eşyāya irişmişdür ki benüm raḥmetüm kelāmumdur ki dükeli eşyāya ismiyyet cihetinden irişmişdür ve hem ḥilḳat cihetinden kim kün emrinden maḥlūḳdur 10/10-13

Hz. Muhammed'in daha sonraki bir dönemde geleceğini Allah Hz. Musa'ya bildirmiştir. Bunu ortaya çıkaran Fazlullah-ı Hurūfî'dir.

Ḥaḳ ta'ālâ eydür yâ Mūsâ bir resūl gelse gerek ümmü'l-kitābdan ve hem ümmü'l-ḳurādan ḥaber vire ve hem ümmü'l-ḳurādan ḳopa aḡa tābi' ler olalar anuḡ dīninde bu raḥmeti ki dükeli eşyāya irişmişdür anuḡ tābi' lerine yazam ya' nī anlara virem 13/58-62

Didi Mūsî Ḥaḳ çü Ādem ḥilḳatin
 İtdi gösterdi kemāl-i ḳudretin
 513

Rūḫını burnından urdı dir aḡa
 Didüm uş Tevrāt sözin ben saḡa
 514

4.9. MİRAC

¹⁹³ 4/Nisâ: 126.

¹⁹⁴ 52/Tūr: 1-2.

Hız. Muhammed'in miraç hadisesi geniş bir şekilde yer almaktadır. İlkın hadisin Arapça şekli verilmiştir. Daha sonra hadisin Türkçesi verilerek te'viline geçilmiştir.

dört ırmağ gördi nehrân-ı zâhirân ve nehrân-ı bâtinân nehrân-ı zâhirân Nîl ve Fıratdur nehrân-ı bâtinân cennet içindedür 3/96-97

erbaat'ü'n-nehâr ki Muhammed a.s. Sidretü'l-müntehâda gördi nehrân zâhirân ve nehrân bâtinân Sidretü'l-müntehâdur vücûd-ı âdemden kinâyetdür iki burun kitâbeti iki dağı mağalli dört kitâbetdür ki با ve چا ve ژا ve گا muğâbilindedür andan beytü'l-ma'mûra vardılar Cebrâ'il üç kadeğ getürdi biri hamr biri 'asel biri leben hamrı ve 'aseli terk itdi südi içdi Cebrâ'il eyitdi التي انت عليها هي الفطرة ya'nî demek olur ki yâ Muhammed bir hilkat ihtiyâr itdün anuğ hilkatidür ya'nî yidi kitâbetdür süd ile zuhûra gelür 3/161-167

Hız. Muhammed Miraç gecesi dört nehir görmüştür. Bunlardan murat Arap alfabesinde olmayan ve Farsçada bulunan dört harfidir. Aynı gece peygambere üç kadeğ getirilir. Bunlardan içi süt ile dolu olanı tercih eder. Bu tercih insanlar doğduktan sonra yüzlerinde çıkan hatlara delaletdir.

Muhammed aleyhi's-selâm mi' râc gicesi evvelki kat gökde Âdemi gördi sebep ne idi ki ikinci kat gökde ve üçüncü kat gökde görmedi dise cevâb sen eyit ki evvelki kat gök felek-i kamerdür Muhammed a.s. kameri iki pâre eyledi 'âlem-i mükâşefede anuğ te'vilin Âdem itse gerek idi vechinde haţî-ı istivâ sırrın gösterse gerek idi pes kamerüñ Âdemle münâsebeti budur bir vechle dağı ya'nî be-lisân-ı hâl demek olur ki evvel bir kişi Âdemi bilmeyince kendü nefsini bilmez ve kendü nefsini bilmeyince Allahı bilmez demek olur 3/130-137

Muhammed a.s. 'İsâ peygamberi ve Yağyâ peygamberi ikinci kat gökde gördi ayruğında görmedi cevâb ol ki ikinci kat gök felek-i Uğâriddür zü'l-vecheyindür sa'd ile sa'ddur ve nağs ile nağsdur sebebi hem celâl hem cemâl bulındı Yağyâ dâ'im ağlardı ve 'İsâ dâ'im gülerdi Yağyâ mağzar-ı celâl idi ve 'İsâ mağzar-ı cemâl idi pes felek-i Uğârid ile münâsebetleri budur 3/138-143

Muhammed a.s. mi' râc gicesi Yûsufi felek-i şâlişde gördi sebebi ne idi dise cevâb vir ki felek-i şâliş felek-i Zühredür ne kadar hûsn ü cemâl varsa Zühreye müte'allıkdür 3/143-145

Muhammed a.s. felek-i râbi' de İdrîs peygamberi gördi ayruğında görmedi dise cevâb vir ki felek-i râbi' felek-i Şemsdür Şemsün menâzili felekü'l-burûcda üç yüz altmış derecedür ki seyr ider anı İdrîs peygamber tağsım itmişdür bir dağı bu kim İdrîs derzüler pîridür ehl-i cennet hüllesin ol yihâsa gerekdür Şems dağı cemî'-i eşyâyı perveriş eyler ve besler Şems ile münâsebeti İdrîsün felek-i râbi' ile budur 3/146-151

Muhammed a.s. Hârûnı felek-i hamisde gördi sebep ne idi dise cevâb vir ki Hârûn Mûsânunğ halîfesidür felek-i hamis felek-i Merrîhdür cemî'-i hilâfet Merrîhe müte'allıkdür ve Hârûnunğ münâsebeti Merrîh ile budur 3/152-154

Muhammed a.s. felek-i sâdisde Mûsâ peygamberi gördi sebab ne idi dise cevâb vir ki felek-i sâdis felek-i Müşterîdür müteşerri'ler gögidür Mûsâ a.s. dağı vâzî'-ı şerî' atdur münâsebeti budur 3/155-157

felek-i sâbi' de İbrâhîm peygamberi gördi ayruğında görmedi sebab ne idi dise cevâb vir ki İbrâhîm pîrdür felek-i sâbi' felek-i Zuḥâldür pîrlere müte'allikdür pîrlikle münâsebeti vardur 3/ 158-160

Yarmayınca gögsini peygamberüñ
Yumayınca içini ol serverüñ
719

Cebra'îl öñine çekmedi Burâķ
Göklere çıkmağa kılmadı yaraķ
720

Beşâret-nâme'de Miraç hadisesi yukarıdaki beyitlerle başlar ve oldukça uzun bir bölümde tahkiye edilir.

4.10. NAMAZ

Hurûfi te'vil geleneğinde genellikle farz namazlarının rekat sayıları ön plana çıkar. Hazarda kılınana 17 rekat namaz, saferde kılınan 11 rekat ve cumada kılınan 15 rekat te'vil edilir. Söz konusu namazların rekatları toplamı 28 ve 32 rakmalarını vermektedir.

On yidi rek' at ḥazerde kııl namâz
Cum' a gün on biş ki tâ keşf ola râz
587

İkisi otuz iki olur hemân
' Arş Âdemden virür saña nişân
588

On yidi rek' at ḥazerde qarz-ı Ḥaķ
Kııl seferde on bir oldı farz-ı Ḥaķ
589

Oldı yigirmi sekiz iy nâm-ver
Viridi Qur'ânun ḥurûfindan ḥaber
590

ol biş vaķte Cebra'îl imâmet eyledi on yidi rek' at şalât-ı hazar öğretti ve cum' a gün on biş rek' at öğretti ve dağı kaçan ki sefere çıkısa on bir rek' at öğretti ve's-selâm tamâm oldı 3/120-122

imdi bunların te'vilin bilmek gerekdir ki nedür ol a'zam-ı erkân-ı İslâm namâzdur evvel namâz niçün elli farz oldı sırrı ve te'vili nedür bilmek gerekdir ba'dezân biş

vaqte karar dutdı hikmeti nedür bilmek gerekdür ki bu biş vaqt dağı hażarda on yidi rek'at oldı cum'a gün on biş rek'at oldı ve seferde on bir rek'at oldı hikmeti nedür bilmek gerek 3/124-129

Miraç gecesi elli namaz Hz. Muhammed üzerine farz olur. Bunun te'vili

ez-rūy-ı te'vıl yigirmi sekiz kelimenūy yigirmi iki noqtası vardur elli olur murād vech-i ādem müşāhede itmekdür 3/170-172

biçimindedir. Daha sonra elli vakit namaz beşe indirilir.

Allah kelimesinde beş harf bulunmaktadır. Namzın beş vakit olmasının nedeni budur. Namazın elli vakit olması da çeşitli biçimlerde te'vil edilir. Arap abecesinde 28 harf ve bu harflerin 22 noktası bulunmaktadır. Toplamı elli eder.

ba' dezān ol elli namāzı bişde karar eyledi biş vaqt namāz oldı ki Allah ism-i zātdur biş harfdür ve biş vaqt namāz ol biş harfūy izāsında vāki' olmışdur 3/172-173

ez-rūyı sırr u te'vıl oldur ki yigirmi sekiz kelime-i ilahīnūy yigirmi iki noqtası vardur elli 'aded olur ki elli vaqt namāz bu elli harf ve noqta muķābilinde vāki' olmışdur 3/177-179

ba' dezān bu biş vaqt namāz ki kılnur on yidi šalāt-ı hażar on bir šalāt-ı sefer yigirmi sekiz olur murād vech-i ādem müşāhede olunmaķdur ba' de on yidi šalāt-ı hażar altı günde kılnur yidinci gün ki cuma' gūnidür on biş rek'at šalāt kılnur otuz iki rek'at olur murād vech-i ādem müşāhede olunmaķdur ki vechullahdur 3/ 210-214

Sarhoş halde namaz kılınmaz. Esrik halde namaz kılmak dünyayı kazanmaya yönelik bir faaliyettir. Bu durumda Allah'a layık namaz olması mümkün değildir.

hażret-i 'izzet cell ü 'alā hālet-i sekrde namāzı men' eyler eydür ki namāza yakın olmañ sekrān olduğumuz halde hattā nuṭķınızı bilmeyince dir ya' nī kaçan kim nuṭķı bilse ol vaqtin ğaflet-i sekrden ayılır namāza lāyık olur eger nuṭķını bilmesey gāfil ü sekrān olur sekrānuñ namāzı hażrete lāyık degildür muḥall-i ķābulde vāki' olmaz ya' nī feyż-i fażl-ı feyyāzuñ bāṭınından aña bir feyż ve bir müşāhede hāşıl olmaz demek olur ki ehl-i dünyā namāzı olur 7/4-10

Ġayr-i āzīne vü āzīne namāz
Otuz iki farz idüpdür bī-niyāz
535

Otuz iki nuṭḫ izāsında i yār
Ādemūy yüzinde yazdı Kırdgār
536

On yidi rek'at hażerde farz-ı Haķ
Bil seferde on bir oldı karz-ı Haķ
537

K'ola yigirmi sekiz rek'at temām
Aḥmedüñ nuṭḥınca ya'ñî ve's-selām
538

Şûretüñ sırrın beyân eyler namâz
Bu sebebden farz olupdur kış u yaz
539

4.11. HAC-KÂBE

Kur'an'da Kâbe, kimi kez kendi özel ismiyle anılırken, değişik isimler altında da zikredilmektedir: el-Beyt, Beytî, el-Beytü'l-Harâm ve el-Beytü'l-Atik. Hurûfler onu tüm bu isimleriyle anarken birkaç yönüyle ön plana çıkar. Bunlardan ilki hac sırasında yapılan ibadetlerin sayıdır. Her biri yedi kere yapılan bu ibadetler toplamda yirmi sekiz rakamının bulunmasına yardımcı olur. Kâbe dünyanın merkezi kabul edilir. Bununla ilgili Işk-nâme'de olmasa da Farsça Câvidân-nâme nüshalarında şekiller çizilmiştir. Kâbe öyle bir merkezdir ki her an dünyanın çeşitli bölgelerinden insanlar ona yüzlerini çevirir. Kâbe'nin yaratılış ve varoluş şemasında merkezi bir yerde bulunduğu, dünyanın en yüce mevki olduğu fikirleri sadece Hurûflere ait değildir. Bu manevî konumuyla Kâbe, varlık ve gönüller dairesinin yeryüzündeki odak noktasını teşkil eder; manevî olarak sürekli teşekkül halindeki bu dairelerle kesintisiz bir münasebet içinde olarak varlıklarına dayanak oluşturan Kâbe, aynı zamanda Mutlak Hakikat'e ve onun birliğine de müşahhas bir alamettir. Kur'ani ifadesiyle, bir "Hudâ"dır.¹⁹⁵

Yiddi yiddi Ka' beyi kılmak ṭavâf
Hem delîl oldı ḥurûfa bî-ḥilâf
58

ba' dezân Ka' be ki beytullahdur hem beytü'l-'atîkdür yidi kez ṭavâf-ı hac ve yidi kez ṭavâf-ı 'umre ki farzdur on dört ṭavâf olur murâd vech-i âdemüñ zuhûridur ba' de yidi kez ṭavâf-ı ḳudüm ve yidi kez ṭavâf-ı vedâ' sünnetdür on dört ṭavâf olur murâd vech-i âdem müşâhede olunmaḳdur ki yigirmi sekiz ṭavâfdur yigirmi sekiz saṭr-ı vech-i âdem izâsındadır 3/235-240

Beytü'l-muḳaddes maḳâm-ı zâhr-ı âdemdür ve Beytü'l-ḥarâm maḳâm-ı vech-i âdemdür 6/81-82

İnsanın vechi Kâbe topraklarından yapılmıştır. İnsanların namaz sırasında Kâbeye yönelmelerinin nedeni budur.

Alnı başı Ka' bedendür iy cüvân
Şadr u zâhrı Beyt-i Maḳdesden hemân
274

¹⁹⁵ Sadık Kılıç, *İslâm'da Sembolik Dil*, İstanbul, 1995, 65.

Ka'beye beytullah denilmesi ve meleklerin secde etmeleri Âdem ve Muhammed'in vechinin Kâbe topraklarından yaratılmasından dolayıdır. Bir kişi Kâbe'ye yönelip secde ettiği zaman aslında kendi vechine secde etmiştir. Çünkü vechi Kâbe topraklarından yaratılmıştır.

ve dağı ol eve beytullah didikleri anuñçündür ki ¹⁹⁷ خلق الله تعالى آدم على صورت الرحمن çünkü otuz iki ve yigirmi sekiz kelime 'ilmi vech-i âdem oldu pes vech-i âdem ol otuz iki ve yigirmi sekiz kelime muķâbilinde oldu ba' dezân ol vech-i âdem Ka'be hâkinden zuhûra geldi ya'nî âdem vechinüñ suţurı 'adedince yigirmi sekiz tavâf buyurdu pes Muhammed vechi ve Âdem vechi andan zuhûr itdi pes Âdem ve Muhammed vechini ta'zîm itmekçün aña beytullah didiler lâkin fi'l-ḥaķîkat beytullah Âdemdür ve vech-i âdemdür anuñçün mescûd-ı melâ'ike oldu 12/15-22 imdi yidi tavâf-ı hac yidi huţûṭ-ı ümmiyye muķâbilindedür ki çâr müje her dü ebr u müy-yi serdür ve yidi dağı tavâf-ı 'umre yidi huţûṭ-ı vech-i âdem muķâbilindedür ki iki 'arız ve iki burun içinde ve iki dağı yukaru tuţakda ve bir dağı aşığa tuţakda ki aña 'anfete dirler on dört tavâf oldu on dört saţr-ı vech-i âdem muķâbilinde yidi dağı tavâf-ı kudüm sünnetdür ve yidi dağı tavâf-ı vedâ' sünnetdür on dört tavâf olur on dört huţûṭuñ elvâhı muķâbilindedür pes yigirmi sekiz tavâf-ı hac yigirmi sekiz saţr-ı vech-i âdem muķâbilindedür yigirmi sekiz saţr-ı vech-i âdem yigirmi sekiz kelime muķâbilindedür evvel tavâf-ı kudüm sonra hac ve 'umre ve vedâ' ve dağı tavâfda yigirmi sekiz kez hâcerü'l-esvedi öpmek gerekdür anuñçün kim hâcerü'l-esved yidi huţûṭ-ı ümmiyenüñ aşlıdır anuñ muķâbilindedür ve dağı ol hâcerü'l-esvedden ibtidâ eyledikleri oldur ki hâcerü'l-esved ol yidi huţûṭ-ı ilâhî muķâbilindedür ol yidi huţûṭ-ı ilâhî aşlıdan remzdür 19/4-17

Bir kişinin hacı olabilmesi için Hurûfî te'vil biçiminde hacın sırlarını bilmesi gerekir. Gerçek hacı Hurûfî te'vili bilendir. Söz konusu kişilerin hacca gitmesine gerek yoktur. Sırları bilmeyen ama hacca giden kişi halk gözünde hacıdır, ancak Allah katında hacı olması mümkün değildir.

andan sonra bu üç yirde ki taş atılır günde yigirmi bir taş atılır üç günde altmış üç taş olur ol yidi taşı ki ol geldiği günde atmışdır anuñla yitmiş taş olur sırrı budur ki yigirmi sekiz kelime-i Muhammediyye ki aşl-ı kelâm-ı kadîmdür inbisât itseñ ez-rüy-ı ismiyyet yitmiş iki olur kâfla nün maşdarîdür maşdardan ğayrı yitmiş şalur ya'nî yitmiş kelime-i cehliyye kendüden gidermekdür her kişi ki hacca vardı bu sırları bilmedi halk nazarında hâcî olur 'indallah hâcî olmaz her kişi ki varmadın bu sırlara vâķıf olsa ve fehmi itse ol kişi 'indallah hâcî-yı ḥaķîkî oldu 'indallahi'l-halk olmaz zirâ ki hacca varmağdan murâd bu işleri işlemekden maķşûd küllî sırrın bilmekdür ve fehmi itmekdür 19/36-45

4.12. EZAN

Ezanda kullanılan kelimeler çeşitli şekillerde birleştirilerek vech-i ademe ulaşılır. Ezanların okunmasının ve içlerinden bulunan kelimelerden amaç vech-i ademe ulaşmaktır.

¹⁹⁷ el-Buhârî, K. İsti'zân, I;el-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, I/379; Müslîm, K. Birr, 115; İbn Hanbel, II/244, 251, 315, 323, 434.

ve dağı ezān-ı şabāh on yidi ve ezān-ı zuhr on biş kelime otuz iki kelime olur murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur ki ādemün vechinde yigirmi sekiz ve otuz iki saır mestürdur ve dağı ezān-ı şubh on yidi kelimedür ezān-ı ‘aşr on biş kelime otuz iki olur murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur ve dağı on yidi ezān-ı şubh on biş ezān-ı mağrib otuz iki olur murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur ve dağı on yidi kelime ezān-ı şubh on biş kelime ezān-ı ‘iṣā otuz iki kelime olur murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur 3/200-207

4.13. ABDEST

Abdest alınırken yıkanan bölgeler yirmi sekiz ve otuz iki rakamlarına ulaşmak için te’vil edilir.

ābdest almağ iki elin ve iki ayağın ve bir yüzün yumağdur ve başına mesh itmekdür bundan dağı murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur zīrā ki el ve ayağ ve yüz yigirmi sekiz ve otuz iki kelimenün i‘lāmı vāki‘ olmuşdur şöyle ki iki el yigirmi sekiz mafşaldur merāfiqa degin otuz iki olur maħall-i ğasldür ve iki ayağ dağı hem-çünān yigirmi sekiz mafşaldur dört ka‘b ile otuz iki olur ve dağı vech-i ādemde hem-çünān yigirmi sekiz ve otuz iki saır mestürdur murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur 3/220-227

Āb-dest aluriken yu dişünj
Tā oğara Ḥağ te‘ālā işünj
373

Elün ü yüzün ayağun yu i yār
Çün bular nūr bigi zāhir oldılar
374

Bunları yu dimegün ma‘nisi ne
İresin tā şuretün ma‘nisine
375

Anuğ-i çün yu didiler bul vuğūf
Kim bularda āşikār oldı ħurūf
376

ba‘de Ḥağ ta‘ālā kelām-ı qadīm içinde فاغسلوا didi hemān muṭlaqā ‘aded beyān itmedi علي افضل الصلوة واكمل الحياة a.s. مرتين او ثلاث مرات dimedi ba‘dezān ḥazret-i risālet üç kez yumağ sünnet qodı bundan dağı murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur zīrā ki üç kez el yumağ ve üç kez ağızın yumağ ve üç kez burun yumağ ve üç kez yüzün yumağ ve üç kez sağ kolın yumağ ve üç kez şol kolın yumağ bir kez başa mesh itmekdür iki dağı iki kulağına mesh itmek bir dağı eşsesine mesh itmekdür ve dağı üç kez sağ ayağın ve üç kez şol ayağın yumağdur mecmū‘ ‘aded yigirmi sekiz olur murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur 3/227-235

4.14. BURÇLAR-AY-GÜNEŞ

Yıldızlar ve burçlarla ilgili telakkiler genellikle yimi sekiz ve otuz iki rakamlarına ulaşmak gayesiyledir.

ķamerūñ yigirmi sekiz menāzili vardır ki anı ķamer seyr ider ¹⁹⁸ والقمر قدرناه منازل on dört menzil zāhir ve on dört menzil maħfi bundan daħı murād vech-i ādem müşāhede olunmaķdur ba' de Őems ki felekü'l-burūcda üç yüz altmış derece seyr ider altı kez altmış olur altı kez yigirmi sekiz altı kez otuz iki olur bundan daħı murād vech-i ādem müşāhede olunmaķdur ki vechullahdur 3/240-245

Burc u seyyār u derec kim gōkde var
Bu ħurūf esrārın eyler āŐikār
61

Buldı yigirmi sekiz menzil ķamer
Tā ħurūfi bildüre iy nām-ver
62

Hafta vü eyyām ü sā' at māh u sāl
Őerh ider esmāyı aņlar ehl-i ħāl
63

yıl on iki aydur ve ay otuz gündür ve otuz gicedür üç yüz altmış gün üç yüz altmış gice olur her üç yüz altmış altı kez yigirmi sekiz ve altı kez otuz ikiye maħsūbdur ehli'l-kitāb olan bu ũa ķā'ildür ve her gün on iki sā' atdür ve her gice on iki sā' atdur pes otuz kez on iki sā' at gündüzdür ve otuz kez on iki sā' at gicedür pes altmış kez on iki sā' at olur pes otuz gün ile gicenūñ sā' ati on iki kez yigirmi sekiz ve on iki kez otuz iki sā' at olur 26/35-41

Üç yüz altmışdur derec gōkde i yār
Her biri altmış daķıķa āŐikār
384

Her daķıķa oldu altmış Őāniye
Őāniye altmış ŐāliŐe tā ' āŐire
385

Hurūfi te'vilde gece gündüz ve saatler oldukça farklı yorumlanır. Amaç yimi sekiz ve otuz iki sayılarının kutsiyetini perçinlemektir. Miraç gecesi Hz. Muhammed'in geçmiş olduğu felekler ile ilgili tev'iller ise aŐağıdaki biçimdedir.

iy tālīb-i esrār-ı ilāhī ve kelime-i nā-mütenāhī eger bir kiŐi su'āl eylese ki Muħammed aleyhi's-selām mi' rāc gicesi evvelki ķat gōkde Ādemi gördi sebep ne idi ki ikinci ķat gōkde ve üçüncü ķat gōkde görmedi dise cevāb sen eyit ki evvelki ķat gōk felek-i ķamerdür Muħammed a.s. ķameri iki pāre eyledi 'ālem-i mūkāŐefede anuñ te'vīlin Ādem itse gerek idi vechinde ħaṭṭ-ı istivā sırrın gösterse gerek idi pes

¹⁹⁸ 36/Yāsīn:39.

ķamerüñ Ādemle münāsebeti budur bir vechle dağı ya' nī be-lisān-ı ĥāl dimek olur ki evvel bir kiři Ādemi bilmeyince kendü nefsini bilmez ve kendü nefsini bilmeyince Allahı bilmez dimek olur ba'dezān bir kiři dağı su'āl itse ve eyitse ki sebeb ve münāsebet neydi ki mi'rāc gicesi Muĥammed a.s. 'Īsā peygamberi ve Yaĥyā peygamberi ikinci ķat gökde gördi ayruğında görmedi cevāb ol ki ikinci ķat gök felek-i Uĥāriddür zü'l-vecheyindür sa'd ile sa'ddur ve naĥs ile naĥsdur sebebi hem celāl hem cemāl bulındı Yaĥyā dā'im ağlardı ve 'Īsā dā'im gülerdi Yaĥyā mazhar-ı celāl idi ve 'Īsā mazhar-ı cemāl idi pes felek-i Uĥārid ile münāsebetleri budur eger bir kiři dağı su'āl itse kim Muĥammed a.s. mi'rāc gicesi Yūsufi felek-i şālīşde gördi sebebi ne idi dise cevāb vir ki felek-i şālīş felek-i Zühredür ne ķadar ĥüsn ü cemāl varsa Zühreye müte'allıķdır eger bir kiři dağı su'āl itse kim sebebi ne idi ki Muĥammed a.s. felek-i rābi'de İdrīs peygamberi gördi ayruğında görmedi dise cevāb vir ki felek-i rābi' felek-i Şemsdür Şemsün menāzili felekü'l-burūcda üç yüz altmış derecedür ki seyr ider anı İdrīs peygamber taķsım itmişdür bir dağı bu kim İdrīs derzüler pīridür ehl-i cennet ĥullesin ol yıĥasa gerekdür Şems dağı cemī'-i eşyayı perveriş eyler ve besler Şems ile münāsebeti İdrīsün felek-i rābi' ile budur eger bir kiři dağı su'āl itse kim Muĥammed a.s. Hārūnı felek-i ĥamīşde gördi sebeb ne idi dise cevāb vir ki Hārūn Mūsānuĥ ĥalifesidür felek-i ĥamīş felek-i Merrīĥdür cemī'-i ĥilāfet Merrīĥe müte'allıķdır ve Hārūnuĥ münāsebeti Merrīĥ ile budur eger bir kiři su'āl itse ki Muĥammed a.s. felek-i sādīşde Mūsā peygamberi gördi sebeb ne idi dise cevāb vir ki felek-i sādīş felek-i Müşterīdür müteşerri'ler gögidür Mūsā a.s. dağı vāzi'-ı şerī'atdur münāsebeti budur eger bir kiři dağı su'āl itse ki Muĥammed a.s. felek-i sābi'de İbrāhīm peygamberi gördi ayruğında görmedi sebeb ne idi dise cevāb vir ki İbrāhīm pīrdür felek-i sābi' felek-i Zuĥāldür pīrlere müte'allıķdır pīrlikle münāsebeti vardur 3/129-160

4.15. HAT-VECH

şol Ādem oğlanları kim resūlullahuñ dīninde ve şerī'atında oldılar cemī'-i yiryüzi resūlullahuñ ümmetlerine mescid ü kıble oldı anuĥçün kim zemīnün aşlıdur ki maķām-ı vech-i ādemdür şöyle ki vech-i ādem zāhrdan ve sīneden cüdā olmaz pes girü ķalan a'zālar vechün taĥtındadır pes cemī'-i rüy-ı zemīn dağı Ka'benün taĥtındadır pes bu ma'nāyla ümmü'l-ķurādur her yirde ki mescid olsa elbetde ümmü'l-ķurāya müteveccih olmaķ gerekdür pes vech-i ādeme teveccüh itmiş ola anuĥ namāzı dürüst ola eger ümmü'l-ķurāya teveccüh itmese namāzı dürüst olmaya 12/45-52

Hurūfī te'vilde ön plana çıkan en önemli unsur vech-i ādemdir. Vech kelimesinin ebced hesabıyla on dörde tekabül etmesi ve Ka'be topraklarından yaratılmış olması bātınī te'vil açısından oldukça önemlidir. Yeryüzü ve ādemin Ka'be topraklarından yaratılması zemīnin aslının ādem olduğunu gösterir. Yeryüzünde yapılan tüm mescidler Ka'be'ye yönelir. Dolayısıyla Dünyadaki tüm insanlar aslında kendilerine yönelirler.

Ādemün vechinde iy şāĥib-nażar
Gel işit ma' nī-i ve'n-şakķa'l-ķamer

298

Bir degil saç ikidür böldi Halil
Aḥmedün geysüleri oldı delil
299

Şaç iki bölünse Ḥaṭṭ-ı istivā
Rūşen olup görünür rāh-ı Ḥudā
300

Aşağa tutağda bir ḥaṭ āşikār
Şaç gibi anı daḥı ayır iy yār
302

Ger bu ḥaṭdan ider olursaḡ güzēr
Rūşen ola ma' nī-i şakka'l-kamer
303

Görsin on altı ḥaṭṭı āşikār
Yirleriyle otuz ikidür i yār
304

Bu ḥuṭūṭuḡ her birisi dört ḥaṭ
Od u yil toprağ u şudur bī-ğalaṭ
306

İnsan vücudunda on altı kara hat ve on altı ak hat bulunmaktadır. Bu rakamların toplamı otuz iki eder. Adem suretinde bulunan hatlar aynı zamanda harf sayısına da eşittir.

İki aḡ ḥaṭ Ādemün alnı ağı
İki kürpügile қаş aralığı
311

Aşağa kirpükden inince yüze
İki ḥaṭdur Fażl-ı Ḥaḡ didi bize
312

Ādemün yanağlarıdır iki ḥaṭ
İki ḥaṭ burnı ki bunda yoğ ġalaṭ
313

İki ḥaṭ tudağıla yüz arası
Kim anı örtmez sebīlün qarası
314

İki tudağ daḥı dört ḥaṭdur i yār

Şāribūñ kesdür kim ola āşikār
315

Çünkü rūşen oldı bu on altı haţ
Her taraf haţtı sekizdür bī-galaţ
316

Her sekiz otuz ikidür bī-gümān
Od u yıl toprağ u şu iy kāmūrān
317

Ağ haţ on altı vü on altı kara
Oldı tā otuz ikiyi göstere
318

Otuz iki haţ ki Yezdān haţtıdur
Gördüñ Adem şūretinde yazludur
326

Adem vechinde bulunan hatların sayısı Havva'dan fazladır. Adem'de bulunan hatların sayısı ile namaz rekatları eşittir. Havva hatlarının eksik olması da bu sebeptendir.

Ādemüñ yüzinde haţtı dört yidi
Bir yidi Havvā yüzinde gelmedi
336

Yidi çün yigirmi sekizden i cān
Gelmedi yigirmi bir kaldı hemān
337

Çün bu haţlar sağışıncaydı namāz
Oldı Havvā haţları Ādemden az
338

Bu sebeden kılmaz ol gāh gāh namāz
Añladuñsa bulduñ āteşden necāt
339

on yidi rek'at şalāt-ı hażar ve on biş rek'at şalāt-ı Yevmü'l-cum'ā ki otuz iki rek'at olur kelime-i ilāhī 'adedince otuz iki rek'at şalāt içinde otuz iki kez seb'u'l-meşānī ki Fātiḥatü'l-kitābdur oqımağ gerekdür ki Züleyḥānuñ vechinde haţtı istivā ile kamerüñ on dört gicesi gibi lāyih u tābāndur evvel Züleyḥā vechinden yigirmi sekiz ve otuz iki saır-ı ilāhī oқи ki ümmü'l-kitābdur ve seb'u'l-meşānīdür ba'dezān Yūsufuñ ḥüsüne ve haţtı hāline müteveccih ol tā 'āşık-ı ḥaқиkat-ı ilāhīden olasin 1/14-20

Yūsuf kışşasının evvelindeki elif lām rā sırrına erişmezsen Yūsufun ve Züleyhânun hüsnine ve cemaline ve huṭûtlarına ve suṭûrlarına erişemezsin ki bu ‘İşk-nâmenün mühri elif lām râdur1/21-23

Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında güzellik timsali olarak Yusuf ve Züleyha ön plana çıkmıştır. Yusuf’un güzelliği Züleyha’yı perişan eder. Bu, aşk hikayesi bir çok mesneviye konu olur. Vech kavramının Yusuf üzerinden kurgulanması hakiki aşıklığın temeli görünmektedir. Hurûf-ı Mukattaa’nın sırrını bilmeyen Yusuf ve Züleyha’nın sırlarına erişemez.

Muḥammed a.s. ol kimsedür ki atasının ve anasının kudretini ve ‘azamatini ve rıf atını ki Âdem ile Ḥavvâdur şöyle bildi Fâtiḥatü’l-kitâb namâzda yigirmi sekiz kez anuñçün okımağ gerekdür ki vech-i âdemün huṭûṭı ‘adedince 26/92-95

Namazda yirmi sekiz defa Fâtiha okunmasının sebebi vech-i âdem’in hatları adedince olmasından dolayıdır. Aşağıdaki bölümlerde ise hemen tüm ibadetlerden vech-i âdeme ulaşılmaktadır.

Allah ez-rüy-ı inbisât on dördür rahmân daḥı ki ism-i zâtuñ şıfâtıdır iki yigirmi sekiz kelime-i ilahî olur vech-i âdemde mektûb ve mestürdur والطور وكتاب مسطور¹⁹⁹ kinâyetdür vech-i âdemden ve daḥı ḥurûf-ı muḳaṭṭa‘a ki evâ’ıl süver-i Ḳur’anda gelmişdür ğayr-ı mükerrer on dört vâkı‘ olmuşdur طس حم قن ve andan daḥı murâd vech-i âdem müşâhede olunmağdur bu on dört ḥarf biş nokta ile hem-râh oldı ki biş vaḳt namâz anuñ izâsında vâkı‘ olmuşdur ba‘de لاله الاالله daḥı on dört ḥarf vâkı‘ olmuşdur murâd vech-i âdemdür ba‘de محمد رسول الله daḥı on dört ḥarfdür murâd vech-i âdem müşâhede olunmağdur ba‘de heft kevâkib-i seyyâre heft maḥâlde on dört vâkı‘ olmuşdur bundan daḥı murâd vech-i âdemdür ol sebebden Ḥaḳ ta‘âlâ kelâm-ı ḳadîmi içinde سبع سموات didi و ثمانيه سته و ثمانيه ki murâd vech-i âdemün yidi kitâbeti müşâhede olunmağdur ba‘de zân ki virürler şabâḥda on yidi kelimedür اذن مثني مثني و الاقامت فردا فردا الاقامت الصلوة الحديث²⁰⁰ ki yigirmi sekiz kelime olur murâd vech-i âdem müşâhede olunmağdur ve daḥı ezân-ı şabâḥ on yidi ve ezân-ı zuhr on biş kelime otuz iki kelime olur murâd vech-i âdem müşâhede olunmağdur ki âdemün vechinde yigirmi sekiz ve otuz iki satır mestürdur ve daḥı ezân-ı şubḥ on yidi kelimedür ezân-ı ‘aşr on biş kelime otuz iki olur murâd vech-i âdem müşâhede olunmağdur ve daḥı on yidi ezân-ı şubḥ on biş ezân-ı mağrib otuz iki olur murâd vech-i âdem müşâhede olunmağdur ve daḥı on yidi kelime ezân-ı şubḥ on biş kelime ezân-ı ‘iṣâ otuz iki kelime olur murâd vech-i âdem müşâhede olunmağdur ba‘de vaḳtâ ki şabâḥ ezânını ḳâmetlere cemî‘ idesin yigirmi sekiz kelime olur vaḳtâ ezânı ezâna cemî‘ idesin²⁰¹ قرانه و علينا جمعه و قرانه otuz iki olur vech-i âdem görünür ki be-ḥükm²⁰² ان قرآن الفجر كان مشهودا²⁰² ya‘nî ezân fecr-i meşhûd oldı demek olur ba‘de zân bu biş vaḳt namâz ki kılnur on yidi şalât-ı ḥazar on bir şalât-ı sefer yigirmi sekiz olur murâd vech-i âdem müşâhede olunmağdur ba‘de on yidi şalât-ı ḥazar altı günde kılnur yidinci gün ki cuma‘ günüdür on biş rek‘at şalât kılnur otuz iki rek‘at olur murâd vech-i âdem müşâhede olunmağdur ki vechullahdur قال عم بدلاء امتي في الجنة

¹⁹⁹ 52/Tûr:1-2-3 (Tûr’a, yayılmış ince deri üzerine satır satır yazılmış Kitab’a)

²⁰⁰ ed-Dârimî, K.Salât, 7; İbn Mâce, K. Ezân, 6.

²⁰¹ 75/Kıyâmet:17. (Şüphesiz onu, toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir.

²⁰² 17/İsrâ:78. Çünkü sabah namazı şahitlidir.

رايت ربي ليلة المعراج في صورت امرد ققط²⁰³ يرون الله علي صورت آدم ve dağı hazret-i risālete mi' rāc ki vāki' oldı murād Allah oldı ki vech-i ādem müşāhede olunmağdur ki²⁰⁴ ya' nī dimek olur ki Rabbümi oğlan şüretinde gördüm yidi haṭla ve dağı Haḡ ta' ālā abdest ki emr itdi namāz için ve sāir ' ibādet için ki ḡavl-i ta' ālā اذا ايها الذين آمنوا اذا قمتم الي الصلوة فاغسلوا و جوهكم وايديكم الي المرافق و امسحوا برؤسكم وارجلكم الي الكعبين²⁰⁴ imdi ābdest almak iki elin ve iki ayağın ve bir yüzün yumağdur ve başına mesh itmekdür bundan dağı murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur zīrā ki el ve ayağ ve yüz yigirmi sekiz ve otuz iki kelimenün i' lāmı vāki' olmuşdur şöyle ki iki el yigirmi sekiz maḡşaldur merāfiḡa degin otuz iki olur maḡall-i ḡasldür ve iki ayağ dağı hem-çünān yigirmi sekiz maḡşaldur dört ka' b ile otuz iki olur ve dağı vech-i ādemde hem-çünān yigirmi sekiz ve otuz iki saṭr meşūrdur murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur ba' de Haḡ ta' ālā kelām-ı ḡadīm içinde فاغسلوا didi hemān muṭlakā ' aded beyān itmedi مرات اوثلث مرات dimedi ba' dezān hazret-i risālet a.s. علي افضل الصلوة واكمل الحياة imdi ābdest almak iki elin ve iki ayağın ve bir yüzün yumağdur ve başına mesh itmekdür bundan dağı murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur zīrā ki üç kez el yumağ ve üç kez ağızın yumağ ve üç kez burun yumağ ve üç kez yüzün yumağ ve üç kez sağı kolın yumağ ve üç kez şol kolın yumağ bir kez başa mesh itmekdür iki dağı iki ḡulağına mesh itmek bir dağı eņsesine mesh itmekdür ve dağı üç kez sağı ayağın ve üç kez şol ayağın yumağdur mecmū' ' aded yigirmi sekiz olur murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur ba' dezān Ka' be ki beytullahdur hem beytü'l- ' atıḡdür yidi kez ṭavāf-ı hac ve yidi kez ṭavāf-ı ' umre ki farzdur on dört ṭavāf olur murād vech-i ādemün zūhūrıdur ba' de yidi kez ṭavāf-ı ḡudüm ve yidi kez ṭavāf-ı vedā' sūnetdür on dört ṭavāf olur murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur ki yigirmi sekiz ṭavāfdur yigirmi sekiz saṭr-ı vech-i ādem izāsındadır ba' de ḡamerün yigirmi sekiz menāzili vardur ki anı ḡamer seyr ider²⁰⁵ والقمر قدرناه منازل on dört menzil zāhir ve on dört menzil maḡfī bundan dağı murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur ba' de şems ki felekü'l-burūcda üç yüz altmış derece seyr ider altı kez altmış olur altı kez yigirmi sekiz altı kez otuz iki olur bundan dağı murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur 3/186-244.

5.İŞK-NÂME

Fazlullah-ı Hurûfi'nin Câvidânnâme-i Sagîr'inin muhtasar tercümesidir. İşk-nâme ibtida ibtida ibtida diye başlayan Câvidân tercümesi değildir. Kısaltılmış bir tercüme olduğundan hangi Câvidân-nâme nüshasından yapıldığını tespit etmek mümkün görünmemektedir.

Çok sayıda yazma nüshası bulunan İşknâme 1288'de (1871) İstanbul'da basılmıştır. Bu eser Dîvân-ı Nesîmî'den sonra Hurûfliğe dair basılmış ilk kitaptır. Eser daha önce Raşit Tanrıkulu tarafından latin harflerine aktarılmıştır. Tanrıkulu eseri hangi nüshadan aktardığını belirtmemektedir.²⁰⁶ Tercüme üzerine yapılan ikinci çalışma Nejat Birdoğan'a aittir. Birdoğan, İstanbul Üniversitesi Türkçe

²⁰³ Benzer bir rivayet için bkz. İbn Arâbî, el-Futûhât, I/283, IV/12.

²⁰⁴ 5/Mâide:6. (Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, başlarınızı mesh edip, topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayın.)

²⁰⁵ 36/Yâsin:39. (Ay için de bir takım menziller tayin ettik.)

²⁰⁶ Raşit Tanrıkulu, *Cavidanneme i Sagır*, Ankara, t.y. (Tanrıkulu eserin 1991 yılında çevrildiğini son bölümde belirtmektedir.)

yazmalar 310'da kayıtlı nüshayı Türkiye Türkçesine aktardığını belirtir.²⁰⁷ Birdoğan ve Tanrıkulu'nun çalışmaları bilimsel olmaktan oldukça uzaktır. Tanrıkulu, eserinde ayet ve hadisleri latin harflerine aktarmış, Birdoğan ise kimi ayet ve hadisleri eserden tamamen çıkarmıştır. Karşılaştırılması açısından aşağıda Işk-nâme'nin giriş bölümünden alınan bölümle her iki yazarın çevirileri verilmiştir.

kendüyi Muhammed resüllullâhuñ 'alemi altında müşâhede itmek ve 'ilmi hâkîkatini bilmek ve 'İsâ a.s. âsmândan inmek ve otuz üç yaşında gelmek ve dabbetü'l-arz hüruc itmek ve harem yiri yarılmak ve âftâb mağribden toğmak ve kıyâmet cum'a günü kopmak ve Âdem a.s. cum'a günü zühür itmek ve âsmândan duhânla gelmek ki²⁰⁸ فار تقب يوم تاتى السماء بدخان مبین ve sekiz uçmak kapuları açılmak ve cehennem dibinde şukerdimesi bitmek ve mevt boğazlanmak andan sonra hayât-ı câvidân bulmak ve dağı kıyâmet gününde ol sâk açılmak ve cemi'-i 'âlem secdeye da'vet olunmak ve halâyık secdeden imtinâ' itmek ve secde itmedükleri için bunlara mezellet lâhik olmak ve dağı ol sâka secde itmeyenler Hâk cemâlini müşâhade itmemek G/22-32

“Hazreti Âdem Efendimizin bilgileri nedir? İsa'nın (a.s.) gökten 33 yaşında inmesi nedir? Göklern yarılması, Güneş'in batıdan doğması, kıyametin Cuma günü olması ve gene Âdem'in (a.s.) Cuma günü ortaya çıkması ve göklerden duman gibi süzülerek inmesi, (ki fartakıp yevm'is-semâ bedhân-ı mübin) ve sekiz cennet kapılarının açılması, cehennem dibinden sonra yeniden oluşmak, ölümü yenmek ve gerçek ölümsüzlüğü bulmak (Hayat-ı Câvidan), kıyâmet gününde içilen dem (sâki diye geçiyor-N.B.), tüm dünyayı secdeye çağırarak, sonra secde ettikleri halkadan ayrılmak, secde ettikleri için kişileri eleştirmek, Hak yüzünü Cuma günü ikinci üzeri görmek nedir?”²⁰⁹

“Adem Aleyhisselam Efendimizin ilmi elbette olmak nedir ve İsa Aleyhisselam asimandan otuzüç yaşında enmek nedir ve her biri yarılmak ve afitabı mağrupdan doğmak ve kıyamet cüma günü kopmak ve Adem Aleyhisselam cüma günü zuhur etmek ve asimandan dihanla gelmek ki fartakıp yevmi tatissema i bedhanimübin ve skiz uçmak kapuları açılmak ve cehennem dibinde sonra demsi bitmek ve mevt buğurlanmak andan sonra hayatı Cavidan bulmak ve kıyamet gününde sakı içilip cemi alem secdaya davet olunmak ve halayıkı secdadan iştinap etmek ve secde ettikleri için zillete ermek ve hak cemalini müşâhade etmek..”²¹⁰

Ferişteoğlu eserini bir giriş ve otuz iki bölümden oluşturmuştur. Tercümenin bir çok nüshasında başta bir fihrist bulunmaktadır. Giriş bölümünde eserin tercüme sebebi, mütercim adı, ve tarihi verilmiştir. Eser Rûm mülkünde Farsça bilenlerin az olmasından dolayı H. 833 (M.1429) yılında Şevvâl ayında tercüme edilmiştir. Işk-nâme'nin hemen tüm nüshalarında tercüme sebebi, mütercim ve tarih aynıdır. Bu sebepten eserin tercüme tarihi kesin olarak bilinmektedir.

²⁰⁷ Nejat Birdoğan, *Alevi Kaynakları-1*, İstanbul, 1996, 220. (Işk-nâme metni 225-281 sayfalar.)

²⁰⁸ 44/Duhân:10. (Şimdi sen, göğün, insanları bürüyecek açık bir duman çıkaracağı günü gözetle.)

²⁰⁹ Birdoğan, *a.g.e.* 226.

²¹⁰ Tanrıkulu, *a.g.e.*, 8

şöyle ma'lûm u mefhûm oldu kim bu 'ilm-i ledünnîdür Fârisî lisân üzerine idi ba' dezân Rûm mülkinde Fârisî lisânın bilenler kalıldür ba' zî ihvân ehl-i meşrebden ki²¹¹ قد علم كل اناس مشربهم şöyle temennâ itdiler ki bu 'ilm-i ledünniyye-i ilâhiyye ki 'ilm-i te'vîldür Türkî lisânına tercüme idüp ve dağı vâzîh beyân ola ba' dezân anların der-h'âstlarına icâbet idüp faķır 'Abdülmecîd ibn Ferište 'İzzüddîn صلح الله نسدا نم اريخ جزء ل عجو هناشد بلطفه وفضله hazret-i risâlet hicretinüñ seküz yüz otuz üç yılında şevvâl ayında bu risâleyi yazdı ve bu risâlenüñ adını 'Işk-nâme kodı G/5-12

Ferişteoğlu tercümenin ismini özellikle 15. yy.'dan itibaren Anadolu ve Rumeli'de bulunan hurufilere verilen isimden hareketle Işk-nâme komuştur. Eserin giriş bölümünde işlenen konulara da değinilir. Meşrebi saf olanlar risaleden geniş menfaatler bulacaklardır. Bir kişi, Işk-nâme'nin ilmini ve kanunlarını zabt eyerse ve çok fazla okursa, haşr-neşr, kıyamet ve ahiret halleri, Hak katında bazı yüzlerin ağ bazı yüzlerin kara olması, İsâ'nın gökten otuz üç yaşında inmesi, Hak cemalini görmek, Kur'an'ın âdem suretinde görünmesi gibi konulara vakıf olacaktır. Allah'ın rahmeti eseri nâ-mahreme vermeyenin, laneti ise nâ-mahremen üzerine olacaktır. Bu cümlelerin eserin giriş bölümünde yer alamsında özellikle Fatih döneminden itibaren hurufilerin sıkı bir takibata uğramaları etkili olmuş olmalıdır.

Bir giriş ve otuz iki bölümden oluşan eser, her babda ayrı konular işleniyormuş gibi görünse bile, bölümlerin konu bütünlüğü bulunmamaktadır. Tercümenin yukarıdaki gibi bablara ayrılma nedeni İsâ'nın otuz üç yaşında gökden inmesi dolayısıyla Fazlullah'ın otuz üç yaşında te'vile başlamasıyla ilintilidir.

Risalenin ilmini ve kanununu bilmeyenlere vermek men edilmiştir. Talib olmayanlar eserden hiçbir şey anlamayacaktır. Çünkü onlar cahildir. Eserin ilim sahibi olmayan nâ-mahreme verilmemesi isteği büyük bir ihtimalle İsmâilî gelenekten alınmıştır.

5.1. NÜSHA TAVSİFLERİ

Işk-nâme özellikle Alevî-Bektaşî çevrelerce çok okunmuş bir eserdir. Türkiye ve dünya kütüphanelerinde bir çok yazma nüshası bulunmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi'nin dilini yansıtan eserin müstensihleri de genellikle dervişmeşrep kişilerdir. Halkın okuyup anlayabileceği bir dille yazılan eser, belagat ve imla kurallarından yoksundur. Eserde yapraklar arası geçişlerde kelime bölmelerine rastlandığı gibi bir kelimenin birden çok yazımı da görülür. Hurufiliğin temel kitaplarından biri haline gelen eserin yazmalarından müstensih tasarruflarına oldukça sık rastlanır.

Tercümenin mütercim nüshasına ulaşılammıştır. Eserin fazla sayıda nüshasının bulunması ve büyük bir bölümünün tarihsiz olması karşılaştırmalı nüsha hazırlanması konusunda güçlükleri de beraberinde getirmiştir. Karşılaştırmalı nüsha hazırlanırken yazmaların ortak yanlışları ve doğruları değerlendirilmiş, ancak bir sonuç elde edilememiştir. Müstensihlerin Alevî-Bektaşî zümrelerden olması ve eser üzerinde tasarruflarda bulunmaları, Işk-nâme'nin anonim bir nitelik kazanmasını

²¹¹ Kur'an, 2/Bakara : 60. (Her bölüm içeceği kaynağı bildi.)

sağlamıştır. Hal böyle olunca nüsha seçiminde farklı tercihlerde bulunmuştur. Özellikle ayet ve hadislere bakılmış ve bunların doğru yazıldığı nüshalar tercih edilmiştir. Eserin tarihli nüshalarının büyük bölümü hicri 1100 ve 1200'lü yıllara aittir. Tarihsiz nüshalar eseri halk için çoğaltan müstensihlerin tarih koyma kaygısı gütmemeleri veya hurufilerin özellikle Fatih döneminden sonra sıkı takibata uğramalarından kaynaklanabilir.

5.2. KARŞILAŞTIRILAN NÜSHALAR

1.Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa Nu:172/I-II (A)

İstinsah tarihi: 857H.

Müstensih:

Baş: الحمد لله رب العالمين والسلام والصلوة على

اول شهيد اولدر كه الله قتنده كلمشدر علم

I'de Farsça Cavidânnâme II'de Türkçe İşknâme vardır.

Yk: 155x110, 125x75, st: 14, vr: 153, yz: Nesih, meşin kahverengi cilt, iç taraf ebruli kağıt, aharlı kağıt.

2.Nuruosmaniye Kütüphanesi Nu:3596 (N)

İstinsah tarihi : 1086H (1676)

Müstensih:Derviş Muhammed b. Mustafa

2b-3a varaklarda fihrist bulunmaktadır.

Baş: الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على مظهر

ميخوان چو نسيمي از خدا علم حروف تمت بعيون الله تعالى

Yk: 205x140, 160x80, st:15, vr:105 yz: Nesih, Muhammed, Cebrail gibi özel

isimlerin ve hurufi metinlerde geçen kısaltmaların üzeri kırmızı kalemle çizilmiştir.

3.Milli Kütüphane (Ankara Cebeci İlçe Halk Kütüphanesi) Nu: 06 Ceb 514 (M)

İstinsah tarihi: 989 H (1580)

Müstensih:

Eserin 1b-3a varaklarında fihrist bulunmaktadır.

Baş: الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على مظهر

حيرات كرابمدا قاضم رطس او اي في ايرحتن ستمت ٩٨٩

Yk:194x110, 126x74 vr:161, st: 9-11, yz: Harekeli nesih, Mıklebeli sırtı siyah deri, üstü kavun içi çiçekli kağıt kaplı mukavva cilt, bazı ayet ve hadislerin üzeri kırmızı çizilmiştir.

4.Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Nu:2308 (H)

Eserin 2b-3a varaklarında Hurufi metinlerinde geçen kısaltmalarla ilgili bir tablo verilmiştir. 4b-5b varaklarında fihrist vardır.

Baş: الحمد لله رب العالمين لرحمن الرحيم والصلوة

يا ارحم الراحمين والحمد لله رب العالمين

Yk:210x145, 160x85, st:13 , vr:160, yz: Nesih, siyah deri, üstü sarı kağıt kaplı, şemseli mukavva cilt, aharlı kağıt.

Yukarıda sıralanan nüshalardan en eski tarihli olanı A nüshasıdır. Aslında söz konusu nüshanın sonunda tarih yer almamaktadır. Ancak bu nüsha yukarıda da belirtildiği üzere iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm (1-52. varaklar) Farsça Cavidan-name olup, eserin baş taraftaki büyük bir bölümü koparılmıştır. Yazmanın Farsça bölümü ile Türkçe bölümü sonradan birleştirilmemiştir. Aynı yazı ve aynı kağıt kullanılmıştır. Dolayısıyla Farsça bölümünün sonunda yer alan 857 H. tarihi aynı zamanda Türkçe bölümünün de istinsah tarihi olarak kabul edilmiştir. 1086 H. tarihli N nüshası incelenen bütün yazmalar arasında cümle yapısı en sağlam olanıdır. Ayet ve hadislerin yazımında çoğunlukla yanlış bulunmamaktadır. M nüshası hem tarihinden dolayı hem de harekeli olması hesabıyla tercih edilmiştir. H nüshası tarihsiz bir nüshadır. Bu nüshada müstensih metinde geçen ayet ve hadislerin büyük bir bölümünün anlamlarını derkenarda vermiştir. Nüsha Eski Anadolu Türkçesi özellikleri göstermektedir.

Tüm nüshalarda ortak olarak otuz iki (), yirmi sekiz () rakamları ve aleyhi's-salam (عم),(م) kısaltılmıştır. N nüshasında Allah ta'âlâ (آه تع), Adem (د) ilahi (ي), salat (ص), rek'at (كت), kelime (ك), vech (وه), zahir (ظ), hazret (ح), hatt (ط), huruf, harf (حف), suret (), Kur'an (قن), Hak ta'âlâ (ق تع) kısaltılarak kullanılmıştır. M nüshasında kimi eksiklikler yanlışlar sonradan düzeltilmiştir. Kelime eklemeleri nüsha içinde ~ işaretiyle gösterildikten sonra eklenti veya düzelti derkenarda gösterilmiştir. A nüshasında kimi ayet ve hadislerin açıklamaları sayfa kenarlarında verilirken, metin içinde eksik bırakılan ayet ve hadisler derkenarda tamamlanır. Söz konusu yazmada satır sonlarında kelime bölünmelerine rastlandığı gibi benzer bir uygulama varak geçişlerinde de görülür. Bu nüshada Fazl(ف), vech (وه), Adem (د), Havva (و) Hak ta'âlâ (ق تع) kısaltılarak yazılmıştır. Nüshanın 79b sayfası boştur. Bab kısımları sonradan kırmızıyla belirginleştirilmiş, ayet ve hadislerin üzeri siyahla çizilmiştir.

5.3. DİĞER NÜSHALAR

1. **Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Nu:2790/I**
127s., Taş baskı, 1871
2. **Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Nu:3008**
138v. Ta'lik 160x100, 115x70, 15 satır Bayezid b. Memi 1195H.
3. **Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Nu:3039**
115v. Ta'lik 175x110, 135x85, 13 satır Baş kısmı eksik.
4. **Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Nu:3080**
166 v. Nesih 170x105, 130x70, 13 satır, Hasan b. Mustafa b. Doyran 1163H.
5. **Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Nu:3130**
55 v. Rik'a 175x110, 140x90, 17 satır, 1233 H Bazı bölümler eksik.
6. **Süleymaniye Kütüphanesi Serez Nu:3878**
113 v. Nesih,186x122, 137x65 Son bölümü eksiktir.
7. **Süleymaniye Kütüphanesi Serez Nu:3921**
138v. Ta'lik 152x109, 65x95, Baş kısmı eksiktir. Kenarlarında müellifin Ahiretnâmesi ve Emir Hüseyin'in Kalendernâmesi vardır.
8. **Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi Nu:1210/I**
123 v. Ta'lik 170x110, 130x75 15 satır , Muhammed b. Salih Akçahisarî

- 9. Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi Nu:1210/II**
123-160 v. Ta'lik 170x110, 130x75, 15 satır
- 10. Süleymaniye Kütüphanesi İzmir Nu:438/II**
32-174v. Nesih, 165x120, 120x100, 17 satır, 1284 H
- 11. Süleymaniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa Nu:2850/10**
Ta'lik 195x85, 165x75 19 satır, Eserde Şahidî divanı, Mevlana'ya övgü, Farsça Rubailer, Risale-i Akşemseddin, Hz. Ali'nin Vasiyetnâmesi bulunmaktadır.
- 12. Süleymaniye Kütüphanesi İzmirli İsmail Hakkı Nu:1022**
127s. Taş baskı. Eserin baş kısmı eksiktir.
- 13. Süleymanyeye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan (Tüyatok) Nu:35**
48-62. varaklar.
- 14. Süleymanyeye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan (Tüyatok) Nu:177/1**
117v. Nesih, 18 satır, Başlıklar kırmızı mürekkeble belirlenmiş, Yıldız şemseli Köşebentli , Mıklebeli cilt.
- 15. Süleymanyeye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan (Tüyatok) Nu:166**
17b-20b v. 20 satır, Rik'a, müstensih : Ömer Efendizade Hacı Ali
- 16. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi Nu:11**
127s. Taş baskı, 1871
- 17. Millet Kütüphanesi Ali Emirî Şeriyye Nu:1368**
129v Ta'lik satırlar düzensiz, Cafer b. Ebi Bekir 1186H
- 18. Millet Kütüphanesi Ali Emirî Şeriyye Nu:1362/II**
122v. Nesih, 15 satır 58b-179a 1175H Baş tarafta Mukîmî'nin Vahdetnâmesi bulunmaktadır.
- 19. Millet Kütüphanesi Ali Emirî Şeriyye Nu:1238**
137v. Ta'lik, satırlar düzensiz. Muharrem b. Ali 1120 H
- 20. Millet Kütüphanesi Ali Emirî Şeriyye Nu:1338**
48v. Nesih, 18 satır Son bölümler oldukça eksiktir.
- 21. Millet Kütüphanesi Ali Emirî Şeriyye Nu:1349**
7 v. Nesih, 20 satır,
- 22. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin TY Nu:1322/I**
85v. Ta'lik 19 satır, Yusuf b. Kasım Mahmud 1201
- 23. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin TY Nu: 584**
64v. 18 satır Rik'a , Hocazade Hasan Mahfî
- 24. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin TY Nu: 642/3**
40v. Ta'lik, 20 satır 1275 H
- 25. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin TY Nu: 703/8**
68b-85a 21 satır Ta'lik
- 26. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin TY Nu: 1322/1**
1-140 v. 15 satır, Ta'lik Müstensih : Yusuf b. Kasım Mahmud
- 27. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Nu:310**
71 v. Nesih, 1-71 İşknâme, 71-123 Beşaretnâme-i Ref'î, 123-128 risâle-i Ref'î 129-137 Risâle-i Penâhî bulunmaktadır. 1186 H
- 28. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Nu: 843**
124 v. Ta'lik, 15 satır, Merzifonî Abdurrahim Nizameddin Sarı Danişmendzâde 994 H
- 29. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Nu: 6426**
74 v. Nesih 19 satır, Bazı yapraklar koparılmış. Son bölüm eksik.
- 30. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Nu:6402**

- 83 v. Ta'lik, 19 satır, Derviş Halil 1231H
31. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Nu: 6368
- 70 v. Ta'lik 19 satır, Mir b. Rüstem 1015H
32. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Nu:1280
- 88 v. Nesih, 19 satır , 1274H
33. İstanbul Üniversitesi İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi Nu:29
- 85v. Ta'lik 18 satır , 1273 H
34. Edirne Badi Ahmed Efendi Kütüphanesi
- 96v. Nesih, 17 satır.
35. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Hazine Kitapları Nu: 321
- 110v. Ta'lik 17 satır
36. Dil-Tarih Coğrafya Fak. Kütüphanesi
- 170v. Mustafa b. Ali 1136 H
37. Dil-Tarih Coğrafya Fak. Kütüphanesi
 Muhammed Cahit 1290 H
- 38. Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Bağış Kitapları Nu : 851**
- 127s. Taşbasma, 1871
39. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Nu:414
- 125v. Ta'lik
40. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Nu : 874
- 111v. Ta'lik 17 satır Bayezid b. Memi Halife 1149 H
41. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Nu: 916
- 130 v. Ta'lik 13 satır
42. Bayezıt Devlet Kütüphanesi Nu: 9343
- Ta'lik 13 satır, müstensih:Derviş Ahmed
43. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Nu: 3575
- 88v. Nesih, Derviş Mehmed.
44. Konya Bölge Yazma Esreler Kütüphanesi (Burdur İl Halk Kütüphanesi) Nu:15 Hk 205
- 137 v. 15 satır, Nesih, İstinsah tarihi:1854 M
45. İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Or: 11199.
- 46. İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Or:5960.**
- 47. Avusturya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar A.F. 374(284)/1.**
- 1b-113b. v. 17 satır, Divânî nesih.
48. Avusturya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar N.F. 350.
- 119 v. 15 satır, Nestalik.
49. Milli Kütüphane (Kastamonu İl Halk Kütüphanesi) Nu: 37 HK 769
- 122 v. Ta'lik kırması, 15 satır, 180x130, 110x85, Şemseli miklebeli, köşebentli, güve yeniği siyah meşin cilt, bab ve cevap sözcükleri kırmızıyla.
50. Milli Kütüphane (Ankara Cebeci İlçe Halk Kütüphanesi) Nu : 06 Ceb 526
- 121 v. 15 satır, Nesih, Miklebeli, vişne çürüğü meşin cilt. Bazı ayet ve sözler kırmızı ile yazılmış, sözler kırmızı cetvel içinde. Baş tarafta fihrist bulunmakta. 120b'de bir şiir, 121b ve 122a'da Hz. Muhammed ve 12 imamla ilgili şecere cetveli vardır.
51. Milli Kütüphane A.2834
- 3a-2b'de fihrist 98 v. 21 satır
52. Milli Kütüphane A.2830

Başta fihrist, 103 v., Ta'lik, 17 satır, ayet ve hadisler kırmızıyla yazılmıştır.
Müstensih: Mustafa Fahrî el-Kâdirî

53. Milli Kütüphane (Ankara Cebece İlçe Halk Kütüphanesi)

Nu: 06 Ceb 651

95 v. 19 satır, Nesih, Ebrulu, mukavva sarı meşin cilt, ayetler ve hadisler kırmızı.

54. Milli Kütüphane A 7916/5

71b-124a, Nesih, 24 satır

55. Milli Kütüphane A 5707/1

1b-111a, 21 satır, Ta'lik, Müstensih: Rıza Kemter

56. Milli Kütüphane A 2206/1

1a-135a, 15 satır, Rik'a, Müstensih: Mehmed Nuri Canker

57. Milli Kütüphane A 4369

10 varak, 11 satır, Nesih, Eserin büyük bölümü eksiktir.

58. Konya Bölge Yazma Esreler Kütüphanesi (Gaziantep İl Halk Kütüphanesi) Nu: 27 Hk. 315

1b.-75b v. 18 satır, Ta'lik, sırtı siyah miklebeli meşin cilt.

**59. Konya Bölge Yazma Esreler Kütüphanesi (Konya İl Halk Kütüphanesi)
Nu: 42 Kon 1781/1**

1b-88b v. 23 satır Rik'a

60. Milli Kütüphane (Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi)

Nu: 06 Hk. 4837/1

1b-71b. v. 19 satır Nesih

61. İzmir Milli Kütüphane Türkçe Yazmalar Nu: 1558.

77 v. 18 satır, Rik'a

62. Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Vat. Turco 165/1

46 v. Rik'a.

63. Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Talat Nu: 113

60 v. 23 satır.

**64. Almanya Milli Kütüphanesi T.Y. Ms.Or. Oct. 1591 Staatsbibliothek,
Berlin**

120 v. 17 satır, Nesih, Müstensih Derviş Halil Bektaşî Hüseyinî İstanbulî.

65. Almanya Milli Kütüphanesi T.Y. Ms. Or. Oct. 2757

52 v. 17-21 satır, Rik'a .

5.4. ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ

آ	ā, Ā, A, a E, e
ب	B, b
پ	P, p
ت	T, t
ث	S, s
ج	C, c
چ	Ç, ç
ح	H, h
خ	H, h
د	D, d
ذ	Z, z
ر	R, r
ز	Z, z
ژ	J, j
س	S, s
ش	Ş, ş
ص	S, s
ط	D, d
ظ	T, t
ع	Z, z
غ	Ġ, ġ
ف	F, f
ق	K, k
گ, گ	K, k, G, g, ŋ
ل	L, l
م	M, m
ن	N, n
و	V, v O, o Ö, ö U, u Ü, ü ū, ō
ه, ه	H, h E, e A, a
ی	Y, y I, i Ī, ī
ء	A, a ’

Farsça kelimelerdeki “vâv-ı ma’dûle” , “˘” olarak gösterilmiştir.

6. METİN

- 1 بسم الله الرحمن الرحيم (M3a)(A52b)
الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على مظهر الذات الاحدية محمد (N3b) خاتم الانبياء والمرسلين و على آله واصحابه اجمعين
- 5 Hāzret-i aḥadiyyete ḥamd itmekden sonra (H6a) ve resūl ḥāzretine selām itmekden sonra şöyle ma‘lūm u mefhūm oldu kim bu ‘ilm-i ledūnnīdür Fārisī lisān üzerine idi ba‘dezān Rūm mülkinde Fārisī lisānın bilenler ḡalīldür ba‘zı ihvān ehl-i meşrebden ki ihvān ehl-i meşrebden ki¹ şöyle temennā (M3b) itdiler ki bu ‘ilm-i ledūnniyye-i ilāhiyye ki ‘ilm-i te’vīldür Türkī lisānına tercūme idüp ve daḡı vāziḡ beyān ola ba‘dezān anlaruḡ der-ḡāstlarına icābet idüp faḡīr
- 10 اصلح الله شأنه وجعل عزه خيرا منسحاً¹ بلطفه وفضله İzzüddīn ‘Abdūlmecīd ibn Ferište ḡāzret-i risālet hicretinūḡ seküz yüz otuz üç yılında şevvāl ayında bu risāleyi yazdı ve bu risālenūḡ (A53a) adını ‘Işḡ-nāme ḡodı tā ki meşrebi şāf olanlar bu risāleden ‘azīm menfa‘atler bulalar ve daḡı taḡlīdāt-ı zulmaniyye-i cehliyyeden ḡalāş olalar (H6b) ki ve
- 15 قال النبي عم الجهل اقرب الى الكفر من بياض العين الى سوادها² ve bir yerde daḡı Ḥāḡ ta‘ālā buyurdu kim ma’takḡ Allah ولیا جاهلا ikisi daḡı delīldür (M4a) ve daḡı nefslerini müşāhede ḡılalar ki ve daḡı hāşıl ola her kişi kim bu risālenūḡ ‘ilmini ve ḡānūnını zabt eylese ve çok çok müḡālā‘a eylese elbette (N4a) ol kişiyeye ma‘lūm ola ḡaşr ü neşr neyduḡı ve ḡürden ḡopmaḡ neyduḡı ve şırāt u mizān ve a‘māl-i benī ādem
- 20 والميزان يومئذ الحق⁵ ve terāzūye vezn olmaḡdan ki

H الحمد لله رب العالمين لرحمن الرحيم والصلوة : الحمد لله رب العالمين والصلوة .2

H على خير خلقه : على مظهر ذاته A, والسلام والصلوة : والصلوة والسلام

M لحمد وآله اجمعين ; N محمد وآله اجمعين : محمد خاتم الانبياء والمرسلين و على آله واصحابه اجمعين

-H : مظهر الذات الاحدية محمد خاتم الانبياء والمرسلين و على آله واصحابه اجمعين

4. Hāzret-i aḥadiyyete : aḥadiyyete H / itmekden : itdükden H

5. itmekden sonra : itdükden sonra H ; sonra M / şöyle :-H,N,M / oldu kim: olma ki N; ola ki H /

‘ilm-i ledūnnīdür: ‘ilm-i ledūnniyye-i ilāhiyye N, M / ‘ilm-i ledūnniyye-i ilāhiyye ki ‘ilm-i te’vīldür H

6. lisān : -H/ Rūm mülkinde : bu Rūm mülkinde H, M / Fārisī : Pārisī A / Fārisī lisānın bilenler : Fārisī bilenler M

7. ihvān ehl-i meşrebden ki: ihvān ehl-i meşrebden ḡoş meşreb ki H ; ehl-i meşreb ḡarındaşlardan ki N

8. tercūme idüp : gele A,H,M

9. ve daḡı: daḡı N; ve H / der-ḡāstlarına icābet idüp : der-ḡāstların icābet itdi H,N

10. -A : اصلح الله شأنه وجعل عزه خيرا من احسنه

11. -A / ḡāzret-i risālet hicretinūḡ : ḡāzret-i risāletūḡ A : بلطفه وفضله

12. ve bu risālenūḡ : -N, M / adını : ismini A, M / tā ki : -H

13. zulmaniyye-i: -A

14. olalar ki : bulalar ki A,N, M / قال النبي عم :-H,N,M

15. ve bir yerde daḡı Ḥāḡ ta‘ālā buyurdu kim : ve daḡı ḡāzret-i resūl buyurdu ki A ; ve bir yerde daḡı M / Ḥāḡ : Allah H / kim : ki H / ikisi daḡı : -N

16. delīldür: -N ; ḡādīşdür H, M

17. daḡı hāşıl ola: -A,M / her kişi kim : ve daḡı bir kişi ki A ; kim : ki M /risālenūḡ : risāletūḡ M

18. eylese : eyleye H, N, / çok çok : çok N / eylese : eyleye A, M

19. ḡopmaḡ : ḡopduḡı N

19-20. mizāne ve terāzūye vezn olmaḡdan : mizāna vezn olmaḡdan N, M

20. olmaḡdan ki : olmaḡ A / والوزن يومئذ الحق :-A

- ve dağı Hax ta'ālāya qağı olmağ ba'zı yüzler ağ ve ba'zı yüzler kara olmağ neyduği ma'lum ola ez-rüy-ı te'vil⁶ *يوم تبيض وجو وجو دوستو*⁶ ve dağı kendüyi Muhammed resüllallahın 'alemi altında müşahede (H7a) itmek ve 'ilmi hağikatini (M4b) bilmek ve 'İsā a.s. āsmāndan inmek ve otuz üç yaşında gelmek
- 25 ve dabbetü'l-arz ĥuruc itmek ve ĥarem yiri yarılmağ ve āftāb mağribden toğmağ ve kıyāmet cum'a günü ĥopmađ ve Ādem a.s. cum'a günü zuhur itmek ve āsmāndan duđānla gelmek ki⁷ *فارتقب يوم تأتي السماء بدخان مبين*⁷ ve sekiz uĥmađ ĥapuları açılmağ ve cehennem dibinde Şukerdimesi bitmek ve mevt boğazlanmağ (A53b) andan Şonra ĥayāt-ı cāvidān bulmağ ve dağı kıyāmet
- 30 güninde ol sāĥ açılmağ ve cemī'-i 'ālem secdeye da'vet olunmağ ve ĥalāyık secdeden imtinā' itmek ve secde itmedükleri için bunlara mezellet lāĥik olmağ ve dağı ol sāka secde itmeyenler (M5a) Hax cemālini müşahade itmemek *قوله تعالى يوم يكشف عن ساق ويدعون إلى السجود فلا يستطيعون خاشعة ابصار هم ترهقهم* (H7b) ve dağı Hax cemālini cum'a günü görmek
- 35 (N4b) ve ol cum'anuđ uzunı biđ yıl olmađ ve didār-ı Hax cum'a günü 'asr vađtinde görünmek ve dađı Ķur'an-ı 'azim ādem Őüretinde görünmek *مثل القرآن على صورة الرجل يوم القيمة* ve Deccāl-ı a' ver ĥopmađ ve bir gözli olmađ ve Őađ gözi kör olmađ etbā'nuđ dađı Őađ gözi kör olmađ ve yüzleri yek-pāre olmađ bu cümle-i mezkūrāt neyduđi bu 'ilm-i ilāhīnün ĥanūnlarını zabt iden kiŐiye
- 40 ma'lum ola ez-rüy-ı te'vil ve dağı Hax ta'ālā ol kişiye raĥmet itsün ki bu 'IŞk-nāmeyi nā-maĥreme virmeye Şöyle ki Őāĥib-i te'vil azze fağlah ve celle-i (M5b) kelimete buyurmuşdur ki *همجو منصور از انالحق دم مزن پيش نامحرم دم از محرم مزن* ve her kişi ki bunı nā-maĥreme virse Hax ta'ālānuđ lāneti onuğ (H8a) üzerine olsun *لاتعطوا الحكمة الى غير اهلها فتظلموها ولا تمنعوا*
- 45 *اللعنة الله على القوم الظالمين*¹⁰ eger nā-maĥreme virse zālīm olur¹⁰ eger bir kiŐi bu mezkūrātın sırrını ve te'vilini bilmeŐe maĥŐuŐ taŐavvur itmekte ĥalsa ol kiŐi envār-ı ĥaybuđ müşahadesinden müflis ü maĥrūm olur ve dūnyā ehli olur ve (A54a) aĥiret aña ĥarām olur *الدنيا حرم على*¹¹ *اهل الآخرة من نصيب*¹¹ *اهل الآخرة والآخرة حرام على*¹² *اهل الآخرة والآخره حرام على اهل الله تعالى*¹²

21. ağ : ağ A, M

22. kendüyi : kendüsini H

24. hağikatini : hağikatle M

25. ve dabbetü'l-arz ĥuruc itmek : -M

26. cum'a günü : -A: cum'a günü : cum'a gün M / cum'a günü : -A ; cum'a günü : cum'a gün M

27. asmāndan : asmān A, H / sekiz : -A / duđānla gelmek ki: duđān inmek N

29. ĥayāt-ı cāvidān : cāvidān H

30. cemī'-i 'ālem secdeye da'vet olunmağ : cemī'-i 'ālemi secdeye da'vet itmek N

33. -A: قوله تعالى يوم يكشف عن ساق ويدعون إلى السجود فلا يستطيعون خاشعة ابصار هم ترهقهم

34. -A: قوله تعالى يوم يكشف عن ساق ويدعون إلى السجود وهم سالمون

35. didār-ı Hax : didār H / cum'a günü : cum'a gün M

36. 'asr vağtinde görünmek ve dağı Ķur'an-ı 'azim ādem Şüretinde görünmek : görünmek M

37. -A: مثل القرآن على صورة الرجل يوم القيمة / -N: صورة - M deccāl-ı a' ver : deccāl-ı āđarr

M / gözli : gözli M

38. Őađ gözi kör olmağ etbā'nuğ dağı Őađ gözi kör olmağ :-H, M

39. cümle :-A

41-42. celle-i kelimete: -A,H,N

42. buyurmuşdur ki *همجو منصور از انالحق دم مزن پيش نامحرم دم از محرم مزن* :-A

¹ 2/Bakara:60.

² Mütercimim hadis olarak zikrettiği bu rivayet Kütüb-i Tis'anın indeksi olan Concordance et Indices de la Tradition Müsülmane ve yüz elli eserin indeksi durumundaki Mevsûatu Etrâfi'l-Hadîsi'n-Nebeviyyi's-Şerif adlı eserde bulunamamıştır.

³ 75/Kıyâmet:14.

⁴ 7/A'râf :172.

⁵ 7/A'râf :8.

⁶ 3/Âl-i İmrân:106.

⁷ 44/Duhân:10.

⁸ 68/Kalem:42-43.

⁹ ez-Zebîdî, Muhammed b. Muhammed el-Murtazâ, İttiâfu Sâdeti'l-Muttakîn, IV/76.

¹⁰ 11/Hûd:18.

¹¹ 42/Şûrâ:20.

¹² el-Muttakî, el-Hindî Ali b. Husâmuddîn, Kenzu'l-Ummâl fî Suneni'l-Akvâli ve'l Ef'âl, 6071; el-Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, Keşfu'l-Hafâ ve Müzilu'l-İlbâs, I/410; el-Elbânî, el-Silsiletü'd-Daîfe,32.

- 1 el-bābü'l-evvel fī'l-‘aşkı ve'l-maḥabbet (N5a) (M6a)
بسم الله الرحمن الرحيم
الر تلك ايات الكتاب المبين انا انزلناه قرأنا عربيا لعلكم تعقلون نحن نقص عليك احسن القصص بما اوحينا اليك هذا القرآن وان كنت من قبله لمن الغافلين واذ قال يوسف لابي له يا ابت انى رايت احد عشر (H8b) كوكبا والشمس والقمر رأيتهم لى ساجدين قال يابنى لاتقصص رعباك على اخوتك فيكيد والك كيدا انالشیطان
- 5 iy ṭālib-i esrār-ı kelime-i ilāhī ve ḥaḳāyık-ı nā-mütenāhī والحق والطيق الله هداك الله الطيق الحق والصواب bil ki Yūsuf kışşasının evvelindeki kelime ki elif (M6b) lām rādur ḥurūf-ı muḳaṭṭa‘adur kināyetdür on dört kelimeden evvel elif lām rā sırrını bilmek gerek ba‘de Yūsufun ḥüsnini ve
- 10 daḡı Züleyḡānuḡ ḡüsnini ve cemālini bilmek gerek iy ‘āşık-ı şādık on yidi rek‘at şalāt-ı ḡazar on yidi ḡurūf-ı muḳaṭṭa‘a ‘adedi (A54b) ncedür ki الر كهيعص طس ve daḡı on bir rek‘at şalāt-ı sefer on bir ḡurūf-ı müteşābihāt ‘adedince ki ب ت ث ج خ ذ ز ن ش ض ظ غ (H9a) yigirmi sekiz rek‘at olur birisi kelime-i ilāhī muḳābilindedür ve daḡı on yidi rek‘at şalāt-ı ḡazar ve on biş (N5b) rek‘at şalāt-ı
- 15 Yevmü'l-cum‘ā ki otuz iki rek‘at olur kelime-i ilāhī ‘adedince otuz iki rek‘at şalāt içinde otuz iki kez seb‘u'l-meşānī ki Fātiḡatü'l-kitābdur oḡımaḡ gerekdür ki (M7a) Züleyḡānuḡ vechinde ḡaṭṭ-ı istivā ile ḡamerün on dört gicesi ḡibi lāyih u tābāndur evvel Züleyḡā vechinden yigirmi sekiz ve otuz iki saṭr-ı ilāhī oḡı ki ümmü'l-kitābdur ve seb‘u'l-meşānīdür ba‘de zān Yūsufun ḡüsnine ve ḡaṭṭ-ı ḡāline
- 20 müteveccih ol tā ‘āşık-ı ḡaḳīḡat-ı ilāhīden olasin ve daḡı ḡabīb-i ilāhīden اصلاḡ انا ḡiṭābını işit vaḡtā ki Yūsuf kışşasının evvelindeki elif lām rā sırrına irişmezsen Yūsufun ve Züleyḡānuḡ ḡüsnine ve cemāline ve ḡuṭṭlarına ve suṭūrlarına irişemezsin ki bu ‘Işḡ-nāmenün mühri elif lām rādur

5. M فيكيد ولك : فيكيد والك

6. M وكذا لك : وكذلك

6-7. esrār-ı kelime-i ilāhī : esrār-ı ilāhī A,H,N

7. -A / bil ki: -A, H: هداك الله الطيق الحق والصواب

9. Yūsufun ḡüsnini : Yūsufun sırrını A

10. daḡı Züleyḡānuḡ : Züleyḡānuḡ daḡı M / Züleyḡānuḡ ḡüsnini : Züleyḡānuḡ sırrını A

12. şalāt-ı sefer : namāz seferde A

13. ki : budur A,H / birisi kelime-i ilāhī: -A ; yigirmi sekiz kelime N

14. şalāt-ı ḡazar : şalāt-ı sefer A / şalāt-ı ḡazar ve on beş rek‘at : -M

15. kelime-i ilāhī ‘adedince otuz iki rek‘at : birisi kelime-i ilāhī ‘adedince dört rek‘at H / şalāt : namāz A

16. içinde: -A / oḡımaḡ gerekdür ki : oḡımaḡ gerki H

17. Züleyḡānuḡ : Züleyḡā A

18. saṭr-ı ilāhī : saṭrı N

19. seb‘u'l-meşānīdür : seb‘u'l-meşānī A / ḡüsnine ve ḡaṭṭ-ı ḡāline : ḡüsnine ve ḡāline A ; ḡāline ve ḡaṭṭına N ; ḡaṭṭına ve ḡāline M

20. olasin ve daḡı ḡabīb-i ilāhīden: -A

21. irişmezsen : irişmesen N, M

22. ve suṭūrlarına :- N,H,M

- نحن نقص عليك احسن القصص بما اوحينا اليك هذا القرآن وان (H9b) كنت من قبله لمن الغافلين²
- 25 kināyetdür on dört (M7b) ‘ilm-i vech-i Yūsufdan ve Züleyhâdan ve daḥı vech-i âdemden vech-i ḥavvâdan ve iki cihānuḡ (A55a) şāḥib-i cemāllerüḡ vechinden kināyetdür ya‘nī bu ḥüsnden ve bu ḥilḡatden ki رأيت احدى يوسف لابييه يا ايت انى رأت احد اذ قال يوسف لابييه يا ايت انى رأت احد³ ol on üç ki (N6a) secde eylediler on dördüncü ki Yūsufdur anuḡçün kim Yūsufuḡ ḥüsni ve cemāli otuz iki kelimenüḡ
- 30 ‘ilmidür ve otuz iki kelimenüḡ ‘ilmi anuḡ vechinde lâyıḡ u tâbāndur āftābuḡ ve mâhtābuḡ ve seyyārelerüḡ cemālinde yigirmi sekiz ve otuz iki ḥuṡuṡ zāḥir degildür şöyle ki eflāk ü sitāreler merkez-i ḥāke dā’ire ve müteḥarrik olduḡı ol ḥüsni ü cemāl içündür (M8a) ve ol ḥüsne ‘āşıḡlardur ‘ale’-devām merkez-i ḥāküḡ çevresinde seyrān iderler tā ki âdem ḥüsniye irişeler irişemezler ammā ziyādeliḡ
- 35 sebebiyle perveriş cihetinden ol ḥüsnden ve ol cemālden olurlar egerçi (H10a) ol sitāreler vücūdı ol otuz iki kelimededen bulmuşlardur ki Yūsufuḡ vechine meşṡurdur ve ol ‘aded üzerene münḡasımdur zihī ḥüsni ü zihī cemāl قال يابنى لا تقصص رعيالك على اخوتك فيكيد والك كيدا ان الشيطان للانسان عدو ميين⁴ ya‘nī Ya‘ḡub a.s. eydür iy oḡlum düşüḡi ḡarındaşlarına ḡışsa eyleme yoḡsa saḡa mekr iderler ki
- 40 şeyṡān insana āşıkāre düşmendür şol sebebden ki şeyṡān Âdeme secde itmedi (M8b) niçe revā ola ki işideler ki seyyārāt-ı semavāt u şems ü ḡamer Yūsufa secde eylediler eger bu ḡışşayı ḡarındaşları işitse düşmanlıḡ ve ḡasedlik iderler bā-(A55b) vücūd (N6b) ki ḡarındaşlarına zāḥir eylemedi ve Ya‘ḡub a.s. Yūsufuḡ ḥüsniye ve cemāline firîfte olmuşdı ki mâḡ u āftāb u sitāreler anuḡ ḥüsniye secde
- 45 eylediler Yūsufuḡ ḡarındaşları Ya‘ḡubdan meyl-i muḡḡabbet gördiler ḡasedden

25. الر : elif lām A / Yūsufdan ve Züleyhâdan : Yūsufdan ve on dört ‘ilm-i vech-i Züleyhâdan N
25.-27. الر kināyetdür on dört ‘ilm-i vech-i Yūsufdan ve Züleyhâdan ve daḥı vech-i âdemden ve ḡavvâdan iki cihānuḡ şāḥib-i cemāllerüḡ vechinden kināyetdür ya‘nī bu ḥüsnden ve bu ḡilḡatden ki : الر kināyetdür on dört ḡaṡṡ-ı vech-i ḡavvâdan ve iki cihān şāḥib-i cemāllerinüḡ vechinden ya‘nī bu ḥüsnden ve bu ḡilḡatden ki H
28. ol on üç ki secde eylediler : ol on üç secde eyledi A,H,M
29. anuḡçün kim : anuḡçün ki N
30. kelimenüḡ ‘ilmi anuḡ : kelime anuḡ H,N / āftābuḡ ve : āftābdur ve M
32. eflāk ü sitāreler : eflāk ü seyyāreler A ; eflāk ü sitāre N
33-34. ‘āşıḡlardur : ‘āşıḡlar A / merkez-i ḥāküḡ çevresinde : merkez-i ḡāk çevresinde H,N
34-37. irişmezler ammā ziyādeliḡ sebebiyle perveriş cihetinden ol ḥüsnden ve ol cemālden olurlar egerçi ol sitāreler vücūdı ol otuz iki kelimededen bulmuşlardur ki Yūsufuḡ vechine meşṡurdur ve ol ‘aded üzerene münḡasımdur zihī ḥüsni ü zihī cemāl : niçün ki anlar vücūdı ol otuz iki kelimededen bulmuşlardur ki Yūsufuḡ vechinde meṡṡub u meşṡurdur ve ol ‘aded üzerene münḡasımdurlar ki zihī ḥüsni ü zihī cemāl Yūsufdur A
37. zihī ḥüsni ü zihī cemāl : ḡüsni ü cemāl N
39. ḡarındaşlarına : ḡardaşlarına A, M / ḡışsa eyleme yoḡsa : dime yoḡsa N ; ḡışsa eyleme çün H
40. āşıkāre – A, N, M / itmedi : eylemedi N
41. işideler : işide H / şems ü ḡamer : - A, H, M
42. ḡarındaşları : ḡarındaşları N ; ḡardaşları A, M
43. ḡarındaşlarına : ḡardaşlarına A, M
44. anuḡ ḡüsniye secde eylediler : anuḡ secdesin eylediler H ; aḡa secde eylediler
45. ḡarındaşları : ḡardaşları A, M

- Yūsufa qaşd itdiler (H10b) ve dağı Yūsufuñ düşi te'vîlini Ya'küb beyân eyledi ki **كذلك يجتبيك ربك ويعلمك من تأويل الاحاديث**⁵ ki didügi otuz iki kelimedür ki **وعلم آدم الاسماء كلها**⁶ ki hükmîyle Yūsufuñ hüsni ve vechi ol (M9a) 'aded üzerine maḥlûḳdur ol hüsni ve ol huṭûṭ-ı ilâhî anuñ vechinde lâyiḥ u tâbândur vâzîḥdur
- 50 ya'nî ol huṭûṭları ḥazret-i aḥadiyyet aña gösterdi ve ma'rifet-i nefis ḥâşıl eyledi ki **قال يا ابت هذا تأويل رعيای من قبل قد جعلها** Yūsuf eyitdi **عرف نفسه فقد عرف ربه**⁷ **ربي حقاً ان نزع الشيطان بيني وبين اخوتي**⁸ ورب قد آتيتني من الملك و علمتني من تأويل فطرة الله التي فطر الناس (M9b) **عليها / فاقم وجهك للدين حنيفاً**¹⁰
- 55 **اخاف ان يا كله** (N7a) eylese eger bir kişi sū'âl (M9b) **يوسف اخاف ان يا كله** Yūsufuñ qarındaşları Yūsufa (H11a) qaşd itdiler niçün Ya'küb eyitdi **الذنب**¹¹ didi cevâb kinâyetdür andan ki qarındaşları Yūsufuñ huṭûṭlarından ve suṭûrlarından oqımadılar hüsni ve cemâlini görmediler ol mertebede zi'b oldılar ki zi'b huṭûṭ-ı ilâhîden bî-ḥaberdür ki yırtıcı ḥayvândur hem bî-raḥmdur ya'nî siz
- 60 Yūsufa qaşd idersiz (A56a) demek olur şöyle ki qaşd itdiler **pes يا كله** (M10a) **الذنب**¹² didügi kelime ol zamanda şâdiḳ oldı ki Yūsufuñ vechindeki huṭûṭ-ı ilâhî ki yigirmi sekiz ve otuz iki ḥaṭṭdur görmediler bî-ḥaber oldılar Yūsufa qaşd itdiler ve kuyıya biraḳdılar **pes يا كله الذنب**¹³ rast oldı ammâ Yūsufuñ qarındaşları vaḳtâ ki pederi ve mâderi Yūsufa secde itdiler ve teslîm oldılar
- 65 qarındaşları ol 'âlemde on bir kevkeb şüretin dutmışdı atası anası âftâb u mâhtâb şüretin dutmuşlardı tâ ki bundan ma'lûm (H11b) ola kim her kişi ki kendüyi Yūsuf gibi bir nefis-i kâmile teslim eylese ol 'âlemde mâh u âftâb u seyyârât şüretinde gele ki anlar kelime-i künden mevcûd olmuşlar idi (M10b) ve Yūsuf eydür ki

46. ve dağı Yūsufuñ düşini te'vîlini Ya'küb beyân eyledi ki : ve dağı Yūsufuñ düşini Ya'küb te'vîl eyledi ki N

47. -M : وكذلك

48. 49. hükmîyle Yūsufuñ hüsni ü vechi ol 'aded üzerine maḥlûḳdur ol hüsni ve ol huṭûṭ-ı ilâhî anuñ vechinde lâyiḥ u tâbândur vâzîḥdur : hükmîyle Yūsufuñ hüsni ve vechi ol hüsni ve ol huṭûṭ-ı ilâhî anuñ vechinden lâyiḥ oldı A

50. huṭûṭları : huṭûṭı A,H,M / eyledi ki : itdi ki A

52. eyitdi : didi ki H

54. -M/ki Yūsufuñ vechini ve cemî' eşyâyı yaratdı: ki semavât Yūsufuñ vechini yaratdı ve mecmû' eşyâyı ol ḥaṭṭ-ı istivâ ile yaratdı A

56. qarındaşları : qarındaşları A,M

56-60. qarındaşları Yūsufa qaşd itdiler ya'nî siz Yūsufa qaşd idersiz demek olur : qarındaşları Yūsufuñ huṭûṭlarından ve suṭûrlarından oqımadılar ve hüsni ü cemâlin görmediler ol mertebede zi'b oldılar ki zi'b huṭûṭı ilâhîden bî-ḥaberdür Yūsufa qaşd idersiz demek olur A

60. kelime : - H / qaşd itdiler : qaşd ideler A,H,N

61.62. yigirmi sekiz ve otuz iki ḥaṭṭdur : yigirmi sekiz ḥaṭṭdur otuz iki ḥaṭṭdur A

63. qarındaşları : kardeşleri A; birâderleri H

63.64. pederi ve mâderi Yūsufa secde itdiler ve teslîm oldılar qarındaşları -A

64. qarındaşları : qarındaşları A,M

64.65. şüretin dutmışdı : şüretini tutmuş idi H

65. dutmışdı : tutmuş idi H

66. ola kim : ola N / eylese : eyleye N

68. mevcûd: maḥlûḳ H / olmuşlar idi : olmuşlardur A

- Yūsuf çün Mısıra düşdi Mısır (N7b) علمتی من تأویل الاحادیث فاطر السماء والارض¹⁴
- 70 ‘azîzlerinden bir ‘azîz Yūsufuñ hüsni nigerân oldı Yūsufu şatun aldı ba‘dezân ولقد همت به وهم بها لولا ان را برهان ربه¹⁵ Züleyhâ dağı Yūsufu nigerân oldı be-ḥüküm şol cihetden ki Yūsufuñ ve Züleyhānuñ hüsni otuz iki kelime-i ilāhī muḳābilinde idi biribirine ‘aşîḳ u nigerân oldılar ikisinüñ dağı ‘aşḳ u muḳābbeti otuz iki kelimeye vāḳi‘ olmışdı ki el-ḥadīş وما تتاكر منها ايتلف 75 16 مختلف¹⁶ ya‘nī dimek olur ki ma‘nāsı ervāḥ süvār olmış sipāhiler (M11a) gibidür her kimse ki ol ervāḥı bilse ülfet ider ve her kimse ki bilmese inkār itse Ḥaḳla iḥtilāf ider imdi ervāḥ otuz iki kelimedür ki mazāhirde (A56b) görünmişdür her kişi ki bu otuz iki kelime-i ilāhīnün i‘lāmını mazāhirde müşāhade itse ki cünūd-ı mecennededür ḥazret-i ‘izzet ile ülfet bulur ve illā (H12a) felā ba‘dezân 80 ol ḥüsni kim otuz iki kelimenün zātında bi’l-ḳuvve mevcūdādı naḳḳāş-ı ezel kendü yed-i ḳudretiyle yazdı Yūsufuñ ve Züleyhānuñ vechinde tamām-ı ḥüsni ile i‘lāmını gösterdi şol cihetden Mısır ‘avratları şol ḥāletdeki Züleyhā fāḥruc didi hemān kim Yūsufuñ ḥüsni gördiler alma yirine yine ellerini kesdiler seçemediler almadan ellerini ki (M11b) 17 مبرك لكم لا اذنه نا ارشب اذهام شمشاخ نلقو نهيديا نعطقو¹⁷ 85 şol (N8a) cihetden buyurdi ki 18 را برهان ربه¹⁸ ya‘nī rabbinün bürhānını görmeseydi ‘aşîḳ olmazdı pes rabbinün bürhānına ‘aşîḳ olmuş olsa meyl-i ṭabī‘ at irāde olmaya zīrā ki bürhān bereheden müştāḳdur bürhānuñ manā‘-i lügāvisi zen-i a‘zār beste dimek olur kināyetdür yigirmi bir saṭr-ı vech-i ḥavvādan ki ḥucetullahdur fe-fehm ve’s-selām

69. Mısır ‘azîzlerinden : ‘azîzlerinden A

70. Yūsufu şatun aldı ba‘dezân Züleyhā dağı Yūsufu nigerân oldı : - H,N

71. Yūsufuñ ve Züleyhānuñ hüsni : Yūsufuñ hüsni ve Züleyhānuñ hüsni A / را برهان : rayı brhan : A,N,M

72. muḳābilinde : beraberinde A ; muḳābelesinde H

72-73. muḳābilinde idi : muḳābilindedür M

73. ‘aşîḳ u nigerân oldılar ikisinüñ dağı :-M olmışdı ki : olmışdur A

75. ya‘nī dimek olur ki : ma‘nāsı N

75-76. ya‘nī dimek olur ki ervāḥ süvār olmuş sipāhiler :-A,H

76. gibidür her kimse ki ol ervāḥı bilse ülfet ider ve her kimse ki bilmese inkār itse :-A,H

77. Ḥaḳla iḥtilāf ider imdi : - A, H ; iḥtilāf itmiş olur Ḥaḳla M

78. itse ki : ide ki H

79. kim : - A ; ki H

82. şol cihetden : ol cihetden A / şol ḥāletdeki : ol ḥāletdeki H

83-84. seçemediler almadan ellerini ki : - N

84. almadan ellerini ki : ellerinden alma ki M, H

87. bürhān bereheden : bereheden M

88-89. ki ḥucetullahdur fe-fehm : - A, H,M

¹ 12/Yûsuf:1-4.

² 12/Yûsuf:3.

³ 12/Yûsuf:4.

⁴ 12/Yûsuf:5.

⁵ 12/Yûsuf:6.

⁶ 2/Bakara:31.

⁷ es-Suyutî, Abdurrahman b. Ebî Bekr, el-Hâvî li'l-Fetâvâ,II /412; el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/362; Aliyyu'l-Kârî, el-Esrâru'l-Merfûa, 351.

⁸ 12/Yûsuf:100.

⁹ 12/Yûsuf:101.

¹⁰ 30/Rûm:30.

¹¹ 12/Yûsuf:13.

¹² 12/Yûsuf:13.

¹³ 12/Yûsuf:13.

¹⁴ 12/Yûsuf:101.

¹⁵ 12/Yûsuf:24.

¹⁶ el-Buhârî,Muhammedb. İsmâil,es-Sahîh, K.Enbiyâ, 2; Muslim, Ebu'l-Huseyn Muslim b. El-Haccâc, es-Sahîh, K.Birr,159,160.

¹⁷ 12/Yûsuf:31.

¹⁸ 12/Yûsuf:24.

- 1 el-Bābü'sānī fī ma'rifeti livā'i'l-ḥamd
بسم الله الرحمن الرحيم
ikisi daḡı rāstdur (H12b) عليه وسلم لامهدى الاعيسى ابن مريم والمهدى من اولاد فاطمة¹
Mehdī ki 'Īsādur kelimedür ve hem (M12a) evlād-ı Fāṭımadandur Mehdī
5 kelāmullāhdur livāü'l-ḥamd ki resülullāhuḡ 'ilmidür anı Mehdī getürse gerek
قال عم اذا رأيتم الرايات الاسود من جانب الخراسان
Ḥorāsāndan (A57a) zuhūr itse gerek
فأتوها ولو كان حبا فان فيه خليفة الله المهدي يملأ الارض قسطا وعدلا كما ملئت ظلما وجور²
imdi iy ṭālib-i esrār-ı ilāhī ḡazret-i risālet a.s. buyurdı ki vaḡtā ki Ḥorāsān cānibinden
ḡara 'alemler görseḡüz zuhūr itse ol 'alemlerden yaḡa varuḡ eger emekler daḡı
10 olursıḡuz didi فا توها emirdür vücube delālet ider ve daḡı eyitdi ḡālifetullāh ki
Mehdīdür ol 'alemlerdedür (M12a) didi vaḡtā ki ol 'ilmi 'Īsā (H13a) getürse
mecmū' yiryüzü ḡıstla (N8b) ve 'adl ile ṭola didi şöyle ki ol 'alem zuhūr itmeden
zulum ü cevr ile ṭolmuşdı imdi 'Īsā a.s. zuhūr itmedin enbiyāullāh geldiler ḡaber
virdiler eyitdiler ki bir ḡız bir oḡlan ṭoḡursa gerek ol ḡızıḡ adı 'Azār ola ol
15 oḡlanuḡ adı Ḥudāyāmā ola didiler müddet-i medīden ve zamān-ı tavīlden ṡoḡra
'Īsā a.s. Meryemden ṭoḡdı ve da'vā-i nübüvvet itdi ba'dezān 'Īsā a.s. eyitdi ki
ol enbiyāullah ḡaber verdüḡi uṡ benüm didi ba'dezān ḡalāyık iki fırḡa oldı bir
fırḡa inandı ehl-i taṡdīḡ oldı bir fırḡası inanmadı ehl-i tekzīb oldı (M13a) ol evvel
fırḡa ki inandı mü'mīn oldı ve ol fırḡa ki inanmadı kāfir oldı ba'dezān 'Īsā a.s.
20 aṡḡābına eyitdi iy ḡavāriler ben enbiyāullāhuḡ dīnlerini tekmīl ü tamām itmekḡün
geldüm nāḡıṡ itmekḡün gelmedüm didi 'Īsā a.s. الى (H13b) قال عليه السلام انى ذاهب
ابى و ابيكم يبعث اليكم الفار قليط الاعظم³
eyitdi imdi ben atam ḡatına göḡe giderüm bir
aḡir zamān peyḡamberi (A57b) gelse gerek anuḡ adı Faraḡlīt olsa gerek ya'ni
Muḡammed dimek olur belāḡat-ı İncil ki on dördinci süresinde Yuḡannā İncilinde

3- 4. ikisi daḡı rāstdur Mehdī ki 'Īsādur kelimedür ve hem evlād-ı Fāṭımadandur – A

7. ولو كان : - H, M

8. ḡazret-i risālet : risālet H, N

9-10. emekler daḡı olursıḡuz : emeklerseḡüz M

10. vücube delālet : vücube cem' i vācib delālet H

11. 'Īsā : -M

12. ṭola didi : ṭoṭolu olur didi A,M

13. zulum ü cevr : cevr ü zulum M/ zulum ü cevr ile ṭolmuşdı : - A ; cevr ile ve zulum ile ṭolmuş idi H /
imdi : Ol M/ imdi 'Īsā a.s. zuhūr itmedin : - A, N /

13-14. ḡaber virdiler eyitdiler ki : ḡaber virdiler ki H ; eyitdiler ki A

15. Ḥudāyāmā : Ḥudāyā M / didiler : didi H/müddet-i medīden ve : müddet-i medīden ṡoḡra ve N

16. ṭoḡdı : doḡdı A,M / Meryemden ṭoḡdı ve da'vā-yı nübüvvet itdi : - H / ve da'vā-yı nübüvvet
itdi : - A, M

16. ba'dezān 'Īsā a.s. eyitdi ki :-H

17. ol enbiyāullah ḡaber virdüḡi uṡ benüm didi : - H / Ol evliyā ḡaber virdüḡi uṡ benün didi M

17. iki fırḡa oldı : iki fırḡa oldılar N

17. 18. bir fırḡa inandı ehl-i taṡdīḡ oldı bir fırḡası inanmadı ehl-i tekzīb oldı – A

18. ol evvel : ol A,H,N

20. aṡḡābına eyitdi : eyitdi aṡḡābına A, H, M / ben : -H / tekmīl ü tamām : tamām M

21. didi : - H / 'Īsā a.s. :-M

22. eyitdi imdi ben atam ḡatına göḡe giderüm : imdi gökde atam ḡatına giderüm A,H, M

23. anuḡ adı Faraḡlīt olsa gerek ya'ni : -A, M

24. Yuḡannā İncilinde : Yuḡannā iḡinde M

- 25 esahh-ı enācıldür bi'l-ittifāk anı lüğat-ı ' Arabī üzerine tercüme itmişlerdür ma' nā-yı Faraqlit̄ bi-ittifāki'l-' ulemā ve'l-meşāyih rūhu'l-ḳudüsdür murād andan Muḫammed resūlullāhdur bi-ittifāk رسالة (N9a) في كتبهم منهم (M13b) كما هو المذكور عز الدين العامري البصري يسمى فيها المصطفى بالفارقليط الا عظم و منها رسالة الشيخ شرف الدين خوارزمي يذكر فيها هكذا
- 30 dek dolsa gerek didi ba' dezān anuḡ ümmeṡi şüretinde yine gelem ve anuḡ ḳiblesine namāz ḳılam ve anuḡ ' alemini ki livāu'l-ḫamddur ben getürem didi ve daḡı ' İsa a.s. (H14a) eyitdi ki Meḫdī-i şāḫibü'z-zamān ben olam didi ba' dezān ' İsa a.s. daḡı naḡl itdi andan şonra altı yüzyıl geḡdi Muḫammed a.s. zuhūra geldi devr-i ḳamerüḡ yüz yılı geḡmişdi toḡuz yüz yılı ḳalmışdı andan şonra
- 35 Muḫammed a.s. eyitdi ki ol ' İsa a.s. (M14a) ḫaber virdüḡi Faraqlit̄ benüm didi ve daḡı Muḫammed a.s. eyitdi ki ol ' İsa a.s. asmāndan yine gelse gerek ve benüm ḳibleme namāz ḳılsa gerek ve benüm ' alemimi getürse gerek ve ol ' alemüḡ elli şuḳḳesi ola didi ve ol ' alemüḡ ṡülü biḡ yıl ola ḳabzası aḡ gümişden ola ve başı ḳızıl yāḳūtdan ola ve ol ' alemüḡ üç züābesi ola didi bir züābesi maşriḳda ve bir
- 40 züābesi maḡribde ve daḡı bir züābesi (A58a) vasaṡ-ı dünyāda ola didi ve daḡı bir züābesinde بسم الله الرحمن الرحيم mektüb ola ve bir züābesinde Fātiḫatü'l-kitāb mektüb ola (H14b) ve bir züābesinde لا اله الا الله محمد رسول الله mektüb ola didi ve ' alemüḡ dibinde yitmiş biḡ (N9b)(M14b) ' alem daḡı ola didi ba' dezān yine ḫalāyık iki fırḳa oldı bir fırḳa eyitdi ol Faraqlit̄-i a' zam budur didi taşdıḳ itdi
- 45 mü'min oldı bir fırḳa inanmadı kāfir oldı ba' de Muḫammed resūlullāh hicretünden sekiz yüz yıl geḡdi andan şonra ' İsa a.s. ki şāḫib-i te'vil idi zuhūr itdi āsmāndan geldi beyān-ı ḫaḳāyık eyitdi cem' i diller bir oldı Muḫammedüḡ a.s. ' alemini getürdi yine ḫalāyık iki fırḳa oldı bir fırḳa eyitdi ki ol Muḫammedüḡ ḫaber virdüḡi gelicek ' İsa a.s. budur didiler Meḫdī leşkeri oldılar bir fırḳa
- 50 inanmadı eyitdi ki ol Muḫammed a.s. didüḡi ' İsa bu degildür henüz ol gelmese

25. lüğat-ı ' Arabī : ' Arab lüğati M

29. b' adezān : b' ade A, H, M

29- 30. maşriḳdan maḡribe dek dolsa gerek didi : maşriḳdan maḡribi dutsa gerekdür A, M ; maşriḳdan maḡribe ṡolsa gerek H

31. ' alemini ki : ' ālemi ki M

32. eyitdi ki : eyitdi H

33. zuhūra : - A, H

35. ḫaber virdüḡi : virdüḡi ḫaber N /benüm : benün A, H, M / didi : -N

36. gerek : gerekdür didi A

37. getürse : götürse H

38. aḡ : aḡ A, H, M / ve başı : ammā başı M

40. didi ve daḡı : - N

43. yine : - H, N

44. eyitdi : -A; inandı M / Faraqlit̄-i a' zam : Faraqlit̄ A

45. inanmadı : itmedi A,M / Muḫammed :-M

46. ki şāḫib-i te'vil idi : - A

47. asmāndan geldi : - H,

48. eyitdi ki : inandı ki N / Muḫammedüḡ : Muḫammed M

50. inanmadı : - H,M / eyitdi ki : - N / Muḫammed a.s. : Muḫammedüḡ M / henüz : - A

- gerek didiler kâfir oldılar (M15a) ve Deccâl-ı a' ver leşkerinden oldılar zirâ ki Muḥammed a.s. eyitdi âsmândan gele didi ḥalâyık fehm (H15a) itmediler maḥsûs âsmân taşavvur itdiler vaḳtâ ki 'Îsâ-i şânî anadan toĝdı ol maḥsûs âsmân taşavvur idenler inkâr itdiler eyitdiler peygamber ḥaber virdüĝi 'Îsâ âsmândan
- 55 gele didi bu kişi ḥod anadan toĝdı âsmândan gelmedi pes bu degildür didiler kâfir oldılar fehm itmediler ki Muḥammed âsmândan didüĝi 'âlem-i bâtın idi âsmândan geldüĝi bâtından zuhûra gelmek idi marazü'l-ḳalb olanlar fehm itmediler ki فكر العليل وذهنه كليل ورأيه قليل ba' de Peygamber a.s. eyitdi benüm ümmetüm yitmiş üç firğa ola yitmiş iki firğası ehl-i cehennem ola ve Deccâl-ı a' ver leşkeri ola (A58b)
- 60 yitmiş üçüncü firğa ehl-i cennet ola ve ehl-i nâciyye ola ve sevâd-ı a' zam ehli ola ve Mehdî leşkeri ola didi imdi iy tâlib-i esrâr-ı ilâhî ve kelime-i nâ-mütenâhî vaḳtâ ki bir kişi gelse kelime-i Ḳur'ânı ki yigirmi sekiz ḥarf ü yigirmi iki noḳtadur ki elli şukḳe olur (H15b) kendü vücudında ve mecmû'-ı kâ'inâtda işbât eylese bil ki Mehdî oldur zirâ ki peygamberün 'ilmini ol getürmiş olur peygamberün 'ilmi
- 65 Ḳur'ândur ve Ḳur'ân yigirmi sekiz ḥarfdür ve yigirmi iki noḳtadur elli şukḳe (N10a) olur ki ḳara 'alemdür ḳaçan ki âdem vücudında zuhûr itse 'Îsâ a.s. (M15b) ol 'ilmi getürmiş olur mecmû'-ı kâ'inât kışt ile ve 'adl ile ṭolmuş olur ṭolmaḳ ḥaṭṭ-ı istivânuḡ sırrı kâinâtda zuhûr itmekdür şöyle ki ḥaṭṭ-ı istivâ sırrı bilinmedin kâ'inât zulm ile ve cevr ile ṭolmuş idi ya'nî Ḥaḳ bilinmedüĝi zulm idi
- 70 ve cevr idi imdi ki Ḥaḳ bilindi zulm ü cevr ḳalmadı mecmû'-ı benî âdemde ve ḥayvânâtda ve evrâḳda ve eşcârda ve eşmârda ve semâda ve arzda ve mecmû'-ı

51. kâfir oldılar ve : - A / leşkerinden : leşkeri A / ve Deccâl-ı a' ver leşkerinden oldılar zirâ ki :-M
51-58. zirâ ki Muḥammed a.s. eyitdi âsmândan gele didi asmândan geldüĝi bâtından zuhûra gelmek idi marazü'l-ḳalb olanlar fehm itmediler ki فكر العليل وذهنه كليل ورأيه قليل ba' de:- N, M
53. toĝdı : doĝdı A
55. toĝdı : doĝdı A
58. b'ade : - H, / eyitdi : didi H
59. firğa ola : firğa ola didi A / firğası : - H, N
60. ehl-i nâciyye : ehl-i didâr A / ve ehl-i nâciyye ola : -M
61. didi :-M/ esrâr-ı ilâhî ve kelime-i nâ-mütenâhî : esrâr-ı ilâhî ve iy râĝıb-ı kelime-i nâ-mütenâhî H
62. kelime-i : - A, H, M
64. zirâ ki : - A, H, M / getürmiş olur : getürdi A , M
66. olur ki : - N
67-68. ol 'alemi getürmiş olur mecmû' kâ'inât kışt ile ve 'adl ile ṭolmuş olur ṭolmaḳ : ola 'ilmini getürmez olur ve 'adl dolmaḳ A / ṭolmuş olur ṭolmaḳ : ṭolmuş olur dolmaḳ : H
68. ḥaṭṭ-ı istivânuḡ sırrı kâinâtda zuhûr itmekdür şöyle ki :-M
69. bilinmedin : bilinmedi N / ṭolmuşdı : dolmuşdı A ,M /
69-70. ya'nî Ḥaḳ bilinmedüĝi zulm idi ve cevr idi : - H ; ve cevr idi :-M
70. bilindi : bilindüĝi M / mecmû'-ı benî âdemde : mecmû'-ı ḥubûbda benî âdemde : M
71. ḥayvânâtda : ḥayvânda N / eşmârda ve : - A, N

- hubūbda ḥaṭṭ-ı istivā sırrı zuhūr buldı ve feth oldu ki ⁴ ان يأتى بالفتح⁴ فعسى الله pes
 ʿİsā a.s. göğden (A59a) otuz üç yaşında inmek budur ki (H16a) fazl-ı yezdān
 buṭundan zuhūra gelmekdür ve hem ʿilm-i teʿvīl otuz üç yaşında zuhūra geldi ol
 75 ağ mināre kināyetdür ādem vücūdından ki ⁵ فى السماء⁵ (M16a) مزارعا طولہ ستون زراعا
 yigirmi sekiz ve otuz iki kelime altmış kelime olur ağ mināre kināyetdür
 kelimedden ki ḥaḳīkat-i ʿİsādur ve kelime ādem vücūdında zuhūr itmekden
 kināyetdür ve daḥı elleri melāʿikenüñ ḳanadında olduğı kināyetdür on dört ḥurūf-ı
 muḳaṭṭaʿadan ki ellerinde işbāt eyledi ve daḥı ḳara ʿalem ki Ḥorāsāndan zuhūra
 80 gele didüğü oldur ki ʿilm-i teʿvīl Ḥorāsāndan zuhūr bulsa gerek idi قال عليه السلام
 شجرة العلم اشل تenzıldür Mekkeden zuhūr itdi Muḥammedür ve ʿilmüñ şemereşi teʿvīldür Ḥorāsāndan zuhūr itdi murād şāḥib-i
 teʿvīldür ʿazze faẓldur ve daḥı ol ʿalemüñ başı kıızıl yāḳūtdan ola (M16b) didüğü
 yaʿnī cemīʿ yāḳūtlara feyz viren āsmāndur ki (N10b) ʿulvīdür pes āsmān (A59b)
 85 biʿl-ḳuvve yāḳūtdur ve daḥı (H16b) üç züābe didüğü bir züābesi maşrıḳda ve bir
 züābesi mağribde didüğü yaʿnī ādemüñ sağı maşrıḳdan ve şolı mağribden
 olduğıdur yaʿnī Muḥammed a.s. mübārek saçını iki pāre eyledi iki ṭarafında iki
 züābe eyledi biri maşrıḳda biri mağribde olduğı bir züābesi vasaṭ-ı dünyāda
 olduğı ḥavvānuñ züābesi ḥaṭṭ-ı istivāde vāḳiʿ (M17A) olduğıdur ve daḥı bir
 90 züābesinde بسم الله الرحمن الرحيم mektüb olduğı budur ki بسم الله الرحمن الرحيم on ḥarfdür
 ğayr-ı mükerrer dört noḳṭa ile on dört olur ʿalā-hazāى ا ه ر ح نى elifde fī
 nūnda vāv on altı olur vech-i ādemüñ bir ṭarafında on altı kitābet-i ilāhī ol on altı
 kelime-i ilāhī muḳābilinde vāḳiʿ olmuşdur ve daḥı bir züābesinde Fātiḥatüʿl-kitāb
 mektüb olduğı budur ki (H17a) Fātiḥatüʿl-kitāb yigirmi bir ḥarfdür ve vech-i
 95 ḥavvāda yigirmi bir saṭr (A60a) meşṭürdür ve daḥı bir züābesinde لاله الا الله محمد

72. buldı : -A,H,N / فعسى H,M / عسى A,N

74-75. ol ağ mināre : ol ağ mināre A ; ol mināre N, M

76. yigirmi sekiz ve otuz iki kelime altmış kelime olur : yigirmi sekiz kelime ve otuz iki kelimedür altmış olur M

76-78. ağ mināre kināyetdür kelimedden ki ḥaḳīkat-i ʿİsādur ve kelime ādem vücūdında zuhūr itmekden kināyetdür : - N, M

78. melāʿikenüñ : melāʿike H ; melāʿikelerüñ A ,M

79. işbāt eyledi: işbāt eylediler H

79-80. zuhūra gele : gele A, H, M

81. ثمرها : ثمرتها A, H / aşl-ı tenzıldür Mekkeden : - A

82. Muḥammedür ve ʿilmüñ : - H, N, M

82-83. murād şāḥib-i teʿvīldür ʿazze Faẓldur : - H, N, M

85. didüğü : olduğı A

86-87. mağribden olduğıdur : mağribdendür A

88. biri mağribde oldu : ve bir mağribde ola A

88-89. vasaṭ-ı dünyāda olduğı : vasaṭ-ı dünyāda ola didüğü A

90. mektüb olduğı budur ki بسم الله الرحمن الرحيم : - N

92. on altı kitābet-i ilāhī ol : on altı ḥarfden kināyetdür : A ; - H, N

93. ve daḥı : ve A

93-94. Fātiḥatüʿl-kitāb mektüb olduğı budur ki :-M

94. mektüb olduğı budur : meşṭür-ı mektüb olduğı oldur H / Fātiḥatüʿl-kitāb : Fātiḥa A

95. saṭr meşṭürdür : saṭrdur A / ve daḥı : ve A

رسول الله mektüb olduğı oldur ki لا اله الا الله محمد رسول الله / (M17b) yigirmi sekiz harfdür muħkemâtdur vech-i âdemüñ bir tarafında on dört ve bir tarafında dağı on dört saır meşürdur yigirmi sekiz saır olur yigirmi sekiz kelime-i ilâhî muķâbilinde vâķi^c olmışdur

96. mektüb olduğı : yazıldığı H / oldur ki : budur ki A / لا اله الا الله محمد رسول الله / - H / mektüb olduğı oldur ki لا اله الا الله محمد رسول الله :-M

99-101. muħkemâtdur vech-i âdemüñ bir tarafında on dört ve bir tarafında dağı on dört saır meşürdur yigirmi sekiz saır olur yigirmi sekiz kelime-i ilâhî muķâbilinde vâķi^c olmışdur : yigirmi sekiz saır ol yigirmi sekiz kelime-i ilâhî müķâbilinde vâķi^c olmışdur ve's-selâm A, M ; vech-i âdemüñ her tarafında yigirmi sekiz saır olur yigirmi sekiz kelime-i ilâhî muķâbilinde vâķi^c olmışdur fe-fehm: N

¹ el-Hâkim en-Neysâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, et-Mustedrek ale's-Sahihayn, IV/441; es-Suyûtî, el-Hâvî li'l-Fetâvâ, II/7,165.

² el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/90.

³ Kutsal Kitap, Yuhanna 14, İstanbul, 2003, 1358. 10 “Benim Baba’da, Baba’nın da bende olduğuna inanmıyor musun? Size söylediğim sözleri kendiliğinden söylemiyorum, ama bende yaşayan Baba kendi işlerini yapıyor. 11 Bana iman edin ben Baba’dayım Baba da bendedir. Hiç değilse bu işlerden dolayı iman edin. 12 Size doğrusunu söyleyeyim, benim yaptığım işleri, bana iman eden de yapacak; hatta daha büyüklerini yapacaktır. Çünkü ben babaya gidiyorum. Baba oğulda yüceltilsin diye, benim adımla dilediğiniz her şeyi yapacağım. 14 Benim adımla benden ne dilererseniz yapacağım.” 15 “Beni seviyorsanız, buyruklarımı yerine getirirsiniz. 16-17. Ben de Baba’dan dileyeceğim. O sonsuza dek sizinle birlikte olsun diye size başka bir Yardımcı, Gerçeğin Ruhu’nu verecek. Dünya O’nu kabul edemez. Çünkü O’nu ne görürü, ne de tanır. Siz O’nu tanıyorsunuz. Çünkü O aranızda yaşıyor ve içinizde olacaktır.

⁴ 5/Mâide: 52.

⁵ el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/379.

- 1 el-Bābū'ş-sāliş fī mi' rāc vemā yete' alleķu bihā
بسم الله الرحمن الرحيم
عن قتادة عن انس ابن مالك بن صعصعة رضى الله عنهما ان النبي عم حدثهم عن ليلة الاسرى
اينما انا ثم فى الحطيم وربما (N11a) قال فى الحجر مضطجعا اذا اتانى ات فشق ما بين هذه الى
5 هذه يعنى من شعرت نحرت الى شعرت فاستخرج قلبى ثم اتيت بطشت من ذهب مملو طرفة ايمانا
فغلى قلبى ثم سجتى ثم اعيدو فى رواية ثم غسل البطن بما زمزم ثم ملاء ايمانا وحكمة (H17b) ثم
اتيت بدابة دون (M18a) البغل وفوق الحمار ابيض يقال له براق يضع خطوة عنده اقصى فحملت
عليه فانطلق بي جبرئيل حتى الى السماء الدنيا فاستفتح قيل من هذا قال جبرئيل قيل ومن معك قال
محمد قيل وقد ارسل عليه قال نعم قيل مر حبا به فنعم المجيء جاء ففتح فلما خلصت فاذا فيها آدم
10 (A61b) فقال هذا آدم ابوك فسلم عليه فسلمت عليه فرد السلام ثم قال مر حبا يا ابن الصالح والبنى
الصالح ثم سعدنى الى السماء الثانية فاستفتح قيل من هذا قال جبرئيل قيل ومن معك قال محمد قيل
(M18b) وقد ارسل اليه قال نعم قيل مر حبا به فنعم المجيء جاء ففتح فلما خلصت اذا عيسى وهما ابنا
حالته قال هذا يحي وعيسى فسلم عليهما فسلمت فرد السلام ثم قال مر حبا بالاخ الصالح والبنى الصالح
(H18a) ثم سعد بي حتى الى السماء الثالثة فاستفتح قيل من هذا قال جبرئيل قيل من معك قال محمد
15 قيل وقد ارسل اليه قال نعم قيل مر حبا فنعم المجيء جاء ففتح فلما خلصت اذا يوسف قال هذا يوسف
فسلم عليه فسلمت فرد السلام ثم قال مر حبا بالاخ الصالح والنبي الصالح (N11b) فلما تجاوزت
(M19a) ثم سعد الى السماء الرابعة فاستفتح قيل من هذا قال جبرئيل قيل ومن معك قال محمد
قيل وقد ارسل اليه قال نعم قيل مر حبا فنعم المجيء جاء ففتح فلما خلصت فاذا ادريس فسلمت
عليه فرد السلام قال مر حبا بالاخ (A60b) الصالح والنبي الصالح ثم سعد بي حتى الى السماء
20 الخامسة فاستفتح قيل من هذا قال جبرئيل قيل ومن معك قال محمد قيل وقد ارسل اليه قال نعم
قيل مر حبا به فنعم المجيء جاء ففتح فلما خلصت فاذا هارون (H18b) قال مر حبا بالاخ الصالح
والنبي الصالح ثم سعد بي حتى الى السماء السادسة فاستفتح قيل من هذا قال جبرئيل قيل ومن معك
قال محمد قيل وقد ارسل اليه قال نعم قيل مر حبا به فنعم المجيء فلما خلصت فاذا موسى فسلم عليه
فسلمت فرد السلام ثم قال مر حبا بالاخ الصالح والنبي الصالح فلما تجاوزت بكا قيل له وما بيكيك
25 قال ابكى لان غلاما بعث بعدى يدخل الجنة من يدخلها من امتى ثم سعد بي السماء السابعة فاستفتح
قيل من هذا قال جبرئيل قيل ومن معك قال محمد قيل وقد ارسل اليه قال نعم قيل مر حبا به المجيء جاء
ففتح فلما خلصت فاذا ابراهيم (A61a) قال هذا ابوك فسلم عليه (H19a) فسلمت عليه فرد السلام ثم
قال مر حبا لابن الصالح والنبي الصالح ثم رفعت الى سدرة المنتهى فاذا انبتها مثل قلال الحجر
(N12a) و اذا اورافها مثل اذن الفيل قال هذا سدرة المنتهى فاذا اربعة اناهار اناهاران ظاهران ولناهار

2. H,N,M: بسم الله الرحمن الرحيم

3. H: رضى الله عنهما

4. H ثم اتيت من ذهب مملو M, A: قلبى ثم اتيت بطشت من ذهب مملو

5. H: طرفة

6. H, M: يقال له براق يضع

7. A: الى السماء

8. M ادريس: فيها آدم / H: ففتح M, A/ اليه: عليه

9. M فرد: فسلمت عليه فرد السلام / M ادريس: آدم ابوك

10. M الخامسة: الثانية

11. M هرون: عيسى / M: ففتح H اليه: ارسل اليه

12. M: وهما ابنا حالته قال هذا يحي وعيسى. 12-13

13. M: قال هذا يوسف / M موسى: يوسف

14. H: فلما تجاوزت

- 30 ان باطنان قلت ما هذا يا جبرئيل (M19b) قال اما الباطنان فنهران في الجنة واما لظاهران فالنيل والفرات ثم رفع الى بيت المعمور ثم آيت باناء من خمر وانا من لبن وانا من عسل فاخذت اللبن قال جبرئيل هي العطر التي انت عليها وامتك ثم فرضت على الصلوات بخمسين صلوة في كل يوم و ليلة فرحمت فمررت على موسى فقال بما امرت قال امرت بخمس صلوات كل يوم و ليلة قال ان امتك لاتستطيع خمس صلوات في كل يوم و ليلة وان الله قد جبريت الناس قبلك وعالجت بني اسرائيل اشد المعالجة الى ربك فسئله التحفيف لامتك فرجعت فوضع (H19b) عنى عشر الى موسى فقال مثله فرجعت فامرت بعشر صلوات كل يوم و ليلة قلت سألت ربي حتى استحبيت فرجعت بما امرت قلت بخمس صلوات قال امتك لاتستطيع بخمس صلوات كل يوم و ليلة واني وله الله قد جبريت الناس قبلك وعالجت بني اسرائيل اشد المعالجة فرجع الى ربك فسئله (M20a) التحفيف لامتك فرجعت الى موسى فقال مثله فرجعت فوضع عنى عشر الى موسى فقال مثله فرجعت فامرت بخمس صلوات كل يوم و ليلة فقال الى موسى لاتستطيع خمس صلوات (N12b) كل يوم و ليلة (A62a)
- 35 قلت سألت ربي حتى استحبيت ولكن ارضى واسلم قال فلما جاوزت نادى منادى امضيت فريضتى وخففت عن عبادى تمة الحديث¹ نقل من مصابيح بسم الله الرحمن الرحيم شهد الله انه لاله الا هو والملائكة (M20b) واولو العلم فايما بالقسط لاله الا هو العزيز الحكيم ان الدين عند الله الاسلام (H20a)
- 40 iy t̄alib-i esrār-ı ilāhī ve kelime-i nā-mūtenāhi bil ki Muḥammed resūlullah feyyemā bi'l-kıst sırrını bilmeyince ve daḥı ümmet-i vasaṭ sırrını bilmeyince Cebrā'il gelmedi ve burāḳ getürmedi hemān sâ'at ki bildi Cebrā'il geldi ve burāḳ getürdi bir gice ḥuṭām içinde Ḥacer İsmâ'il üzerinde muṭṭacı'an yatmış idi 'âlem-i ḥ'âbda Cebrā'il geldi Muḥammedüñ sinesini şakḳ itdi başdan başa ḥaṭṭ-ı istivâ üzerine yardı andan ḳalbini çıkardı andan bir altın taş getürdi
- 45 Muḥammedüñ baṭnını ve ḳalbini ol taş içinde zemzem suyu ile yudı andan sonra (M21a) imān ve ḥikmet taldırdı andan sonra Cebrā'il burāḳ getürdi ḥimārdan büyük ḳatırdan küçük andan peygamber a.s. burāḳa bindi hemān sâ'at bir adım eyledi Mekkeden Beytü'l-muḳaddese irişdi andan sonra (A62b) Cebrā'il öñünce gitdiler tā evvelki ḳat göge vardılar (H20b) Cebrā'il ḥāzin-i semāvāta nidā eyledi

43. -N : من المصباح.

44. ve kelime-i nāmūtenāhi : -N

45. sırrını bilmeyince : -N

47. içinde : -N

48. Muḥammedüñ sinesini : Muḥammedi A,H, M / şakḳ itdi : şakḳ eyledi H, M

48-49. başdan başa ḥaṭṭ-ı istivâ üzerine yardı : başdan başa istivâ üzerine yardı H ; başdan başa çıkardı ḥaṭṭ-ı istivâ üzerine yardı N

50. baṭnını ve ḳalbini : ḳalbini ve baṭnını N / zemzem suyu : zemzem A,H,N

50-51. andan sonra imān : sonra imān N

52. burāḳa : burāḳa M

54. vardılar : gitdiler H / ḥāzin-i semāvāta : ḥāzān-ı semāvāta M,A

- 55 eyitdiler kimsin didiler eyitdi ben Cebrā'īlüm eyitdiler yoldaşuñ kimdür (N13a) eyitdi Muḥammedür ḥāzin-i semāvāta eyitdiler anuñçün mi gitdün eyitdi ne'am eyitdiler merḥabā hoş geldün didiler andan sonra evvelki gök ḳapusın açdılar evvelki gökde Ādemi gördi Cebrā'īl eyitdi bu atañdur selām vir didi Muḥammed selām virdi Ādem a.s. 'aleyke's-selām didi hoş geldün benüm şālih oğlum didi
- 60 ba' de ikinci göge vardılar andan Cebrā'īl nidā itdi tā gök ḳapusın açdılar eyitdiler kimsin ve yoldaşuñ kimdür didiler eyitdi Cebrā'īlüm (M21b) Muḥammed benümedür didi eyitdiler anuñçün mi gitdün eyitdi ne'am ba' dezān ikinci ḳat gök ḳapusını açdılar Yaḥyā ile 'İsā peygamberi ikinci gökde gördi 'İsā anası ile Yaḥyā anası ikisi kız ḳarındaşlar idi Cebrā'īl eyitdi (H21a)
- 65 selām vir ki bunlar 'İsā ve Yaḥyā a.s.dur didi Muḥammed daḥı selām virdi anlar daḥı 'aleyke's-selām didiler andan sonra 'İsā ve Yaḥyā ikisi daḥı eyitdiler hoş geldün bizüm şālih ḳarındaşımız didiler ba' de ağladılar üçinci ḳat göge yine Cebrā'īl nidā eyledi eyitdiler kimsin ve yoldaşuñ kimdür didiler eyitdi ben Cebrā'īlüm Muḥammed benümedür didi (A63a) ba' de üçinci ḳat gögi açdılar
- 70 Yūsuf peygamberi gördi Cebrā'īl eyitdi bu Yūsufdur selām vir didi Muḥammed selām virdi Yūsuf daḥı 'aleyke's-selām didi hoş geldün benüm şālih ḳarındaşım didi andan sonra dördüncü ḳat göge ağdılar Cebrā'īl (M22a) nidā kıldı açuñ didi eyitdiler kimsin ve yoldaşuñ kimdür didiler eyitdi Cebrā'īlüm Muḥammed benümedür didi merḥabā hoş geldün didiler dördüncü ḳat gögi açdılar İdrisi
- 75 gördiler Cebrā'īl eyitdi bu İdrisdür selām vir didi Muḥammed selām (N13b) virdi İdrīs 'aleyke's-(H21b) selām didi İdrīs a.s. merḥabā hoş geldün benüm

55. didiler : -A,N,M/ben Cebrā'īlüm : Cebrā'īlüm H; Cebrā'īl eyitdi N

56. eyitdi Muḥammedür : Muḥammedür M / ḥāzzān-ı semāvāta : ḥāzzān-ı semāvāta A,M

57. merḥabā : -M

60. tā gök ḳapusın açdılar : -N /

61. eyitdiler : -A,H / didiler : -N / eyitdi :-M

62. Muḥammed benümedür : yoldaşım Muḥammedür M

63. ḳat :-M/ ba' dezān ikinci ḳat gök ḳapusını açdılar :-N / ikinci gökde : ikinci ḳat gökde M

64. ikisi kız ḳarındaşlar : iki kız ḳarındaşlar A,H ; iki kız ḳardaşlar M

65. Cebrā'īl eyitdi selām vir ki bunlar 'İsā ve Yaḥyā a.s.dur didi :-N

66. andan sonra 'İsā ve Yaḥyā ikisi daḥı eyitdiler : -A

67. geldün bizüm şālih ḳarındaşımız : geldi bizüm şālih ḳardaşımız M / ḳat göge : göge M

68. eyitdiler : -A,H, M / didiler : -N

69. didi :-M/üçüncü ḳat gögi : üçüncü gögi H,N,M

70. Yūsuf peygamberi : Yūsufı A,N, M

70-71. Muḥammed selām virdi Yūsuf daḥı 'aleykü's-selām didi :-A

71. ḳarındaşım : ḳardaşım M

72. ḳat :-M/Cebrā'īl nidā kıldı : nidā eyledi A ,M

73. didiler :-N

74. ḳat :-M

75-76. Cebrā'īl eyitdi bu İdrisdür selām vir didi Muḥammed selām virdi İdrīs 'aleyke's-selām didi :-A

- şâlih qarındaşum didi andan sonra bişinci kat göge vardılar yine Cebrâ'il nidâ kıldı hâzinler kimsin ve yoldaşuñ kimdür didiler eyitdi ben Cebrâ'ilüm Muhammed benümlödür didi andan sonra açdılar bişinci kat gögde Hârûnı gördi
80 Cebrâ'il eyitdi bu Hârûndur selâm vir didi Muhammed selâm virdi Hârûn 'aleyke's-selâm aldı merhabâ yâ bâlâhü's-şâlih ven-nebiyyü's-şâlih didi ba' de altıncı kat göge açdılar yine Cebrâ'il nidâ kıldı açuñ didi hâzinler kimsin (M22b) ve yoldaşuñ kimdür didiler eyitdi ben (A63b) Cebrâ'ilüm Muhammed benümle biledür didi altıncı kat gögi açdılar Mûsâ peygamberi gördi Cebrâ'il
85 eyitdi selâm vir ki bu Mûsâdur didi Muhammed selâm virdi Mûsâ 'aleyke's-selâm aldı merhabâ bâlâhü's-şâlih ven-nebiyyü's-şâlih didi ba' de Muhammed (H22a) a.s. gördi ki Mûsâ peygamberi ağlardı eyitdi niçün ağlarsın didi eyitdi anuñçün ağlarum kim benden sonra bir oğlan gele peygamber ola anuñ ümmetinden cennete giren çok ola benüm ümmetümden az ola didi ba' de şu'üd
90 itdi yidinci kat gökde yine Cebrâ'il nidâ kıldı açuñ didi kimsin ve yoldaşuñ kimdür didiler eyitdi Cebrâ'ilüm Muhammed benümlödür didi ba' de açdılar yidinci gökde İbrâhîm peygamberi gördiler Cebrâ'il eyitdi hazâ ebûk işbu atañdur selâm vir didi Muhammed selâm virdi (M23a) İbrâhîm 'aleyk aldı merhabâ bâlâ-yı benü's-şâlih ven-nebiyyü's-şâlih didi ba' de ref' (N14a) oldı
95 Sidretü'l-müntehâya irişdi Cebrâ'il eyitdi bu Sidretü'l-müntehâdur didi andan

77. şâlih qarındaşum didi : şâlih qarındaşum N / şâlih qarındaşum M / andan sonra : ba' de A,H, M / bişinci kat göge vardılar yine : -N ; bişinci kat göge açdılar yine H
77-78. Cebrâ'il nidâ kıldı hâzinler didiler :-N
78-79. kimsin ve yoldaşuñ kimdür didiler eyitdi ben Cebrâ'ilüm Muhammed benümlödür didi :-N
79. açdılar :-A,H,N
80. Cebrâ'il eyitdi : Cebrâ'il A / Muhammed selâm virdi : virdi A ; selâm virdi N
81. 'aleyke's-selâm aldı : 'aleyk aldı M
82. nidâ kıldı : nidâ eyledi A,N,M / hâzinler : -A
82-83. hâzinler kimsin ve yoldaşuñ kimdür didiler eyitdi ben Cebrâ'ilüm Muhammed benümle biledür :-N ;
84. benümle biledür : benümlödür H,M
84-85. Cebrâ'il eyitdi : Cebrâ'il N
85-86 'aleyke's-selâm aldı : 'aleyk aldı A,N
86. ven-nebiyyü's-şâlih :-M
87. eyitdi niçün ağlarsın didi : niçün ağlarsın H; niçün ağlarsın didi N,M
88. ağlarum :-M
89. az ola :- H,M /
89-90. şu'üd itdi : şu'üd eyledi H
90. yidinci kat gökde yine : yidi kat göge yine H ; yidinci kat göge yine N / nidâ kıldı : nidâ eyledi N
92. İbrâhîm peygamberi : İbrâhîmi A / gördiler : gördi A,H,M / eyitdi : didi H
92-93. işbu atañdur : uş atañ budur N
94. ven-nebiyyü's-şâlih :-M
95. irişdi :-H,N,M

- dört ırmağ gördi nehrân-ı zâhirân ve nehrân-ı bâtinân nehrân-ı zâhirân Nîl ve Fıratdur nehrân-ı bâtinân cennet içindedür andan sonra hazret-i risâlet eydür ref' olindum beytü'l-ma' mûre didi andan sonra Cebrâ'il üç kadeh getürdi bir kadeh hamrdan ve bir kadeh lebenden ve bir kadeh 'aselden lebni içdüm hamrı ve 'aseli (M23b) terk itdüm Cebrâ'il eyitdi اخترت الفطرة ya' nî bir hilkat ihtiyâr itdüñ didi ki sen dağı ve senüñ ümmetüñ anuñ üzerinedür didi andan sonra farz olındı benüm üzerime her günde elli namâz ba' dezân döndüm Mûsâ peygambere geldüm (A64a) altıncı kat gökde Mûsâ eyitdi ne nesne emr olındı sağa didi Muhammed a.s. eyitdi elli vaqt namâz emr olındı didi Mûsâ eyitdi senüñ ümmetüñ za' yıf ümmet olacağdur her günde elli namâza tākātleri olmayıardur didi senden öñdin ben vallah halâyıķı tecrübe eyledüm benî İsrâil (M24a) kavmine eşedd-i mu' âlece eyledüm didi dön girü ve Allah hazretine var tahfif taleb eyle didi Muhammed a.s. (H23a) eydür döndüm Allah hazretine vardum on vaķtı bağışladı didi yine döndüm Mûsâya geldüm yine döndürdi hazrete vardum tahfif taleb itdüm on dağı bağışlandı otuz kaldı yine döndüm Mûsâya geldüm yine şordı yine döndürdi hazrete vardum tahfif taleb itdüm on dağı bağışladı yine döndüm yine şordı yine döndürdi hazrete vardum tahfif taleb itdüm yine bağışladı hattâ bişi kaldı yine döndüm Mûsâya geldüm şordı neyledüñ didi ben eyitdüm her günde ve gicede biş vaqt namâz emr olındı didüm Mûsâ yine eyitdi ki senüñ ümmetüñ her günde biş vaqt namâza tākāt getürmez didi ben senden öñdin benî İsrâil kavmine tecrübe itdüm didi gâyet

96-97. Nîl ve Fıratdur : Nîl ve Fırat N ; Nıldür ve Fıratdur M/

98. ref' olindum : 'urüc itdüm N

98. andan sonra : ba' de H

99. hamrdan : hamr M

99-100 lebni içdüm hamrı ve 'aseli terk itdüm : lebni içdi hamrı ve 'aseli terk itdi : A,H,M

101. hilkat : hil' at N / didi ki : -H,N

101-102. farz olındı : farz oldı M/ farz olındı benüm üzerime : benüm üzerime farz olındı N

103-104. ne nesne emr olındı sağa didi : ne emr olındı N / elli vaqt : elli A,H

104. elli vaqt namâz : elli namâz M

105. za' yıf ümmet olacağdur : za' yıf olacağdur H,N / tākātleri : tākāti N

106. olmayıardur : -H / vallah : -N / tecrübe eyledüm : tecrübe itdüm N

108-109. Allah hazretine vardum on vaķtı bağışladı didi yine döndüm Mûsâya geldüm yine döndürdi hazrete vardum tahfif taleb itdüm : -H

109. didi yine : -M / yine döndürdi : yine 'aleyhi's-selâm döndürdi M

110. bağışlandı : bağışladı M

110-111. dağı bağışlandı otuz..... yine döndürdi hazrete vardum : -H,N /

112. yine döndüm : -A,H,N

112-113. tahfif taleb itdüm : -A,H,N

113. yine bağışladı hattâ bişi kaldı yine : -H / yine döndüm Mûsâya geldüm : yine geldüm Mûsâya M

114. ve gicede : -H,A ,M

115. didüm : -N / Mûsâ yine : yine Mûsâ M / biş vaqt namâza : biş vaķte A, M

115-116. tākāt getürmez didi : tākāt getürmezler N

116. senden öñdin : senüñ öñinden N

- kaṭī mu'ālice itdüm didi dön girü taḥḥif ṭaleb eyle ümmetüñe didi ben eyitdüm ol kadar (M24b) diledüm ki utandum velikin bişe rāzı (N14b) oldum didüm çün geçdüm münādī nidā eyledi ki عن عبادي (A64b) امضيت فريضتي وخففت didi ba' de
- 120 ol biş vaḳte Cebrā'il imāmet eyledi on yidi rek'at şalāt-ı hażar öğretti ve cum'a gün on biş rek'at öğretti ve daḥı kaçan ki sefere çıkısa on bir rek'at öğretti ve's-selām tamām oldı mi'rāc ḥadişinüñ ma'nāsı iy ṭalib-i esrār-ı ilāhī ve ḥaḳāyık-ı nā-mütenāhī bil ki bu mecmū'-ı mi'rācuñ aḥvālleri ḥazret-i risālete a.s. seyr 'āleminde olmışdur bir sebīl-i (H23b) mükāşefe imdi bunlaruñ te'vīlin bilmek
- 125 gerekdür ki nedür ol a'zam-ı erkān-ı İslām namāzdur evvel namāz niçün elli farz oldı sırrı ve te'vīli nedür bilmek gerekdür ba' dezān biş vaḳte karar dutdı ḥikmeti nedür bilmek gerekdür ki bu biş vaḳt daḥı ḥazarda on yidi rek'at oldı cum'a gün on biş rek'at oldı ve seferde on bir rek'at oldı ḥikmeti nedür bilmek gerek (M25a) iy ṭalib-i esrār-ı ilāhī ve kelime-i nā-mütenāhī eger bir kişi su'āl
- 130 eylese ki Muḥammed aleyhi's-selām mi'rāc gicesi evvelki ḳat gökde Ādemi gördi sebab ne idi ki ikinci ḳat gökde ve üçüncü ḳat gökde görmedi dise cevāb sen eyit ki evvelki ḳat gök felek-i ḳamerdür Muḥammed a.s. ḳameri iki pāre eyledi 'ālem-i mükāşefede anuñ te'vīlin Ādem itse gerek idi vechinde ḥaṭṭ-ı istivā sırrın gösterse (A65a) gerek idi pes ḳamerüñ Ādemle münāsebeti budur
- 135 bir vechle daḥı ya'nī be-lisān-ı ḥāl (H24a) demek olur ki evvel bir kişi Ādemi bilmeyince kendü nefsinı (N15a) bilmez ve kendü nefsinı bilmeyince Allahı bilmez demek olur ba' dezān bir kişi daḥı su'āl itse ve eyitse ki sebab ve münāsebet neydi ki mi'rāc gicesi Muḥammed a.s. 'İsā peygamberi ve Yaḥyā

117. kaṭī :-M/ didi dön girü taḥḥif ṭaleb eyle ümmetüñe didi : -H / eyle ümmetüñe didi : eyle didi N

118. diledim : döndim H / utandum : utandum didi M / rāzı oldum didüm : rāzı oldum N: rāzı oldum didi M

120. şalāt-ı hażar öğretti : şalāt-ı hażar N

120-121. ve cum'a gün on biş rek'at öğretti ve daḥı :-M

122-123. ve ḥaḳāyık-ı nā-mütenāhī :-M

123-124. seyr 'āleminde olmışdur : -N

124. imdi : -M

126. sırrı ve te'vīli : te'vīli H,N / bilmek gerekdür : söylemek gerekdür N ; bilmek gerek M/ ba' dezān biş vaḳte karar dutdı ḥikmeti nedür bilmek gerekdür :-A / dutdı: tutdı H

127. bilmek gerekdür : bilmek gerek M

128. cum'a gün : cuma' da H,N / biş rek'at : biş A / seferde on bir rek'at oldı :-H

129. kelime-i nā-mütenāhī : ḥaḳāyık-ı nā-mütenāhī

131. sebab ne idi ki : sebab neydi ki M/ sebab ne idi ki ikinci ḳat gökde ve üçüncü ḳat gökde görmedi : ikincide ve üçüncide görmedi A ; sebab ne idi ki ikinci ḳat gökde görmedi N

132. evvelki ḳat gök felek-i ḳamerdür : evvelki ḳat gökde görmedi felek-i ḳamerdür H

133-134. vechinde ḥaṭṭ-ı istivā sırrın gösterse gerek idi :-H

137. su'āl itse ve eyitse : su'āl itse H,N,M

138. ve münāsebet :-A

138. mi'rāc gicesi :-M/ 'İsā peygamberi : 'İsā N

- 140 peygamberi ikinci kat gökde gördi ayruğında görmedi cevâb ol ki ikinci kat gök felek-i Uṭāriddür (M25b) zü'l-vecheyindür sa^cd ile sa^cddur ve naḥs ile naḥsdur sebebi hem celâl hem cemâl bulındı Yaḥyâ dâ'im aḡlardı ve 'Īsâ dâ'im gülerdi Yaḥyâ maẓhar-ı celâl idi ve 'Īsâ maẓhar-ı cemâl idi pes felek-i Uṭārid ile münâsebetleri budur eger bir kişi daḡı su'âl itse kim Muḥammed a.s. mi^crâc gicesi Yūsufi felek-i şâlişde gördi sebebi ne idi dise cevâb vir ki felek-i şâliş felek-i Zühredür ne kadar ḡusn ü cemâl varsa Zühreye müte^calliḡdür eger bir kişi daḡı (H24b) su'âl itse kim sebebi ne idi ki Muḥammed a.s. felek-i râbi^c de İdrīs peygamberi gördi ayruğında görmedi dise cevâb vir ki felek-i râbi^c felek-i Şemsdür Şemsün menâzili felekü'l-burūcda üç yüz altmış derecedür ki seyr ider anı İdrīs peygamber taḡsım itmişdür bir daḡı bu kim İdrīs derzüler pīridür ehl-i cennet ḡullesin ol yıḡasa gerekdür Şems daḡı cemī^c-i eşyâyı perveriş eyler ve besler Şems ile münâsebeti İdrīsün felek-i râbi^c ile budur eger bir kişi daḡı su'âl itse kim Muḥammed a.s. Hārūnı felek-i ḡamisde gördi sebab (A65b) ne idi dise cevâb vir ki Hārūn Mūsānuḡ ḡalīfesidür felek-i ḡamis felek-i Merrīḡdür cemī^c-i ḡilâfet Merrīḡe müte^calliḡdür ve Hārūnuḡ münâsebeti Merrīḡ ile budur eger bir kişi su'âl itse ki Muḥammed a.s. felek-i sâdisde Mūsâ peygamberi gördi sebab ne idi dise cevâb vir ki felek-i sâdis felek-i Müşterīdür müteşerri^cler gögidür Mūsâ a.s. daḡı vâzı^c-ı şerī^c atdur münâsebeti budur (H25a) (N15b) eger bir kişi

139. cevâb ol ki : cevâb vir ki H ; cevâb budur ki N ; ki M

141. sebebi : -H,N

143. münâsebetleri : münâsebet M/ su'âl itse : su'âl eylese H/ kim: -A,H / Yūsufi felek-i şâlişde gördi : felek-i şâlişde Yūsufi gördi A,H

144. dise : -N / felek-i şâliş : -A

144-145. felek-i şâliş felek-i Zühredür ne kadar :-M

145 ḡusn ü cemâl : -M; ḡusn A,H

145-146. varsa Zühreye müte^calliḡdür eger bir kişi daḡı :-M

146. su'âl itse : -M ;su'âl eylese H / kim:-A,H, M / sebebi ne idi ki Muḥammed a.s. felek-i râbi^c de :-M

147. İdrīs peygamberi gördi : -M; İdrīsı gördi A,N / ayruğında görmedi : -A,H, M / dise cevâb vir ki felek-i râbi^c :-M

147-148. felek-i Şemsdür : -M; Şemsdür N

148-149. Şemsün menâzili felekü'l-burūcda üç yüz altmış derecedür ki seyr ider anı İdrīs peygamber taḡsım itmişdür :-M

149-151. bir daḡı bu kim İdrīs derzüler pīridür ehl-i cennet ḡullesin ol yıḡasa gerekdür Şems daḡı cemī^c-i eşyâyı perveriş eyler ve besler :-H,N, M

151. Şems ile münâsebeti İdrīsün felek-i râbi^c ile budur eger bir kişi daḡı :-M

151-152. su'âl itse :-M; su'âl eylese H

152. kim Muḥammed a.s. Hārūnı felek-i ḡamisde gördi :-M/ sebab ne idi dise: -M; sebab nedür dise H

153. cevâb vir ki :-M

154. müte^calliḡdür : ta^calluḡ M

156. felek-i Müşterīdür : Müşterīnüdür A,H,M / müteşerri^cler gögidür: müteşerri^cler kevâkibidür N ; şerī^catler gögidür A : şerī^catler kevkebidür M

- dağı su'āl (M26a) itse ki Muḥammed a.s. felek-i sābi' de İbrāhīm peygamberi gördi ayruğında görmedi sebab ne idi dise cevāb vir ki İbrāhīm pirdür felek-i
- 160 sābi' felek-i Zuḥāldür pirlere müte' allıkdür pirlikle münāsebeti vardur ve dağı erbaat' ü'n-nehār ki Muḥammed a.s. Sidretü'l-müntehāda gördi nehrān zāhirān ve nehrān bāṭnān Sidretü'l-müntehādur vücūd-ı ādemden kināyetdür iki burun kitābeti iki dağı maḥalli dört kitābetdür ki پا ve چا ve ژا ve گا muḫābilindedür andan beytü'l-ma' mūra vardılar Cebrā'ıl üç ḫadeḫ getürdi biri ḫamr biri ' asel
- 165 biri leben ḫamrı ve ' aseli terk itdi südi içdi Cebrā'ıl eyitdi هي الفطرة التي انت عليها أنت عليه ایtdi ya' nī dimek olur ki yā Muḥammed bir ḫilḫat iḫtiyār itdün anuḫ ḫilḫatidür ya' nī yidi kitābetdür süd ile zuḫūra gelür ki فطرة الله التي فطر الناس عليها² ya' nī yidi kitābet-i ilāhī üzerenedür cemi'-i ḫilḫat-i maḫlūḫāt ki tebdil ü taḡyir olmaz
- 170 ki ez rüy-ı te'vıl yigirmi sekiz فرض علي خمسون (M26b) صلوت في كل يوم وليلة³ (A66a) andan şoḡra farz (H25b) oldı benüm üzerüme elli namāz ki Allah ism-i zātür biş ḫarfdür ve biş vaḫt namāz ol biş ḫarfün izāsında vāki' olmışdur ki ol biş ḫarf vech-i ādem gösterir ki vechullahdur⁴ ان الله خلق آدم علي صورت الرحمن
- 175 şöyle ki (N16a) ol biş ḫarf-i Allahı inbisāt idesin ki elif lām lāmelif hīdür ez-rüy-ı ismiyyet on dört ḫarf olur ki vech-i ādemde mektüb u meşṭürdür والطور وكتاب و ez-rüyı sırr u te'vıl oldur ki yigirmi sekiz kelime-i ilahinün yigirmi iki noḫtası vardur elli ' aded olur ki elli vaḫt namāz bu elli ḫarf ve noḫta muḫābilinde vāki' olmışdur ve ba' dezān ol elli vaḫt biş vaḫitde ḫarar eyledi ki
- 180 bir vaḫt on vaḫtün ḫā'im maḫāmı oldı من جاء الحسنة dinildi ve ol elli vaḫt biş vaḫte ḫarar eylemekden murād bu oldı kim ismullah kim ism-i zātür biş ḫarfdür iki elif ve iki lām bire döner biş olur ki biş vaḫt (A66b) namāz bu biş ḫarfün izāsında vāki' olmışdur ki ḫazret-i risālet kendü vechinde ve cemi'-i benī

158. dağı :-A,H,N / İbrāhīm peygamberi : İbrāhimi A,N,M

159. ayruğında görmedi :-A,N, M/ sebab ne idi dise : sebab ne idi N

160. müte' allıkdür pirlikle münāsebeti : ta' allıkdür münāsebet M

161-162. nehrān zāhirān ve nehrān bāṭnān Sidretü'l-müntehādur :-H

162. Sidretü'l-müntehādur : Sidretü'l-müntehā M

164. Cebrā'ıl :-A

165. eyitdi : didi A,H,N

166. ki yā Muḥammed bir ḫilḫat iḫtiyār itdün anuḫ :-H,N,M

166-167. ḫilḫatidür ya' nī yidi: ḫilḫat yidi H,N, M

167. عليها :-H

168. üzerenedür :-H ; üzeredür M

169. benüm üzerüme :-A,N ,M / elli namāz : elli şalāt H

171-172. müşāhede itmekdür : müşāhede olunmaḫdur N

172. ḫarar eyledi : ḫarar ṫıtdı H; ḫarar dutdı N, M / biş vaḫt namāz oldı:-N /Allah : -H ; ismullah A

173. biş vaḫt namāz : biş vaḫt şalāt N

172-183. والطور وكتاب مسطور في رق منشور. ez-rüyı sırr u te'vıl..... vāki' olmışdur ki ḫazret-i risālet kendü vechinde ve cemi'-i benī :-H,N,M

- 185 ādem vechinde müşāhede eylemişdür ki vechullah ve hilkat-i rahmāndur خلق الله
 185 6 ‘alā šuret ism-i zāt ve ‘alā šuretü’r-rahmān
 ism-i şifātudur ki ism-i zātullahdur Allah ez-rūy-ı inbisāt on dördtür rahmān dağı
 ki ism-i zātun şifātudur iki yigirmi sekiz kelime-i ilahī olur vech-i ādemde
 mektüb ve mestürdür 7 والطور وكتاب مسطور فيرق منشور
 190 kināyetdür vech-i
 ādemden ve dağı ħurūf-ı muqatta‘a ki evā’il süver-i Qur’ānda gelmişdür ğayr-ı
 190 7 طس حم قن (M27a) ve andan dağı
 murād vech-i (H26a) ādem müşāhede olunmağdur bu on dört ħarf biş nokta ile
 hem-rāh oldı ki biş vaqt namāz anuñ izāsında vāki‘ olmışdur ba‘ de لاله الاالله
 on dört ħarf vāki‘ olmışdur murād vech-i ādemdür ba‘ de محمد رسول الله
 195 dağı on
 dört ħarfdür murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur ba‘ de heft kevākib-i
 195 seyyāre heft mağālde on dört vāki‘ olmışdur bundan dağı murād vech-i ādemdür
 ol sebebden Ħağ ta‘ ālā kelām-ı qādimi içinde didi وثمانيه سيع سموات
 200 murād vech-i ādemün yidi kitābeti müşāhede (A67a) olunmağdur ba‘ dezān ki
 virürler şabāğda on yidi kelimedür kāmēt dağı on bir kelimedür ki الاذن مثنى مثنى
 200 8 و الاقامت فردا فردا الاقامت الصلوات الحديث
 ādem müşāhede olunmağdur (M27b) ve dağı ezān-ı şabāğ on yidi ve ezān-ı zühr
 on biş kelime otuz iki kelime olur murād vech-i ādem müşāhede (H26b)
 200 olunmağdur ki ādemün vechinde yigirmi sekiz ve otuz iki saır mestürdür ve dağı
 ezān-ı şubğ on yidi kelimedür ezān-ı ‘aşr (N16b) on biş kelime otuz iki olur
 205 murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur ve dağı on yidi ezān-ı şubğ on biş
 ezān-ı mağrib otuz iki olur murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur ve dağı on
 yidi kelime ezān-ı şubğ on biş kelime ezān-ı ‘işā otuz iki kelime olur murād
 vech-i ādem müşāhede olunmağdur ba‘ de vaqtā ki şabāğ ezānını kāmētlere

- 184-188. ādem vechinde müşāhede eylemişdür ki vechullah sekiz kelime-i ilahī olur
 vech-i ādemde mektüb ve mestürdür :-H,N,M
 191. vech-i ādem müşāhede olunmağdur : vech-i ādemdür N,M
 192. vāki‘ olmışdur : vāki‘ oldı H
 192-193. ba‘ de لاله الاالله dağı on dört ħarf vāki‘ olmışdur :-A
 194. vech-i ādem müşāhede olunmağdur : vech-i ādemdür A,H,N
 194-195. heft kevākib-i seyyāre : heft kevkeb A ; heft kevkeb-i seyyāre H,M
 195. heft mağālde : heft mağālleri ile H/ bundan dağı : -H,N,M
 196. M وثمانيه : سته وثمانيه
 197. yidi kitābeti : kitābeti M / müşāhede olunmağdur : müşāhede olunmağ idi M
 198. virürler : virilür H / kāmēt dağı on bir kelimedür : ikāmēti on bir kelimedür H, M
 199. M فرادي فرادي : فردا فردا
 197. otuz iki kelime : otuz iki A,N
 201. on biş kelime : on biş A,H,N / vech-i ādem : vech-i ādemdür M
 202. yigirmi sekiz ve otuz iki saır : yigirmi sekiz saır ve otuz iki saır M
 203. ezān-ı şubğ on yidi kelimedür ezān-ı ‘aşr on biş kelime otuz iki olur : on biş kelime ezān
 şubğ vaqtinde on biş kelime ‘aşr vaqtinde otuz iki olur A
 205-206. ve dağı on yidi kelime ezān-ı şubğ on biş kelime ezān-ı ‘işā otuz iki olur murād vech-i
 ādem müşāhede olunmağdur ba‘ de :-H,N
 206. otuz iki kelime olur : otuz iki olur A,H,N

- ان علينا جمعه ان علينا جمعه cemī' idesin yigirmi sekiz kelime olur vaqtā ezānī ezāna cemī' idesin
 210 ان قرآن الفجر كان مشهود¹⁰ otuz iki olur vech-i ādem görünür ki be-hüküm⁹ ya' nī ezān fecr-i meşhūd oldı demek olur (A67b) ba' dezān bu biş vaqt namāz ki
 kılnur on yidi şalāt-ı hażar on bir şalāt-ı sefer yigirmi sekiz olur murād vech-i
 ādem müşāhede (M28a) olunmağdur ba' de on yidi şalāt-ı hażar altı günde
 kılnur yidinci gün ki cuma' günüdür on biş rek' at şalāt kılnur otuz iki rek' at
 olur murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur ki vechullahdur قال عم بدلاء امتي في
 215 رايته ربي ليلة المعراج في الجنة يرون (H27a) الله علي صورت آدم ve dağı hażret-i risālete mi' rāc ki vāqī' oldı
 murād Allah oldı ki vech-i ādem müşāhede olunmağdur ki رايته ربي ليلة المعراج في
 220 يا ايها الذين آمنوا اذا قمتم الي الصلوة فاغسلوا وجوهكم وايديكم الي المرافق وامسحوا
 ta' ālā i' lāmī vāqī' (N17a) olmışdur şöyle ki iki el yigirmi sekiz mafşaldur
 merāfika degin otuz iki olur mağall-i ğasldür ve iki ayak dağı hem-çünān
 225 yigirmi sekiz mafşaldur dört ka' b ile otuz iki olur ve dağı (A68a) vech-i
 ādemde hem-çünān yigirmi sekiz ve otuz iki saır meşürdur (H27b) murād
 vech-i ādem müşāhede olunmağdur ba' de Hağ ta' ālā kelām-ı qadīm içinde فاعسلوا
 230 didi hemān muṭlaqā' aded beyān itmedi مرتين اوثلث مرات ba' dezān hażret-
 i risālet a.s. علي افضل الصلوة وامل الحياة üç kez yumağ sünnet qodı bundan dağı
 murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur zīrā ki üç kez el yumağ ve üç kez
 ağız yumağ ve üç kez burun yumağ ve üç kez yüzüñ yumağ ve üç kez sağ kolın
 yumağ ve üç kez şol kolın yumağ bir kez başa meş itmekdür iki dağı iki
 qulağına meş itmek bir dağı eñsesine meş itmekdür ve dağı üç kez sağ ayagın

208. yigirmi sekiz kelime olur : yigirmi sekiz olur A,N

A:- ان علينا جمعه و قرآنه .208-209

209-210. be-hüküm ان قرآن الفجر كان مشهود ya' nī ezān fecr-i meşhūd oldı demek olur :-H,N, M

212-213. altı günde kılnur : altı günde A,M

213. yidinci gün : yidi gün H /şalāt kılnur : kılnur A,H,N

216. olunmağdur ki : idi ki M

217. ya' nī demek olur ki Rabbümi oğlan şüretinde gördim yidi hağla :-H,N,M

218. abdest ki emr itdi : abdest birdi A ; abdest emr eyledi H

220. imdi :-H,N,M

221. başına meş itmekdür : başa meş itmekdür A

224. otuz iki olur : otuz iki ki M / iki ayak : ayağ N / hem-çünān:-A,M

226. hem-çünān : dağı M

229. علي افضل الصلوة وامل الحياة :-A,H,M /üç kez yumağ sünnet qodı : üç kez dağı sünnet qodı H / bundan dağı : bundan M

231. ve üç kez burun yumağ ve üç kez yüzüñ yumağ:-M /yüzüñ yumağ : yüz yumağ A,H

232-233. iki dağı iki qulağına meş itmek bir dağı eñsesine meş itmekdür:-M

- 235 ve üç kez şol ayağın yumağdur mecmū⁶ ‘aded yigirmi sekiz olur murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur ba⁶dezān Ka⁶be ki beytullahdur hem beytü’l-‘atīğdür yidi kez tavāf-ı hac ve yidi kez tavāf-ı ‘umre ki farzđur on dört tavāf olur murād vech-i ādemüñ zühürıdır ba⁶de (H28a) yidi kez tavāf-ı kudüm ve yidi kez tavāf-ı vedā⁶ sünnetdür (M29a) on dört tavāf olur murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur ki yigirmi sekiz tavāfdur yigirmi sekiz saır-ı vech-i ādem izāsındadır ba⁶de kamerüñ yigirmi sekiz menāzili vardır ki anı kamer seyr ider ¹³والقمر قدرناه منازل¹³ on dört menzil zāhir ve on dört menzil mağfı bundan dağı murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur ba⁶de şems (A69b) ki felekü’l-burūcda üç yüz altmış derece seyr ider altı kez altmış olur altı kez yigirmi sekiz altı kez otuz iki olur bundan dağı murād vech-i ādem müşāhede olunmağdur ki vechullahdur ¹⁴بسم الله الرحمن الرحيم اقترب الناس حسابهم وهم في غفلتهم معرضون¹⁴ بسم الله الرحمن الرحيم اقتربت الساعة وانشق القمر¹⁵ وقال عم حاسبوا انفسكم قيل ان تحاسبوا بسم الله الرحمن الرحيم اقتربت الساعة وانشق القمر¹⁵ وقال عم حاسبوا انفسكم قيل ان تحاسبوا ¹⁶iy řālib-i esrār-ı ilāhī ve kelimetullah bil ki ādemüñ üstüñ ān ‘adedi üç yüz altmışdur peygamber a.s. meşābīñde (H28b) beyān itmişdür ¹⁷ان في الانسان ثلاثة مائة وستون مفصلا و لكل مفصل صدقة¹⁷
- 240 mürekkebdür pes üç yüz altmış hāk olur ve üç yüz altmış (M29b) bād olur ve üç yüz altmış āb olur ve üç yüz altmış āteş olur her üç yüz altmış altı kez yigirmi sekiz ve altı kez otuz iki olur pes altı kez yigirmi sekiz ve altı kez otuz iki hāk olur altı kez yigirmi sekiz ve altı kez otuz iki āb olur altı kez yigirmi sekiz ve altı kez otuz iki bād olur altı kez yigirmi sekiz altı kez otuz iki āteş olur çün
- 255 şābit oldı ģadış-i nebevīde ki ‘aded-i maşsal-ı ādem üç yüz altmış vāki⁶ olmışdur post (A69a) dağı üç yüz altmış maşsüm olur ve siñir ve şamar ve et ve

236. yidi kez tavāf-ı hac ve:-M /farzđur :-A

236-237. tavāf olur : olur H,N,M

237. vech-i ādemüñ zühürıdır : vech-i ādem müşāhede olunmağdur A

238. tavāf olur : olur H,N,M

239. izāsındadır : muğābelesindedür N

240. kamerüñ yigirmi sekiz menāzili vardır : kamerüñ menāzili yigirmi sekiz menāzıldür ki H; kamerüñ menāzili yigirmi sekizdür ki N,M / anı kamer : kamer anı M

243. altı kez altmış olur :-A, M

245. vechullahdur :-A

246. بسم الله الرحمن الرحيم اقتربت الساعة وانشق القمر :-H,N,M

247. kelimetullah :-A

248-249. beyān itmişdür : beyān eylemişdür N

249. لكل مفصل صدقة :-A,N ,M

252-253. altı kez otuz iki hāk olur : otuz iki hāk oldı A

253. altı kez otuz iki āb olur : otuz iki āb oldı A

254. altı kez otuz iki bād olur : otuz iki bād oldı A

254-255. altı kez otuz iki āteş olur : otuz iki āteş oldı A

255. ģadış-i nebevīde : ģadışde A / ‘aded-i maşsal-ı ādem : maşsal-ı ādem A

255-256. vāki⁶ olmışdur : vāki⁶ oldı H

256. maşsüm olur : maşsüm oldı A; maşsümdür H,M

- қан даһı hem-çünān her biri üç yüz altmış maḵsūmdur ki her üç yüz altmış altı kez altmış olur her altmış yigirmi sekiz ve otuz ikiye maḵsūmdur ḥazret-i risāletün nuṭḡı (N18a) yigirmi sekizdür ḥazret-i Ādemün nuṭḡı otuz ikidür
- 260 Ādemün nuṭḡı-ı ḥılḡati izāsında vāḡı¹⁸ olmışdur طوله سطور زراعا في السماء¹⁸ sırrı budur ba^c de enbiyāullah ^c ālem-i ḡaybdan ^c ālem-i ṣehādete (H29a) ki gelmişdür yüz biḡ ve yigirmi dört biḡdür ki üç kez otuz iki biḡ ve bir kez yigirmi sekiz biḡ olur (M30a) ḥazret-i risālet zūhūra gelmedin üç kez otuz iki biḡ enbiyā ṭoḡsan altı biḡ olur gelmişlerdür ve gitmişlerdür ba^c de yigirmi yidi biḡ ṭoḡuz yüz ṭoḡsan
- 265 ṭoḡuz enbiyā daḡı gelmişdi bir peyḡamber daḡı gerek idi ki ṭoḡsan ṭoḡuz yüz ola yüz daḡı ṭoḡuz yüze zamm itseḡ biḡ ola ve biḡi daḡı yigirmi yidi biḡe zamm itseḡ yigirmi sekiz biḡ tamām ola ve bir kez yigirmi sekiz peyḡamber kez otuz iki biḡ peyḡambere zamm itseḡ tamām yüz yigirmi dört biḡ peyḡamber ola tā kim kelime-i ādem ve kelime-i ḡatem ^c adedi tamām ola pes ḥazret-i risālet a.s.
- 270 ḡātemü'n-nebiyyīn oldıḡınuḡ sırrı budur ki yigirmi sekiz ve otuz iki ^c aded Muḡammed vüçüdi ile tamām-ı ḡātem oldı قال عم مثلي ومثل الانبياء كمثل القصر احسن بنيانه وترك منه موضع اللبنة فطاف (H29b) به النظر و يتعجبون من احسن بنيانه الا ve daḡı موضع تلك اللبنة وانا للبنة و ختم بي النبيان و ختم بي الرسل وانا ختم النبيين¹⁹ ḥazret-i risālet a.s. lā-nebiyyī badī didi anuḡ içün kim (A69b) kelime-i ādem (M30b) ve kelime-i ḡātem tamām oldı

257. қан :-N,M / her üç yüz altmış : -M

257-258. ki her üç yüz altmış altı kez altmış olur :-N ; altı kez altmış olur H

258. otuz ikiye maḵsūmdur : otuz ikidür H,N

258-259. ḥazret-i risāletün : ḥazret-i peyḡamberün H; ḥazret-i Muḡammedün N

259. ḥazret-i Ādemün nuṭḡı : ḥazret-i Ādemün N / Ādemün nuṭḡı otuz ikidür :-M

260. nuṭḡı-ı ḥılḡati izāsında : nuṭḡı izāsında M

261. gelmişlerdür : gelmişdür H / ve gitmişlerdür :-A,N

263. ṭoḡsan : doḡsan M

267. tamām ola : olur H ; ola tamām N, M

266-268. ve bir kez yigirmi sekiz peyḡamber kez otuz iki biḡ peyḡambere zamm itseḡ tamām yüz yigirmi dört biḡ peyḡamber ola tā kim :-A,N,M

271. tamām-ı ḡātem oldı : tamām oldı N

271. -A : وترك منه موضع اللبنة فطاف به النظر و يتعجبون من احسن بنيانه.

-
- ¹ el-Buhârî, es-Sahîh, K. Bedu'l-Halk, 6; Müslîm, K. Îmân, 259,264; İbn Hanbel, el-Musned, III/148, IV/208.
- ² 30/Rûm:30.
- ³ 30/Rûm:30.
- ⁴ el-Buhârî, K. İsti'zân, 1;el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/379 Müslîm, K. Birr, 115; İbn Hanbel, II/244,251,315,323,434.
- ⁵ 52/Tûr:1-2-3.
- ⁶ el-Buhârî, K. İsti'zân, 1;el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/379 Müslîm, K. Birr, 115; İbn Hanbel, II/244,251,315,323,434.
- ⁷ 52/Tûr:1-2-3.
- ⁸ ed-Dârimî, K.Salât, 7; İbn Mâce, K. Ezân, 6.
- ⁹ 75/Kıyâmet:17.
- ¹⁰ 17/İsrâ:78.
- ¹¹ Benzer bir rivayet için bkz. İbn Arâbî, el-Futûhât, I/283, IV/12.
- ¹² 5/Mâide:6.
- ¹³ 36/Yâsîn:39.
- ¹⁴ 21/Enbiyâ:1.
- ¹⁵ 54/Kamer:1.
- ¹⁶ et-Tirmizî, Sünen, K. Kıyâme, 25.
- ¹⁷ Müslîm, Sahîh, Kitabu'z-Zekât, 54; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V/354.
- ¹⁸ el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/379.
- ¹⁹ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, II/412.

- 1 el-Bābu'r-rābi' fī-ḳıdemi'l-Ḳur'ān
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
iy ḫālib-i em urān (N18b) lam Allah ealı ıer mlıq mn al mlıq feoafır balle elım¹
- 5 esrār-ı ilāhī ve haāyı-ı nā-mütenāhī eger şā'ıl sū'al eylese ve eyitse ki imkn var mıdır ki yigirmi sekiz kelime ki al-ı kelām-ı ilāhīdür dört kelime ile dağı otuz iki kelime olur ayr-i malk olalar ve adīm olalar hl budur ki zhir görürüz ki dūde ve sıyāhīdür ki mürekkebe olur ve ktib anı ihdş ider ve dağı ba'zı hurūf ba'zı hurūf üzerine muaddem ve muahhardur ve dağı bu şekle ü bu şüret ktibden zhir olur pes ayr-ı malk nice ola (H30a) ve adīm nice ola dise cevāb-ı hl budur ki haret-i rislet a.s. buyurmuşdur ki ur'nu zhiri vardır ve hem btını vardır ve btın dağı bir btını vardır t yidi (M31a) btına değin pes çün yidi btın didi şöyle gerekdür ki bir btını bir btından mümetz ola t yidi btın lzım gele ve eger bir btını bir btından mümetz olmasa yidi btın lzım olmazdı ve dağı şöyle gerekdür ki ol yidi btın birbirine muayır ü mualif olmaya (A70a)
- 15 eger birbirine muayır ü mualif olsa naşş-ı zhire mualif ola² fıbe atlaa ktır² fıbe atlaa ktır² pes muayıret ü mualifet olmaya elbette işbu zhir-i ur'n bu ur'nu 'ilm-i adīmı ola nice vech ile bir vech budur ki şāhib-i şerī'at hıtab ki eyledi ur'na eyledi³ al-muerun³ (N19a) laımses al-ı pes ur'n 'ibaret ola ol kitābdan ki mektūbdur ikinci vech budur ki şāhib-i (H30b) şerī'at buyurdu
- 20 ki işbu kitāb kitābullahdur ve kelāmullahdur didi eger bir kii dise ki haret-i rislet a.s. işbu mektūba kelāmullah u kitābullah (M31b) didüi mecāz dur haıat degildür dise ya'ni haıat bu mektūb ve kelāmullah u kitābullah degil dise bil ki kitābullah dellet ider dise Muammedün şerī'atında vcibü'l-atlı ola ve daı haret-i rislet buyurdu ki

3. - A, N, M / من قال مخلوق فهو كافر بالله العظيم / - A, N, M / تعالی :

4. ve eyitse ki : - N

5. otuz iki kelime olur : otuz iki olur A

6. olalar : ola N

7. mürekkebe olur ve : - H, N, M / anı : - A / ktib anı : anı ktib H

9. ve adīm nice ola : - A / dise : - H, N

11. btını vardır : btını N / daı bir : - A / btın daı bir btını vardır : btın bir btını daı var H, M / t yidi btına dein : yidi btına varınca N

12. btından : btıından A

12-13. ola t yidi btın lzım gele ve eger bir btını bir btından mümetz :-M

13. gele : ola H, olmaz A

13-14. bir btını bir btından mümetz olmasa yidi btın lzım olmazdı : - A

13. olmazdı : olmaz N

14. birbirine : birbirinden H

17. ur'nu : urn H

20-23. kitābullahdur ve kelāmullahdur didi eger bir kişi dise ki haret-i rislet a.s. işbu mektūba kelāmullah ve kitābullah didüi mecāz dur haıat degildür dise ya'ni haıat bu mektūb ve kelāmullah ve kitābullah degil dise bil ki kitābullah dellet ider : işbu kitāb didüi mecāzi didi haıat degildür dise ya'ni haıatde bu mektūb kelāmullah ve kitābullah degildür dise bilün kitābullah dellet ider dise A

- 25 ⁴ يا^٤ nī benüm aşhābum ıldızlar gibidür kınkısına
ki iktidā itseñüz hidāyet bulursız emirü'l-mü'minīn 'Alī bin ibn-i ebu Ṭālīb
kerremallahu vechehu buyurmuşdur ما بين الدفتين كلام الله pes ma^٤ lūm u mefhūm oldı
kim bu mektūb kelāmullah imiş ve's-selām imdi geldūñ سبعة ابطن vechine şöyle ki
30 zāhirā yigirmi sekiz kelime ki kitābet gelmişdür ve yazılmışdur ḥāk u bād u āteş ü
ābdur ber-ān-taḳdīr ki 'ilm-i kelime olmaya (M32a) elbette ḥāk u bād u āteş ü
āb olur bi'l-ḳuvve kelime-i ilāhīdür eger şöyle ki ḥāk u āb u bād u āteş diseñ ez-
rūy-ı (H31a) ismiyyet kelime-i ilāhī anlara irişmişdür vaḳtā ki bu dört 'anāşır
müteḥarrik olsa mālā-kelām elbetde 'ale'l-yaḳīn anlardan kelime zāhir olsa gerek
(N19b) ki anlarda (A70b) bi'l-ḳuvve vardır ol zāhir olan kelime otuz iki
35 kelimededen ḥāriḳ degildür eger ber-sebīl taşavvur u taḥayyül ü tevehhüm dileseñ
ki ol kelimeyi ol 'anāşırdan münfekk eylesesin ve ol zāhir olan kelimeyi anlardan
ayru eylesesin anlarda hiç bir zerre vücūd ḳalmaya bil ki 'adem-i maḥẓ ola zīra
ki هو الاول والآخر hemān bu ma^٤ nādur ki ḥāzret-i 'izzet buyurır ki
40 eger mecmū^٥ -ı eşyā ile kelime-i ilāhī bu şüretle (M32b) ve bu şıfatla olmasa
انه بكل يوم تبدل الارض غير الارض⁷ muḥaḳḳıḳ olmaya⁶ bu ma^٤ nāyadur pes şüret-i
Ḳur'ānı dünyā gözi ile görenler zāhirā ḥāk u āb u bād u āteş gördi çünki ma^٤ nā
göziyle naẓar ḳılasın yigirmi sekiz kelime-i ilāhī ve otuz iki (H31b) kelime-i
ilāhī göresin pes bu ma^٤ nā ile bu maḳāmda kelām-ı ḳādīm ola bu cihetden ḥāzret-i
45 risālet buyurdı ki işbu mektūb kelāmullah u kitābullahdur didi imdi şüret-i
Ḳur'āndan var şüret-i ādeme ol şüret ki ādemdür anuñ vücūdı mürekkebdür
(A71a) dört 'anāşırdan ki dört ṭabāyī^٤ dür ve daḥı ādemüñ eti ve derisi ve sümügi
ve ṭamarı ve siñiri ve ḳanı ve ḳılları ve cemī^٤ -i 'azāları ve cevāriḥleri kelime-i

25-26. ya^٤ nī benüm aşhābum ıldızlar gibidür kınkısına ki iktidā itseñüz hidāyet bulursız :-A,H,N

28. ve's-selām : - A,H / geldūñ : - A ; gel beri M

29. yigirmi sekiz : - H

29-30. bād u āteş ü ābdur : bād u āb u āteşdür A,M ; āb u bād u āteş olur H

30.-29. ber-ān-taḳdīr ki 'ilm-i kelime olmaya elbette ḥāk u bād u āteş ü āb olur: - H

31. āb u bād : bād u āb H

33. elbetde : - N / kelime : şadā : H / olsa gerek : olur H, A

34. kelime : şadā H

34.-33. otuz iki kelimededen : otuz ikiden A ; otuz ikidür H

36. ol 'anāşırdan münfekk eylesesin ve ol zāhir olan kelimeyi :-M

36.-37. ol 'anāşırdan münfekk eylesesin ve ol zāhir olan kelimeyi anlardan ayru eylesesin anlarda
hiç bir zerre vücūd ḳalmaya bil : anlardan ayurasuñ anlardan hiç vücūd ḳalmaya bil ki 'adem-i
maḥẓ olalar H, N

40. bu şüretle ve bu şıfatla : bu şıfatla ve bu şüretle N

41. غير الارض : - N ,M

42. ḥāk u āb u bād : ḥāk u bād M

42-43. ma^٤ nā göziyle : bāṭın göziyle H

43-44. kelime-i ilāhī göresin : kelime-i Ḥudāyı görürsin M

45. mektūb kelāmullah ve kitābullahdur didi : mektūb kitābullahdur didi A ; kelāmullahdur H ;

mektūb kitābullah ve kelāmullahdur didi M / imdi :-M

45.-44. var şüret-i ādeme : ādeme var H şüret-i ādem M

46. ol ki şüret-i ādemdür : ol şüret ki ādemdür A,N / anuñ : - N

- ilāhī ‘adedince maḥlūḳdur ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelimedür ba‘dezān
 50 (N20a) ⁸ (M33a) علم ḥükmi ile Ādem mu‘allim-i melā’ike olmuşdur
 ve daḥı sücüd idicek vaḳtın vechini bir maḳāma teveccüh ider ki Ādemün yüzi ol
 maḳāmdan maḥlūḳdur eger ḥāl-i ḥayātda ve eger ḥāl-i memātda yüzi ol maḳām-ı
 veche döndirmek gerekdür ki bu ḳamu şüretler kelime-i ilāhī izāsında maḥlūḳdur
 melik-i lem-yezel ve lā-yezālūḅ ‘ilm-i ḳadīmīnde ki جف القلم بما هو كائن الى (H32a)
 55 يا آدم انا جعلناك خليفة وانا الله وانا الرحمن izzet eydür ḥazret-i ‘izzet
 ve ya melā’ikedür pes يا ḥarf-i nidādur fe‘ale ve ḥarfe dāḥil olmaz isme dāḥil olur
 pes ādem ve melā’ike ism oldı pes ism müsem mā-i ‘aynīdür ve melā’ikeden murād
 hemān ol ola ki lafza gelmişdür lā-ḡayr bu sebebden buyurmuşdur ḥazret-i ‘izzet
 ki cemī‘-i eşyā kelime-i künden mevcüddur el-āye انما امره اذا اراد شيئا ان يقول له
 60 فيكون⁹ ki ism-i ‘aynī müsem mādur ādem ḳatında lā-ḡayr ola otuz iki kelime
 nuṭḳ-ı ādemde hem (M23b) ismdür hem müsem mādur bir vech ile insān daḥı
 maḥlūḳdur otuz iki kelime-i ilāhīnün ‘ilmidür ve hem mazḥaridur beden ol
 kelimenün mazḥarı olmaḳ için maḥlūḳdur Ḥaḳ ta‘ālā Ādeme yā Ādem didi ol
 lafz-ı (H32b) mu‘ayyene ism-i ādemdür ki ādeme maḥşüşdur ki şekl-i
 65 mu‘ayyene ve heykel-i mu‘ayyene ki طولہ ستون زراعا في السماء¹⁰ müsem mādur ve
 müsem mā ‘ayn-ı ismdür ki Ḥudā-i ta‘ālā yā Ādem didi zīrā ki müsem mā-i
 ādem ve müsem mā-i ḥavvā ol ism ‘adedince maḥlūḳdur ki muḥkemāt u
 müteşābihāt aşl-ı Ḳur‘āndur ādem iki elif bir dāl ve bir mīmdür mecmū ḳırḳ altı
 ‘aded olur vech-i ādem otuz iki saṭrdur vech-i ḥavva on dört saṭrdur ḳırḳ altı
 70 ‘aded olur bir vechle daḥı budur ki ādem ve ḥavva (A71b) hisāb-ı cümlede altmış

49. maḳāma : maḳāmda A

52-53. maḳām-ı veche : maḳāma A / gerekdür ki : gerekdür N ; gerek A

54-55. الى يوم القيامة. - A, N, M

55. eydür :-M

56-58. melā’ikedür pes yā ḥarf-i nidādur fe‘ale ve ḥarfe dāḥil olmaz isme dāḥil olur pes ādem ve
 melā’ike ism oldı pes ism müsemminün ‘aynıdur ve melā’ikeden murād hemān ol ola ki lafza
 gelmişdür : melā’ikedür eyle dirler gerekdür ki hemān ol ola ki lafza gelmişdür A, N, M

58-59. lā-ḡayr bu sebebden buyurmuşdur ḥazret-i ‘izzet ki : lā-ḡayr ḥazret-i ‘izzet buyurmuş ki H

59-60. el-āye انما امره اذا اراد شيئا ان يقول له فيكون ki : - A, N, M

60. ism-i ‘aynī :-M

61. nuṭḳ-ı ādemde : - A, N, M

61-62. bir vech ile insān daḥı maḥlūḳdur : bir vech ile daḥı insān maḥlūḳdur M

62-63. beden ol kelimenün mazḥarı olmaḳ için maḥlūḳdur : - A, N, M

63. Ḥaḳ ta‘ālā : Ḥaḳ ta‘ālā eydür M / didi : - H ; dir N, M

65. müsem mādur : - N

66. Ḥudā-yı te‘alā : Ḥaḳ te‘alā H

66-67. müsem mā-yı ādem ve müsem mā-yı ḥavvā ol ism ‘adedince maḥlūḳdur ki : - A

67-68. muḥkemāt ve müteşābihāt aşl-ı Ḳur‘āndur : - A, N, M / iki elif : bir elif N (derkenarda
 meddin elifi iki kabul ettireceği belirtilmiştir.)

68-69. mecmū ḳırḳ altı ‘aded olur : mecmū ḳırḳ altı ‘adeddür A, M ; mecmū ḳırḳ iki altı ‘aded
 olur H

70. ‘aded olur: olur A, M

- (N20b) yidi olur ādem kırk altı ‘aded havva yigirmi bir ‘aded ikisi altmış yidi ‘aded olur lafzatullah dağı altmış yididür iki elif iki lām bir hī altmış yidi olur ان الله خلق آدم على صورته¹¹ bu ma‘nādur iy t̄alib-i (M34a) esrār-ı ilāhī ve ḥaḳāyīḳ-ı nā-mūtenāhī eger bir kişi sū‘āl itse eyitse ki ol arḡ içinde (H33a) aḳup gider nedür
- 75 dise muḥātab elbette cevābında şudur dise gerek s̄ā’il eyitsün ki şu bunun ismidür ben saḡa bunun isminden sū‘āl itmez in işbu ism ile müsem mā olan māhiyet nedür dise lā-būd mesū‘l-i ‘anh eydür ki bir nesnedür ki revān ü laṭīf ü şefāf ü ḥayāt baḡşīdedür s̄ā’il eyide ki ben bunun şıfātından sū‘āl itmez in ol nesne ki bu şıfātı ana itlāḳ idersin ki bu şıfatla mevşūf olur ne nesnedür dise muḥātab elbette
- 80 cevābından ‘āciz olsa gerek bākī ‘anāşırı dağı buḡa kıyas itgil imdi Ḳur’ān mūrekkebdür zāhirā dūde-i siyāhīden (M34b) ve insān dağı mūrekkebdür dōrt ṭabāyi‘den pes ol kimse ki eydür Ḳur’ān zāhirā ḳadīm degildür dir bilmez ki zāhirā Ḳur’ān dūde-i siyāhīdür ol dūdenūḡ ve siyāhinūḡ ḥaḳīḳati kelimedür ve
- 85 hīdür eger ḳadīm olmasa pes ḥazret-i ‘izzet انى انالله¹³ didüḡi rāst u şādīḳ olmaz نعوذ بالله bunun gibi fāsıd i‘tikāddan pes elif lām hī ki Allah andan mūrekkebdür ḳadīm ola tā انى انالله¹⁴ rāst ola bu kelime ki (N21a) elif lām ve lām elif hīdür zāhirā mūrekkebdür müşāhede olunur ve dağı be-ḥūkm علم الاسماء كلها¹⁵ otuz iki kelime (A72a) izāsında vāḳi‘ olmuşdur ki ol otuz iki kelimenūḡ kendü (M35a)
- 90 zātında şekl ü şūret ü hey’eti yoḡdur müberrā ve mūnezzehdür şol cihetden ki

71. yidi olur : yididür M / havva yigirmi bir ‘aded :-M

71-72. ādem kırk altı ‘aded havva yigirmi bir ‘aded ikisi almiş yidi‘aded olur lafzatullah dağı almiş yedidür iki elif iki lām bir hī altmış yidi olur : - N

72-73. lafzatullah dağı altmış yididür iki elif iki lām bir hī altmış yidi olur ان الله خلق آدم على صورته bu ma‘nādur iy t̄alib-i :-M

74. itse eyitse : eylese H / arḡ içinde : arḡ içinde M

75. cevābında : - A / dise gerek : dir A, H / dise gerek s̄ā’il eyitsün ki : dir s̄ā’il eyitsün M

76. bunun : anuḡ A / bunun isminden : bundan N / itmez in : itmezüm N,M

78. baḡşīdedür : baḡş M/ itmez in : itmezüm N

79. mevşūf olur : mevşūfdür H / dise : - H,M; dir N ; elbette : - H, N

80. cevābından : cevābdan A ; cevābında H / bākī : - A

81. dūde-i siyāhīden : dūde ve siyāhīdür H ; dūdeden ve siyāhīdür A ; dūdeden ve siyāahdan

82. eydür : - A

83. zāhirā Ḳur’ān dūde-i siyāhīdür ol dūdenūḡ ve siyāhinūḡ ḥaḳīḳati kelimedür : zāhirā ol ki Ḳur’āndur dūde ve siyāhinūḡ ḥaḳīḳati kelimedür H

85. didüḡi : didüḡi H / olmaz : olmaya A

87. ḳadīm ola tā انى انالله rāst ola bu kelime ki (N21a) elif lām ve lām elif hīdür : - A

89. kelimenūḡ : kelimeye A,M ; kelime ki H

90. şekl ü şūret ü hey’eti : şekl-i hey’eti A, H; M

- kelime-i ilāhīye bu zāhir-i şūret elif mazhar olmuşdur ve kāyim maqām olmuşdur ol kelime-i ilāhī kendü zātında ğayr-i mer'ī ve ğayr-i maḥsūsīdür lāhūtdur bu nāsūt ol lāhūta mazhar vāqī' (H34a) olmuşdur pes vehm ile veyā taşavvur ile veyā taḥayyül ile nāsūtı lāhūtdan mücerred eylemek mümkün degildir pes bu düde ve
- 95 siyāhī ki zāhir görünür ol ğayr-i mer'ī olan kelimenüñ 'aynī ola الارض لا غير يوم تبدل الارض¹⁶ ki düde ve siyāhīdür ki mürekkeb olur ol maqāmda Qur'ānuñ zāhiri imdi قال عم القرآن حجة لك أو عليك¹⁷ bātını kelām-ı qadīm-i ilāhī ola ve's-selām 17 حجة لك أو عليك¹⁸ olur eger (M35b) Qur'ānı kendi vücūdında müşāhade idersen ki kelām mütekellimüñ 'aynī ola ve
- 100 daḥı qalem-i kudret-i ilāhī ile Qur'ān yazıla mütekellimüñ vücūdında mektüb u meşūr müşāhede olına 'ale'l-yaqīn Qur'ān لك حجة olur ve eger şūreti Qur'ān oqımasa andan şonra kendü vücūdında mektüb u meşūr (N21b) müşāhede itnese 'ale'l-yaqīn حجة عليك (A72b) olmaz نعوذ بالله من ذلك و الحمد لله رب العالمين
- عجب نبود که از قرآن نصبی نیست جز نقشی که از خرشید جز کوری نه بنید چشم نابینا عروس حضرت قرآن نقاب آنکه بر اندازد که دارالملک ایما نرا مجرد بیند از غوغا
- 105

91. elif :- H

92. kendü zātında : - A, N, M

93. veyā taşavvur ile veyā : yā taşavvur ile yā M

94-95. pes bu düde ve siyāhī ki zāhir görünür : buña zāhirā düde ve siyāhī ki görünür A, N, M

95. olan : - H, M

96. mürekkeb olur : mürekkebdür H, M

97. imdi şādıķū'l-ķavle şöyle : şöyle A ; . imdi şādıķū'l-ķavle H

98. حجة لك أو عليك : حجة لك A, N, M

99. kelām mütekellimüñ : kelāmullah mütekellimüñ H

100-103. olına 'ale'l-yaqīn Qur'ān لك حجة olur ve eger şūreti Qur'ān oqımasa anadan şonra kendü vücūdında mektüb ve meşūr müşāhede itnese 'ale'l-yaqīn حجة عليك olmaz

H نعوذ بالله حجة عليك 'ale'l-yaqīn : نعوذ بالله من ذلك و الحمد لله رب العالمين

M نعوذ بالله و بغضه نستعين : نعوذ بالله من ذلك و الحمد لله رب العالمين.

104-105. عجب نبود که از قرآن نصبی نیست جز نقشی که از خرشید جز کوری نه بنید چشم نابینا عروس حضرت

105. قرآن نقاب آنکه بر اندازد که دارالملک ایما نرا مجرد بیند از غوغا - A, N, M

-
- ¹ el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/94.
² 4/Nisâ: 82.
³ 56/Vâkı'a: 79.
⁴ el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ , I/147.
⁵ 57/Hadîd: 3.
⁶ 41/Fussilet: 54.
⁷ 14/İbrâhim: 48.
⁸ 2/Bakara: 31.
⁹ 36/Yâsîn: 82.
¹⁰ el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/379.
¹¹ el-Buhârî, K. İsti'zân, 1;el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/379 Müslîm, K. Birr, 115; İbn Hanbel, II/244,251,315,323,434.
¹² 2/Bakara: 31.
¹³ 20/Tâhâ: 14.
¹⁴ 20/Tâhâ: 14.
¹⁵ 2/Bakara: 31.
¹⁶ 14/İbrâhim: 48.
¹⁷ Müslîm, Sahîh, K.Tahara, 1.
¹⁸ Müslîm, Sahîh, K.Tahara, 1.

- 1 el-Bābü'l-(H34b) hāmīs fī-taṭbīki vechi ādem ‘alā seb‘ati ebṭan
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
iy ṭālib-i ¹ قال عم ان القرآن ظهراً و بطناً و لبطنه بطناً الى سبعة بطن و قال عم القرآن يفسر بعضه بعضاً
esrār-ı kelime-i ilāhī ve ḥaḳāyık-ı nā-mūtenāhī bilgil ki kelāmullah iki kısmdur
5 biri kelām-ı şāmit ve biri kelām-ı nāṭıkdur kelām-ı şāmit mektüb-ı fi’l-evrākdur
ve kelām-ı nāṭık vech-i (M36a) ādemdür niteki ḥazret-i ‘Alī kerremallah-ı
vechehu eyitdi ² الله الناطق انا كلام الله didi imdi niteki kelām-ı şāmitüñ yidi baṭına degin
baṭını vardur kelām-ı nāṭıkuñ daḳı yidi baṭına degin baṭını vardur evvel kelām-ı
nāṭıkuñ yidi baṭının beyān kılalum ba‘de kelām-ı şāmitüñ daḳı yidi baṭının beyān
10 kılavuz inşallah ta‘ālā ol kelām-ı nāṭıkuñ vechinde ki vech-i Muḥammeddür ve
vech-i ‘Alīdür yigirmi sekiz ḥaṭṭı oḳı tā ki Ādem ile münāsebetüñ ola dōrt kirpük
iki ḳaş bir saḳ yidi ḥaṭṭdur iki (A73a) daḳı ‘arızında iki daḳı burun içinde üç daḳı
iki lebde zīr ü bālā (H35a) on dōrt ḥaṭṭ olur ol on dōrt ḥarf-i muḳaṭṭa‘a ki ³ حم قن
الر كهيعص طس on dōrt ḥaṭṭ bu on dōrt muḳaṭṭa‘a muḳābilindedür ki (N22a)
15 seb‘u’l-meşānī andan kināyetdür ki ² ولقد آتيناك سبعم من القرآن العظيم
ile zāhir-i Ḳur‘ān kelām-ı nāṭıkda tamām oldı evvelki baṭın on dōrt ḥaṭṭ on dōrt
yirde ḳarār dutmuşdur ki ³ نور علي نور ma‘nası budur (M36b) bu on dōrt ḥaṭṭ
maḥalli i‘tibārı ile yigirmi sekiz ḥaṭṭ olur yigirmi sekiz kelime muḳābilinde ki
Muḥammed a.s. yigirmi sekiz kelime ile pīşvā oldı cemī‘ ‘āleme ikinci baṭın
20 oldur ki bu on dōrt ḥaṭṭ-ı ilāhīnūñ her birisi dōrt ‘anāşırdan maḥlūkdur eyle olsa
her yidide yigirmi sekiz müşāhede olunur niteki peygamber a.s. buyurdı ⁴ يوم القيامة
نزل الله مثل القرآن على صورت الرجل
olına dimek olur ve ikinci (H35a) ḥadīşüñ ma‘nası budur ki Ḥaḳ ta‘ālā Ḳur‘ānı
25 inzāl eyledi yidi ḥarf üzerine dimek olur üçüncü baṭın ol on dōrt ḥaṭṭ ḥaṭṭ-ı istivā
ile on altı ḥaṭṭ müşāhede (A73b) olunur ki ḥazret-i risālet a.s. (M37a) mübārek
saḳını iki pāre eyledi sūnnet-i İbrāhīmidür didi

4. kelime-i ilāhī : ilāhī H,N /bilgil ki : - A ; bil ki H / kelāmullah : kelām A

5-6. kelām-ı nāṭıkdur kelām-ı şāmit mektüb-ı fi’l-evrākdur ve kelām-ı nāṭık vech-i ādemdür :
kelām-ı nāṭık vech-i ādemdür A

7. kerremallah vechehu :-M/eyitdi : eydür H/ didi : - A, H

8. degin : dek A / kelām-ı nāṭıkuñ daḳı yidi baṭına degin baṭını vardur : - N, M

9. beyān kılalum : beyān kılam A ; beyān idelüm H / kılavüz : kılalum N

10. inşallah te‘ālā : inşallah M

12. ḳaş : ebrū H

14. ḥarf-i muḳaṭṭa‘a : muḳaṭṭa‘a A, H / on dōrt ḥaṭṭ bu on dōrt muḳaṭṭa‘a muḳābilindedür :
muḳābilindedür H, N, M

15. ki seb‘ü’l-meşānī andan kināyetdür ki ² ولقد آتيناك سبعم :-M

16-17. evvelki baṭın : baṭın-ı evvel A

17. ḥaṭṭ on dōrt yirde : maḥalde A / yigirmi sekiz ḥaṭṭ : yigirmi sekiz H

20. ikinci baṭın : baṭın-ı şāni A

21. niteki : nitekim N

22. bir yirde daḳı buyurmuşdur : - A ; yirde daḳı buyurır ki H

23. kıyāmet güninde : kıyāmetde N

24. dimek olur : - N, M / ve ikinci ḥadīşüñ ma‘nası budur ki : ve daḳı A

24. üçüncü baṭın : baṭın-ı şāliş A

- 50 Qur'ānuḡ (H37a) daḡı yidi baṡına degin baṡını vardur didi evvel bil ki Qur'ān yigirmi sekiz ḡarfdür ki aṡldur bu yigirmi sekiz ḡarfün evvel ḡarfı elifdür ez-rüy-ı zāhir elifün ma' nāsı kenār dimek olur baṡın-ı ṡānide elif ' ibāretdür üç ḡarfden ki الف elif Allahdandır lām laṡıfendür fi faẓıldandır baṡın-ı ṡālīṡde bu elif zūhūr cihetinden mürekkeb (M38b) olur 'anaṡır-ı erba'dan ki ḡāk u āb bād u
- 55 āteṡdür ki ¹¹ منها خلقناكم و فيها نعيدكم و منها نخرجكم تارة أخرى ya' nī Ḥaḡ ta' ālā sizi dōrt 'anaṡırdan ḡalk itdüm yine oḡa 'avdet idersiz yine çıkarırız dir vaḡtā ki elifi 'anaṡıra zarb itsen ol üç ḡarf on iki ḡarf olur ki sā'at-ı leyl ü nehār öyle vāḡi' (A74b) olmuṡdur ve daḡı felekü'l-burūcuḡ on iki burcı anuḡ 'adedince vāḡi' olmuṡdur ¹² جعل في السماء بروجا
- 60 burclar kıldı ¹³ عند الله اثني عشر شهرا في كتاب الله (H37b) daḡı eydür ki eyledün 'adedi 'indallah on iki aydur kitābullahda ¹⁴ عينا قد علم كل اناس مشربهم
- 65 biz eyitdük yā Mūsā 'aṡā ki (M39a) ur ḡacere tā andan on iki 'ayn aḡa ba'de insān ḡōd meṡrebin bilür ki ol on iki 'aynuḡ ḡanḡısından içe baṡın-ı rābi'de elif ḡisāb-ı
- 66 cümlede birdür ve lām otuzdur bir daḡı elifün ve lāmuḡ müsemması otuz iki olur bir daḡı fi seksendür vaḡtā ki otuz iki 'adedi seksen 'adede zamm itsen yüz on iki 'aded olur lāmuḡ müsemması otuz iki olur والباء والياء
- 67 (N23b) yigirmi sekiz 'aded olur ki vech-i ādem vech-i ḡavva vech-i Muḡammed müṡāhede olunur ki ḡazret-i risālet a.s. eyitdi ¹⁶ اقرا القرآن على حرف واحد
- 70 ma' nāsı bu ola baṡın-ı ḡāmisde elif 'adedi neden ki dōrt kez yigirmi sekiz 'aded zāhir olur ki

50. daḡı : - H, N

51. ḡarfün evvel ḡarfı : ḡarfdür ki evvel M; ḡarfün evvel ḡarfı : ḡarfün evveli A, H

52. ḡarfden : ḡarfdür N

53. faẓıldandır : faẓıldandır M

54. mürekkeb olur : mürekkebdür N

53-54. ḡāk u āb bād u āteṡdür : ḡāk bād āteṡdür M

55-56. ya' nī Ḥaḡ ta' ālā sizi dōrt 'anaṡırdan ḡalk itdüm yine oḡa 'avdet idersiz yine çıkarırız dir : - A, N, M

56. elifi : -A, N, M

57. ol : - N / on iki ḡarf olur : on iki olur M

59-60. ya' nī 'aẓīm oldı ṡol Allah ki semāda burclar kıldı ¹⁷ في كتاب الله -A, H, N

60-61. daḡı eydür ki eyledün 'adedi 'indallah on iki aydur kitābullahda : -A, H, N

61-62. ¹⁸ عينا قد علم كل اناس مشربهم .-M

61-62. āyet-i digeṡ : - H, N

63-64. biz eyitdük yā Mūsā 'aṡā ki ur ḡacere tā andan on iki 'ayn aḡa ba'de insān ḡōd meṡrebin bilür ki ol on iki 'aynuḡ ḡanḡısından içe : -A, H, N

66. bir daḡı : -M / otuz iki 'adedi seksen 'adede : seksanı otuz ikiye N

66-67. yüz on iki 'aded olur : yüz on iki olur N

67. lāmuḡ müsemması otuz iki olur : - A, H, M

68. vech-i ādem vech-i ḡavva vech-i Muḡammed : vech-i ādem vech-i Muḡammed H, M ; vech-i ādem vech-i ḡavva N

69. واحد : - A, M

- vech-i âdem ve vech-i hâtem müşâhede olunur bir vech ile dağı elif ‘adedinden ki (M39b) dört kez yigirmi sekiz ‘aded zâhir olur vücūd-ı âdemüñ vechinde yigirmi sekiz satr (H38a) meşûrdur ki ¹⁹ و كتاب مسطور في رق منشور
- 75 vaqtâ ki ‘anâşıra zarb itseñ dört kez yigirmi sekiz olur ‘alâ-şûret elif ki şalât-ı hâzar on yidi ve şalât-ı sefer on bir yigirmi sekiz olur yigirmi sekiz tavâf-ı beytullahu’l-ğarâm ve dağı yigirmi sekiz menâzil-i kamer ki ²⁰ والقمر قدرناه منازل
- (A75a) dağı nefsi harûf yüz on dört ‘aded olur Qur’ânun sûreleri yüz on dört sÛredÛr anuñ ‘adedince tecellî eylemişdür bir vech ile dağı اقرا القرآن على
- 80 ²¹ واحد ma‘nâsı zâhir oldı batın-ı sâbi‘ de budur ki elifden hayme-i mi‘âd sırrı dağı görünÛr şöyle ki elif yüz on dört ‘aded olur yüz ‘adedi hayme-i mi‘âduñ tınâb (M40a) ‘adeddür (H38b) ki elli bir tarafında ve dağı elli bir tarafında ki ²² يسطرون
- vücūd-ı âdemdür ve on dört dağı vech-i âdemden kinâyetdür ki (N24a) âdemüñ vechinde meşûrdur ki ²³ وكتاب مسطور في رق منشور
- 85 yigirmi sekiz yigirmi yidisini bir harfde beyân itdük yidi batına değın والباقي على هذا القياس والسلام الواصل يكفيه الاشارات والذي فهم له البيان

71-72. bir vech ile dağı elif ‘adedinden ki dört kez yigirmi sekiz ‘aded zâhir olur vücūd-ı âdemüñ vechinde : - A

72-73. vechinde yigirmi sekiz satr : yigirmi sekiz satr vechinde H

73. ki وكتاب مسطور في رق منشور : - A, N, M

75.yigirmi sekiz : - A ; yigirmi sekiz tavâf-ı beytullahu’l-iğrâm : - N

75-76. beytullahu’l-ğarâm : beytü’l-ğarâm M

78-79. yüz on dört sÛredÛr : yüz on dördür N, M

80. اقرا واحد / واحد : - A, M

81. ‘aded olur : ‘adeddür A, N, M

82. tınâb ‘adeddür : tınâbıdur N

83-78. vech-i âdemden kinâyetdür ki âdemüñ vechinde : vech-i havva vech-i âdemde

84. meşûrdur : mektûbdur N

-
- ¹ Feyz-i Kâşânî, Tefsîru's-sâfi, I, 28, 52.
² 15/Hicr: 87.
³ el-Buhârî, Sahîh, K.Husûmât,4; Müslîm, Sahîh, K. Mûsâfirîn,264.
⁴ 5/Mâide: 52.
⁵ 94/Înşirâh: 1.
⁶ 11/Hûd: 56.
⁷ 16/Nahl: 123.
⁸ 39/Zümer: 69.
⁹ 17/Îsrâ: 12.
¹⁰ Feyz-i Kâşânî, Tefsîru's-sâfi, I, 28, 52.
¹¹ 20/Tâhâ: 55.
¹² 25/Furkân: 61.
¹³ 9/Tevbe: 36.
¹⁴ 7/A'râf: 160.
¹⁵ 2/Bakara: 60.
¹⁶ Müslîm, Sahîh, K.Mûsâfirîn, 273-274; en-Nesâî,es-Sûnen, K.Îftitâh,37.
¹⁷ 9/Tevbe: 36.
¹⁸ 7/A'râf: 160.
¹⁹ 52/Tûr: 3.
²⁰ 36/Yâsîn: 39.
²¹ Müslîm, Sahîh, K.Mûsâfirîn, 273-274; en-Nesâî,es-Sûnen, K.Îftitâh,37.
²² 68/Kalem: 1.
²³ 52/Tûr: 3.

- 25 güvâhdur Muḥammed üzerene Tevrâtda geldüğine eger Yehûda eyide ki ne delille cevâb oldur ki mālâ-kelâm asmân (H40a) u zemîn ḥilḳatinden öñdin gice ve gündüz yoḳdı gice ve gündüz asmândan ve zemînden zuhûr buldı pes nâçâr altı gün ile altı gice miḳdarında yaratmış ola (N25a) imdi ikiden ḥâlî degildür فى ستة أيام didi altı gün ile altı gice miḳdârı ola yâḥûd altı gün miḳdârı ola gicesiz şol
- 30 taḳdîr üzerene ki şeş şabân rûz dimiş ola miḳdârı dört kez yigirmi sekiz (M42b) ve bir kez otuz iki sâ'at ola ki ان الله عنده علم الساعة¹² ḥilḳat-i âdemdür be-ḥükm-i Tevrât آدم الاسماء كلها¹³ vech-i ḥilḳati yigirmi sekiz kitâbetdür (H40b) yigirmi sekiz kelime-i Muḥammedî muḳâbilinde gelmişdür tâ ki ḥaṭṭ-ı istivâya yol bulasın otuz iki kelimenün 'ilmi zâhir ola ki âdeme gelmişdür ve daḥı
- 35 ḥazret-i risâletün vechi otuz iki kelime muḳâbilinde maḥlûḳdur (A76b) ve hem yigirmi sekiz kelime muḳâbilinde maḥlûḳdur ki Ḥaḳ ta'âlâ yigirmi sekiz kelime ile mütekillim oldı ve daḥı Mûsâ a.s. her çend ki maḥlûḳdur yigirmi sekiz ve otuz iki kelime üzerene ki ان استقر مكانه فسوف ترانى¹⁴ ammâ ḥazret-i 'izzet Mûsâya zâhirâ yigirmi sekiz kelime ile söz söylemedi ammâ yigirmi iki kelime ile söyledi
- 40 imdi Tevrâtda gelmişdür ki Ḥaḳ ta'âlâ gökleri ve yerleri altı günde yaratdı (M43a) vaḳtâ ki yekşenbeden şayasın cuma' ile altı gün tamâm olur vaḳtâ ki şenbeyi ziyâde kılasın ol altı gün üzerene ki ḥilḳat-i eşyâ andan olmuşdur yidi gün olur şenbe Yehûda (H41a) i' tiḳâdı üzerene istirâḥat günidür ol yidi gün gicesiyle altı kez yigirmi sekiz sâ'at olur ki ḥazret-i risâletün (N25b) yigirmi sekiz
- 45 kelimesi muḳâbilinde olur ve daḥı mecmû'-ı eşyâ şeş cihet üzernedür tâ ki eşyânun her ciheti yigirmi sekiz sâ'at muḳâbil ola pes الذين يجدونه مكتوباً عندهم فى التوراة¹⁵ râst oldı bu sırrı fehm itmeyen Yehûda oldı eger Yehûda Tevrâtuñ sırrını fehm ü idrâk ide idi (A77a) elbette Muḥammede imân getirür idi ki ḥayme-i mi'âd ki kıble-i Mûsâdur Âdem ve Muḥammed mişâlidür eger maḳşûd ol altı

26. oldur : budur A

27. yoḳdı : yoḡdı M / zuhûr buldı : zâhir olur A, H ; zâhir oldı M

27-28. altın gün ile altı gice : altı gün ile gice A

30. yigirmi sekiz : yigirmi sekiz sâ'at H

33. gelmişdür tâ ki : gelmişdür ve daḥı tâ ki N

34. ve daḥı : - H ; ve A

35-36. ve hem yigirmi sekiz kelime muḳâbilinde maḥlûḳdur : - N

37. oldı : eyledi A

38. ammâ ḥazret-i 'izzet Mûsâya zâhirâ : - A / ḥazret-i 'izzet : ḥazret-i aḥadiyyet M

39. söz söylemedi : söylemedi M / yigirmi iki kelime : yigirmi iki - A

40. Ḥaḳ ta'âlâ : Ḥaḳ M / gökleri ve yerleri : gögi yeri A ; gökleri N

41. vaḳtâ ki yekşenbeden şayasın cuma' ile altı gün tamâm olur :-M / cuma' ile altı gün tamâm olur : cuma' ile altı gün olur H ; altı gün tamâm olur N

43. ol yidi gün gicesiyle : - A ; gicesiyle :- N,M

45. muḳâbilinde olur : muḳâbilindedür A, H, M / üzernedür : üzerene H

46. yigirmi sekiz sâ'at muḳâbil ola : yigirmi sekiz sâ'at muḳâbilinde ola H

47-48. sırrını fehm ü idrâk ide idi : sırrına ereydi A

48. Muḥammede : risâlet ḥazretine A / getirür idi : getüre idi A, N

49. Muḥammed : Ḥâtem H / mişâlidür eger maḳşûd ol altı :-M

- 50 günden ve yidinci günden hemân gün olursa gicesüz ki zamân hilkat-i eşyâdur üç kez yigirmi sekiz sâ'at olur yigirmi sekiz kelime-i Muḥammed 'adedince pes ¹⁶التوراة (M43b) مكتوباً عندهم فى (H41b) الذين يجدونه rast ola sünnet-i eyyâm kayd itdüğinden Muḥammed a.s. Tevrâtda bulunmuş oldu imdi Yehûduḡ perestişi ve namâzı dürüst degildür tâ vechini Beytül-muḡaddese eylemeyince ve ḡadiş-i resûl
- 55 ile şâbit oldu ki Beytül-muḡaddes maḡâm-ı zâhr-ı âdemdür ki ḡazret-i risâlet a.s. evvel mübârek vechini Beytül-muḡaddese muḡâbil eyleyüp perestiş eyledi vaḡtâ ki ¹⁷شطر المسجد الحرام 17 وجهك ayeti geldi bu âyet geldüğinden sonra mübârek vechini ḡaraf-ı Ka' beye teveccüh eyledi ḡazret-i 'izzet Mûsâ peyḡambere buyurdu ki ol mevzi' de bir ḡayme eyle ol ḡaymeye yüz ḡnâb eyle didi (N26a) her ḡarafında
- 60 elli ḡnâb (H42a) olsun didi bu daḡı Muḥammed resûlullahuḡ mişâlidür ki yigirmi sekiz kelime-i (M44a) Muḥammedinüḡ yigirmi iki noḡtası vardır elli olur (A77b) anuḡçün hilkat-i âdemüḡ dest-i râstı ve pâ-y-ı râstı yigirmi sekiz bend oldu yigirmi sekiz kelime-i Muḥammed muḡâbilinde ki yigirmi iki noḡta ile elli olur Qur'an 'ibâretdür yigirmi sekiz ḡarfle yigirmi iki noḡtadan ba' dezân ol ḡaymenüḡ bir
- 65 ḡarafı daḡı elli ḡnâb oldu hilkat-i âdemüḡ dest-i çepi ve pâ-y-ı çepi yigirmi sekiz bend oldu yigirmi sekiz kelime-i Muḥammed muḡâbilinde ki ol yigirmi sekiz kelime ḡazret-i risâletüḡ 'ilmidür ki elli şukḡa olur her kimse ki bu sırrı bildi kelime-i 'ilmiyye-i nûrâniye oldu Muḥammedüḡ 'alemi dibinde ḡopdı ve her kimse ki bilmedi kelime-i cehliyye ve zûlmâniyye oldu lâ-büdd ol şeytânüḡ 'alemi
- 70 dibinde ḡopdı pes bu ḡaymeyi ki Mûsâ a.s. (H42b) bünyâd eyledi vücûd-ı âdemden kinâyet oldu (M44b) ammâ ḡnâb iki elli oldu ki yüz ḡnâbdur ḡazret-i risâletüḡ yigirmi sekiz kelimesinüḡ inbisâtı ki esmâsıdur yitmiş ikidür ve müsemması yigirmi sekizdür yüz olduḡı budur ¹⁸على صورت القاف / ق والقران المجيد 18 ki insânüḡ vücûdı Muḥammedüḡ yigirmi sekiz kelimesinden 'ibâretdür ve daḡı

50-51. günden ve yidinci günden hemân gün olursa gicesüz ki zamân hilkat-i eşyâdur üç kez yigirmi sekiz sâ'at olur yigirmi sekiz kelime-i Muḥammed:-M ; ve yidinci günden : - H

52. الذين : - A

53-54. perestişi ve namâzı : şalâtı ve perestişi N

56. evvel : - A

57. geldi : gelmedin N, gelmedi M

61. kelime-i Muḥammedinüḡ : kelimenüḡ H

65. dest-i çepi ve pâ-y-ı çepi : şol ḡarafında ve eli ayaḡı A ; dest ü pâ-y-ı çepi M

67. şukḡa olur : şukḡadur A, N ; şukḡa oldu M

67-68. her kimse ki bu sırrı bildi kelime-i 'ilmiyye-i nûrâniye oldu : -M

68. kelime-i 'ilmiyye-i nûrâniye oldu : - A ; kelime-i nûrâniyye-i 'ilmiyye H / dibinde ḡopdı : altında oldu A

69. ol şeytânüḡ : ol şeytân A, N ; şeytân M

70. pes bu ḡaymeyi : ammâ pes ḡaymeyi N

71. kinâyet oldu : kinâyetdür N,M / ki yüz ḡnâbdur : - A

72-74. kelimesinüḡ inbisâtı ki esmâsıdur yetmiş ikidür ve müsemması yigirmi sekizdür yüz olduḡı budur ¹⁸على صورت القاف/ ق والقران المجيد 18 ki insânüḡ vücûdı Muḥammedüḡ yigirmi sekiz kelimesinden 'ibâretdür ve daḡı : kelimesinden 'ibâret oldu andan sonra A ; ki insânüḡ vücûdı Muḥammedüḡ yigirmi sekiz kelimesinden 'ibâretdür : - N,M ; yüz olduḡı budur : yüz olur : M

- ḥazret-i 'izzet buyurdu ki ol ḥaymeyi on bir şukḳe eyle didi şöyle ki ḥazret-i risāletüñ şalāt-ı seferisi on bir rek'atdur ol on bir şukḳanüñ mişālidür ve daḥı
- 75 ḥazret-i (A78a) 'izzet buyurdu ki her şukḳanüñ tūlı yigirmi sekiz arş ola ya'nī (N26b) her kelime kendü zātında yigirmi sekiz kelimedür dimek olur اقروا القرآن¹⁹ على حرف واحد¹⁹ tevḥīd beyānından ötüri gelmişdür ve her şukḳanüñ eni dört arş olsun (H43a) didi tā kināyet ola yigirmi sekiz kelime-i Muḥammediden ve otuz iki kelime-i ādemden pes ol (M45a) ḥayme ādem ḥilḳatinden kināyet oldı Mūsā
- 80 a.s. eyitdi ki ايدا لايدين bu ḥaymeye teveccüh idüñ didi ol ādem vücūdından kināyet oldı ki ḥazret-i risālet a.s. keşfle ma'lüm eyledi ki Beytül-muḳaddes maḳām-ı zāhr-ı ādemdür ve beytül-ḥarām maḳām-ı vech-i ādemdür pes zāhrda yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i ilāhī zāhir degildür vechinde zāhirdür andan ötüri Muḥammed a.s. maḳām-ı veche teveccüh eyledi Yehūdiler cemā'ati şöyle
- 85 zannetdiler ki Muḥammed a.s. kıbleyi taḥrīf itdi ḥāl budur ki Muḥammed a.s. kıbleyi taḥrīf itmedi ezelden ebede degin kıble Ādem ve Muḥammed mişālidür pes مكتوبا عندهم في التوراة²⁰ rāst oldı andan sonra elvāḥ u Tevrāt (H43b) Mūsā anda ḳodı ve mübārek yüzini (M45b) ol ḥayme-i mübāreke teveccüh idüp
- 90 ḥazret-i 'izzete perestiş eyledi ol ḥayme maḳām-ı ḥaşr bu ma'nā ile oldı ki maḳām-ı zāhrdur mecmū'-ı nuḳfe-i benī ādem zāhr-ı ādemdür (A78b) ve anda cemī' olmuşdur ve ol ḥaymeye ḥayme-i mī'ād diyü ism ḳodı mī'ād dimek kıyāmet dimek olur ḥazret-i aḥadiyyet va'd itdi ki kıyāmet güninde ol ḥaymede ḳādı (N27a) ve ḥākim olam ve hejdeh hezār 'āleme ḥükm idem ba'dezān çün ol ḥayme mürür-ı eyyāmla ḥarāb oldı Dāvud peygambere a.s. ḥazret-i 'izzet vaḥy
- 95 itdi ki bu mişāl üzere bir ev ol mevzī' de binā eyle didi Dāvud a.s. binā eyledi ve Süleymān a.s. tamām eyledi ve Dāvud ḥalife oldığı bu sebebden oldı ki ya انا جعلناك خليفة في الارض فا (M46a) حكم بين الناس (H44a) بالحق و لا تتبع الهوا فيضلك Dāvud²¹ عن سبيل الله²¹ ba'dezān ḥazret-i aḥadiyyet Dāvuda emr eyledi ki ol evi binā eyledi

73. on bir şukḳanüñ : anuñ A

75. dimek olur : dimekdür A / واحد / - A, H

76. her : - H / olsun didi : ola didi A

80. didi : - H

80-81. ol ādem vücūdından kināyet oldı : ol ādem vücūdı idi : A, N, M

83. vechinde : vechde A, H / andan ötüri : anuñçün H, N, M

84. Yehūdiler cemā'ati : Yehūdiler N ; Yahūdi ḳavmi A

85. taḥrīf itdi ḥāl budur ki Muḥammed a.s. kıbleyi : - N

88. ḥayme-yi mübāreke : ḥaymeye A,M

86-87. ḥayme-yi mübāreke teveccüh idüp ḥazret-i 'izzete perestiş eyledi : - H

89. ma'nā ile : sebebden N

90-91. zāhr-ı ādemdür ve anda cemī' olmuşdur : zāhr-ı ādemde cemī' olmuşdur H; zāhr-ı ādemde cemī' olmuşdur N, M

91. ḥayme-yi mī'ād : mī'ād A, N, M

92. kıyāmet dimek : 'avret dimek H

93. ḳādı ve ḥākim : ḥākim ve ḳādı M /ḥükm idem : ḥākim olam H

94. mürür-ı eyyāmla : mürür-ı zamānla N

94-95. vaḥy itdi : daḥı eyitdi N

95. binā eyledi : binā itdi H

- key vaqitde her taşı taş üstine ki qoyasın şöyle qo ki andan avāz gelmesün didi
 100 ya' nī kināyetdür beden-i ādemden ki taḥmīr vaqtinde ḥāzret-i ' izzet taḥmīr eyler
 idi hiç avāz gelmez idi pes ḥayme-i mī' ād ve Beytül-muḳaddes ve heft şabān rüz
 şāhid oldı ḥāzret-i risāletün ḥilkāt-i zuhūrına pes ²²التوراة عندهم فى التوراة
 rāst oldı ba' dezān Ḥaḳ ta' ālā va' d eyledi Mūsā peygāmbere ki ol ḥaymeye gelem
 105 kādı olam hejdeh hezār (A79a) ' āleme ḥük m idem didi ḥayme ḥōd ḥarāb oldı
 yirne ḳubbe (M46b) yapıldı imdi ol ḥaymeye girmek ol ḥaymenün (H44b)
 ḥaḳīḳatini ve sırrını bilmekdür kendü vücūdında işbāt eylemekdür Fażl-ı Yezdān-ı
 azze fażlah ki şāḥib-i te'vildür geldi ol ḥaymenün tınābların kendü vücūdında
 110 gösterdi ve on bir şuḳḳasun ve her şuḳḳanuḡ uzunı yigirmi sekiz arş ve eni dōrt
 arş kendü vücūdında (N27b) gösterdi ve hejdeh hezār ' āleme kādı olup ḥük m
 itdügi oldur kim mecmū' -ı ālemün ḥaḳīḳati otuz iki kelimedür hiç bir zerrenün
 ḥilkati kelimededen ḥālī degildür pes otuz iki kelime ile mecmū' -ı āleme ḥükmi
 115 irişdi bu sırrı bilmeyenler ' adem mertebesinde oldı bilenler vücūda geldi gürdan
 ḳopdı niteki emīrül-mü'mīnīn ve imāmül-mütteḳīn ' Alī kerremallah-ı
 vechehudan şordılar ki Allah nedür (M47a) beyān it didiler buyurdı ki (H45a) نور
 115 صبح الازل يشرق من صبح الازل فيلوح على هياكل العدمات ya' nī nürdur ezel şubḥundan işrāḳ ider
 andan lāyih olur heyākil-i ' ademāt üzerine imdi nūr otuz iki kelimedür صبح الازل
 didügi zuhūr-ı Fażl-ı Yezdāndur هياكل العدمات didügi kendü vücūdun
 bilmeyenlerdür ol otuz iki kelime fi'l-ḥaḳīḳat bir nürdur ki işrāḳ eyledi ba' de
 120 خلق فى ظلمتٍ ثم رش عليهم من نوره فمن اصابه من ذلك النور اهتدى ومن اخطأه ضل²³ و قال
 الخلق فى ظلمتٍ ثم رش عليهم من نوره فمن اصابه من ذلك النور اهتدى ومن اخطأه ضل²³ و قال

99. qoyasın : qorsun A, H, M / avāz gelmesün : gelmesün M/ didi : - N

100-101. vaqtinde ḥāzret-i ' izzet taḥmīr eyler idi hiç avāz gelmez idi : eyler ki avāz gelmez A

102. şāhid oldı : ḥāḳīḳat A / ḥilkāt-i zuhūrına : ḥaḳīḳat-ı zuhūrına H,M / التوراة : التوراة A

103. rāst oldı : rāst ola A / ki ol ḥaymeye gelem : ol ḥaymede M

105. ḳubbe : ḳuppe M

106. ḥaḳīḳatini ve : - A, N ; M

107. azze fażlah : azze şāne M,A / ki şāḥib-i te'vildür : -A,H,N/ geldi ol ḥaymenün tınābların : - N

/ kendü vücūdında : kendüde M

108. şuḳḳasun ve her : -H,N

110. kelimedür : kelime göründi A

111. ḥilkati : vücūdi H / kelime ile : kelimedede N

113-114. emīrül-mü'mīnīn ve imāmül-mütteḳīn ' Alī kerremallah-ı vechehudan : emīrül-mü'mīn

' Alī ḥāzretlerinden A / kerremallah-ı vechehudan : -M ḥāzretlerinden H

114. Allah nedür : Allah ne H / beyān it : - H

115-116.ya' nī nürdur ezel şubḥundan işrāḳ ider andan lāyih olur heyākil-i ' ademān üzerine imdi

:- A, N, M

117. Fażl-ı Yezdāndur : Fażldur A, N / vücūdun : vücūdların N

119. oldı : eyledi N / üzerene : üzerinde H / bu sırra ḥāzret-i risālet daḥı işāret itmişdür : - N ,M

-
- ¹ 55/Rahmân: 78.
² 3/Âl-i İmrân: 20.
³ el-Buhârî, K. İsti'zân, 1;el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/379 Müslîm, K. Birr, 115; İbn Hanbel, II/244, 251, 315,323,434.
⁴ İbn Arâbî, el-Futûhât, I/283, IV/12.
⁵ 7/A'râf: 156.
⁶ 6/En'âm: 12.
⁷ 2/Bakara: 255.
⁸ 7/A'râf: 156.
⁹ 7/A'râf: 156.
¹⁰ 40/Mü'min: 7.
¹¹ 7/A'râf: 156.
¹² 31/Lokmân: 34.
¹³ 2/Bakara: 31.
¹⁴ 7/A'râf: 143.
¹⁵ 7/A'râf: 157.
¹⁶ 7/A'râf: 157.
¹⁷ 2/Bakara: 144.
¹⁸ 50/Kâf: 1.
¹⁹ Müslîm, Sahîh, K.Mûsâfirîn, 273-274; en-Nesâî,es-Sûnen, K.İftitâh,37.
²⁰ 7/A'râf: 157.
²¹ 38/Sâd: 26.
²² 7/A'râf: 157.
²³ et-Tirmizî, Sahîh, K. İmân;18; Ahmed b.Hanbel, Müsned,II/176,197.
²⁴ 75/Kıyâmet: 22.
²⁵ 80/Abese: 40.
²⁶ 83/Mutaffifîn: 7.
²⁷ Benzer bir rivayet için bkz.: et-Tirmizî, Sahîh, K. İmân;18; Ahmed b.Hanbel, Müsned,II/176,197.

- 1 El-Bābü's-sābi' fi ḥaḳīḳati's-sekr
 بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 iy tālib-i esrār-ı ilāhī ve
 ḥaḳāyıḳ-ı nā-mütenāhī bil ki ḥazret-i 'izzet cell ü 'alā ḥālet-i sekrde namāzı men'
 5 eyler eydür ki namāza yaḳın olmaḡ sekrān olduḡunuz ḥalde ḥattā nuṭḳınızı
 bilmeyince dir ya'nī ḳaçan kim nuṭḳı bilse ol vaḳtin ḡaflet-i (A81a) sekrden
 ayılır namāza lāyıḳ olur eger nuṭḳını bilmese ḡāfil ü sekrān (H47a) olur (M49a)
 sekrānuḡ namāzı ḥazrete lāyıḳ degildür muḥall-i ḳābulde vāḳi' olmaz ya'nī feyż-i
 faẓl-ı feyyāzuḡ bātınından aḡa bir feyż ve bir müşāhede ḥāşıl olmaz dimek olur
 10 ki ehl-i dūnyā namāzı olur Ḥaḳ ta'ālā buyırur ki فجعلناه من عمل فجعلناه
 bu āyet dūnyā ehli 'ameli ḥaḳḳındadır ya'nī Ḥaḳ ta'ālā eydür ḳaşd
 itdüḡ dūnyā iḳün 'amel idenlerüḡ 'amelini hebā idevüzdür bu āyet dūnyā ehlinüḡ
 'ameli ḥaḳḳındadır ve daḡı ḥazret-i risālet a.s. buyurdı ki didi
 ya'nī namāz mü'mīn mi'rācdur (N29a) dimek olur peyḡamber a.s. ḥazret-i
 15 aḡadiyyeti mi'rācda müşāhede itdi ki صورة امرد ققط⁴ didi vaḳtā ki
 namāz mü'mīnüḡ mi'rācı ola mü'mīne namāzından 'orūc ḥaşıl ola (M49b) ya'nī
 namāzından ḥazrete yol bula ya'nī abdestüḡ ve namāzuḡ nūrını mu'āyene göre
 (H47b) ve zikrūḡ ve tesbīḥüḡ nūrını mu'āyene göre ve eger bu mezkūratuḡ nūrını
 mu'āyene görmese anuḡ namāzı mü'mīnī namāzı olmaya bil ki ḡāfil ü sekrān
 20 namāzı ola ve 'ibādet-i ḥayvān u 'ibādet-i kebb ola اولئك كالا نعام بلهم اضل اولئك هم
 ḳabilinden ola ḥazrete lāyıḳ olmaya ve maḡall-i ḳābulde vāḳi' olmaya bu
 sebebden ḥazret-i risālet a.s. buyurdı ki فافهم ان كنت تفهم⁶ didi

4. ḥālet-i sekrde : sekrde A

4-5. men' eyler : nehy eylerdi A, M

5. ḥattā : tā N

6. kim : ki A, H

8. degildür : olmaz A

8-9. feyż-i faẓl-ı feyyāzuḡ bātınından aḡa : faẓl-ı feyyāz-ı ezeliiden ola ḡaflet-i sekr ile namāz
 ḳılana A

10-11. ki ehl-i dūnyā namāzı olur Ḥaḳ ta'ālā buyırur ki فجعلناه من عمل فجعلناه هباء منثور⁷ A :-

11-13. bu āyet dūnyā ehli 'ameli ḥaḳḳındadır..... ḥazret-i risālet a.s. buyurdı ki : - A ; bu āyet
 dūnyā ehlinüḡ 'ameli ḥaḳḳındadır ve daḡı ḥazret-i risālet a.s. buyurdı ki N / dūnyā ehlinüḡ : ehl-i
 dūnyānuḡ H

13. didi : - H, N

14. dimek olur : - H, N ; M

15. didi . - N

16. mü'mīne namāzından 'orūc ḥaşıl ola : pes namāzdan mi'rāc ḥāşıl ola N

18. ve zikrūḡ ve tesbīḥüḡ nūrını mu'āyene göre : -M / ve tesbīḥüḡ : - A / göre : görmese A ;
 görmeye H

18-19. ve eger bu mezkūratuḡ nūrını mu'āyene görmese : - A , H

19-20. ḡāfil ü sekrān namāzı ola ve 'ibādet-i ḥayvān ve 'ibādet-i kebb ola : ḡāfil namāzı ve ḥayvān
 namāzı ola H, N, M

20-21. اولئك هم الغافلون . - A, H

21. ve maḡall-i ḳābulde vāḳi' olmaya : -M

22. didi فافهم ان كنت تفهم⁶ : - N

¹ 4/Nisâ: 43.

² 25/Furkân: 23.

³ ed-Dihlevî, Huccetu'llahi'l-Bâliga, I/153; Suyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, II/51.

⁴ İbn Arâbî, el-Futûhât, I/283, IV/12.

⁵ 7/A'râf: 179.

⁶ ed-Dihlevî, Huccetu'llahi'l-Bâliga, I/153; Suyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, II/51.

⁷ 25/Furkân: 23.

- 1 el-Bābü's-sāmin fī keyfiyeti dabbet'l-arz
بسم الله الرحمن الرحيم
إذا وقع القول عليهم اخرجنا لهم دابة من الارض تكلمهم ان الناس كانوا باياتنا لا يؤقنون¹ وما من
دابة في الارض الا هو اخذنا صيتها ان ربي على صراط مستقيم² فيؤخذ بالنواصي و (A81b)
5 الاقدام⁴ وما من دابة في الارض الا على الله رزقها³ ولو يواخذ الله الناس (M50a) بما كسبوا ما ترك
iy tālib-i esrār-i ilāhī ve haqāyīq-ı nā-mütenāhī bil ki ḥazret-i
واذا وقع (N29b) eylese ki ḥarem yiri
aḥadiyyet ādeme dābbet didi (H48a) eger bir kişi sū'āl (N29b) eylese ki ḥarem yiri
6 didügi ne ḳavldür ki vāki' olsa gerek ve ol dābbet nedür ki ḥarem yiri
yarılıp çıksa gerek ve ol tekellüm nedür ki söylese gerek ḥadiṣde gelmişdür ki
10 dābbetü'l-arz ümmü'l-ḳurrā'dan zāhir olur ki mecmū'-ı yir yüzünüş ve mecmū'-ı
bilāduş aşıldur ki maḳām-ı re'isdür beden-i ādemde baş aşıldur ba' dezān ol
dābbetü'l-arz Mūsānuş 'aşāsın ve Süleymānuş ḥātemin bile getüre 'aşāyı her
kişinüş alına ḳoya mü'mini kāfirde cüdā eyleye bunlaruş ḥaḳīḳati nedür dise
cevāb oldur ki ol ḳavl ki vāki' olsa gerek yirmi sekiz ve otuz iki kelimedür ve
15 daḫı ḥarem yiri (M50b) yarılıp dābbet çıḳduğı ḥarem yiri kināyetdür vech-i
ādemden ki ḥarem maḳām-ı vech-i ādemdür ve daḫı yarılıduğı vech-i ādemüş
(H48b) ḥaṭṭ-ı istivāsından kināyetdür ki vechinüş kitābeti yirmi sekiz iken ḥaṭṭ-ı
istivā ile otuz iki olur şaḳḳ olup otuz iki ḥaṭṭ zāhir olmaḳ keenne ḥurūc-ı
dabbetdür ve dabbet kināyetdür ādemden fi'l-ḥaḳīḳa otuz iki kelimedür ve daḫı
20 söyleye didügi otuz iki kelime-i ilāhīnüş 'alāmetini kendü vechinde ve kendü
vücūdında göstermekdür Mūsānuş 'asāsın her kişinüş alına başduğı ḥaṭṭ-ı istivā
sırrıdır her kişi (A82a) ki ḥaṭṭ-ı istivāyı idrāk itdi ve ḳā'il oldı ol kelime-i nūrānī
oldı onuş vechinde yirmi sekiz saṭır ve otuz iki saṭır yazıldı hem yüzi aḡ oldı
ya' nī bilinmeden (N30a) keenne yazılmış degildi (M51a) 'ālem-i ḳuvvetde ḳalmış

3. N يكلهم : نكلهم / M واقع : وقع

4-5. A - : الاقدام وما من دابة في الارض الا على الله رزقها

7-8. ne ḳavldür : ol ḳavl ne ḳavldür H ; ol ḳavl nedür M

8-9. ḥarem yiri yarılıp çıksa gerek : ḥarem yirinden çıksa gerek H, N, M

9. söylese : söylene H

10. olur : ola A

14. yirmi sekiz ve otuz iki kelimedür : yirmi sekiz kelime ve otuz iki kelime zuhürıdır H

16. vech-i ādemüş : - N ; vechüş A

17-19. vechinüş kitābeti yirmi sekiz dabbet kināyetdür ādemden fi'l-ḥaḳīḳa otuz iki kelimedür : yirmi sekiz ḥaṭṭ-ı istivā ile otuz iki olur ki dābbet kināyetdür otuz iki kelimedden A ; vechinüş kitābeti yigirmi sekizken ḥaṭṭ-ı istivā ile otuz iki olur dabbet kināyetdür ādemden ki ādem fi'l-ḥaḳīḳat otuz iki vech-i ādemüş ḥaṭṭ-ı istivāsi üzerine şaḳḳ olur otuz iki ḥaṭṭ zāhir olmaḳ ke-enne ḥurūc-ı dabbetdür M

20. söyleye didügi : söyledügi M/kelime-i ilāhīnüş : kelimenüş A

20-21. ve kendü vücūdında : - H

21. başduğı . baştuğı A

22. ve ḳā'il oldı : - H

23. yirmi sekiz saṭır ve otuz iki saṭır yazıldı : yirmi sekiz saṭır yazıldı ve otuz iki A ; yigirm sekiz ve otuz iki yazıldı M / hem : - N / hem yüzi aḡ oldı : - A

24. ya' nī : - N

- 25 idi bilinmekle fi'le geldi her kişi ki haṭṭ-ı istivā sırrın (H49a) idrāk itmedi ve kâ'il olmadı Süleymān hâtemiyle yüzi ve qalbi ve gözi mühürlenmiş oldu ختم الله على قلوبهم وعلى سمعهم وعلى ابصارهم⁷ ol kelime-i zulmāni oldu hem yüzi qara oldu يوم تبيض وجوه وسود وجوه⁹ didügi kelime-i zulmānīdür⁸ buṅdan kināyet oldu مثل كلمة طيبة كشجرة طيبة¹⁰ didügi kelime-i nūrānīdür

- 26-27. Süleymān hâtemiyle yüzi ve qalbi ve gözi mühürlenmiş oldu ختم الله على قلوبهم وعلى سمعهم وعلى ابصارهم⁷ oldu : - A, N, M
 28-29. يوم تبيض وجوه وسود وجوه¹¹ buṅdan kināyet oldu :- A,H,N
 29. كشجرة طيبة : - N, M

-
- ¹ 27/Neml: 82.
² 11/Hûd: 96.
³ 11/Hûd: 6.
⁴ 55/Rahmân: 41.
⁵ 35/Fâtr: 45.
⁶ 27/Neml: 82.
⁷ 2/Bakara: 7.
⁸ 14/İbrâhim: 26.
⁹ 3/ Âl-i İmrân: 106.
¹⁰ 14/İbrâhim: 24.
¹¹ 3/ Âl-i İmrân: 106.

- 1 el-Bābüt-tāsi‘ fī keyfiyeti esrārī'l-ḥac ve'l-iḥrām ve ḥaceri'l-esved ve beyāni'l-‘ iṣḡ
‘ alā ehli't-taṣdīk ve aṣḡābi't-tevfīk
بسم الله الرحمن الرحيم
iy tālib-i esrār-ı ilāhī ve ḥaḡāyık-ı nā-mütenāhī eger bir kiṣi sū‘āl itse ḥacerü'l-
5 esved ḥaḡḡında eyitse ki (H49b) ḥazret-i risālet a.s. eydür ki ḥacerü'l-esvedüñ iki
gözi ola göre ve bir dili ola söyleye didi ve daḡı sebep ne idi ki ḥacerü'l-esved
diyü ism ḡodı(M51b)resül a.s. eydür ki فهو ابيض من اللبين يا‘ nī südden aḡdı benī ādemün ḡaḡāları anı ḡarartdı dir ve bir
aḡ ḡaḡḡ ortasında ḡaldı dir sebep ne idi ve ḡikmet-i ilāhī ne idi dise cevāb oldur ki
10 ḥacerü'l-esved ādemün ve ḡavvānuñ yidi saḡrı miṣālidür ki çār müje ve her dū ebrū
müy-ı ser yidi kez tavāf itmekden ibtidā ḥacerü'l-esveddendür (A82b) anuḡçün
kim ibtidā itdi yidi ḡaḡḡdur ki aḡa ḡuḡūḡ-ı ümmiye dirler ki ādem ve ḡavvā
vechinde² كيف يشاء² (N30b) الارحام في bundan kināyetdür bu cihetden
ḡazret-i risālet a.s. mi‘rāc gicesinde (H50a) ḡazret-i aḡadiyyeti yidi ḡaḡḡla emred
15 şüretinde gördi ki ol yidi ḡaḡḡ şüret-i Ḥudāyīdür ve daḡı ol tavāf itdükleri ḡāne
ḡāne-i Ḥudāyīdür ki maḡām-ı vech olduğından ötüri aḡa beyt(M52a)ullah dirler
ve daḡı ol ḡacerün ortasında aḡ ḡaḡḡ ādemün ḡaḡḡ-ı istivāsından kināyetdür ki baṣ
ḡaḡḡını iki pāre eylemek sünnet-i İbrāhīmdür ki ḡazret-i risālet daḡı iki pāre eyledi
ya‘ nī yidi saḡrı sekiz saḡrı eyledi tā ki ādemün yüzünün otuz iki saḡrını mu‘āyene
20 göstere ve daḡı ol aḡ ḡaḡḡ ki ḥacerü'l-esvedün vasaḡında gelmişdür ādem ile
ḡavvānuñ ḡaḡḡ-ı istivāsından kināyetdür ve daḡı anlarıñ miṣālidür ba‘ dezān
ḡazret-i risālet a.s. buyurdı ki نزل الحجر الاسود من (H50b) الجنة هو اشد بياضا من
نزل الحجر الاسود من³ (H50b) الجنة هو اشد بياضا من ya‘ nī dimek olur ki ḥacerü'l-esved cennetden indi sütten
aḡdı benī ādemün ḡaḡāları anı ḡarartdı ya‘ nī ‘ ilmiyyet cihetinden aḡ sūd gibi rüşen

2. ‘ alā ehli't-taṣdīk ve aṣḡābi't-tevfīk: - A, N, M

4. esrār-ı ilāhī : kelime-i ilāhī H / itse : eylese H, N, M

7. ism ḡodı : ism ḡodılar A

7-8. عينان يبصر بها ولسان ينطق بها فهو ابيض من اللبين فسودها خطايا بني آدم. -A, H, M

8. ya‘ nī : eydür ya‘ nī N / südden : sütten M

9. aḡ : aḡ A, M / dir : - A, N, M / ḡikmet-i ilāhī : ḡikmeti N

10. ḥacerü'l-esved : - A; ol ḡacer M / çār : çehār M

12-13. yidi ḡaḡḡdur ki aḡa ḡuḡūḡ-ı ümmiye dirler ki ādem ve ḡavvā vechinde
كيف يشاء / - H, M : - كيف يشاء / - A : هو الذي بصورك في (N30b) الارحام كيف يشاء

14. mi‘rāc gicesinde : - A

16. aḡa : - A ; ol ki H / dirler : oldı A ; didiler H

17. aḡ : aḡ A, M

18. iki pāre eylemek : iki pāre eyledi H / daḡı : - A, N, M

19. sekiz saḡrı : sekiz A, H, M

19-20. tā ki ādemün yüzünün otuz iki saḡrını mu‘āyene göstere : ki tā otuz iki göstere tā ādemün
yüzi görine : A

20. aḡ : aḡ A, M / gelmişdür : çekilmişdür M

21. ḡaḡḡ-ı istivāsından : istivāsından H

22. buyurdı : eyitdi A

24. ḡarartdı : ḡara itdi N / aḡ : aḡ A, M

- 25 taş idi ve zāhirdi ḥazret-i ahadiyyetün ‘ahd-nāmesi (M52b) anda ḳonılmışdı ol ‘ahd-nāme ḥaṭṭ-ı istivādur⁴ الست بربكم قالو بلى didükleri dimek olur ki ya‘nī ḥacerden ve anuḡ ḥaṭṭ-ı istivāsından (N31a) yigirmi sekiz kelime-i ilāhī ve otuz iki kelime-i Ḥudāyīnün sırrına ki anuḡ sırrı ādem vechinde mektūbdur irişmek olur (A83a) didi ve andan ōnra ḥazret-i risālet a.s. eyitdi ki ḳıyāmetde ol ḥacer yarıla ve ol
- 30 ‘ahd-nāme andan zāhir ola didi ya‘nī ḥaṭṭ-ı (H51a) istivānuḡ sırrı andan zāhir olduḡdur andan ōnra eyitdi ki benī ādemün ḥaṭāları anı ḳarartdı didi ya‘nī benī ādemün zūlmi ve cehli anı ḳara itdi ya‘nī çünki anuḡ ḥaṭṭ-ı istivāsı sırrına irişmediler ve bilmediler ol bilmeyenler nazarında tārik ve muzlim ḳaldı eger bir kiři sū‘āl eylese eyitse ki sebeb neydi ki Mūsā peyḡamberle Ḥak ta‘ālā mükāleme
- 35 Ṭur taḡında itdi ḥāl budur ki شي محيطاً⁵ بكل (M53a) والله دür cevāb oldur ki taḡ mevzi‘-i bülenddür ve be-ḥūkm kim muḥkem ecsām-ı türābdan kināyedür ḥazret-i aḥadiyyet elbetde bülend mekāndan söylemek gerekdür ōyle ki kelām asmāndan gelür ve ḥazret-i ‘izzet daḡı asmāndan söyledi a‘lā olduḡı cihetden taḡ daḡı cemī‘-i mevāzı‘-i arziyyeden yücedür ōyle ki taḡ yiryüzünden mürtefi‘dür
- 40 ḥilḳat-i ādem daḡı yiryüzünden (H51b) mürtefi‘dür ve rif‘at bulmuşdur ki والطور والطور⁶ ḳarīnesiyle vüçüd-ı Mūsādur ve وكتاب مسطور münāsebetdür ki kitābet-i vech-i Mūsādur ve vech-i ādemdür ve daḡı evvelki ḥadişde gelmişdür Ādem ve Ḥavvā kūh-ı ‘Arafātda birbirine (N31b) irişdiler ve birbirin buldılar birbirini bulmaḡ nice ola (M53b) çünkim anlardan artuḡ kimse yoḡ idi imdi
- 45 ‘Arafāt kināyetdür ādem ile ḥavvādan ve anlarıḡ vech-i ḥilḳatlerinden ki cennetden (A83b) geldiler daḡı vüçüd taḡına ki ol saṭr-ı ḥaṭṭ-ı vech-i ādem ve ḥavvādur bu ‘Arafāt taḡında ki Ādemle Ḥavvānuḡ vech-i ḥilḳatleridür birbirinün

25. ‘ahd-nāmesi : ‘ahd-nāme H

27. ve anuḡ : ve ol N

28. anuḡ sırrı : -M / ādem : ādemün A

29. didi : dimekdür H / andan ōnra : ba‘d ez ān H

30. didi : - N

31-32. ḥaṭāları anı ḳarartdı didi ya‘nī benī ādemün zūlmi ve cehli anı ḳara itdi : zūlmi vechiyle anı ḳara eyledi : H

32. ḳara itdi : ḳara eyledi M / ḥaṭṭ-ı istivāsı : istivāsı A / ḥaṭṭ-ı istivāsı sırrına irişmediler ve bilmediler : ḥaṭṭ-ı istivāsına bilmediler H

33. ḳaldı : oldı A

34. sū‘āl eylese : sū‘āl itse M / eyitse ki : - H, N, M / sebeb : - H

35. taḡında : daḡında N

36. be-ḥūkm kim muḥkem-i ecsām türābdan kināyedür : muḥkemdür ecsām-ı türābiden H,M / kināyedür : - N, M/

36-37. ḥazret-i aḥadiyyet : ḥazret-i ‘izzet : N ; ḥazret H, M

38. ḥazret-i ‘izzet : ḥazret-i risālet A, M

39. arziyyeden : arzdan H / ōyle ki taḡ yiryüzünden : -A

40. mürtefi‘dür ve : - A, H, M

41. ḳarīnesiyle : mertebesiyile N / vüçüd-ı Mūsādur : vüçüd-ı Mūsā ola A,M

42. ve vech-i ādemdür : ve ādem ola A

43-44. birbirin buldılar birbirini : birbirin buldılar birbirin N,M

44. ola : olur N / çünkim : ki H / artuḡ : ḡayrı H / imdi : - A

46. ḥaṭṭ-ı : - H, N

47. birbirinün : biri birinün N ; birbirin H

- 70 eksikdür budur فظشظث ve dağı ol ħurūflar ki Fātiĥa andan mürekkebdür yigirmi (M55a) bir ĥarfdür budur ا ب ت ح د ذ ر س ص ض ط ع غ ق ك ل م ن و ه ی imdi iy tālib-i esrār-ı kelime-i ilāhī bil ki Fātiĥanuĥ ĥurūfı yigirmi bir ĥarfdür vech-i ĥavvāya muṭābıkdur on bir noĥta ile otuz iki olur ādem vechine muṭābıĥ olur ve dağı Fātiĥatü'l-kitāb seb' u'l-meşāni didükleri (N32b) bu ma' nāyadur ki ol ĥurūf-ı
- 75 muḳaṭṭa' a ki on dört ĥarfdür ĥayr-ı mükerrerdür tamām-ı Fātiĥatü'l-kitābda gelür ki ol on dört ĥarfün (H53b) i' lāmı vech-i ādemde meşṭürdur budur الر كهيعص طس حم ق ن pes ma' lūm u mefhūm oldı ki Ķur'ānuĥ aşlı yigirmi sekiz ĥarfdür ādem vechinde meşṭürdur ve Fātiĥatü'l-kitāb yigirmi bir ĥarfdür vech-i ĥavvāda meşṭürdur pes kelām-ı şāmeti kelām-ı nāṭıka taṭbıĥ (M55b) itmemek Şeyṭān
- 80 mertebesi oldı mecmū' -ı enbiyā (A84b) ullah bu sırra vākıf u muṭṭali' olmuşlardur bir sebīl-i mükāşafa şöyle ki Fātiĥatü'l-kitāb ki ümmü'l-ķitābdur yigirmi bir ĥarfdür yidi ĥarfi ĥikmet-i ilāhī Fātiĥatü'l-kitābdan men' itdi ve virmedi ve ĥavvā ki ümmidür anuĥ vechinden dağı yidi saṭrı ĥikmet-i ilāhī men' itdi ĥavvānuĥ ĥüsninden ve cemālinden ötüri ve dağı ādemüĥ vechindeki otuz iki saṭr oĥınmaĥdan ötüri egerĥe vech-i ĥavvādan ol yidi saṭrı men' olmasaydı ādem vechinde otuz iki saṭr zāhir olmazdı pes ĥavvānuĥ vechi Fātiĥatü'l-kitāb olduğı bu vechledür ki ādem vechi andan fetĥ oldı ammā bir (H54a) baṭından dağı ol yigirmi bir taş ki Mīnāda atılır üç günde her yidi taş ĥavvā vechinüĥ yidi saṭrı muḳābilindedür her bir saṭrı dört (M56a) saṭruĥ kām maĥāmıdır ki her yigirmi
- 85 bir üç kez yigirmi sekiz olur vech-i ĥavvānuĥ dağı yigirmi bir saṭrınuĥ her yidisini 'anāşıra zārb itseĥ yigirmi sekiz olur baṭın-ı āĥir ĥaĥan ki istivā müşāhede itseĥ vech-i ĥavvādan her yidi saṭrı (N33a) sekiz saṭr olur her sekizi 'anāşıra zārb itseĥ otuz iki zāhir olur otuz iki nuṭĥ-ı Ĥaĥ muḳābilinde ki 'ayn-ı zātdur fi'l-ĥaĥīķāt nūr-ı vāĥiddür ĥazret-i şāĥib-i te'vīl 'azze fażlah ve cellet-i

70. eksükdür budur :-N

71. imdi : - H

72. esrār-ı kelime-i ilāhī ; esrār-ı ilāhī H; kelime-i esrār-ı ilāhī N

74-75. ĥurūf-ı muḳaṭṭa' a : ĥurūf-ı muḳaṭṭa' anuĥ H

76. ĥarfün : ĥarf N

77. mefhūm : - A, N

78- ve Fātiĥatü'l-kitāb yigirmi bir ĥarfdür vech-i ĥavvāda meşṭürdur : - A

79. kelām-ı şāmeti : - A / itmemek : eylememek N

80. mertebesi oldı : mertebesidür H,N / olmuşlardur : olmuşdur N

81. bir sebīl-i mükāşafa : mükāşafa M / Fātiĥatü'l-kitāb : Fātiĥa H, M

81-82. yigirmi bir ĥarfdür : - A, N, M

82. Fātiĥatü'l-kitābdan : - H, N, M, ve virmedi : - H

82-83. ĥavvā ki ümmidür anuĥ vechinden dağı yidi yidi saṭrı ĥikmet-i ilāhī men' itdi : - N

83. ĥikmet-i ilāhī : -A, H

84. ĥüsninden ve cemālinden : ĥüsn ü cemālinden H; ĥüsninden M / ādemüĥ : ādem A

85. oĥınmaĥdan ötüri: oĥınmaĥ için H / olmasaydı : eylemeseydi A

86. saṭr : - A

88-91. üç günde her yidi taş ĥavvā vechinüĥ saṭrınuĥ her yidisini 'anāşıra zārb itseĥ : üç yigirmi bir saṭruĥ her yidisi 'anāşıra zārb itseĥ A / her : ol H / dağı . - H

92. her yidi : yidi H

94. 'azze fażlah ve cellet-i : -A,H,N

- 95 kelimeteHu buyurmuşdur ki beyt otuz iki نور خدايك نور بود آنكه در هر مظهری خود هر چه بینی تو الف بی تی و نیست غیر وجه حق تعالی هیچ نیست pes bu yigirmi sekiz ve otuz iki kelimenüñ 'ilmiyyeti vech-i havvâdan (H54b) hâşıl oldı ve hem havvânuñ hüsñ ü cemâli zâhir oldı ve hem âdemüñ vechi taqsîmi (M56b) havvânuñ yidi kitâbet olmaduğundan ma'lûm oldı pes bu ma'nâ ola ki hâzret-i 'izzet eyitdi ki ¹¹ خلق منها زوجها ¹¹ Havvâ Âdemüñ (A85a) şol pehlûsinden halk olındı didikleri bu ma'nâdur ki âdem kırk altı 'adeddür vaqtâ ki on dört 'adedi vech-i havvâya virseñ otuz iki 'aded qalur vech-i âdemde mestürdür ba' dezân şola nisbet olındı anuñçün ki havvâ nâkış hilkât olındı fi'l-cümle şol şağa nisbet nâkışdur Havvâ Âdemüñ şol yanından halk olduğunuñ ma'nâsı budur pes hilkât endâze ma'nâsına oldı ba' dezân İbrâhîme İsmâ'îl ki nefsiñden 'azîz ve muhâbbetlü idi İbrâhîm İsmâ'îli zibh itmek istedi beytullah ve hâcerü'l-esved 'aşkına ve dağı şöyle 'âşık-ı (H55a) vechullah olmış idi ki cemâl-i hâzret-i (M57a) ahâdiyyeti (N33b) hâcerü'l-esvedden muţâla'a itmiş idi ve dağı vaHy-i ilâhî ile ve keşf-i 'âlem-i nâ-mütenâhi ile bilmişler idi ki bu maqâm vech-i âdem maqâmıdır ve 110 hâcerü'l-esved âdemüñ yidi kitâbeti mişâlidür ve dağı 'ahd-nâme ki âdemüñ ve havvânuñ vechi huţûtidur ol hâcerden zâhir olsa gerek idi 'ahd-nâme anuñ zuhûridur ki vech-i âdem vechullahdur ki ¹² ان الله خلق آدم على صورة الرحمن ¹² âdem şûret-i raĥmândur Şeytân anı bilmedi şûret-i raĥmânı görmedi secde itmedüğine sebep cehl oldı ve mel'ün olup dergâhdan ve hâzretten merdûd olmasına sebep 115 cehl oldı imdi ol kişi kim 'âşık-ı vechullahdur bî-tekellûf bî-ser ü pâ berehne olup mecmû'-ı lezzeti kendüsine hâram (M57b) eylemiş olur ol vechullah maqâmınuñ 'azametinden (H55b) ve celâlıñden ötüri varır ol beytullahı yidi kez tavâf ider her tavâfda hâcerü'l-esvede (A85b) selâm virür âdem ve havvânuñ yidi haţtı muqâbilinde şöyle kim İbrâhîme hâzret-i 'izzet hükmi itdi kim İsmâ'îli qurban kıla

95. kelimeteHu : -A,H,N / beyt : - A, H, M

99. pes bu ma'nâ ola : - A

100. şol : - A

103. olındı : itdi A / nâkış-ı hilkât olındı : vech-i nâkış-ı havvâ olındı A ; nâkışü'l-hilkâtdür H, M

105. oldı : ola H / İbrâhîme İsmâ'îl ki nefsiñden 'azîz ve muhâbbetlü idi : - H

106. İsmâ'îli : anı N,M ; oğlını H

107-108. cemâl-i hâzret-i ahâdiyyeti hâcerü'l-esvedden muţâla'a itmiş idi ve dağı : - A

108. vaHy-i ilâhî : vaHy-i Allah A

109. bu maqâm vech-i âdem maqâmıdır : maqâm-ı vech-i âdemdür H

110. 'ahd-nâme ki : -M /âdemüñ : - H

111-112. 'ahd-nâme anuñ zuhûridur ki : ve havvânuñ vechi ki 'ahd-nâme anda zuhûr idi ki A

114. dergâhdan : - A, N, M

115. kim : ki A, H, M / berehne : -A,H,N

116. kendüsine : kendü H ; kendüzine M / olur : - A ; ola H / ol : -H

117. varır : varup N / ider : eyler H

118. virür : virir A, H, M / âdem ve havvânuñ : âdem M /haţtı : - A, H

119. kim : ki A, N / kim : ki A, N / kıla : ide N / şonra :- A

- 120 andan sonra çoç qurbān itdi pes ol evüñ tã'ifelerine ¹³ بذبح عظيم hükmiyle hemin fide ve sünnet vâcib oldı bu cihetden kim وما من دابة في الارض ولا طائر يطير ¹⁴ يا' nî Haq ta' ālā eydür yiryüzünde hiç dābbe yoçdur ve hiç uçar yoçdur ki iki qanatlarla uçar elā elā sizüñ emşāliñüz ümmetler dir (M58a) terk itmek kitābda hiç bir şeyden illā mecmū' ını beyān itdük
- 125 ya' nî levh-i maḥfūza ki kitābullahdur ve daḥı ol ḥacerdeki vechüñ yidi kitābetidür (N34a) pes ol qoyun kim qurban eyler hemān yidi kitābet üzere maḥlūğdur ki iki göz iki qulağ iki burun bir ağız idi sūrāğdur bu yidi kitābeti 'ānaşıra zarb itseñ yigirmi sekiz olur İsmā' ilūñ ḥilkat-i 'avaşıdır (H56a) ki tavāf eyleyiciler qurban eylerler andan sonra şol başı ki baş maqāmına geldi ki baş
- 130 ḥaṭṭ-ı istivā yiridür ve daḥı maḥall-i kısmet ḥaṭṭ-ı istivādur baş kitābetin tırāş eylemek ve nākış kıлмаğ bir kaç faydadan ötüridür ba' dezāñ ol tavāfi ḥacerü'l-esvedden ibtidā eyleye ki yidi kez tavāf-ı hac ve yidi kez tavāf-ı 'umre ve yidi kez tavāf-ı kudūm (M58b) ve yidi kez tavāf-ı vedā' eyleye ba' dezān baş tırāş itmenüñ faydası budur ki maqām-ı a' zam-ı ḥaṭṭ-ı ilāhī ki ḥaṭṭ-ı istivādur ol re'isedür ve
- 135 daḥı ferzendān-ı ādemüñ ziyeti ve ḥürinüñ ve ğilmānuñ ziyeti başuñ ḥaṭṭ-ı istivāsıdır ve daḥı bu yidi ḥuṭuṭuñ ziyeti ol baş ḥaṭṭındandır ki رایت ربی فی صورة امرد فقط ādemüñ baş maqāmında baş kitābetin nākış kıla ve daḥı ol yirde ki maqām-ı re'is-i ādemdür kendüyi qurban eylemek gerekdi (A86a) kendü yirine qoyun qurban eyler kendüyi ḥalāş eyler (H56b) şöyle kim İbrāhīm a.s. ḥātem-i
- 140 enbiyānuñ dedesidür İsmā' ilī qurban eylemek istedi (N34b) anuñ yirine qoyun qurbān eyledi ya' nî kendüyi re'is makāmında şöyle zelil ü ḥör eyledi ve ba' dezān yidi kez tavāf eyleye ve 'avratları daḥı saçlarını qaşr eyleyeler tā ma' lūm ola kim

120. evüñ : - A

121. sünnet vâcib : vâcib N

122-124. ya' nî Haq ta' ālā eydür yiryüzünde bir şeyden illā mecmū' ını beyān itdük : -A,H,N

125. yidi : - H, N /

126. ol : - N / kim : ki N

127. sūrāğdur : - A / yidi kitābeti : yidiyi H, N

129. eyleyiciler : eyleyicek H

131. eylemek ve nākış kıлмаğ : eyleye ve nākış kıla H, N; eylemek M / ötüridür : ötüri H, N / ol tavāfi : evvel H

132-133. ve yidi kez tavāf-ı 'umre ve yidi kez tavāf-ı kudūm : - A

133. baş : - N

134. ḥaṭṭ-ı istivādur . istivādur A, N / re'isedür : re'isdür A, H

135. ḥürinüñ : rüḥuñ H / ğilmānuñ ziyeti : ğilmānuñ A

135-136. başuñ ḥaṭṭ-ı istivāsıdır ve daḥı bu yidi ḥuṭuṭuñ ziyeti ol baş ḥaṭṭındandır ki : başuñ ḥaṭṭ-ı istivāsıdır ve daḥı ḥaṭṭuñ ziyeti ol baş ḥaṭṭındandır A ; evvel baş ḥilkatindendir ki H

138. maqām-ı re'is-i ādemdür : maqām-ı re'isdür A, H ,M / kendüyi : kendüzini A

139. şöyle kim : şöyle ki A ; ki N

139-140. ḥātem-i enbiyānuñ : ḥātemü'l- enbiyānuñ N

140-141. İsmā' ilī qurban eylemek istedi anuñ yirine qoyun qurbān eyledi ya' nî kendüyi : -M

141. qurbān : - A / kendüyi : kendi A

141-142. re'is makāmında şöyle zelil ü ḥör eyledi ve ba' dezān yidi kez tavāf eyleye ve 'avratları daḥı saçlarını qaşr eyleyeler tā ma' lūm ola kim :-M

142. saçlarını : saçın A / qaşr : nākış A

- bu maḳām ādemün vechī maḳāmıdır ve bu ḫacerü'l-esvedi kim tavāf eylerler ¹⁵ له عينان يبصر بهما ولسان ينطق بها ve 'ahd-nāme ki 'alāmet-i heft saṭr-ı vech-i
- 145 ādemdür çünki maḳam-ı re'is ve cebhe-i ādemdür hüccāc ki ādemün ferzendeleridür be-cihet-i ta' zīm ve ḫüsn ü cemāl-i ādem ve ḫavvā ki ¹⁶ بالوا لدين محلقين رعوسكم baş kitābetini nāḳış eyledi bir daḫı baş yülütmeḳdeki ¹⁷ ta ma' lūm ola kim baş ḫaṭṭınun miḳdārı ḳulaḡa degindür iki 'arız ḫaṭṭı (H57a) ki baş ḫaṭṭından degildür ol ḫaṭṭ ayrıdır ki ḫavvā ḫilḳatinde söylendi ve
- 150 yazıldı ba' dezān ḫacı iḫrām giydüğinden sonra şayd ḫarām oldı şol cihetden kim bir kimsenün ḫilḳatine müteveccih oldı ki cemī' -i ḫayvānāt aḡa teşbīh olmuştur ḫaṭṭ-ı istivā cihetinden ¹⁸ ولا طائر يطير بجناحيه الا امم امثالكم pes bir nesne ki bir vechle aḡa nisbeti ola ḫaṭṭ-ı istivādan (N35a) pes aḡa ḳaşd itmeye mādām ki iḫrāmda ola andan sonra ḫacc-ı temettu' ve ḫacc-ı ifrādgāh ola ki ḫacdan ötüri yidi (A86b)
- 155 tavāf eyleye yidi saṭr-ı vech-i ādem 'adedice ki çehār muje dū ebr ve müy-ı ser ve ḫac 'umreye daḫı andan ḳaşd eyleye anuḡün ki ol yidi saṭr ki ḫaṭṭ-ı istivā ile sekiz olur bu yidi ol sekizden ayru degildür ammā gerekdür (M59a) ki ol niyyete ḳaşd eyleye ve gāh ola ki ḫacc-ı (H57b) Ḳur'an eyleye şöyle ki gelmiştür ol taḳsīm-i vech-i ādem ve ḫavvādur çünki insān ¹⁹ من كل فج عميق hükmiyle gelmiştür
- 160 şüret-i beşeriyete irāḳ maḳāmıdan ve irāḳ vaṭandan tā ḫacc-ı zāhiri yirine getüre tā bilesin ki iy 'āşık-ı zāhirā ḫacı-yı şürī niçe yol meşāḳḳatlerin ve beriyye seferlerin kim çekerler ıssı ve şouḳ meşāḳḳatlerin çekerler tā ḫacc-ı zāhire irişeler iy ṭalib-i esrār-ı ilāhī ve ḫaḳāyık-ı nā-mütenāhī hiç bilür misin ki ferzandān-ı ādem zāhirān ve bāṭınān niçe ḳaṭ-ı 'alāik ü 'avāik itmek gerekdür ki tā bu tavāfuḡ ve
- 165 ḫaccuḡ ḫaḳīḳatine irişe ve daḫı bu ḫaḳāyıḳuḡ ma' nāsını bile ba' dezān ḫacı eyide ki ²⁰ اللهم ليبيك (M59b) ليبيك vechini ḫaḡe-i Ḥaḳḳa teveccüh eyleyüp bu kelimenün cevābıdır ki ezelde mecmū' -ı maḫlūḳatı bu ḫāneye da' vet eyledi

142. vechī : - H

142-145. bu maḳām ādemün vechī maḳāmıdır ve bu ḫacerü'l-esvedi kim tavāf eylerler

له عينان يبصر بهما ولسان ينطق بها ve 'ahd-nāme ki 'alāmet-i heft saṭr-ı vech-i ādemdür :-M

145. çünki : -M ; çünkim N

145-147. maḳam-ı re'is ve cebhe-i ādemdür hüccāc ki ādemün ferzendeleridür be-cihet-i ta' zīm ve ḫüsn ü cemāl-i ādem ve ḫavvā ki ¹⁶ بالوا لدين محلقين رعوسكم baş kitābetini nāḳış eyledi bir daḫı :-M

147. baş : - N, M yülütmeḳdeki : -M ; tırāş itmeḳdeki H

147-155. محلقين رعوسكم ومقصرين tā ma' lūm ola kim baş ḫaṭṭınun tavāf eyleye yidi saṭr-ı vech-i ādem 'adedice ki çehār muje dū ebr ve müy-ı ser ve :-M

155. çehār : çār H / müy-ı ser : müy A

156. saṭr ki : saṭrı N

158. ol : - H, N

159. hükmiyle : - A, H ; hükmi M

160. getüre . getire A

161. niçe :-M

162. kim : - H

161-156. ıssı ve şouḳ meşāḳḳatlerin çekerler : - H, N

165. bile : bula A, M

- (N35b) ve 'ahd (H58a) bağladı ki ²⁰ آدم ان لا تعبدوا الشيطان ki şeytān hāne-i Hāḫḫı tavāf itmedi ve secde itmedi anuḫçün me'lün oldı hācı لبيك اللهم لبيك Allah 170 انuḫçün eydür ki ²¹ صراط مستقيم Allah ta'ālā da'vet ider dārü's-selām diledüğini şıraḫ-ı müstaḫīm ehli ider ki hılḫat-i vech-i ādemdür şöyle ki beyān (A87a) olmuşdur ki ²² يا نبي ومن دخله كان امنا²² ya'nī bunun ma'nası ve şol kimse ki aḫa dāhıl olsa emīn olur ol eve girmek sırların ve hıketlerini bilmekdür egerçe cennete dārü's-selām dimişdür velikin fi'l-hāḫīka 175 dārü's-selām ādemdür (M60a) anuḫçün ki selām ismullahdan bir ismdür dār demek ev dimekdür pes dārü's-selām Allah evi demek olur ki ḫalbi'l-mü'min beytullahdur mü'minden murād ādemdür ki ²³ علم آدم الاسماء كلها²³ bir kişi ḫaccuḫ ve ḫavvāfuḫ ve şalātuḫ (H58b) sırrına irişmeyince dārü's-selāma dāhıl olmaz ve sırrına irişmez pes ḫāḫīkatde dārü's-selām ādem ola ki anda ḫatle ve seyfe ruḫşat 180 yoḫdur iy fezendān-ı ādem şöyle ki ādem vechinüḫ hılḫatı bilinmese ve levḫ-i maḫfūz ve 'arş u kürsi ve sidretü'l-müntehā bilinmeye Ka'be ki ādemüḫ mişālīdür eger içine daḫı girerse (N36a) andan ba'iddür وهو عليهم عمى اولئك ينادون²⁴ anlar ki a'mālardur anlar mekān-ı ba'idden nidā ḫılurlar (M60b) eger bir kişi sū'al eylese eyitse ki ḫazret-i aḫadiyyet şöyle ḫükm 185 eylemişdür ki iḫrām süzenle dikilmiş olmaya sebep ne idi ki böyle ḫükm olındı dise cevāb oldur ki çünki Hāḫ ta'ālā kelāmını Ādem ve ḫavvā vechinde ḫudret ḫalemiyle yazmışdur ayru ayru yazılmışdur ki dest-i ḫayyāt-ı ḫudret anı süzenle dikmiş degildür bil ki dest-i ḫudret yazmışdur ba'ezān ol kelām ki zūhūra gelür ādemden ve ḫavvādan (H59a) bir bir zūhūra (A87b) gelür mü'tākıb وجاء ربك 190 ²⁵ تامه الهی فضليه لا هوتيه فرديه والملك صفا صفا²⁵ müfrīdātudur ki ḫāḫīkat-i vüçüd-ı ādemiyyedür ol terkībden mücerreddür pes ol kimse ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i mücerrede ḫālib ola bir ḫon giye ki dest-i (M61a) ḫayyāt-ı beşer

168. 'ahd : 'ahd-nāme N / ان لا M

169. secde itmedi anuḫçün me'lün oldı hācı لبيك اللهم لبيك : - H / اللهم : - N, M

170-171. Allah ta'ālā da'vet ider dārü's-selām diledüğini şıraḫ-ı müstaḫīm ehli ider :-A,H,N

171-172. hılḫat-i vech-i ādemdür : vech-i ādemdür H

172-173. ya'nī bunun ma'nası ve şol kimse ki aḫa dāhıl olsa emīn olur : - A, N, M

173-174. ve hıketlerini : - A

175. dārü's-selām ādemdür : ādemdür A / ismullahdan : ism-i ilāhīden H

178. dāhıl olmaz : - A

179. ḫāḫīkatde : -M/ ādem : ol A, H, M

180-181. ve levḫ-i maḫfūz ve 'arş u kürsi ve sidretü'l-müntehā bilinmeye : - H

181. ādemüḫ : anuḫ A

182. daḫı girerse : girse N / عمى : - A

183. ya'nī anlar ki a'mālardur anlar mekān-ı ba'idden nidā ḫılurlar : -A,H,N

184. eylese : itse H / eyitse : - H, N

185. süzenle : süzinle H / ne idi ki : ne oldı ki A / böyle ḫükm olındı : ḫükm böyle oldı A / olındı : oldı H

187. dest-i ḫayyāt-ı ḫudret : dest-i ḫayyāt A, H, M

188. bil ki : - N / ki : -A

191-192. ve otuz iki : - H

- anı dikmiş olmaya anuñ gibi ihram giye eger bir kiři sū'al itse ki iki ihram giydükden hikmet-i ilāhī nedür dise cevāb eyit ki birisi yigirmi sekiz kelime-i
- 195 Muḥamediyye muḳabilindedür ve birisi otuz iki kelime-i ādemiyye muḳabilindedür bu yigirmi sekiz ve otuz iki kelime ādemün ve ğilmānuñ ve hürilerün ḳaddidür pes hürilerün ḳadd ü ḳāmeti yigirmi sekiz (N36b) ve otuz iki kelimeye taḳsīm olmaḳdan lāzım gelür ki libāsları daḫı taḳsīm ola ba' dezān muṣallī namāzda setr-i 'avret ide illā vechini iki elini ve iki ayağını aчуḳ duta ki
- 200 yigirmi sekiz ve otuz iki kelimenün i' lāmı vāḳi' olmuřdur eger bir kiři (H59b) sū'al eylese ki ḫilḳat-i vech-i ādem ve ḫavvā ki otuz iki kelime 'adedinceđür hikmeti ne idi ki (M61a) tekrār tekrār vāḳi' oldı cevāb oldur ki tā ma' lūm ola ki mütevehhim tevehhüm itmese şeytan ḳabilinden olur ki bu yigirmi sekiz ve otuz iki kelimenün 'ilmi ittifaḳ düşmiřdür diyü tevehhüm itmeyeler bir cevāb daḫı
- 205 oldur ki otuz iki saṭr-ı ḫāk ve otuz iki saṭr-ı āb ve otuz iki saṭr-ı bād ve otuz iki saṭr-ı āteř olduğı ma' lūm ola kim bunlar ḫuṭūṭı ilāhīdür ba' dezān ādemün dişlerini daḫı yigirmi sekiz ve otuz iki ḫalḳ itdi (A88a) her biri mürekkebdür dört 'anāřırdan ḫāk u āb u bād u āteř pes otuz iki ḫāk oldı otuz iki āb oldı otuz iki bād oldı otuz iki āteř oldı ba' dezān bu otuz iki diři otuz iki maḫalde yigirmi sekiz diř
- 210 yigirmi sekiz maḫalde yigirmi sekiz vāḳi' olmuşdur maḫalleri daḫı mürekkebdür çehār 'anāřırdan (H60a) (M62a) ḫāk u āb u bād u āteř hemān incilāyındur (N37a) maḫallinde daḫı 'anāřırlaruñ her birisi zārb eyleseñ otuz iki ḫaṭṭ-ı ilāhīdür otuz iki kelime-i ilāhī muḳabilinde vaḳtā ki dişler dehān-ı ādemde yigirmi sekiz olsa on dört aşağıda on dört yuḳarıda her tarağı yidişer her yidiyi 'anāřıra zārb itseñ
- 215 yigirmi sekiz olur Muḫammedün kelimesi muḳabilinde vaḳtā ki dişler

199. giydükden hikmet-i ilāhī : giyindüğine sebep A giydüğine hikmet-i ilāhī M / nedür dise : ne dise N ; ne ola dise H, M / eyit ki : budur ki N

195. muḳabilindedür : muḳabilinde H

196-197. bu yigirmi sekiz ve otuz iki kelime ādemün ve ğilmānuñ ve hürilerün ḳaddidür pes hürilerün ḳadd ü ḳāmeti : - H

199. iki elini : iki ellerini H / ve iki ayağını : ayağlarını A

200. i' lāmı : i' lāmını H / bir kişi : sā'il A

201. ādem ve : -M / kelime : - A

203. olur ki : - H, N

205-206. otuz iki saṭr-ı ḫāk ve otuz iki saṭr-ı āb ve otuz iki saṭr-ı bād ve otuz iki saṭr-ı āteř olduğı ma' lūm ola : saṭr-ı ḫāk ve saṭr-ı āb ve saṭr-ı bād ve saṭr-ı āteř bi'l-cümle otuz iki kelime olduğı ma' lūm ola A

206. olduğı : olduğıdur M

207. daḫı : - H, N /dört : çehār H, N, M

208. ḫāk u āb u bād u āteř : - A

208-209. otuz iki ḫāk oldı otuz iki āb oldı otuz iki bād oldı otuz iki āteř oldı : otuz iki ḫāk oldı otuz iki āteř oldı otuz iki āb oldı : A

209-210. otuz iki dişi otuz iki maḫalde yigirmi sekiz diş yigirmi sekiz maḫalde vāḳi' oldı : otuz iki dişi otuz iki maḫal ile otuz iki olur yigirmi sekiz diş yigirmi sekiz maḫal ile yigirmi sekiz vāḳi' oldı : N

212. zārb eyleseñ otuz iki ḫaṭṭ-ı ilāhīdür : otuz iki ḫaṭṭ-ı ilāhī olur H, N, M

213. dehān-ı ādemde : ādem vücūdında A

214. aşağıda on dört yuḳarıda : aşağa on dört yuḳaru H, N , M

215. muḳabilinde : muḳābelesinde N

- âdem ve havvâ vücūdında otuz iki olsa on altı yukarı on altı aşağı her tarafı sekiz ve her sekizi ‘anâsıra zarb itsej otuz iki olur kelime-i âdem muķâbilinde bu sırları ve bu hesabları dīv ü şeytânlar bilmedi âdeme secde itmediler ve fehm dağı itmezler zîrâ ki âdemüñ hilķati sırrına irişmemişlerdür ve kendü hilķatlerin bilmemişlerdür²⁶ *عمر ما شهدتهم خلق السموات والارض ولا خلق انفسهم* eger bir kiři hilķat-i âdeme yol ilete (H60b) ve âdemüñ haıı-ı istivasını oķıya elbette ol kiři cennete vara âdem şüretinde ve âdem (M62b) ķaddinde ola ve dağı řol kiři ki âdem haıııyla cennete gire tevĥid-i vaĥdâniyyeti vech-i âdemde ma‘lûm eyleye ve şifât-ı ilâhî ile muttasıf ola mebde' ü mi‘âda yol ilete ve eger bu vechüñ ‘ilmini ve kitâbetini oķımasa şöyle ki mâruñ ve ĥayvânüñ ‘ilmi vardur ve haıı-ı istivası vardur (A88b) bu haıı-ı istivâ ki ĥayvânâtda vardur levĥ-i maĥfûzdan (N37b) bir nişândur çünkü bilmedi ol şüretde muķayyed olsa gerekdür ķalsa gerekdür ol ki şüret-i âdemdür levĥ-i maĥfûzdan kendüdeki ‘ilmi bilmese ²⁷ *بلهم أضل* olsa gerekdür řol cihetle olur ki ĥuııı-ı ilâhî ki âdemden mîrâş degmedi ve nuııı-ı ilâhî ki âdemden mîrâş degmedi ve haııını ve nuııını bilmedi ve dağı haııını oķımaıķda kör (M63a) oldı pes kendü vücudını bilmedi vaııta ki kendü vücudını bilmese Ĥaıııı bilmez vaııta ki Ĥaıııı bilmez (H61a) kör olur *فمن كان في هذه اعمى فهو في الآخرة اعمى و اضل سبيلا*²⁸

216. âdem ve havvâ vücūdında : vücūd-ı âdemde A ; âdem dehânında H / on altı yukarı on altı aşağı : on altı aşağıda A

217-218. bu sırları ve bu hesabları : bu sırrı A

218 . dīv ü şeytânlar bilmedi : dıvler ve şeytânlar M / dağı : - H, N, M

219. âdemüñ :- M

219-220. ve kendü hilķatlerin bilmemişlerdür : - A, N, M

220-221. hilķat-i âdeme : âdeme M

221-222. elbette ol kişi cennete vara âdem şüretinde ve âdem :- M

222. ola : - A

226. ĥayvânâtda : ĥayvânda A, N

227. olsa gerekdür : olsa gerekdür ķalsa gerekdür H / olsa : ķalsa H

228-229. olsa gerekdür : olsa gerek N, M ; ola gerek H

229-230. ve nuııı-ı ilâhî ki âdemden mîrâş degmedi : - H, N

233. *واضل سبيلا* :- A

-
- ¹ İbn Mâce, Sünen, K.Menâsik, 27; ed-Dârimî, Sünen, K.Menâsik, 26; Ahmed b. Hanbel, II/336.
² 3/Âl-i İmrân: 6.
³ et-Tirmizî, Sahîh, K.Hacc, 49.
⁴ 7/A'râf: 172.
⁵ 4/Nisâ: 126.
⁶ 52/Tûr: 2.
⁷ 2/Bakara: 31.
⁸ 2/Bakara: 198.
⁹ 13/Ra'd: 39.
¹⁰ 18/Kehf: 91.
¹¹ 4/Nisâ: 1.
¹² Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/244,251,315.
¹³ 37/Sâffât: 107.
¹⁴ 6/En'âm: 38.
¹⁵ İbn Mâce, Sünen, K.Menâsik, 27; ed-Dârimî, Sünen, K.Menâsik, 26; Ahmed b. Hanbel, II/336.
¹⁶ 6/En'âm: 151.
¹⁷ 48/Feth: 27.
¹⁸ 6/En'âm: 38.
¹⁹ 22/Hac: 27.
²⁰ 36/Yâsîn: 60.
²¹ 10/Yûnus: 25.
²² Âl-i İmrân: 97.
²³ 2/Bakara : 31.
²⁴ 41/Fussilet: 44.
²⁵ 89/Fecr: 22.
²⁶ 18/Kehf: 51.
²⁷ 7/A'râf: 179.
²⁸ 17/İsrâ: 72.

- 1 El-Bābü'l-‘āşir fî ḥaḳīḳati'r-raḥmet ve'l-taḳvā
 بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 ان رحمتی وسعت کل شیء فسا كتبها للذین یتقون ویؤتون الزکوت والذین هم بایاتنا یؤقنون¹ الذین
 5 raḥmet didi ya' nī Ḥaḳ ta' ālā eydür benüm raḥmetüm mecmū'-ı eşyāya ṭoldı tiz
 ola ki ol raḥmeti yazam şol kimselere taḳvā eylediler daḳı zekāt virdiler daḳı
 bizüm āyātımuza yaḳınla inandılar (M63b) imdi ol inananlar şol kimselerdür ki
 resüle etbā' itdiler imdi ol resüli ben-i ümmī mektüb bileler Tivrātta ve İncilde
 10 Ḥaḳ ta' ālā Tivrātta Mūsā peygambere eyitdi ki yā Mūsā benüm raḥmetüm
 mecmū'-ı eşyāya irişmişdür ki benüm raḥmetüm kelāmumdur ki dükeli eşyāya
 ismiyyet cihetinden irişmişdür (N38a) ve hem ḥilḳat cihetinden kim kün
 emrinden maḥlūḳdur ki kāf ile nün iki ḥarfdür ki cemī'-i eşyā ḥaṭṭı-ı istivā
 15 evrāḳ u eşcār u ḥayvānāt ḥaṭṭı-ı istivā üzerine maḥlūḳdur ve cemī'-i eşyā maḫzar-ı
 kelime ve kelāmdur ki املعوا ممر⁴ (M64a) ان رحمتی وسعت کل شیء ya' nī benüm
 kelāmum ki benüm raḥmetümdür mecmū'-ı eşyāya irişmişdür⁵ فسا كتبها للذین یتقون
 ya' nī tiz ola ki ol dükeli eşyāya irişsin raḥmet ki kelime ve kelāmdur yazam şol
 kimseler için ki muttaḳī oldılar ya' nī muttaḳī şunlardur ki ḥurūf-ı muḳaṭṭa' anuḡ
 20 sırrına vāḳıf oldılar ki ḥurūf-ı muḳaṭṭa' at anlara ḥādī oldı ki elif lām mīmdür āyet
 6 ذلك الكتاب لاریب فيه هدی للمتقین⁶ ya' nī elif lām mīm bir kitābetdür ki şekk ü şübhe
 yoḳdur ki muttaḳiler ḥādīdür dimek olur ve daḳı raḥmeti şol kimselere yazam ki

5. raḥmet didi : raḥmet dimişdür M

5-8. ya' nī Ḥaḳ ta' ālā eydür benüm raḥmetüm mektüb bileler Tivrātta ve İncilde : -A,H,N

11. benüm raḥmetüm mecmū'-ı eşyāya irişmişdür ki : - A

11-12. dükeli eşyāya ismiyyet cihetinden irişmişdür : dükeli eşyāya irişmişdür ismiyyet
 cihetinden N

12. kim : ki A, N, M

14. olduḡı : - N

16. املعوا ممر : - H, M

16-17. ya' nī benüm kelāmum ki benüm raḥmetümdür mecmū eşyāya irişmişdür فسا كتبها للذین یتقون :
 - A

18. ki kelime ve kelāmdur : ki kelāmdur H, N

19. kimseler için ki : kimseye ki A / ya' nī : - H, N

20. elif lām mīmdür āyet : - H, N, M

21-22. ya' nī elif lām mīm bir kitābetdür ki şekk ü şübhe yoḳdur ki muttaḳiler ḥādīdür dimek olur :
 - A

22. olur : - H / kimselere : kimseye H

- الذين يتبعون الرسول النبي الامتى الذين
 25 imdi resūli Tevrātda bulan şāhib-i kemāl ve şāhib-i te'vīldür (M64b) 'azze fażlah (N38b) geldi buldı ne vechle bulduđı ħayme-i mī'ād beyānında ma'lūm u beyān oldı ve dađı Ĥaqq ta'ālā eydür Tevrātda iy Mūsā bir reşul gelse gerek anı ki ümmü'l-kitābdan ve ümmü'l-ķurādan ħaber vire ve hem ümmü'l-ķurādan zāhir ola anuđ dīninde tābi'ler ola bu raĥmeti ki dükeli eşyāya irişmişdür anuđ
 30 etbā'ına yazam ya'nī ol raĥmeti anlara virem ve dađı⁸ ان رحمتى وسعت كل شئ⁸ الحمد لله الذى هدانا لهذا وما كنا لنهتدى لولا ان هدانا الله⁹

23. mütāba'at eylerler : mütāba'at eyleyeler M

24. şol : - N

25. şāhib-i kemāl ve şāhib-i te'vīldür 'azze fażlah : Ĥaqqā şāhib-i kemāldür ki A

26. beyānında : meselesinde A / oldı : eyledi H

27. Tevrātda : -M / ey Mūsā : - H

28. ümmü'l-ķurādan : ümmü'l-Ķur'āndan H

31. zāhir eyleyem didi : bildirem ve's-selām A / didi : - H / ان الحمد لله الذى هدانا لهذا وما كنا لنهتدى لولا ان

ان هدانا الله : - A

¹ 7/A'râf: 156.

² 7/A'râf: 157.

³ 7/A'râf: 52.

⁴ 7/A'râf: 156.

⁵ 7/A'râf: 156.

⁶ 2/Bakara: 1-2.

⁷ 7/A'râf: 156.

⁸ 7/A'râf: 156.

⁹ 7/A'râf: 43.

- fazl-ı ma' hūd vaqtā ki gelse anı taşdıķ iden şālih ü müttakī ola tekzīb ü i' rāz iden şālih u müttakī olmaya ¹² فلما اتاهم من فضله بخلوا به وتولوا و هم معرضون
- 30 ھاķıķat bil ki (A90b) ھاķ ta' ālā esmā ' ilmin Ādeme (M66b) ta' līm itmişdür bi'l- vāsıta melek ki ¹³ اسماء كلها و علم آدم الا اسماء كلها
- ani (H64a) جاعل في الارض خليفة ¹⁵ و علم آدم الاسماء كلها ¹⁴ انبؤنى باسماء
- 35 külliye ki otuz iki kelime-i ādemdür mīrāş buldı ya' nī kendüde otuz iki kelimenüñ i' lāmını müşāhede itdi ol ādem oğlı oldı atasından mīrāş yidi ki zemīn-i baķiyye (N40a) vüçüd-ı ādemdür anuñ ھاķķı ola vaqtā ki bu esmā-i küllinüñ i' lāmını kendü vüçüdında müşāhede itmedi ol keenne atası dīninde ve atası ķānūnında olmadı pes kāfir ola kāfir ođul müselmān atadan mīrāş yimez ve cemī' -i
- 40 peygamberler (M67a) mezhebinde bi'l' akis pes سرالجبال نزل اهل الجنة كذالك ya' nī ھاķ ta' ālā ehl-i cennete nāzil olur ki ehl-i yemīndür ve dağı Tevrātda ھاķ ta' ālā eyitmişdür ki نريد ان يخلق الانسان بشكلنا وصورتنا ولباسنا (H64b) وحياتنا ليكون سلطانا لطيور الهوى وحيثان البحر وكل ذى روح ودابة من الازل الى ابدى فى العلويات والسفليات
- 45 idevüz ki kendü şeklimüz üzerene ve kendü şüretimüz üzerene tā ki sulţān ola havāda uçan ķuşlara ve deñizdeki balıķlara ve dağı her nesne ki canlıdur ve dābbedür ezelden ebede ' ulviyyātda ve sufliyātda (A91a) her ne kim varsa cemī' ne sulţān ola ba' dezān Ādemi ھاķķ itdüm dağı Ādeme (M67b) otuz iki

28. fazl-ı ma' hūd : ma' hūd M 7 vaqtā ki : - A / ola : olur H

28-29. ola tekzīb ü i' rāz iden şālih ü müttakī olmaya : -H ; oldı itmeyen olmadı A

30. ھاķ ta' ālā esmā ' ilmin : esmā ' ilmini ھاķķ te' ālā A / ta' līm itmişdür bi'l- vāsıta melek : bi'l- vāsıta melek ta' līm itmişdür A

31-32. hiç melek vāsıtası yoķdur ba' dezān aşl-ı kelām otuz iki kelimedür ādeme geldi ādem : - A

33. و علم آدم الا اسماء كلها : - A /ki otuz iki kelime-i ilāhīdür mīrāş : aşl-ı kelāmuñ otuz iki kelime-i ilāhīdür mīrāş A

34. her ķişi ki : her kim ki H ; her kimse ki M

34-35. esmā-yı külliye ki : - A /

35. kelime-i ādemdür : kelimedür M/buldı : bildi H / otuz iki kelimenüñ : - A

36. oldı : olur A

38. kendü vüçüdında : kendüde A / atası ķānūnında : ķānūnında A, H

39. oğul : oğlı H, M / müselmān : -M

40. bi'l' akis : olmaz A / كذالك سر : - A, M

41. ھاķ ta' ālā : - H

44. dilerüz : dileriz H / bir : - H, N

45. idevüz : ideriz H / kendü şeklimüz üzerene ve kendü şüretimüz üzerene : kendü şeklimüz şüretimüz üzerene : H, N

47. her ne kim varsa : - H, N , M

48. Ādeme . - A, H

- kelimeyi ta'lim itdim dir imdi iy t̄alib ve iy 'āşık-ı h̄azret-i 'ale'l-yaq̄in bil ki
 50 zem̄in baq̄iyye-i Ādemd̄ür melā'ike h̄aqq̄ı degild̄ür ve daḡı Ādemüñ k̄āfir
 oġlanlarınuñ h̄aqq̄ı degild̄ür insüñ ve cinüñ h̄aqq̄ı degild̄ür zem̄in ādem h̄aqq̄ıdır
 (N40b) ve Ādemüñ oġlanları h̄aqq̄ıdır ve Ādemden baq̄iyyed̄ür (H65a) beden-i
 Ādemüñ cüz'üdüñ¹⁸ ان الارض يرثها عبادى الصالحون¹⁸ h̄ükmiyle anuñ mirāşı şol oġula
 dege ki atası d̄ininde ve atası k̄ānūnında ola ve atası ḡilq̄atinde ola ve atası
 55 milletinde ola ve daḡı atasınuñ 'ilmi ki esmādur¹⁹ وعلم آدم الا اسماء كلها¹⁹ aḡa
 irişmiş ola pes lā-cerm²⁰ من عبادنا من كان تقيا²⁰ ونورث²¹ هداللمتقين²¹ الم ذلك الكتاب لاريب فيه
 ola

49. dir : - N / ve iy 'āşık-ı h̄azret-i 'ale'l-yaq̄in : 'āşık-ı 'ale'l-yaq̄in N ; 'āşık-ı h̄azret-i 'ale'l-yaq̄in H

50. baq̄iyye-yi ādemd̄ür : baq̄iyyetullahdur N ; baq̄iyye-i vucud-ı ḡalifetullahdur H ; / h̄aqq̄ı : ḡalkı
 H / ādemüñ : - N

52. ve ādemüñ oġlanları h̄aqq̄ıdır : - H, N, M

53-54. oġula dege : oġulda gör M

54. ve atası k̄ānūnında : - A / ve atası ḡilq̄atinde ola : - A, H, M

54-55. ve atası milletinde ola : - N

55. atasınuñ : vechüñ A ; ādemüñ M

57. ola : -M; budur A ; oldı H

-
- ¹ 21/Enbiyâ: 105.
² 7/A'râf: 128.
³ 15/Hicr: 23.
⁴ 19/Meryem: 40.
⁵ 19/Meryem: 63.
⁶ 3/Âl-i İmrân: 133.
⁷ 2/Bakara: 1-2.
⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/244,251,315.
⁹ 8/Enfâl: 34.
¹⁰ 21/Enbiyâ: 109.
¹¹ 9/Tevbe: 34.
¹² 9/Tevbe: 76.
¹³ 2/Bakara: 31.
¹⁴ 2/Bakara: 31.
¹⁵ 2/Bakara: 31.
¹⁶ 2/Bakara: 31.
¹⁷ Kutsal Kitap, Yaratılış, 26-27-28, 2.
¹⁸ 21/Enbiyâ: 109.
¹⁹ 2/Bakara: 31.
²⁰ 19/Meryem: 63.
²¹ 2/Bakara: 1-2.

- 1 el-Bābü's-sānī 'aşer fī keyfiyyeti elestü bi-rabbiküm kälü belā
بسم الله الرحمن الرحيم
(M68a) واذا خذ ربك من بنى آدم من ظهورهم و ذريتهم و اشهدهم على انفسهم الست بربكم قالوا بلى¹
iy talib-i esrār-ı ilāhī ve haqāyıq-ı nā-mütenāhī vaqtā ki anlar nefsleri üzerene
5 hāzır olmasalar ki ashedem علی انفسهم dür anlar بربكم الست dinlemez ve anlar dağı بلى
ve dimezler (H65b) çün benī ādemüñ zürriyeti zāhirden zuhūra geldi
ba' dezān nefsleri hilkatleri üzerene hāzır oldı ya' nī yigirmi sekiz kelimenüñ ve
otuz iki kelimenüñ i' lāmını nefsleri üzerinde müşāhede (A91b) itdiler ol vaqtā
10 اشرفت الارض ile vaqt-ı istivā ile otuz iki satrdur haqq-ı istivā ile otuz iki satr olur otuz iki satr zuhūr eyler otuz iki
(N41a) بنور ربها² ol yidi satr sekiz satr olur otuz iki satr zuhūr eyler otuz iki
(M68b) kelime i' zasında ki nuṭṭā-ı ādemdür³ çünkü tālib ü 'āşık
otuz iki kelime-i ilāhīnün sırrına irişdi ve ol otuz iki kelimeyi kendü vücūdında
müşāhede eyledi ol vaqt tālib mecmū'-ı eşyāda bir zātdan ğayrı nesne görmez
15 خلق الله تعالى آدم و علم آدم الاسماء كلها³ çünkü otuz iki ve yigirmi sekiz kelime 'ilmi vech-i ādem oldı
pes vech-i ādem ol otuz iki ve yigirmi sekiz kelime muḳābilinde oldı ba' dezān ol
vech-i ādem Ka' be hākinden zuhūra geldi ya' nī ādem vechinüñ suṭūri 'adedince
yigirmi sekiz ṭavāf buyurdu pes Muḫammed vechi ve Ādem vechi andan zuhūr itdi
20 pes Ādem ve Muḫammed vechini ta' zīm itmekçün aña beytullah (M69a) didiler
lākin fī'l-ḫaḳīkat beytullah Ādemdür ve vech-i ādemdür anuñçün mescūd-ı
واذ قلنا للملكة اسجدوا لادم فسجدوا الا ابليس انى و استكبر و كان من الكافرين⁵
imdi bil ki ol beytullahı ṭavāf itmek farzla sünnet oldı yigirmi sekiz ṭavāfdur zīrā
ki yidi kez ṭavāf-ı hac ve yidi (A92a) kez ṭavāf-ı 'umre bu on dört ṭavāf farzdur
25 (H66b) ve yidi kez ṭavāf-ı kudüm ve yidi kez ṭavāf-ı vedā' sünnetdür (N41b) on
dört olur imdi bildüñ ki yigirmi sekiz ṭavāf itmek ādem vechinüñ suṭūri 'adedince

4. üzerene : üzere N

6. ve بربكم : - A, N, M / beni . - A, H / zahrndan . zahrından H

6. nefsleri hilkatleri : nefsi hilkat A ; nefsleri hilkat H / oldı : oldılar N / kelimenüñ : - N

6-7. ve otuz iki kelimenüñ : - H

7. nefsleri . nefsi A / itdiler : itdi A

10. haqq-ı istivā ile : haqq-ı istivā ile otuz iki olur H

12. آدم . - N

13. kelimeyi : - A

16. الرحمن . - N

17. kelime : - A

18. ya' nī : - A / suṭūri . satrı H

19. ve ādem vechi . - N / zuhūr itdi : zuhūr geldi ve andan zuhūr itdi H / Muḫammed . - N

21. lākin : - H

22. انى و استكبر و كان من الكافرين . - H, N / bil ki : bilüñ A, H

23. sünnet oldı yigirmi sekiz ṭavāfdur : sünneti yigirmi sekiz oldı A, H ; sünnet yigirmi sekizdür
M

24. kezkez : - A, H

25. yidi kez ṭavāf-ı kudüm ve :- M

25-26. on dört olur . - A, H, M

26. suṭūri : satrı N

- 30 imiş pes Ka'benüñ sırrı ve haqıqati ve hikmeti nedür bildüñ ve ta'zım itdüñ eger bu tavâfları ki idersin ve hacere'l-esvedî kim öpersin Âdem ve Muhammed vechi mu'kâbilinde bilmesen ol evüñ ta'zım hikmetine irişmiş olmazsın bil ki ta'zım (M69b) itmemiş olursın ve dağı ol vech-i âdem ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelimenüñ 'ilmidür anuñ 'adedince vechini ol eve teveccüh idüp on yidi rek'at
- 35 şalât-ı hâzar ve on bir rek'at şalât-ı sefer ki yigirmi sekiz rek'at olur kılmak gerekdür ve gâhî haṭṭ-ı istivâ üzerine on yidi rek'at şalât-ı hâzar ve on biş rek'at şalât-ı cum'a ki otuz iki rek'at olur kılmak gerekdür ki maḳâm-ı vech-i âdemdür ki Şeyṭân Âdeme secde itmedi mel'ün oldı (H67a) imdi Ka'beyi tavâf eylemek ma'lûm olındı ki ne içündür maşrıkdan ve mağrıbdan vâcibdür benî âdeme ki
- 40 vech-i âdemüñ maḳâmına teveccüh ideler ve ol ev şeref bula ki anuñ vechi ol vechdendür ve nuṭḳı dağı ol Âdem nuṭḳındandır ve dağı pederden arz şol (M70a) vaḳt mîrâş bulur ki müteveccih-i peder ola ve hem muvaḥḥid ola ve eger müteveccih-i peder olmasa ve ziyâret-i peder itmese zemîn ki baḳıyye-i vücûd-ı âdemdür mîrâş yimez ki (N42a) انما المشركون نجس فلا يقربوا المسجد
- 45 şerî' atında oldılar cemî'-i yiryüzi resûlullahuñ ümmetlerine mescid ü kıble oldı anuñçün kim zemînüñ aşıldır ki maḳâm-ı vech-i âdemdür şöyle ki vech-i âdem zâhrdan ve sîneden cüdâ olmaz pes girü ḳalan a'zâlar vechüñ (H67b) taḥtındadır pes cemî'-i rûy-ı zemîn dağı Ka'benüñ taḥtındadır pes bu ma'nâyla ümmü'l-ḳurâdur her yirde ki mescid olsa elbetde ümmü'l-ḳurâyâ (M70b) müteveccih olmaḳ gerekdür pes vech-i âdeme teveccüh itmiş ola anuñ namâzı dürüst ola eger
- 50 ümmü'l-ḳurâyâ teveccüh itmese namâzı dürüst olmaya

30. imiş : idi H / haqıqati : - A, N / sırrı ve haqıqati ve hikmeti nedür bildüñ: sırrı ve hikmeti bilüñ : M / ve ta'zım itdüñ : - A

31. kim : ki A, N

34. eve . ḥâneye H, N, M

34-35. on yidi rek'at şalât-ı hâzar ve on bir rek'at şalât-ı sefer ki yigirmi sekiz rek'at olur kılmak gerekdür ve gâhî : - A

36. haṭṭ-ı istivâ üzerine . - A, H

37. gerekdür ki : gerek ki M

39. olındı ki ne içündür : oldı ki niçündür A, H, M

40. vech-i âdemüñ maḳâmına teveccüh ideler : vech-i âdemüñ maḳâmına müteveccih ola H, M ; vech-i âdeme müteveccih ola N

41. dağı : - A / âdem nuṭḳındandır : nuṭḳındandır A / ve dağı : - H

42. vaḳt : âdem N / muvaḥḥid : müteveccih H

43. ziyâret-i peder itmese : ziyâret itmese H

46. mescid ü kıble oldı : mescid oldı A, / mescid ü kıble ve ka'be oldı H, mescid oldı ve kıble Ka'be oldı M

47-48. maḳâm-ı vech-i âdemdür şöyle ki vech-i âdem zâhrdan ve sîneden cüdâ olmaz : maḳâm-ı vech-i âdem sîneden cüdâ olmaz H, N, A

48. girü ḳalan : sâir N

49. pes cemî'-i rûy-ı zemîn dağı Ka'benüñ taḥtındadır : - M

50. olsa : ola H / elbetde : - N

51. gerekdür : gerek H, N / teveccüh : müteveccih N / itmese : itmeye N

52. olmaya : olmaz M

- ان الارض يرثها عبادى الصالحون⁸ ان الارض لله يورثها من يشاء من عباده والعاقبة للمتقين⁷
 ان نحن نورث الارض ومن عليها⁹ ولقد كتبنا فى الزبور من بعد الذكر ان الارض يرثها عبادى
 55 her kişi ki her kişi ki الصالحون¹² ان فى هذا البلاغا لقوم عابدين¹¹ وما ارسلناك الا رحمة للعالمين¹⁰
 vechini maḳām-ı vech-i ādeme teveccüh eylemese ve daḥı on yidi kelime-i
 muḥkemāt ‘adedince be-ḥüküm taḡlīb ve on bir kelime-i müteşābihāt ‘adedince be-
 ḥüküm ḡayr-ı taḡlīb perestiş-i (N42b) Ḥaḳ eylemese ve daḥı ol esmā-yı külliye ki
 (H68a) otuz iki kelime-i ilāhīdür ki¹³ وعلم آدم الاسماء كلها¹³ ‘adedince (M71a) ki vech-
 60 i ādemün ḥuṭūṭıdur¹⁴ اثر السجود¹⁴ فى وجوههم من اثر السجود¹⁴ ‘alāmeti ki otuz iki
 kelimedür vechinde zāhir olmasa ol kimsenün yüzi kelime-i ilāhīnün ‘ilmiyle
 münevver olmaz bil ki muzlim u tārīk ḳalır¹⁵ قطعاً من الليل مظلماً¹⁵ (A93a)
 وجوههم قطعاً من الليل مظلماً¹⁵ وجوه وتسود وجوه¹⁶
 65 ve daḥı kendü vechinde oḳumasa¹⁷ انظر وجوها فنردها على ادبارها¹⁷ ya‘nī anuḡ
 yüzi ḳafasına döner ki ḳafasında yigirmi sekiz kelimenün ‘ilmi zāhir degildür çün
 yüzinde mektüb u mestür olan ḥuṭūṭı bilmedi pes yüzi ḳafası gibi oldı şöyle ki
 ḥaḳret-i risālet a.s. ḥaber virmişdür Deccāldan ki a‘ver ola ve yüzi yek-pāre ola
 ve daḥı mektüb ola beyne’l-‘ayniyyeh¹⁸ من نبى الا (M71b) قد انزل امت
 (H68b) كف ر (H68b) من نبى الا (M71b) قد انزل امت
 70 الا عور لكذاب الا انه عور وان ربكم ليس باعور مكتوب بين عينيه كاف فى ري وقال عم ان الله لانحفى
 meşābihde gelmişdür¹⁸ ان الله ليس باعور وان (N43a) المسيح الدجال اعور عين اليمين¹⁸
 ya‘nī a‘ver ola didügi bir gözlü ola dimek olur ya‘nī dünyā gözi ola āḥiret gözi
 olmaya dimek olur ve daḥı yüzi yek-pāre olduḡı ya‘nī yüzini yigirmi sekiz ve otuz
 iki kelimeye taḳsīm idemeye pes kendünün cehline nisbet yek-pāre ola ve daḥı
 75 bulmadı şöyle ki on dört ḥurūf-ı muḳaṭṭa‘a muḳābilinde on dört saṭr-ı vech-i
 ādemi oḳımadı pes küfr kelimesi anlaruḡ vechinde muḳaṭṭa‘a ile yazıldı dimek
 olur ez-rüy-ı (H69a) te’vīl ve daḥı (A93b) ḥaḳret-i (M72a) risālet a.s. buyurmuşdur
 ki²⁰ لا يدخل المدينة رعب المسيح الدجال لها يومئذ سبعة ابواب على كل باب ملكان²⁰
 ya‘nī mesīḥ-i deccāl Medīneye giremez ol gün ol Medīnenün yidi ḳapusu ola her
 ḳapusunda iki

56. ḡayr-ı taḡlīb perestiş-i (N42b) Ḥaḳ eylemese ve daḥı ol esmā-yı külliye ki : taḡlīb perestiş
 eylemese ve daḥı ol külliye ki H

60. sücūdun : sücüdün A

60-61. otuz iki kelimedür : otuz ikidür A, H, M

62. - M

63. kitābet-i ilāhīyi : kitāb-ı ilāhīyi H

65-64. çün yüzinde mektüb u mestür olan : çünki yüzinde mektüb olan A

66. ḳafası gibi oldı şöyle ki : ḳafasına döne ya‘nī ḳafası gibi ola A

67. ḥaber virmişdür : buyurmuşdur N / ve yüzi yek-pāre ola : H

70. - A

71. dimek olur ya‘nī :- A, H, N

72. dimek olur : - N

73. kendünün cehline : kendü vechine H / عين بين A

75. ḥurūf-ı muḳaṭṭa‘a . ḥurūf-ı muḳaṭṭa‘a anuḡ H / muḳābilinde : N

77. ḥaḳre-i risālet a.s. buyurmuşdur ki : resūl a.s. buyurır ki A ; ḥaḳre-i risālet a.s. eydür ki N

78-79. ya‘nī mesīḥ-i deccāl Medīneye giremez ol Medīnenün yidi ḳapusu ola her ḳapusunda iki
 melek ola : - A

79. ol gün : -A,H,N

- 80 melek ola ya[‘]nī Medīne didügi resulullahuñ mübârek vücūdudur ki انا مدينة العلم و²¹ dimiştir yidi çapu hazret-i risâletüñ mübârek vech-i kitâbetidür ki yidi satırdur iki kulağ iki göz iki burun ve bir ağız her bir sūrâh dört tabâ[‘]iden mürekkebdür yigirmi sekiz olur yidi çapudur ki على كل باب ملكان (N43b) on dört satır-ı vech-i âdemdür ki on dört hurûf-ı muğatta[‘]ât muğâbilindedür ki طه ما انزلنا
- 85 on dört satır kısmet eyle yidi çapuya her çapusunda iki melek olur ve melek (M72b) beşer şüretine gelmek budur mesih küşende-i (H69b) deccâl olduğı oldur ki kelimetullah ve rûhullahdur ki Hağ te[‘]âlâ mesih didi ve dağı mesih hağğında²³ وحيها في الدنيا والخرة²³ didi ya[‘]nī وحيها dimek rû-şinâs dimek olur ya[‘]nī Meryemün vech-i hilkatine yol buldı dimek olur ve dağı kıyâmet güninde
- 90 cemî[‘]-i ehl-i bihiştün yüzlerinde bu yidi hağğ yazılıdır ki اهل الجنة جرد مرد بيضاء²⁴ ya[‘]nī bu yedi hağğ yazıldığı bilindügidür ve dağı kıyâmetde cemî[‘]-i insânı mâderi ismiyle kağırlar ki²⁵ يوم ندعوا كل اناس يمامهم²⁵ ümmidür ya[‘]nī dimek olur ki her kişi Hağğına bu yidi hağğla yol bula ki huğğ-ı ümmiyedür ki ehl-i cennet yüzlerinde mektübdur hüsn ü cemâl ve ziynet ü kemâl
- 95 için ehl-i cennetün yüzlerinde yazıldı ki (M73a) ‘an ‘Alî kerremallah قال رسول الله (H70a) عم ان في الجنة سوق ما فيها شراء ولا بيع (N44a) الاصور²⁶ ya[‘]nī resulullah a.s. eydür uçmağda bir bazar vardur kim anda bey[‘] ü şırâ yoğdur illâ şüretler vardur erden ve ‘avratdan görklü güzel şüretlerdür vağta ki bir kişi ol
- 100 şürete iştiâ itse ol şürete girer anda hüsn ü cemâl şatılır didügi bu

80. resulullahuñ : hazret-i risâletüñ H, M

81. mübârek : -A,H,N

82. tabâ[‘]iden : ‘anâşırdan A

84. vech-i âdemdür : vech-i âdem H, N

85. çapusunda : çapuda H

86. mesih : -M

86-87. deccâl olduğı oldur ki : deccâldur ya[‘]nī A

87. ve rûhullahdur ki : - H

89. dimek olur : - A

90. ehl-i bihiştün : ehl-i cennetün M

91-93. ya[‘]nī bu yedi hağğ yazıldığı bilindügidür ve dağı kıyâmetde cemî[‘]-i insânı mâderi ismiyle kağırlar ki يوم ندعوا كل اناس يمامهم²⁵ ümmidür ya[‘]nī dimek olur ki her kişi Hağğına bu yedi hağğla yol bula ki huğğ-ı ümmiyedür ki ehl-i cennet yüzlerinde mektübdur : dimekdür ki huğğ-ı ümmiye yididür ki cemî[‘]-i ehl-i bihiştün yüzinde meşürdür A / Hağğına bu yidi hağğla yol bula : Hağğa yol buldı hağğla buldı H

95-96. ‘an ‘Alî kerremallah vechehu : -A,H,N

96. فيها بيع ولا شراء : فيها شراء ولا بيع A, H

97. نقل من المصابيح : - H, N, M / ya[‘]nī resulullah : ki hazret-i risâlet H, N, M / eydür : buyurur H, N, M / kim : ki A, N

98-100. kim anda bey[‘] ü şırâ yoğdur illâ şüretler vardur erden ve ‘avratdan görklü güzel şüretlerdür vağta ki bir kişi ol şürete iştiâ itse ol şürete girer : - H, N, M

‘ilm-i ledüniyyeh-i ilāhīyyedür pes ādem-i zād ki benī ādem şūretine ‘āşık olur
 haķikāte bir şūrete āşık olur kim ol şūret huṭūṭ-ı ilāhīnūḡ mazharıdır ve
 mir’ātidur anuṅçün ‘āşık nām u nengi ve ḡayātı yemegi ve içmegi terk eyler ol
 huṭūṭ-ı ilāhīnūḡ ve ḡüsn-i ilāhīnūḡ ‘āşıkı olmuşdur fi’l-ḡaķika ol yigirmi sekiz ve
 105 otuz iki kelimenūḡ a‘lametine ‘āşık olmuşdur ki ol sıfāt-ı ḡadīm ḡazret-i mülk-i
 lem-yezel ü lā-yezeldür ki ²⁷ من عشقه وكتمه وعف مات فهو شهيد ya‘nī her kimse ki
 ‘āşık olsa ve ‘aşkıḡı gizlese ve hem perhizkār (H70b) olsa andan şonra ol ‘aşık
 içinde ölse şehid olur imdi ‘āşıklardan ḡalem-i (M73b) tekellūf perhiz mürtefi‘
 olduḡı anuṅçündür kim şol şartla kim hevā-i noḡşānī ortada olmaya ve’s-selām

110

102. haķikāte bir şūrete āşık olur : -A,H,N

102-103. ol şūret huṭūṭ-ı ilāhīnūḡ mazharıdır ve mir’ātidur anuṅçün ‘āşık nām u nengi ve ḡayātı
 yemegi ve içmegi terk eyler : -M

103. mir’ātidur : mir’ātı olmuşdur N

104. huṭūṭ-ı ilāhīnūḡ ve ḡüsn-i ilāhīnūḡ ‘āşıkı olmuşdur fi’l-ḡaķika : -A ; huṭūṭ-ı ilāhīnūḡ ‘āşıkı olur
 fi’l-ḡaķika H

/ ‘āşıkı olmuşdur : ‘āşık olur M

105. a‘lametine : i‘lāmına M

107-108. ya‘nī her kimse ki ‘āşık olsa ve ‘aşkıḡı gizlese ve hem perhizkār (H70b) olsa andan
 şonra ol ‘aşık içinde olsa şehid olur imdi : - A / andan şonra ol : ve N

108. tekellūf : teklif M

-
- ¹ 7/A`râf: 172.
² 39/Zümer: 69.
³ 2/Bakara: 31.
⁴ el-Buhârî, K. İsti`zân, 1;el-Aclûnî, Keşfu`l-Hafâ , I/379 Müslîm, K. Birr, 115; İbn Hanbel, II/244, 251, 315, 323, 434.
⁵ 2/Bakara: 34.
⁶ 9/Tevbe: 128.
⁷ 7/A`râf: 128.
⁸ 21/Enbiyâ: 105.
⁹ 19/Meryem: 40.
¹⁰ 21/Enbiyâ: 107.
¹¹ 21/Enbiyâ: 106.
¹² 9/Tevbe: 28.
¹³ 2/Bakara: 31.
¹⁴ 48/Fetih: 29.
¹⁵ 10/Yûnus: 27.
¹⁶ 3/Âl-i İmrân: 106.
¹⁷ 4/Nisâ: 47.
¹⁸ el-Buhârî, Sahîh, K.Edeb,77, K.Fiten,26, K.Tevhid, 17; Müslîm, Sahîh, K.Fiten;90; Ebu Davud, Sünen, K. Melâhim, 14; K. Sünen,26.
¹⁹ el-Buhârî, Sahîh, K.Edeb,77, K.Fiten,26, K.Tevhid, 17; Müslîm, Sahîh, K.Fiten;90; Ebu Davud, Sünen, K. Melâhim, 14; K. Sünen,26.
²⁰ el-Buhârî, Sahîh, III/ 28, IX/75; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V/43.
²¹ el-Aclûnî, Keşfu`l-Hafâ, I/203-205.
²² 20/Tâhâ: 1-2.
²³ 3/Âl-i İmrân:45.
²⁴ Benzer bir rivayet için bkz. el-Aclûnî, Keşfu`l-Hafâ, I/261.
²⁵ 17/İsrâ:71.
²⁶ Müslîm, Sahîh, K.Cenne,13; et-Tirmizî, Sahîh, K.Cenne,15; ed-Dârimî, Sünen, K.Rikâk,116; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I/156,III/284.
²⁷ el-Aclûnî, Keşfu`l-Hafâ, II/263-264.

- 1 el-Bābü's-şālīs 'aşere fi keyfiyyeti ümmeten vusṭā
بسم الله الرحمن الرحيم
ya' nī Ḥaḡ ta' ālā eydür ümmet-i Muḡammedi sırrı ümmet-i vasaṭ eyledüñ dir tā ki şehīd ola
(A94b) امة وسطا لتكونوا شهدا على الناس ويكون الرسول عليكم شهيدا¹
- 5 sırr-ı nās üzerene ve daḡı resül sizüñ üzereñüze şehīd ola dir iy ṭālib-i esrār-ı ilāhī
ve ḡaḡāyık-ı nā-mütenāhī bil ki Ḥaḡ ta' ālā ümmet-i Muḡammede (N44b) ümmet-i
vasaṭ didi ve vasaṭ iki ma' nāya gelür biri ḡıyār ma' nāsına gelür ki وسط الشيء ya' nī
vasaṭ didi ve vasaṭ iki ma' nāya gelür biri ḡıyār ma' nāsına gelür ki vasaṭ-ı arz-ı Ka' bedür ki maḡām-ı vech-i
ādemdür ümmet-i Muḡammed vasaṭ olduḡı oldur ki ol evüñ sırrına iriṣdiler ki
- 10 vücūd-ı ādemüñ (M74a) vech-i ḡılḡati vasaṭda vāḡi' (H71a) olmuṣdur ve daḡı
cemī'-i mevcūdātuñ ḡaṭṭ-ı istivāsı sırrına bu ümmet iriṣdi ṣöyle ki Ḥalīlullah
saçını iki pāre eyledi ve Muḡammed a.s. daḡı iki pāre eyledi dedem İbrāhīm
peyḡamber a.s. sünnetidür didi ol iki pāre eyledüḡinüñ sırrını bu ümmet-i vasaṭ
bildi pes vasaṭ oldı ve daḡı cemī'-i ḡayvānātuñ ḡaṭṭ-ı istivāsı sırrına bu ümmet
- 15 iriṣdi ve daḡı cemī'-i dānalaruñ ḡılḡati ki ḡaṭṭ-ı istivā üzerene maḡlūḡdur ki ان الله
فالق الحب والنوى² sırrına bu ümmet iriṣmiṣdür pes ümmet-i vasaṭ ola ṣöyle ki
cemī'-i eṣyānuñ ḡılḡati kündendür kāf ile nūn izāsında maḡlūḡdur ṣöyle ki baş
kitābeti ḡaṭṭ-ı istivā üzerinde iki pāre oldı kāf ile nūn izāsında iki ebrü daḡı kāf
ile nūn izāsında iki kirpik yuḡarı iki kirpik aṣaḡa her bir kāf ile nūn izāsında
- 20 (M74b) iki daḡı burun kitābeti kāfla nūn izāsında (H71b)(N45a) iki 'ārız daḡı
kāfla nūn izāsında iki daḡı ṣāribdür kāf ile nūn izāsında ve iki daḡı aṣaḡa ṭuṭaḡda
ḡaṭṭ-ı istivā üzerine ki aḡa 'Arab 'anfete (A95a) dirler ol daḡı iki pāre olur kāf ile

3-5. ya' nī Ḥaḡ ta' ālā eydür ümmet-i Muḡammedi sırrı ümmet-i vasaṭ eyledüñ dir tā ki şehīd ola
sırr-ı nās üzerene ve daḡı resül sizüñ üzereñüze şehīd ola dir : -A,H,N

6-7. ümmet-i vasaṭ : ümmet-i vasaṭan A

7. ve vasaṭ : ve daḡı vasaṭ A /biri ḡıyār ma' nāsına gelür : - N

9. vasaṭ : - A

10. vücūd-ı ādemüñ vech-i ḡılḡati vasaṭda : ḡavvā vücūd-ı ādemde A / vech-i ḡılḡati vasaṭda vāḡi'
olmuṣdur : vechi ḡılḡatinde vasaṭ vāḡi' olmuṣdur M

11. cemī'-i mevcūdātuñ : mevcūdātuñ M

12-13. dedem İbrāhīm peyḡamber a.s. : dedem İbrāhīm A, M ; dedem H

13. eyledüḡinüñ : olduḡınuñ N, M

13-14. ol iki pāre eyledüḡinüñ sırrını bu ümmet-i vasaṭ bildi pes vasaṭ oldı : - A / ümmet-i vasaṭ
bildi pes vasaṭ oldı: ümmet buldı M

15. ve daḡı : H / cemī'-i dānalaruñ : mecmū'-ı dānalaruñ M

16. sırrına bu ümmet : bu ümmet A ; sırrına H

17. maḡlūḡdur ṣöyle ki baş kitābeti iki pāre oldı kāf ile nūn izāsında : - A

18. ḡaṭṭ-ı istivā üzerinde : -A, H, N

18-19. iki ebrü daḡı kāf ile nūn izāsında : - H ; ve iki daḡı ebrūlar kāf ile nūn izāsındadır A , M

18-17. iki kirpik yuḡarı iki kirpik aṣaḡa her bir kāf ile nūn izāsında . - A ; iki kirpik aṣaḡa her biri
kāf ile nūn izāsında H

20. iki daḡı burun kitābeti kāfla nūn izāsında : -M /

20-21. iki 'ārız daḡı kāfla nūn izāsında :- H

21. iki daḡı ṣāribdür kāf ile nūn izāsında : - A

22. 'Arab : - H, M/ ḡaṭṭ-ı istivā üzerine ki aḡa 'Arab 'anfete dirler : altında 'anfete dirler ḡaṭṭ-ı
istivā üzerinde ola A

- 50 ⁹ ولقد جنناهم (N46a) بكتاب فصلناه على علم هدى و رحمة لقوم يؤمنون⁹ pes Qur'an rahmetdür Haq ta'älâ Mūsâ peygambere eyitdi benüm (M76a) rahmetüm cemî'-i eşyâya irişmişdür ismiyyet cihetinden ve hem hilkat cihetinden ki kelime-i künden ki maḥlûḳdur her şey kâf ile nûn izâsında maḥlûḳ olmışdur ve hem mecmû'-ı eşyâ Haqḳuḳ kelime ve kelâminuḳ maḫharı olmışdur ki ان رحمتى وسعت كل شئ¹⁰ 55 ya' nî benüm kelâmum ki benüm rahmetümdür külli eşyâya irişmişdür¹⁰ 11 فسا كتبها للذين يتقون¹¹ ol kimselere yazam ki taḫvâ (H73a) eyleyeler ve daḫı resûl-i benî ümmiye mütâb'at eyleyeler ve daḫı Haq ta'älâ eydür yâ Mūsâ bir resûl gelse gerek ümmü'l-kitâbdan ve hem ümmü'l-ḳurâdan ḫaber vire ve hem ümmü'l-ḳurâdan ḳopa aḫa tâbi'ler 60 olalar anuḳ dîninde bu rahmeti ki dükeli eşyâya irişmişdür anuḳ tâbi'lerine yazam ya' nî anlara virem ol rahmeti ve daḫı anları ان رحمتى وسعت كل شئ¹² 62-63. الذى يجدونه مكتوباً (M76b) عندهم فى التوراة بسم الله الرحمن الرحيم¹³ وكذلك جعلناكم امةً وسطاً لتكونوا شهداء على الناس ويكون الرسول عليكم شهيداً وما جعلنا 65 tebliḡ-i risâlet itdiler şol cihetle ki ümmetleri cemî'-i eşyânuḳ ḫaṭṭ-ı istivâsına irişeler deyü ve eflâküḳ ve seyyârâtuḳ ve burûcuḳ ve âdem vech-i hilkatiniḳ ve ḫavvâ vech-i hilkatiniḳ ḫaṭṭ-ı (H73b) istivâsına irişeler diyü hiç ümmet ḫaṭṭ-ı istivâ sırrına irişmedi illâ Muḫammed ümmeti irişdi şöyle ki şâḫib-i te'vil 'azze faḫlah ve cellet kelimetehu buyurmuşdur beyt كشت شيطان 70 هيج امة در جهان اين سر نيافت/ كشت شيطان pes ḫaḳîḳatle enbiyâü's-sebîl ḫaṭṭ-ı istivâ sırrına irişenlerdür ve daḫı Âdem ve Ḫavvâ vechiniḳ ḫaṭṭ-ı istivâsına 'aşîḳlardur 'aşîḳ olalar anuḳçün 71 ümmet-i vasat didügi vasat (M77a) bunlara ma'lüm oldı ümmet-i vasat âyetinden şonra Ka'beyi zikr itdi ki Ka'be vasat-ı arzda vaḳi' olmuşdur ve daḫı ümmü'l-ḳurâdur ki vech-i âdemüḳ ve vech-i ḫavvânuḳ istivâsı andan maḥlûḳdur ve 75 ḫacerü'l-esved bu ma'nâyadur ki ḫac bâbında geḫdi ve yazıldı ve's-selâm

50-63. :- A

52. ismiyyet cihetinden : - H, M

56. فسا كتبها للذين يتقون. ya' nî tiz ola ki yazam ol rahmeti ki : - H

59. ve hem ümmü'l-ḳurâdan ḫaber vire : -M

60. anuḳ dîninde : - N

62-63. وكذلك جعلناكم. - H

64. enbiyâ : - A

66. irişeler deyü : irişdi H ; irişelerdi A / seyyârâtuḳ . seyyârenüḳ N

67. ḫaṭṭ-ı istivâsına : - N / irişeler diyü : irişdi H ; irişelerdi A

67-68. ḫaṭṭ-ı istivâ sırrına : - A

68-69. şöyle ki şâḫib-i te'vil 'azze faḫlah ve cellet kelimetehu buyurmuşdur : -A, H, N

70. pes ḫaḳîḳatle : - H

70-71. ḫaṭṭ-ı istivâ sırrına irişenlerdür ve daḫı Âdem ve Ḫavvâ vechiniḳ ḫaṭṭ-ı istivâsına : - A

71. ve ḫavvâ : - N, M / 'aşîḳlardur : 'aşîḳ olalar A

75. ve yazıldı : - A, N

-
- ¹ 2/Bakara: 143.
² 6/En'âm: 95.
³ 21/Enbiyâ: 30.
⁴ 36/Yâsin: 36.
⁵ 36/Yâsin: 82.
⁶ 67/Mülk: 3.
⁷ 2/Bakara: 143.
⁸ 7/A'râf: 156-157.
⁹ 7/A'râf: 52.
¹⁰ 7/A'râf: 156.
¹¹ 7/A'râf: 156.
¹² 7/A'râf: 156.
¹³ 7/A'râf: 157.
¹⁴ 2/Bakara: 143.

- 1 el-Bābü'r-rābi' aşer fi ḥaḳīḳat-i şalātü'l-vuştā
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
ياؑنی ڤاؑظوا علی الصلواة والصلواة الوسطی¹
muḥāfazāt idüñ daḫı orta namāzıñuzı muḥāfazāt idüñ dir şalāt-ı vuştāda (N47a)
- 5 müfessir'in iḥtilāf (H74a) itdiler ba'zısı (A96a) şalāt-ı 'asrdur didiler ve ba'zısı şalāt-ı zuhrdur didiler ve ba'zısı şalāt-ı fecrdür didiler 'alā-ḥazā her biri deliller daḫı getürdiler şalāt-ı vuştādan murād-ı Allah nedür bilmediler eger murād-ı Allah nedür bilelerdi hiç iḥtilāf vaḳi' olmazdı zırā ki iḥtilāf Ḥaḳḳuñ (M77b) ḳatında olmaz iḥtilāf ḡayrī ḳatındadır ḳavle ta'ālā² لو كان من غير عند الله لوجدوا فيه اختلافاً كثيراً²
- 10 pes kelāmullahı kendü re'yleri ile tefsir itmiş oldılar hemān ḫiḳāyet-i fildür ki bir şehir var imiş ol şehriñ mecmū'-ı ḳavmi a'mālar imiş ba' dezān sem'le işidürler imiş ki fil dirler bir nesne vardur her biri arzū itmişler ki fili göreler nāḡāh bir kārḡān gelüp bu körler şehirde ḳonmuş bu gelen kārḡānda bu körler fil olduğın ma'lūm itmişler (H74b) ārzū itdiler ki fili göreler gözleri görmez iken fili görmek
- 15 istediler ba' de bu gözsüzler cemā'tnuñ uluları eytdiler ki biz sizden 'aḳıllıyuz ve sizden 'ālimüz biz varalum fili görelüm size ḫaber getürelüm didiler imdi bu gözsüzler cemā'tnuñ uluları (M78a) vardılar fili gördiler birisi elin uzatdı eli filüñ ḫortumına ḫoḳındı (N47b) fi'l-hāl elin çekdi vardı ḳavmine ḫaber virdi eyitdi ki fil didükleri çomaḳ olur imiş didi hem delil daḫı getürdi ḳavmini inandurdi biri

3-4. ya'ni Ḥaḳ ta'ālā eydür namāzlarıñuz üzere muḥāfazāt idüñ daḫı orta namāzıñuzı muḥāfazāt idüñ dir : - A, H, N

4. şalāt-ı vuştāda :- A, H, M

5. şalāt-ı 'asrdur didiler ve ba'zısı : - A

6. ba'zısı şalāt-ı fecrdür didiler : - A

7. şalāt-ı vuştādan : - A

7-8. eger murād-ı Allah nedür : -A; eger murād nedür : N ; eger H

8-9. nedür bilelerdi hiç iḥtilāf vaḳi' olmazdı zırā ki iḥtilāf Ḥaḳḳuñ ḳatında olmaz iḥtilāf ḡayrī ḳatındadır ḳavle ta'ālā² لو كان من غير عند الله لوجدوا فيه اختلافاً كثيراً² : - A

9. عند غير الله : غير عند الله N

10. itmiş oldılar . itmişler N

11. ol şehriñ mecmū'-ı ḳavmi a'mālar imiş : bu şehriñ ḳavmi mecmū'ı gözsüzlermiş A : bu şehriñ ḳavmi cümle a'mālar imiş H

11-12.. sem'le işidürler imiş ki fil dirler bir nesne vardur : bu a'mālar işitmişler ki fil geldi A / dirler : didikleri H

12. her biri arzū itmişler ki : arzūlarlar imiş ki N ; imdi arzūlar imiş ki H ; arzū ḳılurlar imiş ki M /

13. kārḡān gelüp bu körler: kārḡān gelmiş bu gözsüzler H ; kārḡān gelmiş bu gözsüzler M

12-14. nāḡāh bir kārḡān gelüp bu körler şehirde ḳonmuş bu gelen kārḡānda bu körler fil olduğın ma'lūm itmişler : - A / kārḡānda bu körler fil olduğın ma'lūm itmişler : kārḡānda fil varmış

ba' dezān bu gözsüzler iştimiler ki fil geldi H , M

15. uluları : ulucaları A

16. fili görelim : - N ; görelim A / ḫaber getürelüm didiler : ḫaber virelüm didiler A ; ḫaber getürelüm N

17. uluları : ulucaları A, M / birisi : biri A

18. ḫoḳındı : doḳındı H, N

- 20 dağı elin uzatdı eli filün kulağına tokındı ol dağı fi'l-ḥāl elin çekdi varup kavmine haber virdi ki fil didükleri kalğan olur imiş didi hem delil dağı getürdi ve kavmini inandurdu biri dağı elin uzatdı filün arkasına tokındı (A96b) fi'l-ḥāl elin çekdi ol dağı kavmine haber virdi (H75a) eyitdi ki fil didükleri taht olur imiş didi hem delil dağı getürdi kavmini inandurdu biri dağı elin uzatdı eli filin ayağına tokındı ol
- 25 dağı fi'l-ḥāl elin çekdi vardı kavmine haber virdi eyitdi fil didükleri direk olur imiş didi ve hem delil dağı getürdi kavmini inandurdu imdi (M78b) ol ki fili çomağ taşavvur itdi anuñ delili budur ki kendü emşali gözsüzlere eydür işidürsüz ki iki leşker birbirine muḥāşamet itseler fili öñlerine dutarlarmış fil kendüyi ḥaşm leşkerine urur imiş ḥaşm leşkerini şavmış pes bu delil ile fil çomağ ola didi ba' de
- 30 ol ki eli filün kulağına tokındı fili kalğan taşavvūr itdi ve kavmine haber virdi anuñ delili budur ki kaçan ki iki leşker birbirine muḥābil olsa fili öñlerine dutarlar imiş pes bu delil (H75b) ile fil kalğan ola didi ba' de ol ki filün arkasına tokındı fili taht deyü taşavvur itdi (N48a) anuñ delili budur ki işidürsüz ki filün arkasına on beş kişi oturur imiş ve fil hiç zaḥmet çekmez imiş bu delil ile fil taht ola didi
- 35 ba' de ol ki eli filün ayağına tokındı direk taşavvūr itdi anuñ delili budur ki işidürsüz ki file bunca batman yük ururlar imiş hiç zaḥmet çekmez imiş pes direk başına ne kadar ki yük ursalar hiç zaḥmet çekmez pes fil direk ola didi hem bu deliller ile her biri kavmini inandurdu imdi ey tālib-i 'āşık her ne kadar ki delil (M79a) ile ikāmet itseler filün ma' rifetinden ba' id olurlar

20. tokındı : doğındı N, M / varup : - H ; vardı N, M

21. kalğan : kalğan N / getürdi : eyitdi M / ve kavmini : - A

22. tokındı : doğındı M / fi'l-ḥāl elin çekdi : - H, M

22-24. biri dağı elin uzatdı filün arkasına tokındı fi'l-ḥāl elin çekdi ol dağı kavmine haber virdi eyitdi ki fil didükleri taht olur imiş didi hem delil dağı getürdi kavmini inandurdu : - N / tokındı : doğındı N

26. ve hem : - A ; ol dağı N / dağı : - N

26-27. fili çomağ taşavvur itdi : fil çomağdur didi A

27. gözsüzlere : a' mālara A / kendi emşali gözsüzlere eydür : - N

28. dutarlarmış : tutarlar M

29. ḥaşm leşkerini şavmış : -A, H, N / didi : - N

30. eli filün kulağına tokındı : - A ; tokındı : doğındı N, M / fili kalğan taşavvūr itdi : fil kalğandur deyü i' tibār itdi N ; fil kalğan deyü ' itikād itdi H, M / ve kavmine haber : - N

32. kalğan : kalğan N / didi : - N

32-34. ba' de ol ki filün arkasına tokındı fili taht deyü taşavvur itdi anuñ delili budur ki işidürsüz ki filün arkasına on beş kişi oturur imiş ve fil hiç zaḥmet çekmez imiş bu delil ile fil taht ola didi : - A , M / ve fil hiç zaḥmet çekmez imiş bu delil ile fil taht ola didi : pes fil taht ola didi H / tokındı fili taht deyü taşavvur itdi : doğındı fil taht olur imiş didi N

35. eli : - A / filün ayağına : ayağına M / tokındı : doğındı N, M / direk taşavvūr itdi : direk imiş didi H ; direkür didi N ; direk olurmış didi M

36. file bunca batman yük ururlar : file bunca yük tümenler ururlar N

37. ursalar : ururlar ise N, M ; ururlar H / didi : - A, H

38. deliller ile : delille A / her biri : -A,H,N / her : - N

- 40 ³ وهو عليهم اعمى اولئك ينادون من مكان بعيد³ ba' dezān bu gözsüzler şehrinde meşelâ birisinin gözini Haḡ ta'ālā açdı fili gördi ki (H76a) hiç bu muḡallidler ve bu gözsüzler vaşf itdügi gibi degildür ba' dezān gözi açılıp fili gören bu gözli kişi kalan gözsüzlere filün mâhiyetinden ve haḡikatinden ḡaber virse eyitse ki Haḡ ta'ālā baḡa 'ināyet itdi benüm gözümü açdı ben fili gördüm
- 45 dise elbetde bu maḡlūkāt iki fırḡa olur bir fırḡa ehl-i taşdıḡ olur gözlüye ittibā' ider ve bir fırḡa ehl-i tekzīb (N48b) olur gözsüze ittibā' ider gözli taşavvur idüp mādām ki bu gözsüzler tābi' ve metbū'-ı şaḡrāda ola ferruḡ olalar ki gözliye ittibā' itdük diyeler vaḡtā ki mehālike uğrasalar yāḡūd bir (M79b) uçurumdan uçsalar ol vaḡt bilürler ki metbū' ları a' mā imiş ba' dezān mükezzib olan gözsüzler
- 50 muşaddıḡ olanları ḡelāletle ḡaml iderler kāfirdürler ve mülḡiddürler cehliyyetden imdi iy ḡālib-i 'āşıḡ-ı esrār-ı ilāhī şalāt-ı vusḡadan murād-ı Allah şalāt-ı cum' adur te'kīd şalāt-ı (H76b) cum' adadur ki ⁴ olup cum' adan ḡayrı günde her gün on yidi rek' at namāz kılinur cum' a gün on biş rek' at namāz kılinur otuz iki rek' at olur vech-i ādem müşāhede olunur pes cum' a
- 55 قال عم جاءني جبرائله وفي كفيه مرأت بيضاء فقال يا محمد هذه لجمعة يعرضها بعرضها⁵ عليك ربك ليكونوا لك عيداً ولامتك من بعدك وهو سيد الايام عند نحن ندعوه يوم القيمة يوم المزيد⁵ ya' nī ḡazret-i risālet a.s. eydür baḡa Cebrā'il geldi elinde aḡ ayna vardı baḡa yā Muḡammed bu gözgü cum' adur didi Haḡ ta'ālā bunu saḡa (M80a) farz eyledi daḡı senün ḡümmetlerne senden şonra farz eyledi biz kıyāmet güninde buḡa yevmü'l-
- 60 mezīd dirüz didi bu ḡadış meşābīḡde gelmişdür (N49a) vaḡtā ki ādem vechinün ve ḡavvā vechinün ḡaḡḡ-ı istivāsından geḡseḡ otuz iki ḡaḡḡ zāhir olur otuz iki

40. عليهم: عليهم A / oldılar : olurlar A ; M

41. gözsüzler : gözsüzlerün A / şehrinde meşelâ : - A / gözini : gözni H ; gözün N

42. vaşf itdügi : taşavvur itdügi A

43. bu gözli kişi : - H ; kişi N /ve haḡikatinden : -A,H,N

44. baḡa 'ināyet itdi : - H / ben fili gördüm : - A

44-50. elbetde bu maḡlūkāt iki fırḡa olur a' mā imiş ba' dezān mükezzib olan gözsüzler muşaddıḡ olanları ḡelāletle ḡaml iderler kāfirdürler ve mülḡiddürler cehliyyetden : inanmazlar ayıdurlar ki sen daḡı benüm gibisin dirler ba' dezān bu gözsüz içinde şol kimse ki gözlüye eyitdi ol inanmayan a' mālār muḡallidler inananlar kāfir ve mülḡiddürler cehl sebebeden A / mükezzib olan gözsüzler muşaddıḡ olanları ḡelāletle ḡaml iderler : - H / muşaddıḡ olanları : ol taşdıḡ olanları M / cehliyyetden : cehl sebebinden M

51. ḡālib-i 'āşıḡ : ḡālib A, H / esrār-ı ilāhī : - N

52. olup : - H, N , M / her gün : - A /

53. namāz : - A

54. rek' at namāz : - A ; rek' at M

54-55. vech-i ādem müşāhede olunur pes cum' a mir'āt oldı : -M

56. - A, M : وهو سيد الايام عند/M- ليكونوا لك عيداً ولامتك

57-60. ya' nī ḡazret-i risālet a.s. eydür baḡa Cebrā'il şonra farz eyledi biz kıyāmet güninde buḡa yevmü'l-mezīd dirüz didi : -A,H, N

60. bu ḡadış : - A

60-61. ādem vechinün ve ḡavvā vechinün : ādem ve ḡavvānuḡ H ; vech-i ādemün ve vech-i ḡavvānuḡ N, M

61. geḡseḡ otuz iki ḡaḡḡ zāhir olur otuz iki : - A / ḡaḡḡ zāhir olur otuz iki nuḡḡ-ı ādem : saḡır zāhir olur otuz iki N

- nuṭḡ-ı âdem muḡâbilinde bir vechle daḡı şalât üçden (A97b) ḡâlî degildür şalât-ı ḡazar on yidi ve şalât-ı cum‘a on biş ve şalât-ı sefer on bir pes cum‘a vuşṭâ oldı beynehümâ ve daḡı güneş zevâle (H77a) irişdügi vaḡtde cum‘a namâzın kılmak
65 dürüstdür ḡayrı cum‘a vaḡt-i zevâlde dürüst degildür ‘an Ebî Ṭâlib ‘Alî raḡyallah-ı ‘anh ya‘nî
ḡazret-i risâlet a.s. nehy eyledi namâzı zevâl vaḡtinde illâ cum‘a namâzın nehy itmedi dimek olur güneş
güneş zevâle geldügi vaḡtde namâz kılmakı peygamber mekrûḡ gördi illâ cum‘a
70 namâzın mekrûḡ görmedi

62. nuṭḡ-ı âdem muḡâbilinde bir vechle daḡı : -A /nuṭḡ-ı âdem muḡâbilinde : nuṭḡ muḡâbilinde N, M / ḡâlî degildür : kısım üzerinedür N
64. irişdügi : geldügi N, M ; geldügi H
65. vaḡt-i zevâlde : - A
65-66. ‘an Ebî Ṭâlib ‘Alî raḡyallah-ı ‘anh : -A,H,N
66-67. ya‘nî zret-i risâlet a.s. nehy eyledi namâzı zevâl vaḡtinde cum‘a namâzın nehy itmedi dimek olur : - A
67-68. cum‘a namâzın nehy itmedi dimek olur : - N
68. عن رسول الله عم جاء نى جبرائله وفى كفيه مرأت : عن ابى قنادت كره الصلوة نصف النهار الايوم الجمعه .
A ببيضاء فقال يا محمد هذا الجمعة يعرضها عليك ربك ولا شك من بعدك و نحن ندعوا يوم القيمة
68-70. güneş zevâle geldügi vaḡtde namâz kılmakı peygamber mekrûḡ gördi illâ cum‘a namâzın mekrûḡ görmedi : -A, H, N

¹ 2/Bakara: 238.

² 4/Nisâ : 82.

³ 41/Fussilet: 44.

⁴ 2/Bakara: 238.

⁵ İbn Mâce, Sünen, K.İkâme, 79.

⁶ eş-Şâfiî, Müsnedü's-Şâfiî, 63.

- 1 el-Bābü'l-hāmis 'aşere fî keyfiyyet-i velâ takrâbû hazîhi'ş-şecerete
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
نیملاظلا نمانوکتف فرجشلا مدهابرقت لاور امتنتشدید ادغر اهنم لاکو متتجلا کجوزو تنان کسا مدآ ای¹
- 5 Hâk ta'âlâ eydür yâ Âdem-i sâkin ol uçmağda sen dağı senüñ zevceñ yiyüñ içüñ uçmağ ni' metlerinden niçe dilersenüz lâkin şol şecere yağıñ olmağ eger ol şecere yağıñ olursañuz (H77b) ikinüz dağı (N49b) zâlimlerden olursız didi iy tâlib-i esrâr-ı ilâhî ve hağâyıq-ı nâ-mütenâhî bil ki ehl-i fazl kıatında ki vâcibü't-tâ' atdur edille ve bürhân-ı kıatî ile vâzıhdur ki ol ağaç ki rabbü'l-izzet hağret-i Âdemi men' (M81a) eyledi yağıñ olmağılıkdan ol ağaç muğâlefet ma'nâsınadur zîrâ ki
- 10 şecer kelâm-ı Arabda bir kaç ma'nâya gelür evvel dirâht ma'nâsına gelür şâniyyen muğâlatât ma'nâsına gelür şâlişen muğâlefet ma'nâsına gelür velikin bu mağalde ve bu mağâmda bî-şâ'ibe teredüd muğâlefet ma'nâsına gelür ya'nî Şeytân-ı la'in hağret-i Âdeme vesvese eyledi ki Hağkuñ emrine muğâlefet ide Şeytân eyitdi ki iy Âdem sen me'mûr olduñ ekl ile ve şurub ile ammâ bir mağâm
- 15 dağı vardur kim senüñ mağâmıñdan yücedür ki ol melek mağâmıdur melâ'ike eklden ve şurubdan müstağnidür eger şöyle kim fermân berdârlıq eyleyesin (H78a) ekl ü şurubla meşğül olasın melek mağâmına irişmezsin imdi yimegi terk eyle ki melek mağâmına irişesin ki senüñ mağâmından â'lâdur Âdem bildi ki melek mağâmından âdem mağâmı â'lâdur eger Âdem bu vesveseye uysa yimese
- 20 içmese Hağkuñ emrine muğâlefet itmiş olur Şeytân vesvese eyledi eger yimege ve içmege meşğül olursan uçmağda mağalde kıalmazsın yime içme ki uçmağda mağalde kıalasın didi ve ol ağaca yağıñ olasın ya'nî anuñ emrine ki ekl ü şurub idi (A98a) muğâlefet itmiş olasın ki ol 'adem-i ekl ü 'adem-i şurub idi الا ان تكونا² من الخالدين² (M81b) ملکین اونکونا² olasın çün Âdeme vesvese viren ol (N50a) ağaca
- 25 yağıñ olmağı Şeytân idi eger dilesen ki ma'lûm ola ol şecer zâhir müfessirler

4. sen dağı senüñ zevceñ : sen ve zevceñ H,N

4-6. Hağ ta'âlâ eydür yâ Âdem sâkin ol uçmağda sen dağı senüñ zevceñ yiyüñ içüñ uçmağ ni' metlerinden niçe dilersenüz lâkin şol şecere yağıñ olmağ eger ol şecere yağıñ olursañuz ikinüz dağı zâlimlerden olursız didi : - A / ol uçmağda sen ve zevceñ : ol sen cennetde dağı senüñ zevceñi H / lâkin : likin N / zâlimlerden : - H / olursız : olur N

7. vâcibü't-tâ' atdur : muğâkşiklerdür A

8. bürhân-ı kıatî ile : bürhân ile A / hağret-i Âdemi : Âdemi N, M

9. olmağılıkdan : olmağdan A, N

10. bir kaç : bir nice N / gelür : - A, H / evvel : evvelâ M

11. ma'nâsına gelür : ma'nâsına A, H

12. ma'nâsına gelür : ma'nâsınadur A, H, M

13. ide : - A

14. iy Âdem : - A ; yâ Âdem M / vardur : var A

15. kim : - H, M ; ki N / yücedür : â'lâdur H, N, M / ki ol melek mağâmıdur : ve ol mağâm melek mağâmıdur A

16. berdârlıq eyleyesin : berdârlıq idüp A

17-22. ekl ü şurubla meşğül..... mağalde kıalasın didi : - A, N, M

22. ekl ü şurub idi : ekl ü şurubdan A, N

24-25. ol ağaca yağıñ olmağı : - A

- kavliyle dıraht-ı gendümdür yâ dıraht-ı incirdür ba‘de ehl-i taḥkîk ki (H78b) ‘aşıḳân-ı ehl-i faẓl-ı feyyaẓ-ı nâ-mütenâhinüñ latîf zihinleri ile şöyle idrâk itmişlerdür kim ol şecer muḥâlefetdür ki Şeytâna delâlet ider muḥâlefet ma‘nâsına olduğına ve hem Âdem ile Ḥavvânuñ kâṭ‘ ü‘t-ṭ-ṭarîki Şeytândur ve maḡrūr eyleyen
 30 hem oldur ya‘nî Şeytân Âdeme ve Ḥavvâya ḥayr şüretinde toḡar eydür iy Âdem ve iy Ḥavvâ ikiñüz daḡı melek oluñ câvidân-ı uçmaḳda ḳaluñ dir pes bilmek gerekdür ki melâ‘ikenüñ maḳâmı ekl ü şurub maḳâmı degildür zîrâ ki bunlaruñ cismi cism-i latîf ü cism-i ḥafîfdür ki bunlar cesed degildür bu âyet delîldür ki
 35 cesed yaratmadı kim ol ta‘âm yimedi ve daḡı ḥâlid oldı ya‘nî her kim ceseddür elbette ta‘âm yir ve hem ḥâlidîn olmaz dimekdür ḥâzret-i ‘izzet Âdemi ve Ḥavvâyı mâ’mûr eyledi (H79a) ekl ü şurub ile هذه ابرقة لا و امتنشد ثيد ادغر اهنم لكو
 40 kim ol ‘adem-i ekl ü şurubdur ki ‘İndallah maḳâm-ı ekl ü şurub yigrekdür ve a‘lâdur ‘adem-i eklden ve ‘adem-i şurubdan bil ki ‘âlem-i ḥilḳatde andan bâlâ-ter maḳâm yoḳdur anuñçün kim (A98b) ḥâzret-i Âdem seyyidü’l-beşerdür ve mescûd-ı melâ‘ikedür ekl ü şurub ile emr olındı ve daḡı Şeytân ki kelime-i ḥabîşe ve idrâkât-ı ḥabîşedür bu lâyıḳ degildür Âdem ki kelime-i ḥabîşeye iltifât ideydi
 45 şöyle ki Ṭâhâ sûresinde gelür (M82b) ⁶ يا آدم هل ادلك على شجرة الخلد وملك لا يلى vâzîḥ delîldür şol ma‘nâya ki Şeytân kelime-i ḥabîşe mâni‘dür eklden ve şurubdan eger

26. dıraht-ı gendümdür : gendümdür A

27. ehl-i faẓl-ı feyyaẓ : faẓl-ı feyyaẓ H, N, M

28-29. muḥâlefet ma‘nâsına olduğına : muḥâlefete N

30. toḡar : doḡar N /

30-31. iy Âdem ve iy Ḥavvâ : - H, N, M

31. câvidân : câvid H, N, M / dir : - N

32. maḳâmı degildür : degildür A

32-33. zîrâ ki bunlaruñ cismi cism-i latîf ü cism-i ḥafîfdür ki bunlar cesed degildür : - A, M ; cismi

cism-i latîf : cismi latîf N

34-36. ya‘nî Ḥaḳ ta‘âlâ hiç bir cesed yaratmadı ki ol ta‘âm yimedi ve daḡı ḥâlid oldı ya‘nî her kim

ceseddür elbette ta‘âm yir ve hem ḥâlidîn olmaz dimekdür : - A / hiç bir cesed : bir cesed H /

ḥâlidîn : ḥâlid H, M / elbette : ol M

37. ekl ü şurub ile : ekl ile ve şurub ile A

37-38. ولا تقربا هذه الشجرة : - H, N, M

38-39. ḳande ki dilersenüz : ḳandenüñ istersenüz A ; ḳanden ki dilersenüz H

39. istersenüz : - M / muḥâlefete yaḳın : muḥâlefet yaḳını A ; muḥâlefetde yaḳın H

40. maḳâm-ı ekl ü şurub : ekl ü şurub A,H,N/ yigrekdür : yegdür N

41. a‘lâdur : - A, N / ‘adem-i eklden ve ‘adem-i şurubdan : - N / ‘âlem-i ḥilḳatde : âlem ḥilḳatinde

M

43. mescûd-ı melâ‘ikedür : mu‘allim-i melâ‘ikedür A / ekl ü şurub ile emr olındı : - A ; ekl ile emr

olındı N, M

44. degildür Âdem ki : degildi ki Âdem – A / ideydi : eyleseydi A, M ; eyleye H

45. gelür : - M

46. eklden ve şurubdan : ekldür ve şurubdur N

- ma'nā göziyle ve haqīkat göziyle nazar kılsalar Şeytān bir muhālefete delālet eyler kim mülkiyyet-i (H79b) mutazammındur ki köhne olmaz eger şöyle ki zāhirā cemā'ati ez-rūy mücādele itseler şol kimseler ki kelām-ı ilāhīnūn
- 50 haqāyığına ve sırrına irişmişlerdür eyitseler ki elbette şecer be-ma'nā dırahtdur müfessirler şöyle tefsir itmişlerdür diseler cevāb budur ki hażret-i aḥadiyyet buyurur ki نُشَدُّ ثِيَابَ آدَمَ وَآدَمَ لَأَكُوْتَمَا⁷ ya'nī iy Ādem ve iy Ḥavvā yiyūn ve içün her kande ki istersenüz didüğinden sonra gendümde ve incirde ne haşşiyet var idi ki ekl ü şuruba emr itdüğinden sonra gendümden ve incirden men' eyledi ve bu
- 55 (N51a) ikisinde (M83a) ne haşşiyet vardı ki girü qalan uçmağ ta'āmlarında ol haşşiyet yoğ idi ki anı yimekle 'āşī oldı uçmağdan çıqdı bā-vüüd ki bu āyet gelmişdür ki اَوْنَاكَ اَمُو مَاعَطْلًا نَوْلَكَ اَنْلَا اَنْسَجَ مَهْ اَنْلَعَجَ اَمُو⁸ pes gendüm ve incir ta'ām cinsinden olmaya yāḥūd Ādem ve Ḥavvā (H80a) cesed cinsinden olmayalar elbette yaqındur ki gendüm ve incir ta'ām cinsindendür ve ādem ve ḥavvā daḥı
- 60 şāḥib-i cesed cinsindendür pes ne vechle bu ikisinden men' itmiş ola girü qalan ta'āmlara (A99a) emr itmiş ola ba' dezān çün Ādem ol buğdayı yidi müfessirler kavlinde 'āşī ve zālim oldı ba' dezān çün ināyet itdi ve taleb-i mağfıret itdi hażret-i 'izzet anuñ tevbesin qabūl itdi mi yoḥsa qabūl itmedi mi elbette zārūrī demek gerekdür kim qabūl itdi pes girü niçün yidi çünki anı yimekle (M83b) aḡa zūlm ü
- 65 'iṣyān ḥāşıl oldı şöyle gerekdi ayruğ anı yimeseydi imdi biz bu mu'āraza-i kelāmullah ile itmezüz bilün şol ta'ife ki kelām-ı qādīmi kendü taqlīdleri üzerine tefsir itdiler وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ⁹ şecer-i gendümdür didiler hiç kelāmullahda gendüm gelmedi mu'āraza anlarıqladur 'ulemā-yı (H80b) zāhir ki kelām-ı ilāhīyi kendü taqlīdleri üzerine tefsir itdiler şöyle tefsir itdiler ki 'ulemā-i gūzeşt anuñ
- 70 üzerine (N51b) degiller idi her ne kim kelāmullahda tefsir itdiler kuvvetleri

48. kim : ki H, N

49. zāhirā : - H, N

50. eyitseler : - A / elbette şecer : şecer elbette A / be-ma'nā : ma'nā N

51. şöyle tefsir : - N / itmişlerdür diseler : itmişlerdür ki söyler M

52. ve iy Ḥavvā : ve Ḥavvā H, N / Ḥavvā M

53. kande : qanden A, H

54. ekl ü şuruba emr itdüğinden sonra . - A / gendümden ve incirden : eklden ve şurubdan A

55-56. girü qalan uçmağ ta'āmlarında ol haşşiyet yoğ idi ki : - A ; ol haşşiyet : - N

57. gelmişdür : gelmişdi A

59. elbette : - A

59-60. daḥı şāḥib-i cesed cinsindendür : cesed cinsindendür A ; şāḥib-i cesed cinsindendür N ; şāḥib-i ceseddür M

62. kavlinde : kavlince A / taleb-i mağfıret itdi : - N

63. qabūl itmedi mi : itmedi mi A, N, M

64. kim : ki A, N / qabūl : - N

65. anı : - A, H, M

66-67. kelām-ı qādīmi kendü taqlīdleri üzerine tefsir itdiler : kelām-ı qādīmi tefsir itdiler kendü taqlīdleri üzerine N, M ; kelāmullahı tefsir itdiler ki kendü taqlīdleri üzerine H

67. وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ : - A

68-69. gelmedi mu'āraza anlarıqladur 'ulemā-i zāhir ki kelām-ı ilāhīyi kendü taqlīdleri üzerine :- M / anlarıqladur : anıqladur H / 'ulemā-i zāhir ki : - N / kendü taqlīdleri üzerine : - A, H

69. şöyle tefsir itdiler ki : hiç N

70. degiller : degil A, N

- hemân ol kadar idi her ne kim anlaruñ hâtırına geldi resûllullahuñ dînini taqviyet itmek için zâhir eylediler ve intizâr çekdiler ki bir âyette zamân-ı müstaqbelde gelse gerekdür te'vîl itse gerekdür be-ḥüküm¹⁰ ki يوم يأتي مستقبلا delâlet ider pes ol şâhib-i te'vîldür geldi kim şâhib-i kemâldür (A99b) 'azze fa'zlah mecmû'-ı ehl-i İslâm u ehl-i kıble üzere vâcib ü lâzımdur ki aña mütâba'at ideler ve aña (M84a) imân getürelər¹¹ يوم يأتي بعض آيات ربك لا ينفع نفساً إيمانها¹¹ ya' nî ol gün ki senüñ rabbinüñ ba'zı âyâtı gelse gerek ol gün hiçbir nefse imân fa'ide itmeye dimekdür ol gelicek ba'zı âyâtı geldi imdi Mehdî şâhibü'z-zamândur ve ḥazret-i risâletüñ 'ilmi nedür bilmeyince ol ba'zı âyât neydüğü bilinmez (H81a) وان من اهل
- 80 12 الكتاب الا ليؤمنن به قبل موته¹² ya' nî ehl-i kitâb degildür illâ meger aña imân getüre ehl-i kitâb ol ola¹³ قال عم لامهدى الا عيسى ابن مريم¹³ Mehdî 'İsâdan ğayrı degildür ve dağı resûl a.s. ḥazretinüñ 'ilmini 'İsâ getürdi ve Muḥammed a.s. kıblesine namâz kıldı (N52a) şöyle ki âdeme ve ḥâteme 'İsânuñ münâsebeti vardur anuñçün kim kendüye kelime didi niçe ki ḥazret-i risâlet a.s. ümmîdür 'İsâ a.s. dağı ümmîdür
- 85 14 المهدى من عترتى من¹⁴ ان مثل عيسى عند الله كمثل (M84b) آدم خلقه من تراب قال له كن فيكون¹⁴ pes şöyle ki âdem kelime-yi Ḥudâdan maḥlûḳdur 'İsâ dağı kelimededen maḥlûḳdur من عترتى من فاطمة¹⁵ ikisi dağı hemân bir ma'nâdur tâ ki yigirmi sekiz kelime-i Muḥammed ki vechinde mektûbdur şikâf itmesen otuz iki kelime-i âdemiyye zâhir olmaz tâ bilesin kim Mehdî kelimedür imdi sen işitdün ki kelime ve kelâm
- 90 âsmândan gelür ve dağı işitdün ki 'İsâ âsmândadur bilmedün ki ḥaḳîḳat-i (H81b) âsmândur 'İsâ andadur imdi 'İsâ vaḳtâ ki anadan toğa zâhir ola ol ki kâfirdür muḳalliddür 'İsâya inanmaya eyide ki bu 'İsâ degildür diye biz öyle bilirüz ki 'İsâ âsmândan gelse gerek idi bu ḥöd anadan toğdı bu ol degildür diye kâfir ola ve yüzleri kara ola ol ki mü'mîn-i taḥḳîḳdür taḥḳîḳ (M85a) bile ve inana yüzi ağ ola
- 95 16 يوم تبيض وجوه وتسود وجوه¹⁶ ol gün ola imdi vaḳtâ ki ḥaḳîḳat-i kelime ve kelâm ma'lûm ola 'İsâ taḥḳîḳ-i âsmândan inmiş ola imdi (A100a) bu beyânlardan

71. zamân-ı müstaqbelde . - A

73. delâlet ider : - A

74. şâhib-i te'vîldür geldi kim şâhib-i kemâldür : şâhib-i te'vîldür kim şâhib-i kemâldür geldi A / 'azze Fa'zlah : - A

75-76. aña imân : imân A, H

76-77. ya' nî ol gün ki senüñ rabbinüñ ba'zı âyâtı gelse gerek ol gün hiçbir nefse imân fa'ide itmeye dimekdür : - A / ba'zı : -H,N / gelse gerek : gele H, M

78-79. Mehdî şâhibü'z-zamândur ve ḥazret-i risâletüñ 'ilmi: şâhibü'z-zamân ve 'ilm-i ḥazret-i risâlet H, N, M

80. meger : - A, M

81. ol : - H, N, M

83. kim : - N ; ki A, M

85. قال له كن فيكون : - A, H, M

86. 'İsâ dağı kelimededen maḥlûḳdur : -A,H,N

90. dağı işitdün ki 'İsâ : 'İsâ dağı A

90-95. bilmedün ki ḥaḳîḳat-i ol gün ola imdi : - A / kâfirdür : mü'mîn degildür H / kâfirdür muḳalliddür : mü'mîn-i muḳalliddür M / bilirüz : bilirdük M / yüzi ağ : yüzi ağ M

96. inmiş : gelmiş A

- ma'lûm u yakîn oldı kim (N52b) şâhib-i kemâl ki şâhib-i beyândur kelâmullahdan ve aḥādîş-i nebevîden şol ma'naları zâhir eyledi ki hiç gözler anı görmiş degildir ve hiç kulaqlar anı işitmiş degildir ve daḥı hiç beşerün ḡalbine
- 100 huṭûr inmiş degildir nite kim Ḥaḡ ta'ālâ eydür ki **(H82a)** اعادت لعبادى الصالحين مالا **(H82a)** çünkü ma'nâ-yı Ḥur'ândan ba'zısı mevkûf idi ki ḡazret-i risâletden sonra vâzîḡ ola idi Mehdî ki şâhibü'z-zamân gelse **(M85b)** beyân-ı ḡaḡâyîḡ itse gerek idi imdi ol Mehdî ki 'Îsâdur geldi elbette andan müşkilât-ı Ḥur'ân ehl-i İslâma zâhir olsa gerek idi imdi geldi zâhir eyledi
- 105 bu daḡı Muḡammedüḡ a.s. mu'cizâtındandır ki kitâbdan ve şerî' atdan ki ḡazret-i aḡadiyyet Muḡammede viripdi tâ ḡalkı dîne ve İslâma da'vet eyleye ve mecmû'-ı edyân u mecmû'-ı elsineyi bir dîn ü bir lisân kıla ez-rûy-ı te'vîl otuz iki kelimenüḡ zuhûrından kinâyetdür ki mecmû'-ı benî âdemüḡ dînleri ve lisânları otuz iki kelimedür **(A100b)** يا'نبي الله انزلنا الكتاب وجرنا
- 110 rûy-ı zemîn kışt ile ve 'adl ile ṭolmaḡ ḡaṭṭ-ı istivâ sırrıdır ki mecmû'-ı eşyâda zâhir **(H82b)** oldı velîkin âdeme zâhir oldı ḡayvâna zâhir olmadı imdi ol kimseler ki eyidürler **(N53a)** şecer muḡâlefet ma'nâsına **(M86b)** degildir dirler 'ulemâ-i ḡuzeşte hiç bunu böyle dimemişdür ve böyle beyân itmemişdür bu ki şecer muḡâlefet ma'nâsına ola bu söz nâ-ḡaḡdur dise cevâb budur ki bu beyân Mehdî-i
- 115 şâhibü'z-zamân beyânıdır ol zamânda anlara bu ma'nâ zâhir degil idi bundan daḡı rûşen vâzîḡ delîl budur ki ḡazret-i aḡadiyyet kelâm-ı mecîd içinde niçe yerde buyurmuşdur ki **(A100b)** رزقناكم ما رزقناكم
- 120 cennete ekl ile ve şurubla va'd olındı eger dilesen ki ekl ü şurub mertebesin 'adem-i ekl ü 'adem-i şurubdan fa'zlımı ma'lûm kılasın peyḡamber a.s. buyurdi ki **(A100b)** فضيلت العالم على العابد كفضيلت القمر في ليلة البدر على سائر الكواكب
- 120 fa'zîleti 'âbidler üzerene ḡamerün fa'zîleti gibidür sâ'ir kevâkib **(M86b)** üzerene vaḡtâ ki **(H83a)** insân-ı kâmil ki Muḡammed resûllullahdur ve mecmû'-ı enbiyâ

97. ma'lûm u yakîn oldı kim : yakîn ola ki N / şâhib-i kemâl ki şâhib-i beyândur : şâhib-i te'vîl gelmelidir kim A ; şâhib-i 'ilm ki şâhib-i kemâldür H, M

98. aḡādîş-i nebevîden : aḡādîşden A

99. hiç kulaqlar anı : kulaqlar A ; kulaqlar anı H / ve daḡı : ve A

100. inmiş degildir : inmemişdür A / nite kim : nite A ; nite ki N / eydür ki: eyitdi H

102. ola idi : ola N / ki şâhibü'z-zamân : - A

103. gelse : gelüp N /

103-104. elbette andan : - A

105. kitâbdan ve : kinâyetdür N

106. viripdi : virdi H ; virmiş idi N

108. ve lisânları : daḡı lisânları A, M

112. dirler : - N

113. bunu : - H

116. daḡı : - H / rûşen vâzîḡ : vâzîḡ rûşen N / budur : - A

117. dükeli : - H ; mecmû' N, M

118. şurubla : şurub H / va'd olındı eger dilesen ki ekl ü şurub : - H

119. 'adem-i ekl ü : - H / fa'zlımı : fa'zîletin : N / buyurdi : buyurmuşdur ki H

120-121. ya'ni 'âlemün fa'zîleti 'âbidler üzerene ḡamerün fa'zîleti gibidür kevâkib üzerene : - A, N

- a.s. ma' rifetullah ki hâşıl itmişlerdür ba' zısı maqâm-ı tekellümeddür bi-hasebü'z-zâhir cism hâşıl (A101a) eylemişlerdi kuvvet anlaruñ ebdânına eklden ve
- 125 şurubdan hâşıl olurdu²¹ ما كانوا خالدين²¹ pes ma'lûm oldu ki maqâm-ı enbiyâ ve evliyâ ve 'ulemâ ekl ü şurub oldu ve maqâm-ı melâ'ike 'adem-i ekl ü şurub oldu eger maqâm-ı ekl (N53b) ü şurub maqâm-ı a'lâ olmasaydı âdem mescûd-ı melâ'ike olmazdı bâ-vücûd ki âdem ekl ile ve şurubla māmûrdur ve melâ'ike 'adem-i ekl ü şurub maqâmındadır pes melâ'ike sâcid ü
- 130 âdem-i mescûd oldu ve dañı yaqındur ki enbiyânuñ ve evliyânuñ şerif (M87a) vücûdlarına muşâhebat itmekle ol ta'am ve ol şarâb şüretini tebdil eyler anlaruñ bedenlerinüñ cüz'i olur ve ma' rifetullah hâşıl eylerler pes ol ta'am u şurâb müsâferet ile ma' rifetullaha yol bulurlar ki تسافروا تفتحوا تغنموا pes mecmû'-ı eşyâ müsâferet maqâmına irişdiler pes 'âlim olmaq maqâm-ı enbiyâ oldu ve maqâm-ı
- 135 cesed ü maqâm-ı ekl (H83b) ü şurub oldu zâhid ü 'âbid olmaq maqâm-ı melâ'ike oldu pes Şeytân Âdeme eyitdi ki eger muhâlefet eylerseñ melâ'ike olursın didi ba' dezân ol idrâkât-ı habîse âdemüñ bâtinına geldi her çend bilürdi ki mu'allim-i melâ'ike ve mescûd-ı melâ'ike idi velikin taşavvûr eyledi ki melek maqâmı bir maşşûş maqâmındur ki kendüde yoqdur ve dañı (M87b) kendü maqâmından
- 140 (A101b) yigrekdür diyü taşavvur eyledi çün ma'lûm eyledi ki ol taşavvûr şeytânîdür ve hañadur bâ-vücûd beşeriyet 'adem-i ekl ü şurub 'ayn-ı noqşândur ki Âdem ağaç yaprağına kaçdı ki²² اشل وطفقا يخصفان عليهما من ورق الجنة²² aşl maqâmına (N54a) ki yimek ve içmekdür yine ric' at itdi inâyet kelimesine meşğul oldu andan

122-123. ba' zısı maqâm-ı tekellümeddür bi-hasebü'z-zâhir cism hâşıl (A101a) eylemişlerdi : - H / maqâm-ı tekellümeddür : tekellümeddür N / eylemişlerdi : itmişlerdi M

124. kuvvet : ya'nî kuvvet H

126. maqâm-ı enbiyâ ve evliyâ ve 'ulemâ : maqâm-ı enbiyâ A ; maqâm-ı enbiyâ ve maqâm-ı 'ulemâ H, M

127. 'adem-i ekl ü şurub : 'adem-i ekl ü 'adem-i şurub A, M

128. âdem mescûd-ı melâ'ike : mescûd-ı melâ'ike M

128-129 : olmazdı bâ-vücûd ki âdem ekl ile ve şurubla māmûrdur ve melâ'ike 'adem-i ekl ü şurub maqâmındadır pes melâ'ike : - H / ekl ile ve şurubla māmûrdur : ekl ü şurub maqâmındadır M

129-130. sâcid ü âdem-i mescûd oldu : sâcid oldu ve âdem-i mescûd oldu H, M

130. ve evliyânuñ : - H, N

131. muşâhebat : muşâhib H

132. ma' rifetullah / ma' rifet M / eylerler : eyler N

133. mecmû'-ı eşyâ : cemî'-i eşyâ N

134. irişdiler : irişeler N

134-135. ve maqâm-ı cesed ve maqâm-ı ekl ü şurub oldu : - A

135-136. maqâm-ı melâ'ike oldu : maqâm-ı melâ'ikedür H

136. melâ'ike : melek A, M / didi : - N /

137. idrâkât-ı habîse : idrâk habîse N ; idrâkât H

138. ve mescûd-ı melâ'ike : - A / melek maqâmı : maqâm-ı melek A

139. ve dañı : ve A

140. diyü taşavvur eyledi çün ma'lûm eyledi ki : - A / ma'lûm eyledi : ma'lûm oldu M

141. beşeriyet : beşeriyeteni A

142. يخصفان : يخصفان H, N, M

143. yine : girü A

- 145 ان الله اصطفى آدم و نوحاً و آل ابراهيم وال كıldی ber-güzide şonra aḥadiyyet anı 23
 145 mescūd-ı melā'ike oldu ve mescūd-ı melā'ike olan evvelde daḥı ādem idi āḥirde daḥı ādem idi bi'ş-şekk fe-
 fehm 24 کل شیء یرجع کی Arabda terāḥi-i müddet içindir ki Arabda terāḥi-i müddet içindir ki 25
 150 yire maḥşüş (M88a) olduğu niçündür bilmek gerekdür anuḥçün kim maḥām-ı
 150 عند الله خلق الله تعالى ریس آدم وجبهته من تربة الكعبة و صدره و ظهره من ارض بیت المقدس الى اخره الحديث
 kim anuḥ mübarek vücūdı aşıdur ve 'ilm-i cüz'ü küllidür ādem ve daḥı şunı kim
 155 و علم آدم الاسماء 26 delil ile esmādan müsem māya yol bulunur eger bir kişi esmā 'ilmin (H84b)
 155 bilmese müsem māya yol (A102a) bulmaz evvel ḥazret-i aḥadiyyetün zātından bī-
 vāsıta-i melek 'ilm-i esmā ādeme (N54b) nāzil oldu anuḥçün kim Ādem a.s. arş-ı
 160 içün ve secde itmek içün Ādemün çevresine geldiler pes (M88b) imdi iy t̄alib-i
 160 esrār-ı ilāhī ve ḥaḳāyık-ı nā-mütenahī taḥḳīk-i göz ile şübhesüz naẓar eyle bu
 165 ādemdür lā-cerm cemī'-i ḥalāyık ol yirde ḥaşr ola ve her kim enbiyā ḳavli ile
 165 Ādemi böyle bilmese Ādemün ḥalef (H85a) oğlu olmaz bil ki nā-ḥālef oğlu olur
 pes فخلف من بعدهم خلف اضعوا الصلوة والتبعوا الشهوات فسوف يلقون غياً 28

144. anı : - A / ابراهيم وال / - A

144-145. وال عمران على العالمين - N, M

145-146. oldu mescūd-ı melā'ike olan evvelde daḥı ādem idi āḥirde daḥı ādem idi : olan evvelde ādem idi āḥirde daḥı ādem oldu A ; olan evvel daḥı ādem idi āḥir daḥı ādem idi H / bi'ş-şekk : - H, N

147. şümme kelām-ı 'Arabda : 'Arabda şümme A ; şümme kelām-ı ḥ'ābda M

148. gerek : - N / gerek ki ثم اجتباه ربه dur : - A

149. ve nefsinı ve neşrinı : - A, N, M

149-150. ol yire maḥşüş olduğu : ol yirde olduğu A

150. kim : ki A

152. الحديث : - A

153. kim : ki A, H

154. ve şunı kim melā'ike bilmedi ādem mecmū'ını bildi : - H / melā'ike bilmedi: bilmedi A

155. bulunur : buldı A

158. kürs-i Ḥudādur : kürsīdür A ; kürs-i Ḥaḳdur M

160. çevresine : çevresinde H / geldiler : gelirler A / imdi : - A, H

162. kim : - A ; ki N

164. şöyle : - N

164-165. maḥāmıdır ki aşı-ı benī ādemdür : benī ādem maḥāmıdır H

166. böyle : - H, N / nā-ḥālef oğlu : nā-ḥālef A, H

167. āyet : - H, N, M

- Ādemden yüz çevirmiş ola ve kāfir ola ve katle lāyık ola وبالوا لدين وعبدا الا اياه
²⁹ādem ile havvādur iy ferzendān ādem baḥṣ ü mücādele itdügün şıfat-ı
170 melekdür andan geç ve yüzüni kendüye ādemdür ki (A102b) teveccüh eyle ki
pederün ḳadrini (M89a) ve muḳadderātını bil şöyle ki evliyāullah u enbiyāullah
bilmişlerdür ki ādemün mişālī beriyye (N55a) düzmişlerdür ve oğlu olmuşlardur
kelime-i ilāhī ile ba‘dezān ol ḫuṭūṭ ‘adedince perestiş itmişlerdür ki ḳalem-i
ḳudret-i ilāhī ile vech-i ādemde mektūbdur ³⁰وكتب ربكم على نفسه الرحمة وجف قلم بما هو
175 کائن ya‘ nī ḳurı oldı ḳalem şunuḡla kim zuhūra gelicek idi geldi kim yigirmi sekiz
ve otuz iki kelimedür ki ḫāzret-i melik-i müte‘āl ve pādişāh-ı lem-yezel ve lā-
yezāl ki kelime-i ḳādīm olduḡi cihetden mecmū‘-ı eşyāda zāhirdür mā-kān u mā-
yekūn (H85b) ḫāzret-i aḫadiyyet ḫükmiyle ḳalem yazdı kim ol yigirmi sekiz ve
otuz iki kelimedür ezeli ve ebedi ḡayr-i mer’idür ki vech-i ādemde mektūbdur
180 yüzlerini aḡa teveccüh idüp anuḡ ‘adedince namāz ḳılalar ki ol şüret-i ilāhīdür pes
on yidi rek‘at şalāt-ı ḫāzar ve on bir rek‘at şalāt-ı sefer yigirmi sekiz rak‘at olur
ḳılalar ḫāzarda ve seferde ve daḡı on yidi rek‘at şalāt-ı ḫāzar ve on biş rek‘at
(M89b) şalāt-ı cum‘a otuz iki rek‘at olur ḳılalar ve daḡı Ka‘be tavāf eylemek hem
vech-i ādemün ḫuṭūṭı ‘adedincdür yidi kez tavāf-ı ḫac yidi ḫuṭūṭ-ı ümmiye
185 muḳābilindedür yidi kez tavāf-ı ‘umre yidi ‘avāriż muḳābilindedür on dört tavāf
on dört ḫuṭūṭ-ı vech-i ādem muḳābilindedür mecmū‘-ı enbiyānuḡ ḳıblesi maḫşuş
oldı ol iki mevzu‘a şol sebebden ki ādemün vechi maḳāmı Ka‘bedür ve şadr u
zuhūri maḳāmı Beytü’l-muḳaddesdür (H86a) tā ki bī-teredüd ü bī-şā’ibe (N55b)
tevehhüm ma‘lūm idesiz ki bu iki mevzu‘dan maḳşūd-ı küllī ādemdür ki şüret-i
190 Ḥaḳdur ³¹على صورت الرحمن (A103a) ان الله خلق آدم ve daḡı ḫāzret-i risālet a.s. buyurdı
ki Ka‘be Ādemün vechi ve cebhesi maḳāmıdır ve Beytü’l-muḳaddes Ādemün

169. itdügün : ki H, N, M

170. kendüye ādemdür ki : kendü yüzüne A ; kendü pederüne H, M

171. bil şöyle ki : - A, N / bil şöyle ki evliyāullah u : -M /evliyāullah u : - A, H

172. beriyye düzmişlerdür ve oğlu olmuşlardur :- M; ve oğlu olmuşlardur A /

173. kelime-i ilāhī ile : - N ; ilāhī ile M

173-174. ḳalem-i ḳudret-i ilāhī ile : ḳalem-i ḳudret eliyle N

174. ربكم : - M

176. otuz iki kelimedür : otuz ikidür M

178. kim . ki H, N

179. kelimedür ezeli ve ebedi : kelime-i ezeli H, N

180-183. pes on yedi rek‘at şalāt-ı ḫāzar ve on bir rek‘at şalāt-ı sefer yigirmi sekiz rak‘at olur
ḳılalar ḫāzarda ve seferde ve daḡı on yidi rek‘at şalāt-ı ḫāzar ve on beş rek‘at şalāt-ı cum‘a otuz iki
rek‘at olur ḳılalar : - A / on yedi rek‘at : on yidi M

183. eylemek : itmek A

185. yidi kez : yidi H, N

186. ḫuṭūṭ-ı vech-i ādem : vech-i ādem H, N

187. oldı : olındı N / şol sebebden ki : şöyle ki A / şadr u : - A, N

189. idesiz : idesin N ; olası M / maḳşūd-ı küllī : küllī-i maḳşūdı A

190. Ḥaḳdur : Ḥudādur M

191. Beytü’l-muḳaddes ādemün : Beytü’l-muḳaddes anuḡ N

- şadrı ve zuhûrı maḳāmıdır pes ḥaḳîḳatle Ādem ʿindallah müsteḥaḳ-ı sücûddur (M90a) be-ḥükm escûd-ı ve'l-âdem ḳarînesiyle ol ki sücûd eyledi taḳarrüb maḳāmında ve melâ'iket maḳāmında ḳaldı ol ki sücûd eylemedi mel'ün-ı ezeli ve
- 195 merdûd-ı ebedî oldı bu vâzih delîller ile enbiyâullah yüzlerini âdem mişâline eylemişler ki anuñ ḥütütü ʿadedince secde eylediler baʿdezân vefâtı daḫı yüzlerini ol ḫarafa eylediler ki püşt-i âdemdür ḫazret-i risâlet a.s. efzâl u ekmel-i enbiyâdur mübârek yüzünü maḳam-ı zâhrdan maḳam-ı veche döndi didi ki otuz iki ve yigirmi sekiz kelimenüñ (H86b) ʿalâmeti yüzde zâhirdür zâhrda zâhir degildür
- 200 iy ḫalib-i esrâr-ı ilâhî ve ḫaḳâyıḳ-ı nâ-mütenâhî şol cemâʿat ki bu beyân anlardan zâhir olur anlara maḫşûşdur bu âyet ki *وكذلك جعلناكم امتاً وسطاً لتكونوا شهداء على الناس* (M90b) egerçe bu ḫâʿifeden ḡayrısı daḫı istiḫḳâḳ tekellüm itmişlerdür bu âyetde ammâ bu maʿnâ-i dâldur bir cemâʿate kim vasaḫ ḫaḳîḳatinden ve keyfiyyetinden ḫaber virdiler ve daḫı rüşen eylediler ki ne nesne
- 205 ile (N56a) ümmet-i vasaḫ şehîddür egerçe vasaḫü'ş-şey ḫıyârü'ş-şeydür ammâ bu ḫâʿife ḳıblenüñ ḫaḳîḳatinden ve keyfiyyetinden ḫaber (A103b) dâr oldılar ki bu âyetüñ mâ-baʿdı dâldur ki ḳıble âyetidür *وما جعلنا القبلة التي كنت عليها الا لنعلم من يتبع* *الرسول ممن ينقلب على عقبيه*³² maʿlûm oldı ki mütâbaʿât-ı resûl şol kimselerdür ki ümmet-i vasaḫ (H87a) oldı baʿdezân ümmet-i vasaḫ ehl-i ḳıbledür yaʿnî ḳıblenüñ
- 210 sırrın bilendür *ممن ينقلب على عقبيه*³⁴ den maʿlûm eylemişlerdür ki Kaʿbe ismin ol mevziʿye anuñçün ḳomışlardur ki âdemüñ iki ḳademinüñ (M91a) ḫilḳati mevziʿdür ki âdem Kaʿbeden cüdâ degildür ve daḫı vaḳt-i vuzûda ki aʿzam-ı ʿibâdetdür eger kaʿbını yumasa âbdesti câʿiz degildür egerçe ol ḫâne maḳam-ı reʿis ü cebhe-i âdemdür ammâ âdem taʿzîminden ötüri ism-i Kaʿbe itlâḳ olundu ki

192. şadrı u zuhûrı : zuhûrı ve şadrı A, M

193. sücûd : mescûd H

194. ve melâ'iket maḳāmında : - N ; ve melâkiyyet maḳāmında M / sücûd eylemedi : itmedi A

195. merdûd-ı ebedî : mel'ün-ı ebedî H; ve ebed A, N

196. eylemişler : eylemiş A / vefâtı : vefât H, N

197. püşt-i âdemdür : vech-i âdemdür

198. döndi : döndürdi M

199. ve yigirmi sekiz : - H, N / zâhir degildür : degildür A

200. bu beyân : - A

201. anlara : - A

202. ḫâʿifeden ḡayrısı : ḫâʿife ḡayrısını H

203. itmişlerdür : itmişdür A ; eylemişlerdür H

204. ve keyfiyyetden : - H, N, M / virdiler : vireler A

204-205. ne nesne ile : nesniyle A ; ne sebep ile H, M

205. vasaḫü'ş-şey ḫıyârü'ş-şeydür : vasaḫ ḫıyârü'ş-şeydür H ; vasaḫ ḫâyrü'ş-şeydür N

206. ḫaḳîḳatinden ve keyfiyyetinden : keyfiyyetinden ve ḫaḳîḳatinden N ; ḫaḳîḳatinden H

207. mâ-baʿdı : mânendi A

208. *الرسول النبي على عقبيه وان كانت لكبيرة : الرسول ممن ينقلب على عقبيه* A / şol : - A ; ol N

209. ehl-i ḳıbledür yaʿnî : ehli A

211-212. âdemüñ iki ḳademinüñ ḫilḳati mevziʿdür : âdemüñ ḫilḳatinüñ iki ḳademi mevziʿdür N;

âdemüñ iki ḳademinüñ ḫilḳati mevziʿdür H

212. vaḳt-i vuzûda : vuzûda N

214. ism-i Kaʿbe : Kaʿbe ismi N

- 215 ‘indallah hazret-i Ādem müsteḥaḳ-ı sūcūddur ve mu‘allim-i melā’ikdür lā-büdd ferzendān-ı ādem daḡı yüzlerin Ādemüñ vechi maḳāmına ve ḳademi maḳāmına teveccüh idüp perestiş-i hazret-i ahadiyyet eylediler ve daḡı her kim ki Ḥaḳ-şināsdur elbetde ol şüreti ve nuṭḳı bilür ki şüretüñ nuṭḳ ile münāsebeti vardur yigirmi sekiz ve otuz iki olmaḳlıḳda münāsebet gelmişdür vaḳtā ki bir kimse
- 220 (H87b) yolu şüret bilmege ve nuṭḳı bilmege iletse ol Ḥudā-şinās olur vaḳtā ki bir kimse Ḥudā-şinās (N56b) olsa atası ki Ādemdür bilür ba‘de zān (M91b) şüretde ve nuṭḳda Ādemi müşāhede ḳılır ve andan sonra şeyṭān mertebesinden mümtāz olur bu şüret ü nuṭḳ (A104a) Ādemden ma‘lūm olmışdur ki bu cemā‘at ki ehl-i faẓldur vaḳtā ki kendü ḳā‘idesinden ve kendü ḳıblesinden ve daḡı hazret-i risāletüñ muḥaḳḳıḳlūğinden³⁵ كفى بالله شهيداً بينى وبينكم ومن عنده علم الكتاب³⁵ taḥḳīḳ ḡaberin virseler ve daḡı cemī‘-i enbiyānuñ ḳā‘idesinden rüşen vāzıḡ ḡaber virseler ma‘lūm ola kim ol cemā‘at ehl-i Ḥaḳdur ve ehl-i Āllahdur ve ehl-i te’vildür iy ṭālib-i esrār-ı ilāhī bī-inşāf olma ki inşāf dīnüñ yarusıdır (H88a) eger bir kimse sū‘āl eylese ki inşāf nice dīnüñ yarusıdır dise sen eyit ki inşāf biş ḡarfdür iki
- 230 noḳtasıyla yidi olur imān daḡı inbisāṭ olsa on dört ḡarf olur ‘alā-hazā elif yī mīm elif nūn pes muḥaḳḳıḳ oldu ki on dördüñ nişfi yididür imdi vaḳtā ki bir şaḡş bir cemā (M92a) ‘atin ‘ilm-i ḳānūnını bilmece anlaruñ maḳāmından nice ḡaber vire ki eger anlaruñ ḳānūnların bilmedin ‘ilmine vāḳıf olmadın anlaruñ sözi nice mesmū‘ ola hiç işidilmeye ‘ale’l-ḡuşuş aḡa ol cemā‘at ki münkir olalar
- 235

216. ve ḳademi maḳāmına : -A,H,N

219. yigirmi sekiz ve otuz iki olmaḳlıḳda münāsebet gelmişdür : - A /vaḳtā ki bir kimse : ve daḡı bir kişi vaḳtā ki H

220. yolu : yol bulsa N / iletse ol Ḥudā-şinās olur : iletmece ol Ḥaḳ-şinās olmaz A ; iletmece ol Ḥudā-şinās olmaz H, M

221. atası ki Ādemdür : Ādemi A

222. şeyṭān : - H

224. kendü ḳıblesinden : kendü ḳıbleden H ; ḳıblesinden N

225. muḥaḳḳıḳlığinden ki : taḥḳīḳiyle ki A

226-227. ve daḡı cemī‘-i enbiyānuñ ḳā‘idesinden rüşen vāzıḡ ḡaber virseler : -M

227. kim : ki H, N, M

228. bī-inşāf : nā-inşāf H, M / inşāf dīnüñ yarusıdır : el-inşāf nişfü’-d-dīn A ; el-inşāf nişfü’-l-īmāndur H, M

228-229. eger bir kimse sū‘āl eylese ki inşāf nice dīnüñ yarusıdır dise : - H / sū‘āl eylese : sū‘āl itse M / nice dīnüñ yarusıdır : ne vechle nişf-ı imāndur A, M

229. inşāf biş : dört A

230. iki noḳtasıyla yidi olur imān daḡı inbisāṭ olsa on dört ḡarf olur : - A ; imān daḡı inbisāṭ olsa on dört ḡarf olur : - H, M

231. elif yī mīm elif nūn : elif yī mīm nūn A, H / muḥaḳḳıḳ : taḥḳīḳ N / nişfi : yarusı N

232-233. anlaruñ maḳāmından nice ḡaber vire ki eger : - H, N

233. ḳānūnların bilmedin : -A,H,N

233-234. anlaruñ sözi nice mesmū‘ ola hiç işidilmeye : söyleye hiç nesne hem işidilmeye N ; söyleye hiç işidilmeye A,H

234. aḡa ol cemā‘at : bir cemā‘at A ; cemā‘at H

-
- ¹ 2/Bakara: 35.
² 7/A'râf: 20.
³ 21/Enbiyâ: 8.
⁴ 2/Bakara: 35.
⁵ 2/Bakara: 35.
⁶ 20/Tâhâ: 120.
⁷ 2/Bakara: 35.
⁸ 21/Enbiyâ: 8.
⁹ 2/Bakara: 35.
¹⁰ 7/A'râf: 53.
¹¹ 6/En'âm: 158.
¹² 4/Nisâ: 159.
¹³ el-Hâkim en-Neysâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, et-Mustedrek ale's-Sahihayn, IV/441; es-Suyûtî, el-Hâvî li'l-Fetâvâ, II/7,165.
¹⁴ 3/Âl-i İmrân: 59.
¹⁵ Ebû Dâvud, Sünen, K.Mehdî, 1.
¹⁶ 3/Âl-i İmrân: 106.
¹⁷ Âl-i İmrân suresi 133. ayetin tev'ilidir.
¹⁸ Ebû Dâvud, Sünen, K. Mehdî, 1; İbn Mâce, Sünen, K. Fiten, 34; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I/99, III/28, 37, 52, 70.
¹⁹ 20/Tâhâ: 81.
²⁰ el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/86.
²¹ 2/Bakara: 35.
²² 7/Arâf: 22.
²³ 3/Âl-i İmrân: 33.
²⁴ 20/Tâhâ: 122.
²⁵ 20/Tâhâ: 122.
²⁶ 2/Bakara: 31.
²⁷ 39/Zümer: 75.
²⁸ 19/Meryem: 59.
²⁹ 17/ İsrâ : 23.
³⁰ 6/En'âm: 54.
³¹ el-Buhârî, K. İsti'zân, 1; el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/379 Müslîm, K. Birr, 115; İbn Hanbel, II/244, 251, 315, 323, 434.
³² 2/Bakara: 143.
³³ 2/Bakara: 143.
³⁴ 2/Bakara: 143.
³⁵ 13/Ra'd: 43.

- 1 (N57a) el-Bābü's-sādis 'aşere fî ma' nâ ümmeten vasaţen ve fî ta' zîm beyti'l- 'atîk ve fî sūleti'l-müşkilet fî haķîķati seffîneti'n-Nûh a.s.
بسم الله الرحمن الرحيم
كذلك اذا جعلناكم امتاً وسطاً لتكونوا شهداء على الناس ويكون (A104b) الرسول عليكم شهيداً¹
- 5 (M92b) iy tālib-i esrār-ı ilāhî ve haķāyık-ı nâ-mütenāhî ümmet-i vasaţuñ bir kaç ma' nāsı vardur bir ma' nāsı budur ki her nesnenüñ hıyārı vasaţdur şöyle ki hadîşde gelmişdür ki خيرا الامورا وسطها bu cemā'atdür ki çeşme-i hayāt ki hurûf-ı muķaţta' adur ve vasaţda (H88b) vāķi' olmuşdur bu hurûf-ı muķaţta' atuñ esrārı ol cemā'ate güşāde olur ki anlar ümmet-i vasaţ oldılar şöyle ki imām-ı Hasan-ı
- 10 ستفجر لهم ينابيع imdi bil ki ki النير ان بتمامه الروطه و طواسنين فى السنين صدق الامام عم
' Askerinüñ ehl-i ma' nâ katında sözi hüccet-i ķatı' dur buyurmuşdur
ہاڑret-i lem-yezel ve lâ-yezālün küll-i ķādîmindeki hurûf-ı muķaţta' a vasaţda vāķi' olmuşdur ki ya' nî iki terkîb vasaţında vāķi' olmuşdur ki bir terkîbi budur
بسم الله الرحمن الرحيم
dür ve bir terkîb den sonra الكتاب ذلك dur vasaţda vāķi' olmuşdur
- 15 baķasın daħı buña kıyās itgil ve bir daħı hüccet budur ki ümmet-i vasaţ
وما جعلنا القبلة التى كنت عليها الا لنعلم من يتبع
ayetinden (M93a) sonra kıble baħşî geldi
من يتبع الرسول ممن ينقلب على عقبيه²
Ka' bedür ve Ka' be nāf-ı zemîndür vasaţ-ı arzda vāķi' olmuşdur şöyle ki (N57b) hadîşde şābit olmuşdur hāl budur ki be-ħasbü'z-zāhir Ka' be vasaţda vāķi' degildür
- 20 (A105a) bu mevķūfdur ve ümmet-i vasaţ beyānına çünki hadîş-i (H89a) nebevîde
خلق الله تعالى رأس آدم
ma' lüm oldu ki ol hāne ādemün başı ve alnı mevzi' dür ki pes ādemün re's ü cebhesi istivāda vāķi' olmuşdur
ان اول
Ka' be vasaţ-ı arz olduğunun sırrı budur ki (M93b) mişāl-i vech-i ādemdür ki اول
وضع للناس³
delālet ider ki beyt didi ādemî dilde anuñçün ol vücūd ki maħlūķ
oldı vücūd-ı haڑret-i Ādemdür a.s. ol beyt للعالمين هد³ oldı lā-cerm عالميان
25 Ādem ola ve ba'de enbiyāullah kelime ve kelām ile şüret-i beşeriyet ile
ma' rifetullah hāşıl itmişlerdür ol kelime ve ol kelām ādemüñdür

5. esrār-ı ilāhî ve haķāyık-ı nâ-mütenāhî : haķîķat-i nâ-mütenāhî A,H,N

6. bir ma' nāsı budur ki her nesnenüñ hıyārı vasaţdur : - H

8. hurûf-ı muķaţta' atuñ : hurûf-ı muķaţta' auñ N

9-10. imām-ı Hasan-ı ' Askerinüñ : imām-ı ' Askerî A ; imām-ı Hasanü'l- ' Askerî H

11. imdi bil ki : - A / haڑret-i lem-yezel ve lâ-yezālün küll-i ķādîmindeki : - H,N

13. ya' nî iki terkîb vasaţında vāķi' olmuşdur ki : - H, N

13-14. vasaţında vāķi' olmuşdur ki bir terkîbi budur بسم الله الرحمن الرحيم dür ve bir terkîb den sonra
: - M /bir terkîbi budur بسم الله الرحمن الرحيم dür ve bir terkîb den sonra : - H ; den sonra : - N

14. vasaţda vāķi' olmuşdur : - H

15. budur ki : oldur ki A

16-17. : الا لنعلم من يتبع الرسول ممن ينقلب على عقبيه . A

17. didüğinden sonra : didüğinden - H, N

21. alnı : cebhesi A

22. : الى اخره . H, N

23. vasaţ-ı arz . vasaţ-ı arzda H

- evvel daḥı âdemüñdür âḥir daḥı âdemüñdür âdem ḥayy ü ḳayyūmdur ki كل شئ فيه آيات بينات مقام ابراهيم ومن دخله كان امناً⁴ ider her şey aşlına rüçü' ider يرجع الى اصله
- 30 İbrâhîm ol evi 'imâret eyledi⁵ (H89b) ابراهيم القواعد من البيت⁵ delîl ile şol İbrâhîm ol evi 'imâret eyledi yükseltdi tâ ki İbrâhîm evi ḳavâ'id ki ḳonulmuşdı ol evde İbrâhîm anı ref' eyledi yükseltdi tâ ki İbrâhîm evi binâ itdi (N58a) şanmayasın belki 'imâret eyledi anuñçün ki kendü (M94a) maḳâmını ol evde gördü kelâm-ı 'Arabîde maḳâm ṭuracaḳ yire dirler pes İbrâhîm ol evde ol maḳâmıda ṭurmuş ola ḥâl budur ki İbrâhîm âdemden ṭurmuşdur çeşm-bi-
- 35 güşâ iy ṭâlib-i diḡâr-ı Ḥaḳ ta'âlâ (A105b) imdi ol evüñ ta'zîmini gör ki enbiyâullah nice ta'zîm itmişlerdür 'indallah ne maḳâmıdır ki İbrâhîm kendü oḡlı İsmâ'îli ḳurbân eylemege ḳaşd eyledi ḳurbân anuñ sünnetidür ya'nî bu maḳâmıñ ta'zîmi 'indallah bir ḥayşiyetledür ki çün ol maḳâma irişe şöyle gerekdür ki kendü ḥayâtından geçe mecmû'-ı vüçüdını Âdem ki pederdür anuñ yolında ḳoya
- 40 ki anuñ yolından Ḥudâ-şinâs ola bî-şüret ü bî-nuṭṭ Ḥudâ-şinâs olmaḳ ḥaşıl olmaz ki anuñ yolından Ḥudâ-şinâs ola bî-şüret ü bî-nuṭṭ Ḥudâ-şinâs olmaḳ ḥaşıl olmaz ki (H90a) كنزاً مخفياً⁶ فاجبت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف⁶ ḥazret-i risâlet a.s. yolu nuṭṭa bir mertebede iletmiş idi (M94b) ki kendüyi 'ayn-ı nuṭṭ bilmiş idi lâ-cerm buyurdı ki كنت نبياً وأدم بين الماء والطين⁷ ol zamanda Âdem Muḥammed idi ve Muḥammed Âdem idi ez-rüy-ı zâhir niçe vaḳitden şonra geldi كنت نبياً didi pes
- 45 ma'lûm oldı ki maḳâm-ı İbrâhîm âdem mişâlidür ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i ilâhî âdemüñ mübârek vüçüdında evvel yazıldı ki on yidi rek'at şalât-ı ḥazar ve on biş (N58b) rek'at şalât-ı cum'a ve on bir rek'at şalât-ı sefer şâhib-i ḥânenüñ ḥaṭṭı 'adedinedür ve daḥı ol evi ṭavâf itmek daḥı şâhib-i ḥânenüñ vechinüñ ḥaṭṭı izâsındadır vech ḥaṭṭınuñ izâsında ki yigirmi sekiz ṭavâfdur ve
- 50 daḥı iḥrâm ve beyne'l-'âlemîn ve cemre ve zenc ü ḳaşr u müy-ı ser ve cemî'-i ferâyiz-i ḥacc u sünneti ki ol (H90b) Ka'bede mütezimmındur ya'nî gizlidir ḥurûf-ı (A106a) muḳaṭṭa'anuñ sırrı 'adedinedür ki evâ'il süver-i Ḳur'ânda gelmişdür ki ol ḥurûf-ı muḳaṭṭa'anuñ aşlı ki on dördür muḥkemâtdur

28. evvel daḥı âdemüñdür âḥir daḥı âdemüñdür : evvel daḥı âdemdür âḥir daḥı âdemdür N ; âḥir daḥı âdemüñdür - A

30. - من البيت N

31. İbrâhîm anı ref' eyledi : anı ref' eyledi A, M / yükseltdi : yinüñletdi N ; yüksekdi H

33. maḳâm : - A / ṭuracaḳ : duracaḳ N /

34. ol evde : - A, N, M / İbrâhîm : - A

36. enbiyâullah : Allah M / ta'zîm : - A / itmişlerdür : itmişdür A ; itmişler N

36-37. kendü oḡlı İsmâ'îli ḳurbân eylemege ḳaşd : kendü oḡlını İsmâ'îl ḳurbân eylemek ḳaşd H

37. eyledi : itdi N, M

39. ḥayâtından : vüçüdından A / Âdem ki pederdür anuñ yolunda ḳoya : âdemüñ yolunda ḳoya A

40. Ḥudâ-şinâs olmaḳ ḥaşıl olmaz : Ḥudâ-şinâs olmaz H

42. ki kendüyi : kendü M

46. vüçüdında : vechinde M

48-49. ḥaṭṭı 'adedinedür ve daḥı ol evi ṭavâf itmek daḥı şâhib-i ḥânenüñ vechinüñ ḥaṭṭı izâsındadır : vech ḥaṭṭınuñ izâsında A,H,N

51. ya'nî gizlidir : - H, N, M /

52. sırrı : - A, H, M

52. süver-i Ḳur'ânda : şürede ki Ḳur'ânda A

53. aşlı : ḥâşılı H

- 55 20 dur ki Ādemün a.s. mübârek vücūdınun levhî üzerinde i‘lâmı mektûbdur ve meşûrdur ki ve‘t-tavr u kitâb-ı meşûr ve levh-i maḥfûz-ı Ḥudâdur ki ⁸ ليلة مباركة في الكتاب المبين انا انزلناه حم والكتاب المبين انا انزلناه حم ⁸ (M95a) طس حم ق ن
- 60 20 yazdum tâ kim tâlibler bî-ḥicâb u bî-perde kendü vücûdları levhîni müşâhede ve müṭâlâ‘a eyleyeler ve daḥı faẓl-ı ilâhînin ⁹ فاعتصموا بحبل الله حبل المتينه yapışalar ki ⁹ فاعتصموا بحبل الله حبل المتينه (H91a) ḥabl (H91a) luġatde kıldan örilmîş ipe dirler tâ bilesin kim ḥuṭût-ı vech-i âdemden kinâyetdür ve hem mizân daḥı kıldan örilmîş olsa gerek (M95b) ve‘sselâm ve çün Câvidân-nâme-i İlâhî didârına (N59a) irişeler ve ‘ulûm-ı evvelîn ü aḥîrîn anlara yüz göstere ve daḥı mecmû‘-ı enbiyânun ḳavâ‘idlerinden ḥaberdâr olalar ve daḥı ḥayât-ı ezeli ve ebedî anlara lâḥik u mütelâḥik ola iy tâlib-i Ḥaḳ ta‘âlâ zinhâr ḥurûf ‘ilmini inkâr itmege meşġûl olma eger inkâr itseñ didâr-ı Ḥaḳdan (A106b) maḥrûm ḳalursın فهو مضل الحديث من لم يعلم سر الحروف في المصطلح من لم يعلم سر الحروف فهو مضل الحديث ve daḥı Şeytân mel‘ûn u merdûd olduġı inkârı sebep oldu ve cehli sebep oldu egerçe dünyâ ‘ilminde ‘âlim idi çünki âdem nedür bilmedi ‘indallah câhil oldu ve daḥı her söz ki söylersin delîlsüz söyleme şol tâ‘ife ki zamân-ı mâzide Ḥudâ-şinâs (H91b) olmamışlar muġallaṭalara vâkı‘ olmışlardır ve duzaḥî olmışlardır ümmet-i vasaṭ ol tâ‘ife (M96a) dür ki cemî‘-i vasaṭi ki Ḳur‘anda ve ḥadîşde gelür andan rüşen ḥaber vireler andan ma‘lûm ola ki ümmet-i vasaṭdur evvelâ Ḳa‘beden 75 ümmet-i vasaṭa ḥaber vire ki niçün vasaṭda vâkı‘ omışdur ve daḥı ol aġ ḥaṭṭ ki ḥacerü‘l-esvedün vasaṭındadır neden kinâyetdür ümmet-i vasaṭ ḥaber vireler andan ma‘lûm ola ki ümmet-i vasaṭdur ve daḥı esmâ-yı muḥtelife ile niçün mevşûf oldu biri budur ki yeminullahdur bir yüzinde ki ḥacerü‘l-esved ⁹ يمين الله نزل حجر الاسود من في الارض ve daḥı biri budur ki anı uçmaġdan çıkarmışlardır ki ⁹ نزل حجر الاسود من في الارض

54. - A : الر كهيص طس حم ق ن

55. i‘lâmı mektûbdur : mektûbdur N, M/ ve‘t-tavr ve kitâb-ı meşûr ve : - H, N, M

59. kim : ki H, N

60. bî- ḥicâb u bî-perde : bî-perde A ; bî- ḥicâb N / vücûdları : vücûd A ; vücûdi H

62. جميعاً : - H, N / örilmîş ipe dirler : ‘ibâretdür N ; omış M

63. örilmîş : - H, N ; olsa M

64. irişeler : yetişeler A

67. ḥurûf ‘ilmini inkâr itmege meşġûl olma : ḥurûfa inkâr itme N ; ḥurûfa inkâr itmegil H, M

68. - A : من لم يعلم سر الحروف فهو مضل الحديث

69. inkârı sebep oldu : inkâr sebep oldu H ; inkâr sebebinden oldu N /ve cehli sebep oldu : - A, N, M

70. egerçe dünyâ ‘ilminde ‘âlim idi çünki âdem nedür bilmedi ‘İndallah câhil oldu : - A

72. olmamışlar : olmamışlardır A ; olmamışlar H / muġallaṭalara : muġallidlere H / duzaḥî olmışlardır : duzaḥî olmışlar N, M

74. andan ma‘lûm ola ki ümmet-i vasaṭdur evvelâ Ḳa‘beden ümmet-i vasaṭa ḥaber vire : - N

75. vasaṭda : - N / ol : - H / ol aġ ḥaṭṭ ki : ol aġ ki M

76-77. ümmet-i vasaṭ ḥaber vireler andan ma‘lûm ola ki ümmet-i vasaṭdur : - A

78. bir yüzinde : - A

- kanadında olmak kināyetdür on dört hurūf-ı muḳaṭṭa‘anun i‘lāmını elleri hilḳatinde bulmaḳdan kināyetdür ve daḫı zuhr vaḳtinde nāzil olmaḳ (M97b) kināyetdür ḫaṭṭ-ı istivādan ve daḫı ‘Īsā otuz üç yaşında nāzil olmaḳ (H93a)
- 105 kināyetdür Fażl-ı Yezdāndan ki ‘ilm-i te’vīl ki feyż olındı otuz üç yaşında feyż olındı ḫazret-i risālete nübüvvet ü tenzīl kırk yaşında geldi altmış üç yaşında vefāt itdi yigirmi üç yıl tenzīl yazıldı Fażl-ı Yezdāna daḫı te’vīl otuz üç yaşında zuhūr itdi elli altı yaşında vefāt itdi yigirmi üç yıl zamān-ı te’vīl yazıldı zamān-ı tenzīl zamān-ı te’vīle muṭābıḳ oldı eger sâ’il sū’āl eylese ki Hüdhdü Belḳısa ne vechle
- 110 (N60b) biti ilette dise cevāb eyit ki Hüdhdüñ tacı gāh bir pāre gāh iki pāre olur bir pāre olduḡı vaḳitte yigirmi sekiz kelime-i Muḫammed müşāhede olunur iki pāre olduḡı vaḳitte otuz iki kelime-i ādem müşāhede (M98a) olunur pes Süleymānuñ bitisi yigirmi sekiz ve otuz iki kelime oldı ki tā Belḳıs Hüdhdüden anı fehm eyleye ve’s-selām eger bir kişi sū’āl itse Süleymān ḳarınca ile niçe
- 115 söyleşdi dise cevāb eyit ki Süleymān ḳarincadan ḫaṭṭ-ı istivā müşāhede idüp otuz iki kelime-i ādemiyye (A108a) anda (H93b) müşāhede itdügüdür eger bir kişi sū’āl itse Şālih peygāmbere ḳaya yarılıp nāḳa çıḳduḡı ne sırdur dise cevāb eyit ki nāḳanuñ üst tuṭaḡında şaḳḳı vardır iki pāredür ki Şālih kendü vücūdında ḫaṭṭ-ı istivā müşāhede eyleyüp otuz iki kelimeye zuhūr bulduḡıdır eger bir kişi sū’āl itse
- 120 ay iki pāre olduḡı ne sırdur dise cevāb eyit ki Muḫammed a.s. kendü vechindeki ḫaṭṭ-ı istivāyı müşāhede itmekdür eger bir kişi sū’āl itse ki İbrāhīm a.s. mübārek saḳını iki pāre eyledi andan şonra Muḫammed a.s. daḫı geldi iki pāre eyledi dedem İbrāhīm sünnetidür didi bu ne (M98b) sırdur dise cevāb eyit ki yidi ḫaṭṭ-ı

102-103. elleri hilḳatinde : ellerinde A

103. kināyetdür : - H

104. kināyetdür ḫaṭṭ-ı istivādan ve daḫı ‘Īsā otuz üç yaşında nāzil olmaḳ :- A

105. Fażl-ı Yezdāndan ki : Fażl-ı Yezdāna A / olındı : oldı A, H

105-106. otuz üç yaşında feyż olındı : - H / olındı : oldı A

107. tenzīl yazıldı : tenzīl-i zamān oldı A / Fażl-ı Yezdāna : Fażl-ı Yezdān A

107-108. te’vīl otuz üç yaşında zuhūr itdi : - A

108. vefāt itdi : vefāt buldı A, M / zamān-ı te’vīl : - N ; te’vīl H

109. muṭābıḳ oldı : muḳābil oldı N / eylese : itse M

111. müşāhede olunur : müşāhede olur A

112. iki pāre olduḡı vaḳitte otuz iki kelime-i ādem müşāhede olunur : - H / vaḳitte : - A / kelime-i ādem : kelime M

115. dise : - N

117. ne sırdur : nedür A

118. üst tuṭaḡında : üstün dudaḡında N / üstün tuḳaḡında M

119. eyleyüp otuz iki kelimeye zuhūr bulduḡıdır : itmekdür A / kelimeye / kelime-i ilāhī M / itse : eylese H

119-121. eger bir kişi sū’āl itse ay iki pāre olduḡı ne sırdur dise cevāb eyit ki Muḫammed a.s. kendü vechindeki ḫaṭṭ-ı istivāyı müşāhede itmekdür : - A / Muḫammed a.s. kendü vechindeki ḫaṭṭ-ı istivāyı : ādem kendü vechinüñ ḫaṭṭ-ı istivāsını N / Muḫammed a.s. ; ādem M

122. andan şonra : andan A / şonra Muḫammed a.s. daḫı geldi iki pāre eyledi : -M / geldi : - A

- ilāhī sekiz (N61a) olup murād vech-i ādem görünmekdür ve daḡı cemī^ʿ-i maḡlūkāt
 125 künden yaradıldı ya^ʿnī mecmū^ʿ-ı kā'ināt وما يكون وما هو كائين ḡaṭṭ-ı istivā
 üzerine olduḡıdur eger bir kiři sū'āl itse Ḥaḡ cemālini cum^ʿa ḡüni ʿaır vaḡtinde
 (H94a) görmek ne ma^ʿnādur dise cevāb eyit ki bir vechle Ḥaḡḡun cemāli otuz iki
 kelime-i ilāhīdür ki vech-i ādemde müřāhede itmekdür cum^ʿa ḡün on biş rek^ʿ at
 130 vech-i ādem görünür ki vechullahdur bir vechle daḡı oldur ki gökde yidi kevākeb-i
 seyyāre vardur her bir kevkebün yidi biş yıl devr-i ḡāııı (A108b) vardur ve yidi
 biř yıl devr-i imtizācı vardur meřelā Zūḡalün biř yıl devr-i ḡāııı vardur andan
 şonra biş yıl Müşteri ile (M99a) imtizācı vardur biş yıl daḡı Merrīḡ ile imtizācı
 135 vardur andan şonra biř yıl daḡı řems ile imtizācı vardur andan biř yıl daḡı Zūhre
 ile imtizācı vardur andan biş yıl daḡı ʿUṡārid ile imtizācı vardur andan biş yıl daḡı
 Ḳamer ile imtizācı vardur bir hefte tamām oldu yidi biş yıl daḡı tamām oldu
 Müşterinün daḡı (H94b) devr-i ḡāııı vardur andan şonra biş yıl Merrīḡ ile
 imtizācı vardur andan biř yıl daḡı řems ile imtizācı vardur biř yıl daḡı Zūhre ile
 140 imtizācı vardur biş yıl daḡı (N61b) ʿUṡārid ile imtizācı vardur biş yıl daḡı Ḳamer
 ile imtizācı vardur biř yıl daḡı Zūḡal ile imtizācı vardur yidi biř yıl tamām oldu bir
 hefte daḡı tamām oldu Merrīḡün daḡı biş yıl devr-i ḡāııı vardur biş yıl şems ile
 imtizācı vardur biř yıl daḡı Zūhre ile imtizācı vardur biř yıl daḡı ʿUṡārid ile
 imtizācı vardur biř yıl daḡı Ḳamer ile imtizācı vardur biř yıl daḡı Zūḡal ile
 imtizācı vardur biş yıl daḡı Müşteri ile imtizācı vardur yidi biş yıl tamām oldu

124. olup : olur N

125. mecmū^ʿ-ı : cemī^ʿ-i A

127. ne ma^ʿnādur : ne sırrıdur M /dise : - N

129. ḡüni : - A, H, M / on yidi rek^ʿ at namāz kılnur : on yidi rek^ʿ at kılnur A , H

130. gökde : - A

131. seyyāre vardur : seyyārenün A; seyyarāt vardur M

132. Zūḡalün : Zūḡal N

133. andan şonra : andan H, N

133-134. biş yıl daḡı Merrīḡ ile imtizācı vardur : -M

134-135. andan biř yıl daḡı Zūhre ile imtizācı vardur : - A

135. andan biş yıl daḡı ʿUṡārid ile imtizācı vardur : -M

136. bir hefte tamām oldu yidi biş yıl daḡı tamām oldu : bir hefte tamām oldu A, M ; yidi biş yıl
 tamām oldu bir hefte daḡı tamām oldu N

137-138. Müşterinün daḡı devr-i ḡāııı vardur andan şonra biş yıl Merrīḡ ile imtizācı vardur andan
 biş yıl daḡı şems ile imtizācı vardur biş yıl daḡı : - A

138-140. Zūhre ile imtizācı vardur biř yıl daḡı ʿUṡārid ile imtizācı vardur andan biř yıl daḡı
 Ḳamer ile imtizācı vardur biř yıl daḡı Zūḡal ile imtizācı vardur : - A ; Zūhre ile biř yıl daḡı
 ʿUṡārid ile biř yıl daḡı Ḳamer ile biř yıl daḡı Zūḡal ile imtizācı vardur N, M

140-141. yidi biş yıl tamām oldu bir hefte daḡı tamām oldu Merrīḡün daḡı biş yıl devr-i ḡāııı
 vardur : - A ; yidi biş yıl tamām oldu : -M / Merrīḡün : şemsün Merrīḡün N

141-145 biř yıl řems ile imtizācı vardur biř yıl daḡı Zūhre ile imtizācı vardur biř yıl daḡı ʿUṡārid
 ile imtizācı vardur biř yıl daḡı Ḳamer ile imtizācı vardur biř yıl daḡı Zūḡal ile imtizācı vardur biř
 yıl daḡı Müřteri ile imtizācı vardur : - A ; biř yıl řems ile ve biř yıl Zūhre ile ve biř yıl ʿUṡārid
 ile ve biř yıl Ḳamer ile ve biř yıl Zūḡal ile ve biř yıl Müřteri ile imtizācı vardur N, M

145. yidi biş yıl :- A ; biş yıl N / tamām oldu : -A

- 145 bir (M99b) هفته داڭی tamām oldı Şemsün daڭی biñ yıl devr-i hāşşı vardur biñ yıl daڭی Zühre ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی ‘Uṭārid ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Kamer ile (H95a) imtizācı vardur biñ yıl daڭی Zūhal ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Müşterī ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Merrīh ile imtizācı vardur yidi biñ yıl tamām oldı bir هفته داڭی tamām oldı Zührenün daڭی biñ yıl devr-i hāşşı vardur
- 150 biñ yıl daڭی ‘Uṭārid ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Kamer ile (H95a) imtizācı vardur biñ yıl daڭی Zūhal ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Müşterī ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Merrīh ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Şems ile imtizācı vardur yidi biñ yıl daڭی tamām oldı bir هفته داڭی tamām oldı ‘Uṭāridün daڭی biñ yıl devr-i hāşşı vardur biñ yıl daڭی Kamer ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Zūhal ile imtizācı
- 155 vardur biñ yıl daڭی Müşterī ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Merrīh (N62a) ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Şems ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی (M100a) Zühre ile imtizācı vardur yidi (H95b) biñ yıl daڭی tamām oldı bir هفته داڭی tamām oldı Kamerün daڭی biñ yıl devr-i hāşşı vardur biñ yıl daڭی Zūhal ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Müşterī ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Merrīh ile imtizācı vardur biñ yıl
- 160 daڭی Şems ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Zühre ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی ‘Uṭārid ile imtizācı vardur yidi biñ yıl daڭی tamām oldı bir هفته داڭی tamām oldı

145.bir هفته داڭی tamām oldı Şemsün daڭی biñ yıl devr-i hāşşı vardur : - A

145-147. biñ yıl daڭی Zühre ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی ‘Uṭārid ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Kamer ile imtizācı vardur : - A ; biñ yıl Zühre ile imtizācı biñ yıl daڭی ‘Uṭārid ile biñ yıl daڭی Kamer ile : N ; biñ yıl Zühre ile imtizācı biñ yıl daڭی Kamer ile imtizācı M

147-148. biñ yıl daڭی Zūhal ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Müşterī ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Merrīh ile imtizācı vardur : - A ; biñ yıl daڭی Zūhal ile biñ yıl daڭی Müşterī ile biñ yıl daڭی Merrīh ile imtizācı vardur N, /vardur ... vardur :-M

148-149. yidi biñ yıl tamām oldı bir هفته داڭی tamām oldı Zührenün daڭی biñ yıl devr-i hāşşı vardur : - A

150-152. biñ yıl daڭی ‘Uṭārid ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Kamer ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Zūhal ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Müşterī ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Merrīh ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Şems ile imtizācı vardur : - A ; ‘Uṭārid ile biñ yıl daڭی Kamer ile biñ yıl daڭی Zūhal ile biñ yıl daڭی Müşterī ile biñ yıl daڭی Merrīh ile imtizācı vardur N / vardur ... vardur ... vardur :-M

153-154. yidi biñ yıl daڭی tamām oldı bir هفته داڭی tamām oldı ‘Uṭāridün daڭی biñ yıl devr-i hāşşı vardur : - A

154-157. biñ yıl daڭی Kamer ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Zūhal ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Müşterī ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Merrīh ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Şems ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Zühre ile imtizācı vardur : - A ; biñ yıl Kamer ile biñ yıl Zūhal ve biñ yıl Müşterī ile biñ yıl Merrīh ve biñ yıl daڭی Şems ile biñ yıl daڭی Zühre ile imtizācı vardur N / vardur... vardur ... vardur ... vardur ... vardur ... vardur : - M / Zühre ile imtizācı vardur : Zühre ile imtizācı biñ yıl daڭی ‘Uṭāridle imtizācı M

157-158. yidi biñ yıl daڭی tamām oldı bir هفته داڭی tamām oldı Kamerün daڭی biñ yıl devr-i hāşşı vardur : - A ; yidi biñ yıl daڭی tamām oldı M

158-161. biñ yıl daڭی Zūhal ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Müşterī ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Merrīh ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Şems ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Zühre ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی ‘Uṭārid ile imtizācı vardur : - A, M ; biñ yıl Zūhal ile imtizācı vardur biñ yıl daڭی Müşterī ile biñ yıl Merrīh ile biñ yıl Şems ile biñ yıl Zühre ile biñ yıl daڭی ‘Uṭārid ile imtizācı vardur N

161. yidi biñ yıl daڭی tamām oldı bir هفته داڭی tamām oldı : - A, M ; bir هفته داڭی tamām oldı N

- her hefte kevkeb bu uşlūbla bile yidişer biñ yıl devri vardur her altı biñ yıl geğer
 فى يومٍ كان مقدارہ خمسين الف ۛ indallah altı gündür yidinci biñ yıl cumۛ a gündür
 165 gün ki yidi biñ yıldur altı gün geğer yidinci gün cumۛ adur yidi kez yidi biñ yıl
 فى يومٍ كان مقدارہ خمسين الف سیرى بودر ve dağı ğazret-i
 (H96a) 17 risālet a.s. eyitdi ki مضت السنة 18 (A109a) فما فوقها جمعة
 170 olur bu cumۛ a ki dünyāda kıılınur altı gün dünyā günlerinden geğer yidinci
 (M100b) gün cumۛ adur bu cumۛ ayı Muĥammed a.s. anuñçün vazۛ itdi kim tā ol
 āĥiret cumۛ ası bu cumۛ adan fehm olına imdi bir gün vardur ki biñ yıldur bir gün
 dağı vardur ki elli biñ yıldur ol gün ki bir günü biñ yıldur anuñ her heftesi yidi biñ
 175 yıllarından 19 مما تعدون 20 سنة الف خمسين الف سیرى بودر baۛ dezān ol gün
 ki elli biñ yıldur anuñ her heftesi üç yüz biñ (H96b) dağı elli biñ yıldur dünyā
 yıllarından ve her ayı on dört biñ kerre yüz biñ aydur dünyā aylarından ve dağı
 kelām-ı ğadīm içinde ihķāb ki zıkr olındı sیرى بودر لابتين فيها
 180 vağtinde görmeğ ne maۛ nādur dise cevāb eyit ki yidi kevākeb-i seyyārenüñ yidi
 biñ yıl devr-i (M101a) ĥāşşı vardur ۛ indallah bir hefte olur altı gün geğer yidinci

162. her hefte kevkeb bu uşlūbla bile yidişer biñ yıl devri vardur : - H, N, M

163. ۛ İndallah altı gündür : - A/ yidinci biñ yıl cumۛ a gündür : yidincisi cumۛ adur budur A ; yidinci biñ yıl cumۛ adur H, M

164. baۛ de : baۛ d ez ān N / geğer عندالله كانه : كانه عندالله N

165. yidi biñ yıldur : bir yıldur N / altı : altıncı H / yidinci gün : yidincisi A / kez : kerre N

166. ellinci biñ yıl : ellincisi A ; yidinci biñ yıl H

168. ğazret-i risālet a.s. : resūl a.s. A

168. dağı sیرى . sیرى dağı H

170. cumۛ a olur : cumۛ adur A

172. kim : - H ; ki N / tā ol : ol A ; tā ki ol H

ve hefte dağı vardur ki yidi biñ yıldur

172-173. imdi bir gün vardur ki biñ yıldur bir gün dağı vardur ki elli biñ yıldur ol gün ki bir günü biñ yıldur : - A

173-174. anuñ her heftesi yidi biñ yıldur : - A ; ve hefte dağı vardur ki yidi biñ yıldur N

174-175. her ayı otuz biñ yıldur her yılı üç yüz biñ dağı almiş biñ yıldur dünyā yıllarından: - A, N; her ayı otuz biñ yıldur her yılı üç yüz biñ dağı almiş biñ yıldur M

174-176. فى يومٍ كان مقدارہ خمسين الف سنة مما تعدون 20 سنة الف خمسين الف سیرى بودر baۛ d ez ān ol gün ki elli biñ yıldur anuñ her heftesi üç yüz biñ dağı elli biñ yıldur : - A

177-178. dünyā yıllarından ve her ayı on dört biñ kerre yüz biñ aydur dünyā aylarından : - A

178. ve dağı kelām-ı ğadīm içinde ihķāb ki zıkr olındı sیرى بودر : - A, M

178-179. A : بافهم من فهم وجهل من جهل : لابتين فيهاحقا بافهم من فهم وجهل من جهل

179. itse : eylese H, N, M /Ĥađ taۛ ālā : Ĥađ A, N / görmeğ : göstermeğ H / dise : - N

181. devr-i ĥāşşı : devri A, M

- gün cum‘ adur altı biñ yıl geçdi yidinci biñ yıl ki devr-i Kamedür Muḥammed a.s. cum‘ a günü duḥā vaḳtinde geldi ki biñ yılun yüz yılı geçmişdi duḥā vaḳti idi ba‘de Faḫlullah cum‘ a gün ‘aṣr vaḳtinde geldi (N63a) meṣelâ biñ yılun biş yüz
- 185 yılı geçse zuhr vaḳti olur sekiz yüz yılı geçse ‘aṣr vaḳti olur (H97a) imdi devr-i kamer ki biñ yıldur yüz yılı geçdi Muḥammed a.s. duḥā vaḳtinde zuhūra geldi ki şāḫib-i tenzildür (A109b) sekiz yüz yıl geçdi ‘aṣr vaḳtinde Faḫl-ı Feyyâz zuhūra geldi ki şāḫib-i te‘vildür fâ-fehm eger sâ‘il sū‘âl itse Cebrâ‘il nedür dise cevâb vir ki Cebrâ‘il yidi ḫarfdür ل ی ا ج ب ر ا ا ی ل vaḳtâ ki inbisâṭ itseñ otuz iki ḫarf olur ma‘-noḳta ‘alâ-hazâ لام الف بی ی لام الف الف بی ی جیم بی ی ر ی الف الف بی ی لام (M101b) vaḳtâ ki Cebrâ‘il diseñ yigirmi sekiz ḫarf olur ma‘-noḳta eger sa‘il sū‘âl itse Mîkâ‘il nedür dise eyit ki Mîkâ‘il daḫı yidi ḫarfdür budur ل ی ا ا ی ل م ی ک ا ا ی ل vaḳtâ ki inbisâṭ itseñ otuz iki ḫarf olur ma‘-noḳta ‘alâ-hazâ لام الف بی ی لام الف الف بی ی کاف الف الف بی ی میم eger bir kişi sū‘âl itse ki İsrâfîl nedür dise cevâb eyit ki İsrâfîl yidi ḫarfdür ل ی ا س ر ا ف ی ل vaḳtâ ki inbisâṭ itseñ otuz iki ḫarf olur ma‘-noḳta ‘alâ-hazâ لام الف بی ی لام الف فی ی ی لام (H97b) eger bir kişi sū‘âl itse ki ‘Azrâ‘il nedür dise cevâb eyit ki ‘Azrâ‘il yidi ḫarfdür ve ‘alâ-hazâ ل ی ا ا ی ل ع ز ر ا ا ی ل عین ز ی ر ی الف الف بی ی لام pes ma‘lüm oldu ki yigirmi sekiz (N63b) ve otuz iki ḫarfdür ki gâḫ Cebrâ‘il ve gâḫ Mîkâ‘il ve gâḫ İsrâfîl ve gâḫ (M102a) ‘Azrâ‘il olur ḫikmet-i ilâhî şöyle

182. geçdi : geḫer A / yidinci biñ yıl ki : yidinci yıl ki : N

183. biñ yılun yüz yılı : biñ yıl yüzi A, H, M/ duḥā vaḳti idi : - N

184. cum‘ a gün : - A, N, M

185. biş yüz yılı geçse : biş yüz yılı geçdi N / imdi : - A, N

186. duḥā vaḳtinde : zuhr vaḳtinde M

187. Faḫl-ı Feyyâz : Faḫlullah A

188. itse : eylese N / dise : - N

190-191. ‘alâ-hazâ لام الف بی ی لام الف الف بی ی جیم بی ی ر ی الف الف بی ی لام vaḳtâ ki Cebrâ‘il diseñ yigirmi sekiz ḫarf olur ma‘-noḳta : vaḳtâ ki Cebrâ‘il diseñ yigirmi sekiz ḫarf olur ma‘-noḳta ‘alâ-hazâ لام الف بی ی لام الف الف بی ی جیم بی ی ر ی الف الف بی ی لام : A

191. dise : - N / eyit ki : sen eyit ki H, M

191-192. Mîkâ‘il daḫı : - N ; Mîkâ‘il H

192. yidi ḫarfdür : yidi ḫarfdür ma‘-noḳta ‘alâ-hazâ N ; budur : -A, H, N

193. eger bir kişi sū‘âl itse ki : - A ; itse ki : eylese ki H

193-194. İsrâfîl nedür cevâb eyit ki İsrâfîl yidi ḫarfdür : İsrâfîl ve ‘Azrâ‘il daḫı Mîkâ‘il gibidür A ; İsrâfîl yidi ḫarfdür H

194-195. ل ی ا س ر ا ف ی ل vaḳtâ ki inbisâṭ itseñ yigirmi sekiz ḫarf olur ma‘-noḳta ‘alâ-hazâ لام الف سین ر ی الف الف بی ی لام eger bir kişi sū‘âl itse ki ‘Azrâ‘il nedür : - A

196. dise : - A, N

196-198. cevâb eyit ki ‘Azrâ‘il yidi ḫarfdür ve ‘alâ-hazâ ل ی ا ا ی ل ع ز ر ا ا ی ل vaḳtâ ki inbisâṭ itseñ yigirmi sekiz ḫarf olur ma‘-noḳta ‘alâ-hazâ ز ی عین ز ی الف الف بی ی لام :- A : cevâb eyit ki : sen eyit ki M

198-199. gâḫ Cebrâ‘il ve gâḫ Mîkâ‘il ve gâḫ İsrâfîl ve gâḫ ‘Azrâ‘il olur : gâḫ Cebrâ‘il olur gâḫ

Mîkâ‘il olur gâḫ İsrâfîl olur gâḫ ‘Azrâ‘il olur H, M

- 200 oldı ki جبرائيل yigirmi sekiz oldı vaqtā ki جبرائيل diseñ otuz iki olur اسرافيل ve مكائيل ve عزرائيل sā'iri hemān otuz iki ħarf oldı anuñçün ki yigirmi sekiz kelimeyi Muhammede getüren جبرائيل dür ğayrısı degildür بسم الله الرحمن الرحيم قال عم لادري 22 eger bir kişi sū'āl itse ne vechle لادري نصف العلم 23 dür dise cevāb eyit ki pes لادري yidi ħarfdür ğayr-ı mükerrer iki noқта ile on dört ħarf olur ki evā'il
- 205 süverde gelür anuñ nişfi olur ki 'ilm on dört (H98a) ħarfdür ki sebū'l-meşānīdür vech-i ādemde mektūbdur ba' dezān tekrār ile sekiz ħarf (A110a) olur on altı kelimenüñ nişfidur bir vechle لادري on altı kelimedür vaqtā ki inbisāt itseñ 'alā-hazā لادري الف الف دال رى بى otuz ikinüñ nişfidur (M102b) tamām-ı 'ilm bu kânün üzerinedür ħoš te'vīl ile andan şonra taĥkīk ile bil ki lā-edrī nişfū'l-'ilmdür
- 210 vaqtā ki yidi ħarf ħesāb idesin ğayr-ı mükerrer noqtası ile yidi ħarf yidi maĥalde on dört olur ki vech-i ādemde on dört saţr-ı ilāhī mektūbdur on dört ħurūf-ı muĥaţta' a muĥābilinde anuñ nişfi yididür ba' dezān lā-edrī tekrār ile ve noqtasıyla sekiz ħarf olur لادري 'alā-hazā ādemüñ vechinde ħaţţ-ı istivā ile yidi saţr sekiz olur pes on altınun nişfidur ki i' lām-ı vech-i ādemdür ba' dezān lā-edrī ħurūflarını
- 215 inbisāt itseñ (H98b) ez-rūy-ı telaffuz on altı ħarf olur لادري الف الف دال رى بى vech-i ādemde on altı saţr on altı maĥalde meşūrdur ki otuz iki olur anuñ nişfi lā-edrī oldı bir vechle لادري 'ilm-i Muhammed (M103a) yigirmi sekiz (N64a) kelimedür lā-edrī vaqtā ki inbisāt itseñ üç لادري lāzım gelür ikisi tekrārdur ğayr-ı mükerrer on dört ħarf olur pes lā-edrī nişfū'l-'ilm oldı ber-taĥkīk andan şonra
- 220 (A110b) Nūĥ peygamber a.s. ki sefinesi otuz iki pāre taĥtadan yapılmışdı ya' nī ħalemdür ki otuz iki kelime-i ilāhīnüñ 'ilmini naĥş ider kâġıd üzere ez-rūy-ı te'vīl ve لادري sefine niçe ki deryāda seyr ider ħalem لادري kâġıd üzerinde şöyle seyr ider ve لادري ħalem devāt deñizine talar ol deñizden şu alur otuz iki kelimenüñ şeklin zuhūra getirür otuz iki saţr-ı vech-i ādem muĥābilinde ki dört 'anāşırdan

200-201. vaqtā ki جبرائيل diseñ otuz iki olur اسرافيل ve مكائيل ve عزرائيل sā'iri hemān otuz iki ħarf oldı : sā'iri otuz iki oldı A ; sā'iri hemān : hemān M

201-202. anuñçün ki yigirmi sekiz kelimeyi Muhammede getüren جبرائيل dür ğayrısı degildür : - A

203. eger bir kişi sū'āl itse ne vechle لادري نصف العلم dür cevāb eyit ki pes : - A

204-205. on dört ħarf olur ki evā'il süverde gelür anuñ nişfi olur ki 'ilm on dört ħarfdür ki sebū'l-meşānīdür : pes on dört ħarfüñ nişfi olur 'ilm on dört ħarfdür ki A

209. ħoš : - A, H

210. ħesāb idesin : idesin M

210-211. yidi ħarf yidi maĥalde on dört olur : yidi ħarf olur yidi maĥalde on dört olur N

211-212. vech-i ādemde on dört saţr-ı ilāhī mektūbdur on dört ħurūf-ı muĥaţta' a muĥābilinde : vech-i ādemde meşūrdur ħurūf-ı muĥaţta' a muĥābilinde A ; vech-i ādemde otuz iki saţr mektūbdur anuñ nişfi on altıdur N ; ħurūf-ı muĥaţta' a muĥābilinde : muĥaţta' a muĥābilinde M

212-217. anuñ nişfi yididür ba' dezān lā-edrī tekrār ile ve noqtasıyla sekiz ħarf olur لادري 'alā-hizā ādemüñ vechinde ħaţţ-ı istivā ile yidi saţr sekiz olur pes on altınun nişfidur ki i' lām-ı vech-i ādemdür ba' dezān lā-edrī ħurūflarını inbisāt itseñ ez-rūy on altı ħarf olur لادري 'alā-hazā لادري الف الف دال رى بى vech-i ādemde on altı saţr on altı maĥalde meşūrdur ki otuz iki olur anuñ nişfi lā-edrī oldu : anuñ nişfi on altıdur pes tamām-ı'ilm otuz ikidür anuñ nişfi lā-edri oldı N

218. lāzım gelür : vāki' olur A, M

223. talar : banar A, M

- 225 mürekkebdür pes şu otuz iki oldı kaynadı ‘âlemde tûfân kopardı ve yiryüzünü tamâm-ı ihâta itdi ve tağda ve yazıda berâber oldı ‘umkı kırk arş oldı şöyle (H99a) ki yigirmi sekiz kelimenüñ (M103b) inbisâtı yitmiş ikidür yitmiş ikiden otuz iki pâre tahta ‘adedini gidersen kırk kalur bu ma‘nâdan kırk arşın oldı ve dağı geminüñ hañt-ı istivâsı vardur kalemüñ dağı hañt-ı istivâsı üzerine iki pâredür ve
- 230 dağı her kimse ki otuz iki âbı vech-i âdemde görmedi ve müşâhede itmedi ol cehâlet tûfânında ğarķ oldı ve helâk oldı ve necât bulmadı ve Nûhuñ gemisine girmedi ve’s-selâm

226. ‘umkı kırk arş oldı : - A, H

228. pâre : - A / ‘adedin gidersen : ‘adedince otuz iki ‘adedi gidersen : A

232. ve’s-selâm : - N

-
- ¹ 2/Bakara: 143.
² 2/Bakara: 143.
³ 3/Âl-i İmrân: 96.
⁴ 3/Âl-i İmrân: 97.
⁵ 2/Bakara: 127.
⁶ İbn Arabî, el-Futûhât, III, 198, 419, (O. Yahya neşri) ; İ. Rabbanî, el-Mektûbât, I, 263 ; Eşrefoğlu Rûmî, Müzekki'n-Nufûs, 16.
⁷ el-Buharî, Sahîh, K.Edeb, 119; Müslîm, Sahîh, K. Fadâilü's-Sahâbe, 28.
⁸ 44/Duhân: 1-2-3.
⁹ 3/Âl-i İmrân: 103.
¹⁰ İbn Mâce, Sünen, K.Menâsik, 27; ed-Dârimî, Sünen, K.Menâsik, 26; Ahmed b. Hanbel, II/336
¹¹ İbn Mâce, Sünen, K.Menâsik, 27; ed-Dârimî, Sünen, K.Menâsik, 26; Ahmed b. Hanbel, II/336
¹² 39/Zümer: 67.
¹³ 14/İbrâhim: 48.
¹⁴ el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ , I/379.
¹⁵ 32/Secde: 5.
¹⁶ 70/Meâric: 4.
¹⁷ 70/Meâric: 4-5-6-7.
¹⁸ el-Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, III/178.
¹⁹ 32/Secde: 5.
²⁰ 70/Meâric: 4.
²¹ 78/Nebe': 23.
²² el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/346-347.
²³ el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/346-347.

- 1 el-Bābü's-sābi' 'aşere fî ḥaḳīkāt-i bismillahirraḥmanirraḥim
بسم الله الرحمن الرحيم (N64b)
ب س م ا ل ه ر ح ن ي 'alā-hazā on ḥarfdür ğayr-ı mükerrer 'alā-hazā
ba' dezān dört noḳta ile hem-rāhdur on dört 'aded olur vech-i ādemde müşāhede
5 olunur vaḳtā ki tekrār ile ḥesāb idesin yigirmi bir ḥarf (H99b) olur ا ب س م ا
(M104a) bu yigirmi bir ḥarfün i' lām-ı vech-i
ḥavvāda müşāhede olunur ba' dezān Fātiḥatü'l-kitāba seb'u'l-meşānī didiler
الرهيعص طس حم ق ن 'a ğayr-ı mükerrer ki فاتيحة الكتاب
Fātiḥatü'l-kitābda maḥfī gelür ol sebebden sū're-i kenz didiler ve daḥı
10 قال عم فاتحة الكتاب birisi bismillahirraḥmanirraḥim
اب ت ح Fātiḥatü'l-kitāb yigirmi bir ḥarfdür hazā
س ب ط ع غ ق ك ل م ن و ه ی bu yigirmi bir ḥarf vech-i ḥavvā muḳābilinde
تعالى eylemişdür ki bu yigirmi bir ḥarfün i' lāmı vech-i ḥavvāda meşūrdur
15 otuz iki olur ki i' lāmı vech-i ādemdür ve daḥı bir kişi (H100a) sū'āl itse Fātiḥa
ism-i te'nīş lafz oldı dise Fātiḥa ism-i fā'ildür (A11b) niçün ki (N65a) müfred-i
müzekkerdür açıcı ar dimekdür Fātiḥa müfred-i mü'ennesdür açıcı 'avret
(M104b) dimekdür ḥikmet-i ilāhī ne idi ki ism-i Fātiḥa mü'ennes oldı cevāb
oldur ki vech-i ḥavvāya muḳābildür şöyle ki ādemün vechi dört yididür ḥavvā
20 vechi üç yididür Fātiḥadan ğayrı mecmū' kelāmullah yigirmi sekiz ḥarfdür
ādemün vechine muḳābildür Fātiḥatü'l-kitāb yigirmi bir ḥarfdür ve kelimesi
yigirmi sekiz kelimedür ve āyeti yidi āyetdür 'alā-hazā evvel بسم الله الرحمن الرحيم⁴
bir āyet-i tāmmedür şāniyen⁵ الحمد لله رب العالمين bir āyet-i tāmmedür şālişen⁶
الرحمن الرحيم bir āyet-i tāmmedür rābi'en⁷ يوم الدين bir āyet-i tāmmedür
25 هادنا الصراط المستقيم⁹ bir āyet-i tāmmedür sādisen⁸ اياك نعبد و اياك نستعين

3. on ḥarfdür ğayr-ı mükerrer 'alā-hazā : - A

4. hem-rāhdur on dört 'aded olur : hem-rāh oldı on dört 'aded oldı A

6. bu yigirmi bir ḥarfün : - A / ḥarfün : kelimenün M

6-7. vech-i ḥavvāda : vech-i ādemde M

7. müşāhede olunur : görünür N / didiler : dirler N

8. kim : ki N / on dört : - A / ḥurūf-ı muḳaṭṭa'a : muḳaṭṭa'a M

9. Fātiḥatü'l-kitābda maḥfī gelür ol sebebden : -M; Fātiḥatü'l-kitāb yidi āyetdür maḥfī gelür
sebebden H / didiler : dirler N / sū're-i kenz didiler ve daḥı : -M

10-11. -M: قال عم فاتحة الكتاب سبعة آيات احديهن بسم الله الرحمن الرحيم

11. Fātiḥatü'l-kitāb : Fātiḥa A

15. bir kişi sū'āl itse : - A

15-16. Fātiḥa ism-i te'nīş lafz oldı dise : ism-i te'nīş lafz oldı ya'nī A ; ism-i Fātiḥa lafza
neden oldı N ; niçün ism-i te'nīş lafz oldı dise M

16-17. niçün ki müfred-i müzekkerdür açıcı ar dimekdür : açıcı dimekdür A

18. dimekdür : dimek olur M

19-20. ḥavvā vechi üç yididür : - A

20. kelāmullah . kelām H

21. ādemün vechine muḳābildür Fātiḥatü'l-kitāb yigirmi bir ḥarfdür : -M ; Fātiḥatü'l-kitāb :
Fātiḥa A ; ādemün vechine muḳābildür : - H, N

22. kelimedür : ḥarfdür H / evvel : - N

25. sādisen هادنا الصراط المستقيم bir : - H

- āyet-i tāmmedür sābi^c en¹⁰ الصّالين ولا عليهم غير المغضوب عليهم ولا الصّالين¹⁰ bir صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الصّالين¹⁰ bir
 āyetdür mecmū^c yidi āyet-i tāmmedür ve daḥı yigirmi sekiz kelimedür ‘alā
 (H100b)-hazā بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم مالك يوم الدين اياك
 نعبد و اياك نستعين اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين انعمت (M105a) عليهم غير المغضوب
 30 عليهم ولا الصّالين¹¹ (N65b) yidi āyetdür bu yigirmi sekiz kelime-i ilāhī ki aṣl-ı
 ا ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ا د e d i n c e t e c e l l i e t m i ſ d ü r anuḥ (A112a) ‘adedince tecellī etmişdür
 kelām-ı ilāhīdür anuḥ bu yigirmi sekiz kelime-i müfred ki aṣldur
 فātiḥa aṣl-ı kelām muḳābilinde vāqī^c olmuşdur vaḳtā ki lāmelif ki mükerrerdür
 birle ḥisāb itsen yigirmi toḳuz ḥarf olur vaḳtā ki lāmelif ki mükerrerdür
 35 sekiz olur iki ḥisāb itsen yigirmi toḳuz olur server-i kā’ināt den ötüri
 لا م الف حرف واحد قد انزل الله تعالى على آدم فى صحيفةٍ واحدهٍ ومعه سبعون الف ملك الحيث
 ḥadīşde buyurmuşdur imdi iy tālib-i esrār-ı ilāhī ve kelime-i nā-mütenahī bil ki
 lāmelif ḥarfi ḡayr-ı mükerrer ola dört ḥarf olur kināyetdür ādemüḡ vechindeki
 (H101a) iki ḥaṭṭdan ki ḥaṭṭ-ı istivāda vāqī^c olmuşdur bir baş kitābeti bir daḥı
 40 ‘anfete ki zīr-i lebdedür ḥaṭṭ-ı istivā ile dört ḥaṭṭ olur ḥadīş-i nebevīde ṣaḥīfe
 didüḡi kināyetdür (M105b) vech-i ādemden ve yitmiş biḡ melek kināyetdür
 yigirmi sekiz ḥarfūḡ esmāsından ki inbisāṭ itsen yitmiş iki olur kāf ile nūn
 maṣdardur yitmiş ḡalur ba^c dezān yitmiş biḡ didüḡi nihāyet (N66a) ‘aded biḡdür
 ol yitmiş (A112b) iki kelimedden her biri kā’im maḡām hezārdur بسم الله الرحمن الرحيم
 45 يا ايها الذين آمنوا من يرتد منكم عن دينه فسوف يأتى الله بقومٍ يحبهم ويحبونه اذلةٍ على
 المؤمنين اعزةٍ على الكافرين يجاهدون فى سبيل الله ولا يخافون لومة لائم ذلك فضل الله يؤتية
 من يشاء والله واسع عليم¹²

26. āyet-i tāmmedür : - H

26-27. bir āyetdür mecmū^c : - H, N, M

30. yidi āyetdür : - N, M

30. ki aṣl-ı kelām-ı ilāhīdür anuḥ : ol yigirmi sekiz kelime ki aṣl-ı kelām-ı ilāhīdür anuḥ A ; ki aṣl-ı kelimenüḡ N

31. tecellī itmişdür : ‘adedince H, N, M

32. kelime-i müfred : kelime A / aṣldur : aṣl-ı kelāmdur A

33. ki mükerrerdür : - H, N, M

34. birle : - H ; bile M/ ḥarf : - N, M ; kelime H

34-35. vaḳtā ki lāmelif ki mükerrerdür bir ḥesāb itsen yigirmi sekiz olur iki ḥesāb itsen yigirmi toḳuz olur :
 Fātiḥa daḥı yigirmi toḳuz ḥarfdür āmin diyince A, H, M

35. den ötüri : - A, H, M

36. ḥadīşde : ḥadīş-i nebevīde H / واحدٍ : - A, H

37. imdi : - H / esrār-ı ilāhī ve kelime-i nā-mütenahī : didār-ı Ḥaḡ te^c ālā H, N, M

38. lām elif ḥarfi : lām elif ki H, N, M

40. ‘anfete : ‘anfaḡa M / zīr-i lebdedür : zīr-i lebde H, N

41. melek : melā’ike N

42. inbisāṭ itsen : inbisāṭla A, H

43. yitmiş ḡalur : yitmiş ikiden yitmiş ḡalur H / ‘aded biḡdür : ‘adeddür ki biḡdür

44. yitmiş iki kelimedden : yitmişden A ; kelimedden N

45. يا ايها الذين آمنوا : - A, H, M

- ya' nī Haḡ ta' ālā eydür kimdür ki dīninden dōne sizlerden imdi tiz ola Allah ta' ālā bir ḡavm getüre ol getürdügi ḡavm Allahı seve ol ḡavm daḡı Allahı
- 50 seveler mü'minler üzerine zelil-i miskin olalar kāfirler üzerine heybetlü olalar daḡı Allah yolında mücāhede ideler hiçbir melāmet idicinüḡ melā (M106a) metinden ḡorḡmayalar imdi ol Faẓlullahdur ki anı diledügi ne virür kimse ki iy ḡālib-i esrār-ı ilāhī ve ḡaḡāyık-ı nā-mütenāhī ḡünkü Ḳur'ānuḡ ḡaḡıḡatlerine ve sırlarına iriḡdün یحبونه یحبهم ḡabīlinden olduḡ ve daḡı (H101b) cemī' -i ketebe-i
- 55 semāvinüḡ ḡaḡıḡatine iriḡdün ve daḡı ḡol gürūhdan olduḡ ki ḡazret-i 'izzet buyurmıḡdur ki کذلک جعلناکم امتاً وسطاً لتکونوا شهداء علی الناس ویكون الرسول علیکم شهداً¹³ vaḡtā ki ümmet-i vasat gürūhdan olsaḡ ol vaḡt taḡkikle ḡehādet idebilürsin ki enbiyāullah gelmiḡlerdür ve tebliḡ-i risālet itmiḡlerdür ve daḡı
- 60 اولوالعلم قائماً بالقسط¹⁴ gürūhdan olursın ḡöyle ki ḡazret-i 'izzet buyurmıḡdur ki اولوالعلم قائماً بالقسط¹⁵ ve daḡı ehl-i Ḳur'ān ḡol vaḡt olursın ki (M106b) Ḳur'āndaki (N66b) ḡurūf-ı muḡaḡḡā'ātun (A113a) esrārına vāḡıf olasıḡ hemān ki ehli'l-Ḳur'ān olduḡ ve ehlullah olduḡ nite ki ḡazret-i risālet a.s. buyurmıḡdur ehli'l-Ḳur'ān ehlullah ve daḡı ehlullah aḡa dirler ki dīdār-ı Haḡḡa iriḡmiḡ ola her kiḡi ki kendü dīdārın ḡörmese ol Allah dīdārını
- 65 ḡörmez ve her kim kendüzini bilmese (H102a) ol Allahı bilmez ki من عرف نفسه¹⁶ ve's-selām

48-52. ya' nī Haḡ ta' ālā eydür kimdür ki dīninden dōne sizlerden metinden ḡorḡmayalar imdi ol Faẓlullahdur ki anı diledügi ne virür kimse ki :-A, N (H nüshasında derkenarda verilmiḡtir.)

53. ve ḡaḡāyık-ı nā-mütenāhī : - A / ḡaḡıḡatlerine : ḡaḡıḡatine A, H

54. sırlarına iriḡdün : sırlarına iriḡmek M /ḡabīlinden : ḡavminden N

56. کذلک : - H

57. olsaḡ : olduḡ A

58. itmiḡlerdür : - A, H

59. olursın : olasıḡ N

61. Ḳur'āndaki : Ḳur'āndaḡı M

62. nite ki : ki H, N /

62-63. ḡazret-i risālet a.s. : resūllullah a.s. A

64-65. kendü dīdārın ḡörmese ol Allah dīdārını ḡörmez : kendü dīdārın ḡörmez N ; kendü :-M

65. ve her kim kendüzini bilmese : ki kendü dīdārın bilmese ve ḡörmese H

-
- ¹ 2/Bakara:196.
² el-Beyhakî, es-Sûnenû'l-Kübrâ, II/45.
³ 52/Tûr:1-2-3.
⁴ 1/Fâtiha:1.
⁵ 1/Fâtiha:2.
⁶ 1/Fâtiha:3.
⁷ 1/Fâtiha:4.
⁸ 1/Fâtiha:5.
⁹ 1/Fâtiha:6.
¹⁰ 1/Fâtiha:7.
¹¹ 1/Fâtiha:1-2-3-4-5-6-7.
¹² 5/Mâide:54.
¹³ 2/Bakara:143.
¹⁴ 3/Âl-i İmrân:18.
¹⁵ 3/Âl-i İmrân:18.
¹⁶ el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/262.

- 1 El-Bābü's-sāmin 'aşere fî ḥaḳīḳati'l-emānet
بسم الله الرحمن الرحيم
انا عرضنا الامانة على السموات والارض والجبال فابين ان يحملنها واشفقن منها وحملها الا نسان انه
- 5 ve tağlara ve mecmū' ibā' itdiler ḳabūl itmediler insān ḳabūl itdi dir andan
şonra ظلوماً جهولاً¹ oldı (M107a) dir ya' nī zālīm oldı zulemātda ḳaldı ki يوم القيمة
ميتة جاهلية² قال عم من مات ولم يعرف امام
ظلما ظلمات ve daḫı cāhil oldı Ḥaḳḳı bilmedi
ya' nī her kimse ki ölse kendü zamānınuḡ imāmını bilmese taḥḳīḳ-i
cāhiliyyet ile ölmüş olur ya' nī Allahını bilmeden ölmüş (A113b) olur pes ol
- 10 emānet insānuḡ (N67a) nuṭḳıdur yigirmi sekiz ḫarf ile ve otuz iki ḫarf ile
yüzlerinde yazılan yidi saṭırdur ki yidi levḫ üzerinde yazılmışdur ve ḫāl maḫāl
on dört saṭır olur emānet daḫı biş ḫarfdür inbisātı on dört ḫarfdür on dört saṭır-ı
vech-i ādemden kināyetdür ol yidi saṭır ḫaṭṭ-ı istivā ile sekiz saṭır olur ḫāl maḫāl
on altı saṭır olur yidi saṭır 'anāşıra zārb itseḡ her yidi yigirmi sekiz olur yigirmi
- 15 sekiz kelime-i ilāhī muḳābilinde ḫaṭṭ-ı istivā ile (M107b) her sekizi 'anāşıra
zārb itseḡ otuz iki saṭır olur otuz iki saṭır-ı nuṭḳ-ı ādem muḳābilinde pes vech-i
ādemde yazılan saṭırlar şıfāt oldı nuṭḳları kelām oldı pes الكلام صفت المتكلم
sırrı zahir oldı ve daḫı peygamber a.s. eyitdi ki لا ايمان
لا ايمان³ لمن لا امانت له ولادين لمن لا عهدله³ meşābīḫde evvel bāb imān gelür evvel bābınuḡ
- 20 āḫirinde bu ḫadış vardur ya' nī dimek olur kim imānı yoḡdur şol kimsenüḡ

4-5. ve yirlere : - N

5. mecmū' ibā' : cemī' ibā' A / ḳabūl itmediler : - A / dir : - H, N

6. dir : - N / ḳaldı : - A

8. kendü : - A / taḥḳīḳ-i cāhiliyyetle : cāhiliyyetle A, N

8-9. ya' nī her kimse ki ölse kendü zamānınuḡ imāmını bilmese taḥḳīḳ-i cāhiliyyetle ölmüş olur
: H nüshasında kenarda yazılmıştır. ; taḥḳīḳ-i cāhiliyyetle : cāhiliyyetle M

9-10. ya' nī Allahını bilmeden ölmüş olur pes ol : - H / pes ol : bu A

10. emānet insānuḡ nuṭḳıdur : - H

10-11. yigirmi sekiz ḫarf ile ve otuz iki ḫarf ile yüzlerinde yazılan yidi : - H ; yigirmi sekiz ve
otuz iki ḫarf olur ve daḫı yüzlerinde yazılan yidi N

11-12. saṭırdur ki yidi levḫ üzerinde yazılmışdur ve ḫāl maḫāl on dört : - H / saṭır olur : - H ;
ḫarfdür N

12-13. emānet daḫı biş ḫarfdür inbisātı on dört ḫarfdür : - A, H

13-14. on dört saṭır-ı vech-i ādemden kināyetdür ol yidi saṭır ḫaṭṭ-ı istivā ile sekiz : - H

14. sekiz saṭır olur : - H ; sekiz olur N

14-15. yidi saṭır 'anāşıra zārb itseḡ her yidi yigirmi sekiz olur yigirmi sekiz kelime-i ilāhī
muḳābilinde ḫaṭṭ-ı istivā ile : -A,H,N

16-17. her sekizi 'anāşıra zārb itseḡ otuz iki saṭır olur otuz iki saṭır-ı nuṭḳ-ı ādem muḳābilinde :
- A, H

17. pes vech-i ādemde yazılan saṭırlar şıfāt oldı nuṭḳları kelām oldı : - H

18. pes الكلام صفت المتكلم sırrı zahir oldı : - H ; daḫı peygamber a.s. eyitdi pes الكلام صفت المتكلم
sırrı zahir oldı A

20. kim : ki A, N

- kim emāneti yokdur ya' nī şol kimseler ki emāneti itürdi anuñ imān yokdur emāneti (H102b) itürdügi bilmedügidür niçe ki imān on dört harfdür emānet dañı on dört harfdür ve dañı dīni yokdur şol kimsenüñ ki 'ahdi yokdur niçe ki dīn sekiz harfdür 'ahd dañı sekiz harfdür ya' nī 'ahd bu yidi harfi haṭṭ-ı istivā ile (N67b) sekiz haṭṭ eylemek idi 'ahd-nāme ki hacere'l-esvedde Haḫ ta'ālā (M108a) işmarlamış idi ki ol hacere kıyāmetde yarıla 'ahd-nāme andan zuhūra gele didükleri ol yidi saṭrdur ki haṭṭ-ı istivā ile vech-i ādemde sekiz saṭr olur otuz iki saṭr otuz iki kelme-i ādemiyye muḫābilinde müşāhede olunmaḫdı nite ki peygamber a.s. mübārek saçını (A114a) iki bölük eyledi ya' nī yidi saṭrı sekiz eyledi ya' nī hilḫat künden idi kün iki harfdür inbisāṭ itseñ altı harf olur ma' nāsı budur peygamber a.s. mübārek saçını iki bölük eyledi her bölügünü üç bölük eyledi urdı bir zūābesini şağında ve bir zūābesin şolunda (H103a) eyledi ya' nī kün 'adedi üzere maḫlūḫuz dimek olur bu bir remz idi ki gösterdi ve dañı peygamber a.s. eyitdi *سنتفترق امتى على ثلاثة وسبعين فرقة كلهم* *فى النار والاسواد الاعظم*⁴ 4 ya' nī bu ḫadıṣüñ ma' nāsı budur ki benüm ümmetüm yitmiş üç fırḫa ola dükelisi ehl-i cehennem ola (M108b)lar *الاسواد الاعظم* ehl-i cennet olalar ehl-i sa'adet ola imdi sevād-ı a'zam ādemüñ vechindeki yidi saṭrdur 'anāşıra zarb itseñ yigirmi sekiz saṭr olur haṭṭ-ı istivā ile otuz iki saṭr olur (N68a)⁵ *عليكم بالاسواد الاعظم*⁵ yigirmi sekiz kelime-i Muḫammedi ve otuz iki

21. itürdi : yitürdi N, M ; yitürür H

22. emāneti itürdügi : emāneti yitürdügi H ; yitürdügi A /itürdügi bilmedügidür : itürdügidür M

23. şol kimsenüñ : ol kimsenüñ H

24. ya' nī 'ahd : ya' nī Muḫammed M

24-25. harfi haṭṭ-ı istivā ile sekiz haṭṭ eylemek idi : harfi sekiz harf eylemek idi istivā ile : - A

25. 'ahd-nāme ki : -A, H, N

25-28. hacere'l-esvedde Haḫ ta'ālā işmarlamış idi ki ol hacere kıyāmetde yarıla 'ahd-nāme andan zuhūra gele didükleri ol yidi saṭrdur ki haṭṭ-ı istivā ile vech-i ādemde sekiz saṭr olur otuz iki saṭr otuz iki kelme-yi ādemiyye muḫābilinde müşāhede olunmaḫdı : hacere'l-esvedden 'ahd-nāmenüñ zuhūri istivā ile sekiz haṭṭ zāhir olmaḫdur A / muḫābilinde : muḫābelesinde H / gele : ide M / haṭṭ-ı istivā : istivā M

29. saçını : saçını H / bölük : pāre H, N, M

30. inbisāṭ itseñ : inbisāṭı A ; itseñ N

31. *ما' nāsı budur* : - H, N, M

31-32. peygamber a.s. mübārek saçını iki bölük eyledi her bölügünü : - A / saçını : saçını H

32. üç bölük eyledi urdı : andan üçer bölük eyledi urdı A ; üç bölük eyledi - N / zūābesini şağında ve bir zūābesin şolunda : zūābe şağında ve bir zūābe şolunda H, N

33. dimek olur : didügi olurdı M

34. ki gösterdi : - A, H, M

35-37. ya' nī bu ḫadıṣüñ ma' nāsı budur ki benüm ümmetüm yitmiş üç fırḫa ola dükelisi ehl-i cehennem olalar *الاسواد الاعظم* ehl-i cennet olalar ehl-i sa'adet ola : - A / dükelisi : küllisi H, M / ehl-i cennet : ehl-i necāt M

37-39. ādemüñ vechindeki yidi saṭrdur 'anāşıra zarb itseñ yigirmi sekiz saṭr olur haṭṭ-ı istivā ile otuz iki saṭr olur *عليكم بالاسواد الاعظم* : - A / otuz iki saṭr olur : otuz iki olur N

36-39. yigirmi sekiz kelime-i Muḫammedi: kelime-i Muḫammedi A

- 40 kelime-i ādemi kendü vücūdında bilmek ve bulmak sevād-ı a‘zam ehli olmakdur ve bu yigirmi sekiz kelime-i Muḥammedi ve otuz iki kelime-i ādemi kendü vücūdında bulmak ve bilmek sevād-ı a‘zam ehli olmakdur pes الفقر سواد الفقير فخرى وبه افتخر وسائر الانبياء والمرسلين⁷ didüginüñ ma‘nāsı bu ola Muḥammed a.s. bunüñ gibi faḫr ile faḫr itmiş ola sâ‘ir enbīyā üzerine⁸ 45 sevād-ı a‘zam ehl-i mıṣr cāmī‘ ola her kişi ki (H103b) bu sırı vāḫıf olmasa ve daḫı kendü vücūdını kelime-i ādem ve kelime-i ḫātem üzerine müşāhede itmese mıṣr cāmī‘ olmaya (M109a) ol vaḫt anuñ cum‘ası cā‘iz olmaya لا يجوز عليكم⁹ pes mıṣr cāmī‘ bilmeyince cum‘a dürüst olmaya⁸ 50 ki otuz iki kelime-i ādemi ve yigirmi sekiz kelime-i ḫātemi kendü yüzinde mektüb u mestūr müşāhede itse anuñ gibi kişiye ādem dimek şādık olur ve eger kelime-i ādemi ve kelime-i ḫātemi kendü vücūdında müşāhede itmese ve işidüp taşdıḫ itmese dīv-i recīm olur ya‘nī ḫāzretten sürilmiş olur نعوذ بالله والطور وكتاب (N68b) kitāb-ı merḫūm ādemdür 55 ki Deccāl leşkeridür bu ḫaḫāyıkā inanmazlar ve taşdıḫ (H104a) itmezler ويل¹⁰ zümresinden olurlar her kişi ki sevād-ı a‘zāmı kendü vücūdında bulsa sevād-ı a‘zām olur ve daḫı mıṣr (M109b) cāmī‘ olur ve daḫı Mehdī-i şāḫibü’z-zamānuñ ‘alemi dibinde ḫopmuş olur vaḫtā ki ‘ilmini bilse ki nedür 60 Mehdī leşkerinden olur yüzi aḡ olur ve a‘rāf erenlerinden olur و على الاعراف رجال يعرفون كلا بسيماهم¹² وقال على كرم الله وجهه انامن رجال الاعراف ve daḫı bil ki

40-41. ve otuz iki kelime-i ādemī kendü vücūdında bilmek ve bulmak sevād-ı a‘zam ehli olmakdur : ve kelime-i ādemī bilmek ve bulmak ehl-i sevād olmakdur A /

41-42. ve bu yigirmi sekiz kelime-i Muḥammedi ve otuz iki kelime-i ādemi kendü vücūdında : -A,H,N

42. bulmak ve bilmek sevād-ı a‘zam ehli olmakdur : bulmak ve bilmek ehl-i sevād olmakdur : A,H,N

43. bu ola : budur A

44. itmiş ola : itdi A

47. cā‘iz olmaya : cā‘iz olmaz H

48-49. sevād-ı a‘zam kelime-i ādemdür ve kelime-i ḫātemdür : - A

49-53. her kimse ki otuz iki kelime-yi ādemi ve yigirmi sekiz kelime-yi ḫātemi kendü yüzinde mektüb ve mestūr müşāhede itse anuñ gibi kişiye ādem dimek şādık olur ve eger kelime-i ādemi ve kelime-i ḫātemi kendü vücūdında müşāhede itmese ve işidüp taşdıḫ itmese dīv-i recīm olur ya‘nī ḫāzretten sürilmiş olur : her kimse ki bu mezkūrātı be-tamām müşāhede itse aḡā ādem dimek şādıḫdur itmese ve işitse taşdıḫ itmese dīv-i recīm olur ya‘nī ḫāzretten savrılmış olur A

55. ādem ve ḫavvā vechidür : - A, H

55-56. şol kimseler ki : şunlar ki N

56. ḫaḫāyıkā inanmazlar ve : ḫaḫāyıkā ayıtmazlar A

57. zümresinden olurlar : - H, M ; olurlar A / kendü vücūdında : kendüde A, H, M

58-59. Mehdī-i şāḫibü’z-zamānuñ : şāḫibü’z-zamānuñ A, N

59. dibinde ḫopmuş : altında ḫopmuş A, M /bilse ki nedür : bilse H, N, M

60. yüzi aḡ : ya‘zı aḡ A ; yüzi aḡ M

61. bil ki : - A, H

- a' rāf cemi'-i 'örfdür 'örfün ma'nā-i luğāvīsi tāc-ı ḥorūs ve ye'l-i esbdür ki ḥaṭṭ-ı istivāda vāki' olmuştur murād a' rāfdan ḥaṭṭ-ı istivā sırım müşāhede iden ricāldür nite ki ḥazret-i risāletden ba'zı aşhāb şordılar eyitdiler ki Qāf tağı nedür didiler eyitdi ki مكة في هوجبل دidi ya'nī ol bir tağdur Mekke'de didi ehl-i taqlīd (A115a) maḥsūs tağ şandılar (N69a) peygamberün kendü vücūdı idi bilmediler ki Qāf tağı didüğü Muḥammed a.s. kendüsüdür (H104b) imdi ne vechle Muḥammed a.s. Qāf oldı anı ehl-i te'vīl bilür Fazlullah-ı feyyāzuḡ aşhābından (M110) imdi bil ki Qāf 'adedde yüzdür Muḥammede a.s. yigirmi sekiz ḥarf ki geldi ez-rūy-ı ismiyyet yitmiş ikidür ez-rūy-ı müsem mā yigirmi sekizdür yüz olur Muḥammede anuḡçün Qāf dinildi her kişi ki ḥaṭṭ-ı istivāyı kendüde ve cümle kā'inātda müşāhede itdi a' rāf erlerinden oldı ve illā felā ve eger bu emāneti nuṭḡ-ı ādemdür itürse ya'nī bilmese ve işidüp taşdıḡ itmese anuḡ yüzi qara olur ve Deccāl leşkerinden olur ¹³ يوم تبيض وجوه وتسود وجوه ¹³ ma'nāsı budur 'indallah ve daḡı ba'zısının ellerine aḡ biti ba'zısının ellerine qara biti vireler ¹⁴ فاصحاب الميمنة واصحاب المشئمة واصحاب المشئمة واصحاب المشئمة ¹⁴ ya'nī ellerindeki yigirmi sekiz kitābet ve otuz iki kitābet müşāhede itmek aşhāb-ı yemīn olmağdur ve 'ademi müşāhede itmek aşhāb-ı şimāl olmağdur (H105a) ¹⁵ bu والا فلا اصحاب شمل ¹⁶ فمن اوتى كتابه (M110b) بيمينه فاولئك يقرون كتابهم ¹⁵ 80 āyet-i ilāhiden ma'lūm oldı ki her kimse ki kitābını oḡısa (N69b) aşhāb-ı

62. ma'nā-i luğāvīyesi : ma'nāsı H, N, M

63. ḥaṭṭ-ı istivāda : ḥaṭṭ-ı istivāya ve ḥaṭṭ-ı istivāda A

64. ḥazret-i risāletden : resūl a.s. A / aşhāb : - N / Qāf tağı : Qāf A

65. tağdur : dağdur N

66. şandılar : şandı H / peygamberün kendü vücūdı idi : - A

66-67. peygamberün kendü vücūdı idi bilmediler ki Qāf tağı didüğü Muḥammed a.s. kendüsüdür : bilmediler ki tağ didüğü kendü vücūdı idi A

67-71. imdi ne vechle Muḥammed a.s. Qāf oldı anı ehl-i te'vīl bilür Fazlullah-ı feyyāzuḡ aşhābından imdi bil ki Qāf 'adedde yüzdür Muḥammede a.s. yigirmi sekiz ḥarf ki geldi ez-rūy-ı ismiyyet yitmiş ikidür ez-rūy-ı müsem mā yigirmi sekizdür yüz olur Muḥammede anuḡçün Qāf dinildi : - A Muḥammede : Muḥammed N / dinildi : idi N / Muḥammede anuḡçün Qāf dinildi : Muḥammede Qāf anuḡçün didiler M

72. kendüde ve : - H, N, M / cümle : mecmū' M / a' rāf erlerinden : ehl-i a' rāf A

73-75. ve eger bu emāneti nuṭḡ-ı ādemdür itürse ya'nī bilmese ve işidüp taşdıḡ itmese anuḡ yüzi qara olur ve Deccāl leşkerinden olur ¹³ يوم تبيض وجوه وتسود وجوه ma'nāsı budur 'İndallah : - A / itürse : yitürse M / leşkerinden : leşkeri M

75. aḡ biti : aḡ biti A, M ; aḡ bitik N

75-76. ba'zısının ellerine qara biti : ba'zısına qara biti H, N

76. -M : اصحاب الميمنة

77. yigirmi sekiz kitābet ve otuz iki kitābet : yigirmi sekiz ve otuz iki kitābet A ; yigirmi sekiz kitābeti ve otuz iki H

78. aşhāb-ı yemīn : yemīn H / ve 'ademi müşāhede itmek aşhāb-ı şimāl olmağdur : - A

79. -H, N, M : والا فلا اصحاب شمل

80. her kimse ki : - A / kitābını : kitābetni H

- yemîndür ve her kimse ki okımasa aşhab-ı şimâldür iy tâlib-i esrâr-ı ilâhî ve hakâyık-ı nâ-mütenâhî aşhâb-ı yemîn anlardur ki kitâbların okıdılar sağ ehli oldılar anlar ki okımadılar şol ehli oldılar okıyanların yüzleri ağ ve ellerinde bitileri ağ oldu okımayanların yüzleri kara ve ellerinde bitileri kara oldu
- 85 ba' dezân kitâbların okımayanların hakkında Hâk ta' âlâ buyurdu ki فاضربوا فوق¹⁷ يا نبي تهويد بلمهين المشركين بولونلرين ارن و داھي بارماقلرين ارن دير انونچون كي يوزلري kitâblarını ve elleri kitâblarını bilmediler¹⁸ من عرف نفسه فقد عرف ربه¹⁸ hâşıl (A115b) itmediler pes âdem kitâb-ı nâtiq u kelâm-ı hâl oldu ve Muşhaf kitâb-ı şâmit ü kelâm-ı kâl oldu (M11a)
- 90 kelâm-ı nâtiqun (H105b) perestişi hâzret-i ahâdiyyete kelâm-ı şâmit 'adedince oldu şöyle ki on yidi rek'at şalât-ı hâzar be-hüküm tağlib ve on bir rek'at şalât-ı sefer be-hüküm gayr-ı tağlib yigirmi sekiz rek'at namâz olur yigirmi sekiz kelime-i ilâhî muqâbilinde ki i' lām-ı vech-i âdem ü hâtemdür ve daھي hâzret-i risâlet a.s. mi' râc gicesi hâzret-i ahâdiyyeti yigirmi sekiz satr ile gördi ki ol
- 95 چار مژه هر دو ابرو موی سر / هفت یازدهم از خدای دادگر هر satrı dört 'ânâşırdan mürekkebdür od u yel ü topraq u şudan pes yidi od u yidi yel ü yidi topraq u yidi şu dört yidi yigirmi sekiz olur قال عم مثل¹⁹ 'adedince oldu pes Qur'an âdem vechinde okındı ki
- 100 bil ki mi' râc gicesi hâzret-i ahâdiyyet hâzret-i risâlete sidretü'l-müntehâda emred şüretinde görindi ol şüret fazl idi ki itlâk mertebesinde bir nür yil²⁰ واحد لم يزل ولا يزال idi vaqtâ ki (H106a) ol bir nür ki gayr-ı maşsûsdur zühür (A116a) itse elbette yidi satr ile zühür ider anuñçün seb' -i semavât didi ve arzı daھي

- 81-82. iy tâlib-i esrâr-ı ilâhî ve hakâyık-ı nâ-mütenâhî aşhâb-ı yemîn anlardur ki kitâbların : - A / kitâbların : kitâbetlerin H
- 82-83. okıdılar sağ ehli oldılar anlar ki okımadılar şol ehli oldılar : - A
83. ağ : aq A,M
84. ve ellerinde bitileri : - A ; ve ellerinde bitikleri N / ağ oldu : - A ; aq oldu M/ yüzleri kara ve ellerinde bitileri kara oldu : bitileri ve yüzleri kara oldu A / bitileri : bitikleri N
85. okımayanların : okımayanlar A / hakkında : -M
86. bilmeyen müşriklerin : bilmeyenlerin H, N, M
- 86-87. boyunlarını urun ve daھي barmaqlarını urun dir : boyunların ve barmaqların urun A / barmaqlarını : parmaqlarını H
87. anuñçün ki : zira A / yüzleri kitâblarını ve elleri kitâblarını : - A ; yüzleri kitâbetin ve elleri kitâbetin H, M
88. فقد عرف ربه : - A, M
- 91-93. şöyle ki on yidi rek'at şalât-ı hâzar i' lām-ı vech-i âdem ü hâtemdür : - A
- 93-94. hâzret-i risâlet a.s. : resül a.s. A
94. gicesi : gicesinde H
95. beyt : - A, H, M
- 96-97. od u yil ü topraq u şudan pes yidi od u yidi yil ü yidi topraq u yidi şu : - A ; od yil şu topraqdur pes yidi od u yidi yil ü yidi şu ve yidi topraqdur H
98. Qur'anun hurufi 'adedince oldu : - H
99. صورته : -M
100. mi' râc : -M / hâzret-i ahâdiyyet : - H, N, M
101. görindi : gördi H, N, M / ol şüret : - H, N

- yidi didi ve iklîmi dağı yidi didi ve kevâkeb-i seyyâreleri ve Muşhafı dağı yidi
105 didi ve Fâtihatü'l-kitâb dağı yidi âyet oldı ve denizler dağı yidi oldı ve dağı
îmân kelimesi ki dur yidi kelime oldı ba' dezân ol Fażl-ı
muţlak mertebe-i lâhûtdan nâsût mertebesine zühûr itdi ya'nî 'âlem-i
icmâlden 'âlem-i tafşile ve 'âlem-i muţlakdan 'âlem-i muqayyede ve 'âlem-i
mücerredâtdan (N70b) 'âlem-i mürekkebâta geldi ki ¹⁹ فعسى الله ان يأتى بالفتح
110 فسوف يأت الله بقوم يحبهم ويحبونه (M112a) هل ينظرون الا ان ياتيهم الله فى ظللٍ من الغمام ²⁰
geldi istivâ sırrını feth eyledi ²¹ اما عليك البلاغ وعلينا الحساب ²¹ Fażl-ı muţlak lâhûtdan nâsûta
geldi istivâ sırrını feth eyledi ²¹ اما عليك البلاغ وعلينا الحساب ²¹ didi
lahîrî'l-emr kendüsi (H106b) Qur'ânı hisâb eyledi ve dağı ²² لا تحرك به لسانك
ya'nî lisânunu ²³ لتعجل به ان علينا جمعه وقرآنه فاذا قرأناه فاتبع قرآنه ثم ان علينا بيانه ²³
115 taħrîk itme yâ Muhammed ta' cîl idevün bizüm üzerümüzdür (A116b) Qur'ânı
cem' eylemek ve okımağ kaçan ki okırsız ittibâ' ile ol Qur'âna andan sonra
beyân bizüm üzerimizdür didi imdi تراخي ثم müddet içündür tâ bilesin ki
Fażlullah zühûr itdi on yidi muhkemâtı ve on bir müteşâbihâtı cem' eyledi on
yidi şalât-ı hażarı ve on bir şalât-ı seferi anuğ 'adedince kodı andan sonra âdem
120 vechinde okıdı ve andan beyân eyledi (M112b) القيوم سبحان الله الذى لا اله الا هو الحى
andan sonra ²⁴ فعسى الله ان يأتى بالفتح ²⁴ geldi istivâ (N71a) sırrın feth
eyledi mecmû'-ı benî âdemde ve hayvânâtda ve dânelerde ve denizdeki
balıklarda ve gökde uçan kuşlarda ve cemî'-i evrâk u eşcârda hejdeh hezâr
'âlemde şîrât-ı müstaķim gösterdi ki ²⁵ مستقيم (H107a) هر يرد
125 ki haţt-ı istivâ vardur ol âdemüñ vechi muķâbilindedür ki âdemüñ vechi istivâ
ile otuz iki saţr olur otuz iki nuţk-ı âdem muķâbilinde ve namâz dağı on yidi
rek'at hażarda ve on biş rek'at cum'a güninde farzdur rûz-ı heftümdür ²⁶ أيام
altı günde on yidi rek'at namâz kılnur ve yidinci gün
cum'a günidür on biş rek'at kılnur vaķtâ ki on yidi ile on bişi cem' idesin otuz
130 iki rek'at namâz olur be-ħükme ²⁶ علينا جمعه ²⁶ otuz iki (M113a) nuţk-ı âdem

104. ve iklîmi dağı yidi didi : - H / ve kevâkeb-i seyyâreleri : - H, N

105. ve denizler dağı yidi oldı : - A

108-109. 'âlem-i mücerredâtdan 'âlem-i mürekkebâta : - A

109. geldi ki : zühûr itdi ki A, M

111. فى ظللٍ من الغمام : - A / nâsûta : -M

113. Qur'ânı : - A, H, M

115. idevün : ideyin M

116. Qur'ânı : Qur'ânı N

116-117. ol Qur'âna andan sonra beyân bizüm üzerimizdür didi : - A / beyân : - H

118-119. on yidi şalât-ı hażarı ve on bir şalât-ı seferi : şalât-ı hażarı ve şalât-ı seferi A

120. سبحان الذى : سبحان الله الذى : A, H

121. hükmiyle : kelâmıyla A

122-123. mecmû'-ı benî âdemde ve hayvânâtda ve dânelerde ve denizdeki balıklarda ve gökde
uçan kuşlarda ve cemî'-i evrâk u eşcârda : - A

124. ان ربي على صراطٍ مستقيم : ان ربي على صراطٍ مستقيم : ان ربي على صراطٍ مستقيم : M

126-130. ve namâz dağı on yidi otuz iki nuţk-ı âdem : - A, N / vaķtâ ki on yidi
ile on bişi cem' idesin otuz iki rek'at namâz olur : Bu bölüm M nüshasında "be-ħükme
"ان" kısmından sonra verilmiştir.

- muḳābilinde ve daḫı ādem vechinūḡ otuz iki saṭrı muḳābilinde oldu ki ūret-i ādem ūretullahdur ve ūret-i raḥmāndur ان الله خلق آدم على صورته وعلى صورت 27 لرحمن ve daḫı ādemūḡ vechi ḳıble-i ḫaḳıḳıdūr ve daḫı ḳıble-i melā'iketullahdur ki 28 فسدوا الا ابليس
- 135 ötüri farzla sünnet otuz iki rek'at oldu on yidi rek'at farz ve on biş sünnet (H107b) her gün ḳılınur ḳıble-i ḫaḳıḳı 'adedince namāzdur ki imām-ı ādem muṭlaḳdur ve ādem-i muṭlaḳ otuz iki kelime-i lāhūtiyye-i ezeliyyetiye-i ebediyyetiye-i fażliyyetiye-dür pes bir kişi ki kendü zamānı imāmını bilmese Allahı bilmemiş olur ki 29 من مات ولم يعرف امام زمانه فقد مات ميتة جاهلية
- 140 esrār-ı ilāhı bil ki kelāmullah içinde Ḥaḳ ta'ālā emānet ki zıkr itdi ol emānet kendü nuṭḳını bilmekdür (M113b) ki otuz iki kelime-i ādem nuṭḳıdır ve yüzündeki saṭrını bilmekdür ki istivā sırrı yigirmi sekizdür istivā ile otuz ikidür peygamber a.s. eyitdi imānı yoḳdur ūol kimsenūḡ ki emāneti yoḳdur didi ya'nı ol on dört saṭrı müşāhede itmek emāneti zāyi' itmekdür ki emānet on dört
- 145 ḫarfdür kināyetdür ādem vechindeki on dört saṭrdan ki maḫalli ile yigirmi sekiz olur yigirmi sekiz nuṭḳ-ı ādem muḳābilinde her kişi ki on dört saṭrı vech-i ādemde müşāhede itmedi ve daḫı ki nuṭḳını bilmedi emāneti zāyi' eyledi pes ḫā'in oldu (H108a) 30 ان الله لا يحب الخائنين (A117a) pes ol sebebden 31 ظلوماً جهولا
- 150 bilmedi 32 ولياً جاهلاً ya'nı Allah ta'ālā cāhili sevmez demek olur zırā ki kendü nefsinı bilmedi eger kendü nefsinı bilse yigirmi sekiz (M114a) kiṭabeti

131-134. muḳābilinde ve daḫı ādem vechinūḡ ve daḫı ḳıble-i melā'iketullahdur ki:-A, N / ūret-i ādem : ādem M

134. - A : اسجد والادم فسجدوا الا ابليس ; N - : واذ قلنا للملائكة اسجدوا والادم فسجدوا الا ابليس.

134-135. āyetinden ötüri farzla sünnet otuz iki rek'at oldu : - N bu sebebden otuz iki rek'at oldu H, M

135-136. on yidi rek'at farz ve on beş sünnet her gün ḳılınur ḳıble-i ḫaḳıḳı 'adedince namāzdur ki : - A, N ; yidi farz ve on biş sünnet her gün ḳılınur M

136. imām-ı : - N

136-138. ādem muṭlaḳdur ve ādem-i muṭlaḳ otuz iki kelime-i lāhūtiyye-i ezeliyyetiye-i ebediyyetiye-i fażliyyetiye-dür : - N / fażliyyetiye-dür : - A

138-139. bir kişi ki kendü zamānı imāmını bilmese Allahı bilmemiş olur ki 31 من مات ولم يعرف امام زمانه فقد مات ميتة جاهلية : - A, N / bir kişi : her kişi M

139-141. iy ṭālib-i esrār-ı ilāhı bil ki kelāmullah içinde Ḥaḳ ta'ālā emānet ki zıkr itdi ol emānet kendü nuṭḳını bilmekdür ki otuz iki kelime-i ādem nuṭḳıdır ve yüzündeki saṭrını bilmekdür : - N

142-147. ki istivā sırrı yigirmi sekizdür müşāhede itmedi ve daḫı ki nuṭḳını : N / emānet on dört ḫarfdür kināyetdür : -A,H

147. bilmedi : - N ; bilmeyen A

147-148. emāneti zāyi' eyledi pes ḫā'in oldu ان الله لا يحب الخائنين pes : - N

148. ol sebebden : - A, N

148-151. ظلوماً جهولا oldu ya'nı zulmātda ḳaldı taḳlīd-i zulmātdan ḫalāş olmadı cāhil oldu ma' būdını bilmedi ولياً جاهلاً ya'nı Allah ta'ālā cāhili sevmez demek olur zırā ki kendü nefsinı : - N

151. bilmedi eger kendü nefsinı : - A, N / bilse yigirmi sekiz kiṭabeti :-N

- ve otuz iki kitābeti kendü nefsinde ‘ayne’l-yaqîn müşâhede ider idi yüzi aq olurdu ve bitisi aq olurdu ve âb-dest yirleri aq olurdu ki iki el ve iki ayak ve bir yüzdür nûr olurdu şöyle ki hâzret-i risâlet a.s. buyurdu ki benim ümmetim
- 155 ğurre’l-muḥaccileyn ola ya‘nî âb-dest yirleri yüzi aq ola gerü kalan ümmetimden seçile didi ya‘nî kelime ve kelâm muḳâbilinde ola demek olur ki *واشرفت الارض بنور ربها* istivāya muḳâbildür nûr kelimedür ve arz kināyetdür beden-i vücūd-ı âdemden ve yarıldığı ḥaṭṭ-ı istivā sırrıdır ve eger nefsinin böyle bilmese ve bu kitābetleri (H108b) nefsinde müşâhede itmese yüzi qara
- 160 ve bitisi qara ve âb-dest yirleri nûr omaya bil ki zulmet ola iy ṭalib-i esrâr-ı ilâhî ve kelime-i nâ-mütenâhî bil ki Ḥak ta‘âlâ kelâm-ı qadîm içinde va‘d eyledi ve buyurdu ki *سنريهم آياتنا فى الافاق (A117b) و فى (M114b) انفسهم حتى يبين* 33 *يا‘nî* demek olur ki gelicek zamânda gösterevüz âyâtımızı maşriqda ve mağribde göklerde ve yirlerde ve daḡı benî âdemün nefsinde
- 165 gösterevüz demek olur imdi bil ki âyât didügi yigirmi sekiz kelime-i Muḥammediyye ve otuz iki kelime-i âdemoiyyedür ki maşriq üç yüz altmış ve mağrib hem üç yüz altmışdur şems iki gün bir yirden toğmaz ve iki gün bir yirden tolanmaz bil ki her gün bir yirden toğar ve her gün bir yirden tolanur pes yüz seksen gün uzanur ve yüz seksen gün (N71a) kışalur üç yüz altmış gün
- 170 olur ve daḡı gökdeki felekü’l-burûc ki *والسمااء ذات البروج* 34 on iki burcdur her bir burc otuz derecedür üç yüz altmış derece olur altı kez altmış olur (H109a) her altmış maḳşûmdur yigirmi sekiz ve otuz ikiye pes altı kez yigirmi sekiz ve altı kez otuz iki oldu ve daḡı vücūd-ı âdemde üç yüz altmış (M115a) maşal vardur ki üç yüz altmış pâre üstüh‘ândur ki meşâbihde gelür ki hâzret-i risâlet a.s.

152. ve otuz iki kitābeti : - N ; bilse yigirmi sekiz kitābeti A

152-153. kendü nefsinde ‘ayne’l-yaqîn müşâhede ider idi yüzi aq olurdu ve bitisi aq olurdu ve âb-dest yirleri : - N

153. yirleri aq olurdu ki : - A, N, M

153-155. iki el ve iki ayak ve bir yüzdür nûr olurdu şöyle ki Ḥazret-i risâlet a.s. buyurdu ki benim ümmetim ğurre’l-muḥaccileyn ola ya‘nî âb-dest yerleri : - N

155. yüzi aq ola : - N ; nûr ola H, M

155-156. geri kalan ümmetimden seçile didi : - N ; ve kalan ümmetden seçile didi H

156-157. ya‘nî kelime ve kelâm muḳâbilinde ola demek olur ki *واشرفت الارض بنور ربها* istivāya muḳâbildür nûr kelimedür ve arz kināyetdür : - N

158. beden-i vücūd-ı âdemden ve yarıldığı ḥaṭṭ-ı istivā sırrıdır : - N

158-159. ve eger nefsinin böyle bilmese ve bu kitābetleri nefsinde müşâhede itmese : - A

160. bitisi : bitigi N

161. ve kelime-yi nâ-mütenâhî : - H, N, M

162-163. *حتى يبين لهم انه الحق* : - H, N, M

165-166. kelime-i Muḥammediyye : kelime-i Muḥammedî A

168. bil ki her gün bir yirden toğar ve her gün bir yirden tolanur : - A

169. uzanur : uzalur H

169-170. üç yüz altmış gün olur : - A, H

170-171. her bir burc : - N

171-172. altı kez altmış olur (H109a) her altmış maḳşûmdur yigirmi sekiz ve otuz ikiye : - A

174. hâzret-i risâlet a.s. : hâzret-i resûl a.s. A

-
- ¹ 33/Ahzâb: 72.
- ² Benzer bir rivayet için bkz: Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV/96.
- ³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III/ 135, 154, 210, 251.
- ⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/222, III/145; Ebu Davud, Sünen, K. Sunne,1; et-Tirmizî, Sahîh, K.îmân,18, İbn Mâce, Sünen, K.Fiten,17.
- ⁵ İbn Mâce, Sünen, K.Fiten, 8; Ahmed b. Hanbel, IV/278,357,383.
- ⁶ el-Aclûnî, age, II/87.
- ⁷ el-Aclûnî, age, II/87.
- ⁸ el-Mevsilî, el-İhtiyâr, cüz:I ,82 ; İbn Hacer, Fethû'l-Bârî, II/457.
- ⁹ İbn Mâce, Sünen, K.Fiten, 8; Ahmed b. Hanbel, IV/278,357,383.
- ¹⁰ 83/Mutaffîfîn:20-21.
- ¹¹ 52/Tûr:2-3.
- ¹² 7/A'râf: 46.
- ¹³ 3/Âl-i İmrân:106.
- ¹⁴ 56/Vâkı'a:8-9.
- ¹⁵ 17/İsrâ:71.
- ¹⁶ 56/Vâkı'a:41.
- ¹⁷ 8/Enfâl:12.
- ¹⁸ el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ , II/262.
- ¹⁹ 5/Mâide:52.
- ²⁰ 2/Bakara:210.
- ²¹ 13/Ra'd:40.
- ²² 48/Fetih:1.
- ²³ 75/Kıyâmet:16-17-18-19.
- ²⁴ 5/Mâide:52.
- ²⁵ 11/Hûd:56.
- ²⁶ 7/A'râf:54.
- ²⁷ el-Buhârî, K. İsti'zân, 1; el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ , I/379 Müslîm, K. Birr, 115; İbn Hanbel, II/244, 251, 315, 323, 434.
- ²⁸ 2/Bakara:34.
- ²⁹ Benzer bir rivayet için bkz: Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV/96.
- ³⁰ 8/Enfâl:58.
- ³¹ 33/Ahzâb:72.
- ³² 8/Enfâl:58.
- ³³ 41/Fussilet:53.
- ³⁴ 85/Bürûc:1.
- ³⁵ el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/379.
- ³⁶ 52/Tûr:1-2-3.

- 1 el-Bābü't-tāsi⁶ 'aşere fî'l-ḥacc ve'l-⁶umre ve't-ṭavāf ve'l-ḥalk ve sırrı'l-ḥaceri'l-esved
 بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 وَاَتَمَّوْا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ¹ ya⁶ nî ḥaccıñuzı ve ⁶umreñüzi tamām idüñ dimekdür imdi yidi
- 5 ṭavāf-1 ḥacc yidi ḥuṭūṭ-1 ümmiyye muḳābilindedür ki çār müje her dū ebr u müy-
 1 serdür ve yidi daḥı ṭavāf-1 ⁶umre yidi ḥuṭūṭ-1 vech-i âdem muḳābilindedür ki
 iki ⁶arız ve iki burun içinde ve iki daḥı yukarı tuṭaḳda ve bir daḥı aşığa tuṭaḳda
 ki aña ⁶anfete dirler on dört ṭavāf oldı on dört saṭr-1 vech-i âdem muḳābilinde
 yidi daḥı ṭavāf-1 kudüm sünnetdür ve yidi daḥı ṭavāf-1 vedā⁶ sünnetdür on dört
- 10 ṭavāf olur on dört ḥuṭūṭuñ elvāḥı muḳābilindedür pes yigirmi sekiz ṭavāf-1 ḥac
 yigirmi sekiz saṭr-1 vech-i âdem muḳābilindedür yigirmi sekiz saṭr-1 vech-i
 âdem yigirmi sekiz kelime (M116a) muḳābilindedür evvel ṭavāf-1 kudüm şonra
 ḥac ve ⁶umre ve vedā⁶ ve daḥı ṭavāfda yigirmi sekiz kez ḥacerü'l-esvedı öpmek
 gerekdür anuñçün kim ḥacerü'l-esved yidi ḥuṭūṭ-1 ümmiyenüñ aşıdır anuñ
- 15 (A118b) muḳābilindedür ve daḥı (H110a) ol ḥacerü'l-esvedden ibtidā
 eyledikleri oldur ki ḥacerü'l-esved ol yidi ḥuṭūṭ-1 ilāhı muḳābilindedür ol yidi
 ḥuṭūṭ-1 ilāhı aşıdan remzdür ve daḥı peygamber a.s. eyitdi ki ḥacerü'l-esvedüñ
 iki gözi ola göre ve bir dili ola söyleye didi له عينان يبصر بهما ولسان ينطق بها²
 kināyetdür (N72b) âdemden ve andan şonra eyitdi ki kıyāmetde ḥacerü'l-esved
- 20 şaḳḳ ola ol ⁶ahd-nāme andan zāhir ola didi ⁶ahd-nāme bu ḥacerdedür didi
 kināyetdür âdemden ki âdem geldi vechini yardı ḥaṭṭ-1 istivā sırrını vechinde
 gösterdi yigirmi sekiz saṭrından otuz iki saṭrı zuhūra getürdi ol ⁶ahd-nāmenüñ
 sırrı budur andan şonra yidi kez sa'y itmek gerekdür yidi ḥuṭūṭ-1 ümmiye
 muḳābilinde andan şonra ⁶Arafāta (M116b) varmaḳ gerekdür ki Âdem Ḥavvāyı

3. ḥaccıñuzı ve ⁶umreñüzi tamām idüñ dimekdür : - A

5. ṭavāf-1 ⁶umre : ⁶umre A

6. ve yidi : -M

7. tuṭaḳda : dudaḳda H / saṭr-1 vech-i âdem : saṭr-1 vech A

8. ⁶anfete : anfuḥa M / on dört : on M

9. sünnetdür ve yidi daḥı ṭavāf-1 vedā⁶ : vedā⁶ M

10-11. ṭavāf-1 ḥac : saṭr A / yigirmi sekiz saṭr-1 vech-i âdem muḳābilindedür : - A

11-12. yigirmi sekiz saṭr-1 vech-i âdem yigirmi sekiz kelime muḳābilindedür : - N

12-13. evvel ṭavāf-1 kudüm şonra ḥac ve ⁶umre ve vedā⁶ : - A, H, M

13-15. ve daḥı ṭavāfda yigirmi sekiz kez ḥacerü'l-esvedı öpmek gerekdür anuñçün kim ḥacerü'l-esved yidi ḥuṭūṭ-1 ümmiyenüñ aşıdır anuñ muḳābilindedür : - N

15-17. ve daḥı ol ḥacerü'l-esvedden ibtidā eyledikleri oldur ki ḥacerü'l-esved ol yidi ḥuṭūṭ-1 ilāhı muḳābilindedür ol yidi ḥuṭūṭ-1 ilāhı aşıdan remzdür : - A ; ve daḥı ol ḥacerü'l-esvedden ibtidā eyledikleri ol yidi ḥuṭūṭ-1 ilāhı aşıdan remzdür H, M

17. eyitdi ki : eydür ki N

18-19. له عينان يبصر بهما ولسان ينطق بها kināyetdür âdemden : - A

20. ⁶ahd-nāme andan : andan ⁶ahd-nāme N / ⁶ahd-nāme bu ḥacerdedür didi : - A; bu ḥacerdedür didi M

21. vechini yardı ḥaṭṭ-1 istivā sırrını vechinde gösterdi : vechini ḥaṭṭ-1 istivā sırrı üzerine yardı A

22. zuhūra getürdi : gösterdi A

- 25 anda buldı andan beyne'l-alemından sür'atle geçmek gerekdür ki haṭṭ-ı istivāya delālet ider ya'nī haṭṭ-ı istivāyı bilmek sür'at idüñ dimekdür andan Mināya gelmek gerekdür ve andan baş yületmek gerekdür anuñçün kim ādemün başı mevzi'dür ki baş (H110b) kitābetin nākıs kılmak gerekdür ya'nī lisān-ı hāl ile baş yiridür dimekdür andan sonra cümde atmak gerek evvel Mināya geldiği gün
- 30 yidi taş atmak gerek Şeytāna ya'nī yidi saṭr-ı havvāyı bilmemek Şeytān mertebesidür ya'nī yidi kelime-i cehliyye-i zūlmāniyyeyi kendüden atmak ve gidermekdür ba' dezān Şeytāna taş atmağı üç yirde vaẓı' itdüği hikmet-i ilāhī budur ki her yirde yidişer taş (N73a) atılır üç yidi yigirmi bir taş olur vech-i havvā yigirmi bir kitābetdür ya'nī ol yigirmi bir kitābeti bilmemek Şeytān
- 35 mertebesidür ya'nī ol mertebeyi kendüden gidermekdür cümde üç yirde vaẓı' olduğunun sırrı budur andan sonra bu üç (M117a) yirde (A119a) ki taş atılır günde yigirmi bir taş atılır üç günde altmış üç taş olur ol yidi taşı ki ol geldiği günde atmışdur anuñla yitmiş taş olur sırrı budur ki yigirmi sekiz kelime-i Muhammediyye ki aṣl-ı kelām-ı qadīmdür inbisāṭ itseñ ez-rüy-ı ismiyyet yitmiş
- 40 iki (H111a) olur kāfla nūn maşdaridür maşdardan ğayrı yitmiş qalır ya'nī yitmiş kelime-i cehliyye kendüden gidermekdür her kişi ki ḥacca vardı bu sırları bilmedi ḥalk nazarında ḥacı olur 'indallah ḥacı olmaz her kişi ki varmadın bu sırlara vāqıf olsa ve fehm itse ol kişi 'indallah ḥacı-yı ḥaḳıḳī oldı 'indallahi'l-ḥalk olmaz zīrā ki ḥacca varmağdan murād bu işleri işlemekden maḳşūd ḳüllī
- 45 sırrın bilmekdür ve fehm itmekdür ve's-selām

25. sür'atle geçmek : geçmek A

26. delālet ider : delālet eyler M/ya'nī haṭṭ-ı istivāyı bilmek sür'at idüñ dimekdür : - A

27. gerekdür...gerekdür : gerek...gerek M

28. gerekdür : - A; gerek M

29. cümde : ḥacer H / geldiği : geldiği H

30. Şeytāna : - H

31. kelime-i cehliyye-i zūlmāniyyeyi : kelime-i zūlmāniyyeyi A

31-32. atmak ve gidermekdür : atmağdur A, N, M

32. itdüği : itdi H ; itmegi N / hikmet-i ilāhī : kelime-i ilāhī M

33. üç yidi : üç günde A / taş olur : olur A, N

35. cümde : ḥacer H / vaẓı' : - A, H, M

36. olduğunun : olmağın M

37. günde yigirmi bir taş atılır : - N / geldiği : geldiği H

38. yitmiş taş olur : yitmiş olur H / sırrı budur : - A

39. kelām-ı qadīmdür : kelāmdur A

40. maşdardan ğayrı : - A / yitmiş qalır : qalır H

42. olur : oldı H, N, M / 'indallah ḥacı olmaz : 'indallah olmadı H, N, M / varmadın : vardı H / sırlara : - N

43. olsa : oldı H, N, M / itse : itdi H, N, M / ol kişi 'indallah ḥacı-yı ḥaḳıḳī oldı : - A

44. olmaz : olmadı H, N, M / ḥacca : - A, N, M / bu işleri işlemekden maḳşūd ḳüllī : - A / maḳşūd : -M

45. bilmekdür : bilmek H, N / ve's-selām : - H, N

¹ 2/Bakara:196.

² İbn Mâce, Sünen, K.Menâsik, 27; ed-Dârimî, Sünen, K.Menâsik, 26; Ahmed b. Hanbel, II/336.

- 1 El-Bābu ‘ışrūn fī haqīqati keşfi’s-sāk
 بسم الله الرحمن الرحيم
 يوم يكشف عن ساقٍ و يدعون الى السجود فلا يستطيعون خاشعةً ابصارهم ترهقهم ذلةً وقد كانوا¹
 5 nā-mütenāhī bu kelām-ı kadīmüñ ma‘nāsı demek olur ki ol gün ki sāk açıla
 cemī‘-i ‘ālem secdeye da‘vet olına secde idemeyenler korkular pes sücüd
 itmedikleri (N73b) için (H111b) bunlara bir mezellet lāhik ola ya‘nī Allah
 katında ḥār u ḥākīr olalar ya‘nī ādemüñ sākından keşf-i hicāb ola ez-rüy-ı te‘vīl
 ya‘nī yigirmi sekiz mafşal ādemüñ iki ayağında zāhir ola (A119b) dört topuqlar
 10 ile otuz iki ola otuz iki nuṭk-ı ādem muḳābilinde ol gün ki bu sır zāhir ola şol
 kimseler ki vemh ile mevḥūm ile perestiş iderlerdi ve daḥı taḳlīd-i zulmātda
 ḳalmışlar idi anlar taşdıḳ idemeyeler pes sücüd itmemiş olalar ve daḥı Ḥaḳdan
 i‘rāz itmiş olalar² و هم معرضون² şunlar ki Allahı
 taḥḳīḳ üzerene bilmişlerdür ki³ و تتوین ساق⁴ و يدعون الى السجود⁴ sırrına
 15 irişmişlerdür anlar sücüd (M118a) eyleyeler ve maḳbūl-i ḥazret olalar iy ṭālib-i
 esrār-ı ilāhī bu ḥadīsi meşābiḥde ṭaleb eyle ki Ḥaḳ ta‘ālā cemī‘ ḥalāyīḳa eyide
 her kişi ṭapduḡı Teḡrisi ḳatına varsun diye āḫir çün nevbet muḥaḳīḳlere irişe
 Ḥaḳ ta‘ālā kendüyi ādem şüretinde anlara tecellī (H112a) eyleye ba‘dezān
 ḥazret-i aḥadiyyet eyide iy ḥalāyīḳ benümle sizüñ arañuzda enbiyā lisānından
 20 hiç nişān yoḳ mıydı ki ol nişān ile beni bilesüz ba‘dezān ḥalāyīḳ eyideler ki belī
 bizüm nişānımız lisān-ı enbiyādan ol idi ki Ḥaḳ ta‘ālā ‘arşdan kendü sākını
 şarḳıda dükeli mü‘minler ol (N74a) sākā secde eyleyeler ki ol sākı Ḥaḳ te‘ālā
 kelām-ı kadīm içinde zıkr itmişdür و تتوین ساق⁴ و يدعون الى السجود⁴
 sāk-ı tenvīn ta‘zīmden ‘ibāretdür ‘an-ba‘de içindür mucāzavat içindür ya‘nī ol

3. - N : يدعون الى السجود فلا يستطيعون خاشعةً ابصارهم ترهقهم ذلةً وقد كانوا.

4. ve ḥakāyīḳ-ı : - A, N

4-5. iy ṭālib-i esrār-ı ilāhī ve ḥakāyīḳ-ı kelime-i nā-mütenāhī : iy ṭālib-i esrār-ı kelime-i ilāhī ve ‘ālim-i nā-mütenāhī M

6. idemeyenler : itmeyenler N; idemeyeler M / pes : - A

7. Allah : - N

9. iki ayağında : ayağında H, N, M / topuqlar : topuqlar H

10. ola otuz iki : - H / nuṭk-ı ādem muḳābilinde : kelime-i ilāhī muḳābilinde N / bu sır : bu söz M

11. vemh ile mevḥūm ile : mevḥūm ile A ; vehm ile N ; mevḥūma M / taḳlīd-i zulmātda : taḳlīdde ḳalmışlar N

14. sırrına : - H

16. cemī‘ : - A, H

17. irişe : irişse N

18. ādem şüretinde anlara : vech-i ādem anlara A ; ādem şüretinde H

19. lisānından : nişānından H, N

20. hiç nişān : lisān M / bilesüz: bulasuz M / ba‘dezān : -M

21. lisān-ı enbiyādan : enbiyādan H, N

22. eyleyeler : eylediler N

23. -M : و تتوین ساق.

24. tenvīn ta‘zīmden ‘ibāretdür : tenvīn ta‘zīmdür A

- 25 gün ki hiçâb sâķ-ı a'zamdan açıla halk secdeye da'vet olına anlar ki Allahı bir taḥkîķ (A120a) ile bilmişlerdür çünki ol sâķı 'arşdan göreler (M118b) secde eyleyeler anlar ki taḥlîd ile ve âvâze ile perestîş iderler idi anların arķalarının üstüḥ'ânı yek-pâre ola secde idemeyeler⁵ فلا يستطيعون خاشعةً أبصارهم ترهقهم ذلةً
- 30 Ka'be ḳonılmışdur âdemün ka'bından ötüri (H112b) ḳonılmışdur ki namâzda yüzi ol maḳâma teveccüh itmekte murâd ka'bın ğasl itmekdür egerçe beytullah maḳâm-ı vech-i âdemdür ammâ ism-i Ka'be ki ana itlâķ eylediler bu ma'nâdandır ki her ḳande ki vech ola andan Ka'be daḫı ola ya'nî âdemün şol istḥkâķı vardır ki yüzlerin anuḫ ka'bına müteveccih eyleyüp ḫâzret-i âḫadiyyete
- 35 perestîş eyleyeler⁶ واتخذوا من مقام ابراهيم مصلى ve daḫı maḳâm-ı İbrâḫîmde iki ayak nişânı vardır ki (N74b) Ka'be muttaşıldur sâķa ينبت جهنم على قال عم سيئاتي الزمان على في قعرها الجر جير ve daḫı Ḥaḳ ta'âlâ ḳademini duzaḫa ḳoya ya'nî tiz ola bir zamân gele cehennem üzerine ki dibinde şukerdimesi biter (M119a) didükleri bu ma'nâdur ve daḫı ol sâķ-ı a'zama secde eyleyenler bilürler ki otuz iki rek'at
- 40 namâzda otuz iki ḳıyâmdur ve otuz iki ḳırâtdur ve otuz iki rükû'dur ve otuz iki sücûddur ve otuz iki yine ḳıyâmdur ve otuz iki sücûddur ve otuz iki ḳu'uddur ve yine sücûd muḫâlefet-i Şeytân çünki Âdeme secde itmedi kâfir oldı ol Âdem ki mescûd-ı melâ'ikedür ol (A120b) fânî ü zâ'il (H113a) olmaz ve yok olmaz ki şüret-i Ḥaḳdur bu âdem ki fânî ü zâ'ildür bulalar mezâhir-i âdemdür ve mecâz-ı
- 45 âdemdür ve mir'ât-ı âdemdür وما الوجه الا واحد غير انه اذا انت عدد المرايا فتعدداً

25. olına : ola N

27-28. arķalarının üstüḥ'ânı : arķaları A

28. -M : ترهقهم ذلةً

29. vechinün ḫilķati ḫâķi : vechinün ḫâķi A, H, M / ismi : -M

30. âdemün ka'bından ötüri ḳonılmışdur . -M / ötüri ḳonılmışdur : 'ibâretdür N

31. itmekte : itmek A / murâd : - N, M / itmekdür : itmek gerekdür H, N, M

32. maḳâm-ı vech-i âdemdür ammâ ism-i Ka'be ki ana itlâķ eylediler : maḳâm-ı ism-i Ka'be ki itlâķ eylediler H / vech-i âdemdür : vechdür M

35. eyleyeler . eyleyler A

37. ve daḫı Ḥaḳ ta'âlâ ḳademini duzaḫa ḳoya: -M/ duzaḫa ḳoya : duzaḫuḫ üzerine ḳoya H ; duzaḫuḫ içine ḳoya N

37-38. ya'nî tiz ola bir zamân gele cehennem üzerine ki dibinde şukerdemesi biter didükleri bu ma'nâdur : duzaḫda cer-i cîr bite didükleri bu ma'nâdur A

38. şukerdemesi : sukerdemesi N

38-39. biter didükleri bu ma'nâdur : bite ve daḫı Ḥaḳ ta'âlâ ḳademini duzaḫuḫ dibinde sukerdemesi bite bu ma'nâyadır M

39. bilürler ki : bileler ki N

40. namâzda : şalâtda A ; namâza H

40-41. otuz iki ḳıyâmdur ve otuz iki ḳırâtdur ve otuz iki rükû'dur ve otuz iki sücûddur ve : - H, N

41. yine : - H, N / ve otuz iki sücûddur : - A

43. mescûd-ı : sücûd-ı A

43-44. yok olmaz ki şüret-i Ḥaḳdur bu âdem fânî ü zâ'ildür : - A

44-45. mezâhir-i âdemdür ve mecâz-ı âdemdür ve mir'ât-ı âdemdür : zâhir-i âdemdür ve mezâhir-i âdemdür A

45. mir'ât-ı âdemdür : mürekkeb-i âdemdür N / وما توجه الا واحد غير انه اذا انت عدد المرايا فتعدداً - A

- ve dağı her günde on yidi rek'at farz ve on biş rek'at sünnet kılinur şöyle ki iki rek'at farıza şubħda ve dört rek'at farıza zuhrda ve dört rek'at 'aşrda ve üç rek'at mağribde ve dört 'işâda on yidi farz olur ve sünnetler dağı iki rek'at şubħda altı rek'at zuhrda ve iki rek'at mağribde ve iki dağı ba'dü'l-'işâda ve üç
- 50 (M119b) dağı vitr on biş rek'at olur ve 'aşr sünneti ve 'işâ sünneti mü'ekkid degildir her günde (N75a) otuz iki rek'at namâz âdem vechinüñ ħuħûtı ve suħûrı muħâbilinde elbette kılmak gerekdir her 'abd-i mükellif ki imân ehli ola لا يكلف نفسا الا وسعها⁷ ya'nî otuz iki rek'at namâz otuz iki satr-ı vech-i âdem muħâbilinde ve otuz iki satr-ı vech-i âdem otuz iki nuħk-ı âdem (H113b)
- 55 muħâbilinde otuz iki nuħk-ı âdem otuz iki kelime-i ilâhiyye ezeliyye ebediyye lâhûtiyye mücerrediyye fażliyye ğayr-ı mer'î ve ğayr-ı maĥsûs muħâbilindedür ki fi'l-ĥaħîka bir nürdür lâhût mertebesinde ki meşâyiĥ aña vücûd-ı muħlaĥ dirler 'anâşırlar sebebi ile görünse nâsût dirler mertebe-i nâsût mertebe-i ħilħatdür ve 'âlem-i zâddur ve 'âlem-i 'aczdür ve's-selâm

46. on biş rek'at sünnet : on yidi rek'at sünnet M

47. şubħda : şubħdur N / zuhrda : zuhrdur N; zühürda M

47-48. 'aşrda ve üç rek'at mağribde ve dört 'işâda on yidi farz olur : 'aşrdur ve üç rek'at farıza mağribdür ve dört rek'at farıza 'işâdur on yidi farz oldu N

49. şubħda : fecerde A / zuhrda : zühürda M / iki rek'at : iki M

51. namâz : şalât A

54. otuz iki satr-ı vech-i âdem otuz iki nuħk-ı âdem muħâbilinde : - N

55. nuħk-ı âdem : nuħk H, N, M

56. ğayr-ı mer'î : - N

57. aña : - H, M ; ve A

59. ve's-selâm : - H, N

¹ 68/Kalem:42-43.

² 9/Tevbe:76

³ el-Buhârî, K. İsti'zân, 1; el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ , I/379 Müslîm, K. Birr, 115; İbn Hanbel, II/244, 251, 315, 323, 434.

⁴ 68/Kalem:42.

⁵ 68/Kalem:42-43.

⁶ 2/Bakara:125.

⁷ 2/Bakara:286.

- 1 el-Bābü'l-ḥādī ve'l-ı̄şrūn fī tevḥīdi'l-ḥurūf
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
iy ṭālib-i esrār-ı ilāhī her gāh ki (A121a) ḳaṭ'-ı nazar eylesen otuz iki ḥurūfuṅ
şūretinden ki 'ilm-i kelimedür ol vaḳt otuz iki (M120a) kelime göresin ki
5 'ibāretdür ابْتَدِجْ ilā-āḥir ki mücerred göresin ve şeklden ve şūretten ve
peykerden ve hey'etden ve ṭūldan ve 'arzdān ve 'umḳdan münezzehdür ve daḥı
mecmū' kendü zātında 'ale's-seviyye göresin ki anlarda māzī ve müstaḳbel ve
ḥāl yokdur ḥazret-i melik müta'āl u pādīşāh-ı lem-yezel ü lā-yezelūṅ şıfāt-ı
ḳadīmidür ve zāt-ı 'āzīmidür ve ba'dezān bu otuz iki kelime-i mücerrede
10 (H114a) zann ile ve taşavvur ile ve taḥayyül ile ve tevehhüm ile münḳasım
olmazlar ḥazret-i aḥadiyyetūṅ (N75b) zātıyla ḳā'imdür zū'-i şems gibi ki şems
ile zū'nuṅ ḥaḳīḳati birdür ve ruṭūbet gibi şuyula ve oduṅ ḥarāreti gibi odla ve daḥı
bu otuz iki kelime-i lāhūtiyye-i mücerrede gibi muḥitdür mā-kān u mā-yekūn ve
iki cihāna muḥitdür ezeli ve ebedīdür ki lā-yemūtdur çünki bir nefis-i kāmīl-i
15 ādem ve Ḥudā-şinās kim kendü ḥilḳatini otuz iki kelime-i ilāhīnūṅ 'ilmi gördi
ve daḥı kendü şıfātını bu otuz iki kelime-i ilāhīnūṅ 'ilmi müşāhede itdi anuṅ
gibi kişi maḳām-ı vuşlata irdi ki وصلوا والتصلوا maḳāmına (M120b) irişdi ve daḥı
ḥazret-i aḥadiyyetūṅ zātına ve şıfātına vāşıl oldı لا يذوقون فيها الموت الا الموتة الاولى¹
anuṅ gibi kişi ki bunuṅ gibi maḳāma irişdi niçün bu āyeti oḳımaya kim الحمد لله
20 (A121b) الذى اذهب عنا الحزن ان ربنا لغفور شكور² الذى احلنا دار المقامة من فضله²
otuz iki kelimeyi bildi kendü şıfātında buldı ol otuz iki kelime hezārān hezār
(H114b) ḡilmān u ḥūri şūretinde ki ḡilmān u ḥūri anlaruṅ mazḥarīdur tecellī
eyler ol şekl ile ve daḥı ol otuz iki kelime kendüyi aḥsen şūretinde ki ādem

3. ḳaṭ'-ı nazar : nazar M / eylesen : itsen N / ḥurūfuṅ : ḥarfūṅ N

4. 'ilm-i kelimedür : 'ālem-i kelimedür A ; 'ilm-i küllidür N / kelime : kelime-i ilāhī A, M

5. ilā-āḥir : - A ; ilḥ H

6. münezzehdür : münezzeḥ göresin A

7. 'ale's-seviyye göresin : 'ale's-seviyyedür H, N

8. müta'āl u pādīşāh-ı lem-yezel ü lā-yezelūṅ : müta'ālūṅ A

9. ve zāt-ı 'āzīmidür : - H, N, M

10. zannla : farzla N, M

12. ḥaḳīḳati birdür ve : - H, N, M

16. otuz iki kelime-i ilāhīnūṅ : otuz ikinūṅ M

17. vuşlata irdi ki : vuşlatda ki H / maḳāmına : maḳāmıdur M

19. niçün bu āyeti oḳımaya kim : niçün oḳımaya bu āyeti kim N, M

21. otuz iki kelimeyi bildi kendü şıfātında buldı : otuz iki kelimedede kendü şıfātını buldı H ; otuz iki kelimeyi kendü şıfātında buldı N, M

21. hezārān hezār : hezārān hezārān H, N

22. ol şekl ile : - A, M

¹ 44/Duhân:56.

² 35/Fâtr:34-35.

³ El-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/379.

⁴ el-Buhârî, K. İsti'zân, 1; el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/379 Müslîm, K. Birr, 115; İbn Hanbel, II/244, 251, 315 ,323, 434.

⁵ 13/Ra'd:23.

⁶ 13/Ra'd:23.

⁷ 39/Zümer:73-74.

⁸ 2/Bakara:1-2.

⁹ Âl-i İmrân:133.

¹⁰ 57/Hadîd:21.

¹¹ 15/Hicr:45.

¹² 2/Bakara:194.

¹³ 8/Enfâl:34.

¹⁴ 44/Duhân:51.

¹⁵ 54/Kamer:55.

¹⁶ 2/Bakara:135.

¹⁷ Müslîm, Sahîh, K.Mûsâfirîn, 273-274; en-Nesâî, es-Sünen, K.İftitâh,37.

¹⁸ el-Buhârî, Sahîh, K.Mevâkît, 17, 28, 29;Müslîm, Sahîh, K. Mesâcid, 161-165, Ebu Davud, Sünen, K.Tahâra, 60.

- 1 el-Bābü's-şānī ve'l-ıŝrūn fī's-secdeti 'alā's-sāk
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
يَوْمَ يَكْشِفُ عَنْ سَاقٍ وَيَدْعُونَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ خَاشِعَةً أَبْصَارَهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذُلٌّ لَقَدْ كَانُوا يَدْعُونَ
iy t̄alīb-i esrār-ı ilāhī ve ḥaḳāyık-ı kelime-i nā-mütenāhī ol¹
- 5 gün ki ŝalāt ādemüñ (M122a) sākından keŝ-i ḥicāb olur dimek ma' nāsı ādemüñ iki ḳademinüñ yigirmi sekiz maŝalı çehār ka'bla otuz iki olur otuz iki kelimenüñ 'alāmetidür ki ŝalāt (N77a) içinde sücüd anuñ 'adedincedür keennehu bunı böyle bilmek sücüd itmekdür لا يستطيعون ma' nāsı budur eger sâ'il sū'āl eylese sebeb nedür ki ādemüñ iki ḳademinüñ barmaḳları mefāşilini çehār
- 10 ka'bla ḥisāb eyledüñ mā (A122b) beyni ḥisāb eylemedüñ dise cevāb oldur ki kelāmullahda āyet-i mensūḡ vardır ki anı namāzda oḳımaḳ cā'izdür ammā anuñla (H116a) 'amel itmek cā'iz degildür ولكل اجل كتاب يُمحو الله من يشاء ويثبت² ümmü'l-kitāb Fātiḥadur anuñçün ümmü'l-kitāb didiler ki otuz iki kelime-i ilāhī 'adedince otuz iki rek'at namāzda oḳınur ki otuz iki kelime
- 15 kitābuñ aşlıdur hemİN bu ma'nāyadur ki ḥazret-i risālet a.s. buyurdu ki حتى وضع³ ve daḡı beytullahuñ ismini Ka'be ḳodu (M122b) ḥāl budur ki ādemüñ vechi ve cebhesi mevzi'idür ḥikmeti nedür dise cevāb budur ki Ka'be kināyetdür ādemüñ ka'bından maḳām-ı veche Ka'be ismin ḳodu جعل الله الكعبة⁴ ādemüñ ka'bını ta'zīm itmek içündür murād ādemi ta'zīm itmekdür
- 20⁴ ya'nī يوم يكشف الحجاب عن ساق⁴ azīm ki tenvīn sāk-ı ta'zīmdür 'an-ba'd mücāvezat içündür ve's-selām

3. - A : فلا يستطيعون خاشعةً أبصارهم ترهقهم ذلةً فقد كانوا يدعون إلى السجود وهم سالمون.

4. kelime-i : - A, H, M

5. ŝalāt : - H, N, M / olur dimek ma' nāsı : - H, N ; ola M

6-7. otuz iki kelimenüñ 'alāmetidür ki : - A / 'alāmetidür : 'alāmetleri M

7. ŝalāt : namāz H, N, M

9. ādemüñ iki ḳademinüñ : ādem ḳademinüñ M / iki ḳademinüñ barmaḳları mefāşilini çehār : barmaḳlarını A

12. itmek : - A, H / علم الكتاب : علم الكتاب A

13. ümmü'l-kitāb : - N / kelime-i ilāhī : kelime-i ilāhīnüñ A

15. hemİN : - A / ḥazret-i risālet : resūl A

16. ve daḡı beytullahuñ ismini Ka'be : - A / ḳodu : - A ; ḳoydu N

16-18. ḥāl budur ki ādemüñ vechi ve cebhesi mevzi'idür ḥikmeti nedür dise cevāb budur ki Ka'be kināyetdür ādemüñ ka'bından maḳām-ı veche Ka'be ismin : - A / dise :-M

18. ḳodu : - A ; koydu N

18-21. جعل الله الكعبة البيت الحرام ādemüñ ka'bını ta'zīm itmek içündür murād ādemi ta'zīm itmekdür يوم يكشف الحجاب عن ساق⁴ ya'nī يوم يكشف عن ساق⁴ azīm ki tenvīn sāk-ı ta'zīmdür 'an-ba'd :

- A

21. mücāvezat içündür ve's-selām : ve's-selām A ; içündür H, M / ve's-selām: -M,N

¹ 68/Kalem:42-43.

² 13/Ra'd:38-39.

³ 5/Mâide:97.

⁴ 68/Kalem:42.

- 1 (N77b) el-Bābü'ş-şāliş ve'l-ışrūn fi sırr-ı tūlū'ş-şems min mağribihā
بسم الله الرحمن الرحيم
ثبت عن رسول الله صلعم انه قال ان التوبة باباً عرضه مسيرت سبعين سنة وانه لا يعلق حتى الطلع
من مغربها¹
- 5 mütenāhī bu ḥadīşün ma'nāsı budur ki tevbenüñ ḳapusı vardur ki ol ḳapunüñ
eni yitmiş yıllık mesāfetdür imdi ol ḳapu kilidlenmez ḥattā şems mağribden
(A123a) toğmayınca vaqtā ki şems (M123a) mağribden toğa ol vaqt tevbe
ḳapusı kilidlenür ve's-selām iy tālib-i ḥaḳīḳat bil ki Yūsuf a.s. eyitdi ki رأيت
انى رأيت هذا تأويل رعيای من قبل قد جعلها² çün Yūsufuñ atası ve anası ve
10 ḳarındaşları Yūsufa secde eylediler Yūsuf eyitdi ki جعلها³ pes ma'lūm oldı ki enbiyāullah āftāb şüretinde gelürler imiş pes şems
kināyet oldı ādemden mağrib kināyet oldı beytü'l-muḳaddesden Mekkeye
Medīneye nisbet beytü'l-muḳaddes taraf-ı mağribdür ki maḳām-ı zāhr-ı
ādemdür vaqtā ki ādemüñ ḥilḳati sırrı maḳām-ı zāhrdan (N78a) zāhir olsa ol
15 vaqt şems mağribden toğmış olur imdi iy tālib-i Ḥaḳ ta'ālā ol kināyetdür
zūhūr-ı Faẓldan ki (H117a) ḥazret-i Faẓl-ı Yezdān ḥayme-i mī'āduñ tınābların
ve şuḳḳaların ve 'arzın ve tūlın kendü vücūdında i'lāmını gösterdi tā'ālā-ı
yaḳın bilesin ki ol (M123b) şems-i mağrib oldı ḥazret-i seyyid lā-ğayr beyt
(A123b) آفتاب مشرق از مغرب زين شد بديد از فضل رب العالمين / روز دنيا رفت و آمد روز
20 بسم الله الرحمن الرحيم يوم تأتي السماء ve's-selām دين چشم حق بين باز كن حق رابه بين
4⁴ elli tınāb elli ḥurūf u noḳta i'zāsındadır elli ḥarfle noḳtanuñ aşlı
yigirmi sekiz kelimedür yigirmi sekiz kelime-i ilāhīnūñ aşlı on yidi kelimedür
bu on yidi kelimenüñ aşlı on dōrt muḥkemātür ki on dōrt ḥuṭūṭ-ı vech-i ādem

4. ḥaḳāyık-ı : - A / ğayr-ı : - N

5. mütenāhī : nā-mütenāhī H, N

6. imdi ol ḳapu : ol A / kilidlenmez : kilitlemez M

7. şems : - H / toğa : toğsa A

8. kilidlenür : bağlanur dir A; kilitlenür M

9. لي ساجدي : لي ساجدين H

10. ḳarındaşları : ḳardeşleri A, M

10-11. قد جعلها ذتي حقاً : - H, N, M

12. kināyet oldı : kināyetdür H, N, M / kināyet oldı : kināyetdür H, N, M

13. Medīneye : - A / taraf-ı mağribdür : mağribdür A

15. iy tālib-i Ḥaḳ ta'ālā : iy tālib-i esrār-ı Ḥaḳ M

16. Ḥazret-i Faẓl-ı Yezdān : - A

18. ol şems-i mağrib oldı ḥazret-i seyyid : şems-i mağrib oldur H, M ; şems mağribden toğmaq
oldur N / lā-ğayr beyt : - A, M

19. يوم دين : روز دين / يوم دين : فضل A

20. ve's-selām : - A, M

21. aşlı : ismi A, H, M

22. on yidi kelimedür bu on yidi kelimenüñ aşlı : - A, N

23. on dōrt ḥuṭūṭ-ı vech-i ādem : -H

- 25 muḳābilindedür duḡān kināyetdür ādem vechindeki siyāh ḡuṭūṭlardan ki عليكم
 25 vech-i ādemdür bil ki ādemüñ vechi sevādından a‘zam sevād
 yokdur 5 بالفقر سواد الوجه في الدارين 6
 muḡkemātuñ daḡı aṣlı yididür yidi ḡuṭūṭ-ı ümmiye muḳābilindedür ki ḡacerü’l-
 esved anuḡ ḡā’im maḡāmıdır (H117b) (M124a) بسم الله الرحمن الرحيم يوم تأتي بعض
 30 iy ṭālib-i esrār-ı ilāhī ve kelime-i ḡaḡāyık-ı nā-
 mütenāhī bil ki bu āyetüñ ma‘nāsı dimek olur ki yā Muḡammed ol gün ki
 senüñ Rabbünüñ baḡı āyātı gele ol gün hiç kimseye imānı menfa‘at eylemeye
 imdi iy ṭālib-i ḡaḡ ta‘ālā bil ki āyāt dimek ‘alāmet dimekdür ‘alāmet otuz iki
 kelime-i ilāhīdür ki ḡazret-i risālet a.s.’a yigirmi sekiz kelimesi (A124a) geldi
 35 ya‘nī yigirmi sekiz āyāt geldi dört āyāt daḡı ḡalmıṣ idi ki ol dört kelime-i
 ilāhiyye-i ādemiyyedür mevḡūf idi Faḡlullahuñ zuḡūrına vaḡtā ki ol baḡı āyāt
 zāhir olsa vücūd-ı ādemde bil ki ḡarem yeri yarılıp dābbet ḡurūc itmek ol
 gündür ve nüzūl-ı ‘İsā ol gündür ve ṭulū‘ü’ş-şems مغربها عين من ol gündür ki
 bunlar esrāt-ı sā‘atdür eger sā’il sū’āl itse ki āftāb maḡribden toḡmaḡ nice ola
 40 diseler cevāb oldur ki resūl a.s. buyurdı ki her ḡāh ki benden bir ḡadıṣ (M124b)
 rivāyet eyleseler ol ḡadıṣı Ḳur’āna muḡābele eyleñ eger muvāffık gele ḡabūl
 idüñ ve eger muḡālif gele redd idüñ dimiṣdür imdi kelām-ı ḡadīm içinde Yūsuf
 a.s. eydür 8 رأيت احد عشر كوكبا والشمس والقمر رأيتهم لي ساجدين 8
 eyledi ki 9 كذلك يجتبيك ربك (N79a) ويعلمك من تأويل الاحاديث 9
 45 ḡāh ki ecrām-ı semāvī ‘ālem-i keṣfde ḡöre ki aḡa sücūd eylerler nicesi ol ola ki
 Yūsufa musaḡḡar olalar çünki ḡarındaṣları (A124b) ve atası ve anası Yūsufa

24. muḳābilindedür duḡān kināyetdür ādem vechinden ki : - H / siyāh ḡuṭūṭlardan ki : siyāh
 ḡuṭūṭ-ı ümmiye muḳābilinde A
 24-26. عليكم بالسواد الاعظم vech-i ādemdür bil ki ādemüñ vechi sevādından a‘zam sevād yokdur :-
 A / a‘zam : ‘azīm H, M
 26-28. بالفقر سواد الوجه في الدارين daḡı bu ma‘nā üzernedür ba‘dezān ol on dört muḡkemātuñ aṣlı
 daḡı yididür yidi ḡuṭūṭ-ı ümmiye muḳābilindedür ki ḡacerü’l-esved anuḡ ḡā’im maḡāmıdır : -
 A
 29. ḡaḡāyık-ı : - N, M
 29-32. iy ṭālib-i esrār-ı ilāhī ve kelime-i imdi iy ṭālib-i ḡaḡ ta‘ālā bil ki āyāt : - H
 32. dimek : - A, H, M / ‘alāmet otuz iki : - H ; otuz iki N
 33. kelime-i ilāhīdür ki ḡazret-i risālet a.s.’a yigirmi sekiz kelime geldi : - H
 34. ya‘nī yigirmi sekiz āyāt geldi : - H, N, M / dört āyāt : - H ; dört āyet N
 34-35. daḡı ḡalmıṣ idi ki ol dört kelime-i ilāhiyye-i ādemiyyedür mevḡūf idi Faḡlullahuñ
 zuḡūrına vaḡtā ki ol baḡı āyāt : - H / ol dört kelime-i ilāhiyye-i ādemiyyedür : on dört kelime-i
 ādemiyyedür M
 36. zāhir olsa : - H ; zuḡūr olsa N
 36-43. vücūd-ı ādemde bil ki ḡarem yeri yarıla ecrām-ı semāvī ‘ālem-i keṣfde ḡör
 ki aḡa : - H
 41. dimiṣdür : -A, H, N
 44. sücūd eylerler : - H ; secde eylediler N
 45. ḡarındaṣları : - H ḡardeṣleri A/ ve atası ve anası Yūsufa : -H

- secde eylediler Yūsuf a.s. eyitdi ki ¹⁰ هذا تأويل رؤياى من قبل قد جعلها ذتى حقا¹⁰ Yūsufun düşi iki vechle te'vîl olunur imdi âftâb mağribden tülûc itmek ve sücüd itmek şâhib-i kelime-i kemâlün zühürıdır ve dağı kâmil-i Hudâ-şinâsun zühürıdır ki Hudâ-yı ta'âlâ 'âlem-i keşfde Yūsufu Ya'kûba (M125a) âftâb
- 50 şüretinde gösterdi ve dağı evvel âdem oğlanlarının kıblesi Mûsâ kıblesiydi ki hayme-i mi'âddur Beytü'l-muqaddesde ol âdemün namûdârıdır ki mağrib tarafındadır ki yüz biş ve yigirmi dört biş enbiyâ âftâb toğduğı vakıtde ve tolanduğı vakıtde yüzlerin maqâm-ı zâhra eyleyüp perestiş ü sücüd eylediler ve dağı resûl a.s. kavliyle zemîn-i haşr ol olsa gerekdür anuñçün kim maqâm-ı
- 55 şadr u zâhr-ı âdemdür ve dağı mi'râc gicesi resûl a.s. maqâm-ı vechden maqâm-ı şadr u zâhra geldi andan şonra âsmâna vardı ve melâkût-ı semavâtı müşâhede eyledi andan şonra elli namâz haşret-i risâlete (N79b) vâcib oldı ba'dez taħfif (A125a) bişde qarâr dutdı (H118a) ve dağı mübârek vechini hayme-i mi'âda eyleyüp secde eyledi pes ol zemîn zemîn-i haşr ola ve zemîn
- 60 kıyâmet ola anuñçün ki (M125b) maqâm-ı şadr u zâhrdur âdemdür i'âde eyledi ve dağı 'ahd-nâmeyi hacere'l-esvede işmarladı ki vech maqâmdur ki له عينان¹¹ çünkü âdemün şadrı u zâhrı maqâmı Beytü'l-muqaddesdür mecmû'-ı enbyânun tülûc-ı maqâm-ı zâhrdandır 'ale'l-huşuş Ya'kûba Yūsufi âftâb şüretinde gösterdi ve Mûsâ a.s. ve resûl vesâ'ir enbiyâ
- 65 a.s. mükâşefe 'âleminde neyyir-i a'zam şüretindedür maqâm-ı zâhrdan tülûc itmişlerdür pes mecmû'-ı enbiyâ andan haşr olmuş olalar insân-ı kâmil sitâre ve mâh u âftâb mertebesindedür ¹² رأيتهم لى ساجدين¹² her gâh ki şems ü kamer insân-ı kâmil ola üç yüz altmış derece çat' eyledi ve yigirmi sekiz menzil-i kamer oldı eger bir kişi sū'âl itse ve eyitse ki her ne ki atadan ve anadan işitdüğü taqliddür
- 70 bu şehâdet kim (H118b) idersin ان الله واشهد ان محمدا رسول الله ki dirsin

- 46-48. secde eylediler Yūsuf a.s. eyitdi ki هذا تأويل رؤياى من قبل قد جعلها ذتى حقا¹⁰ Yūsufun düşi iki vechle te'vîl olunur imdi âftâb mağribden tülûc itmek ve sücüd itmek : - H
48. şâhib-i kelime-i kemâlün : şâhib-i kemâlün : H, N, M
50. kıblesiydi : kıblesidür A, N, M
52. toğduğı : toğdığı H; doğduğı M
53. tolanduğı : dolandığı H / eyleyüp : eylemişler ve A, N
54. zemîn-i haşr : zemîn A / gerekdür : gerek H, N, M / kim : ki H, N
55. maqâm-ı şadr u zâhr-ı âdemdür : maqâm-ı zâhr u şadr-ı âdemdür N / resûl a.s. : haşret-i risâlet M
57. oldı : eyledi A, H, M
59. hayme-i mi'âda : hayme-i mi'âdda A, H / ola : olsa N
60. anuñçün ki maqâm-ı şadr u zâhrdur âdemdür i'âde eyledi : - A / âdemdür : -M
61. ve dağı : ve A
- 61-62. ki له عينان يبصر بهما و لسان ينطق بها¹¹ : - A
62. maqâmı : -A, H, N
66. haşr olmuş olalar : haşr olmuş ola H ; haşr itmiş ola N
68. oldı : bilindi N ; buldı M
69. itse : eylese N / ve eyitse : -A,H,N / işitdüğü : işitdün M

- bu daḥı taḳlīddür ki atadan ve anadan iŝitmiŝsün ki ezānda (N80a) ve kāmette ve (M126a) namāzda ve teŝehhüdde ki dirsın (A125b) meŝelā ādem dirsın ādem neydüĝin bilmezsin ki علم آدم الاسماء كلها¹⁴ و علمناه من لدنا علماً¹³ و علمك مالم تعلم و كان فضل الله عليك عظيماً¹⁵ ve daḥı ol ki Ḥaḳ ta‘ālā kelām-ı ḳadīm içinde 75 yād itdi¹⁶ didi¹⁷ من عنده علم الكتاب¹⁷ ol kimdür dise cevāb oldur ki¹⁸ من عنده علم الكتاب¹⁸ ol kimsedür ki ŝehīd ola Muḥammedüñ ḥaḳ resül olduĝına ŝehādet ide ve daḥı ŝehīd ol kimsedür ki ümmet-i vasaṭ ola ve imdi ümmet-i 80 vasaṭ ol kimsedür ki ŝehādet itmekde barmaḳ ḳaldırmaḳ ne ma‘nāyadır bile ve daḥı i‘dād-ı rek‘āt-ı namāzda bile ki niçün on yidi on biŝ ve on bir oldı bā-vücüd ki²⁰ (H119a) شيطان رجيم²⁰ ve ya‘nī bu sırlara ŝeyṭān vāḳıf degildür her ŝey ŝeyṭāndan maḥfūzdur ve daḥı mi‘rāc gicesi niçün elli namāz farz oldı ve daḥı niçün biŝde ḳarār itdi bu sırlara ŝeyṭān (M126b) vāḳıf degildür be-ḥükm²¹ من كل شيطان رجيم²¹ eger sā‘il sū‘āl itse eyitse ki 85 çünki Muḥammed a.s. اقم الصلوة dan on yidi ve on biŝ ve on biri fehm eyledi niçün zāhir eylemedi diseler cevāb (N80b) oldur ki vaḳtā ki ŝehīd-i ḥaḳīḳī gele beyān eyleye (A126a) ki hīç kimse anı beyān eylememiŝ ola bileler ki ol mübeyyendür ki gelmiŝdür ‘ilm-i dūnyāyı ve ‘ilm-i ḳiyāmeti ve ‘ilm-i sā‘atı ve ‘ilm-i muḥkemāt ve ‘ilm-i müteŝābihātı beyān eyleye ve bileler ki Ḥaḳ 90 ḳatından gelmiŝdür ki tā āsmān ‘ilmin bilmeyince ki altı günde ḥalḳ itdi ve melā’ikeleri bilmeyince ki²² اجنحةٍ مثنى وثلاث ورباع²² olduĝunuñ ḥikmeti nedür bu ḥikmetleri bilmeyince²³ فإوحى إلى عبده ما أوحى²³ ve daḥı ŝeyṭānlara yol virilmez ki bu sırlara ve bu ḥikmetlere vāḳıf olalar ki mi‘rāc gicesi ḥazret-i risālet Ādemi evvelki ḳat gökde niçün (H119b) gördi ve daḥı 95 sırri nedür ve daḥı ḥazret-i resül a.s. Ḥaḳ ta‘ālā يوم تأتي السماء بدخان مبين²⁴

72. namāzda : -A, H, N

73. neydüĝin : nedür A ; neydüĝi H

74. ve daḥı olki : - A / kelām-ı ḳadīm : kelām A

75-76. ol kimdür dise cevāb oldur ki : - A من عنده علم الكتاب

76. ol kimsedür ki ŝehīd ola: oldur ki N

76-77. Muḥammedüñ Ḥaḳ resül olduĝına ŝehādet ide : - A, N

78. وجعلناكم امةً وسطاً ; - A : وجعلناكم امةً وسطاً لتكونوا شهداء على الناس ويكون الرسول عليكم شهيداً¹⁹

H, M لتكونوا شهداء على الناس

78. imdi : - A, H, M

82. her şey : her H, N, M/ namāz : - H , M

83. ve daḥı niçün : ve A; ve niçün H / itdi: eyledi N ; dutdı M

83-84. vāḳıf degildür be-ḥükm : vāḳıf olmadı N, M

84. sā‘il sū‘āl itse : sā‘il sū‘āl eylese H ; sū‘āl itseler M / eyitse ki : ki N

86. diseler : - N / vaḳtā ki : - H

87. eylememiŝ ola : eylemedi ki A

89. eyleye : eyler H

90. ‘ilmin : ‘ilmini N / ‘ilmin bilmeyince : ‘ilm gelmeyince M

90-91. altı günde ḥalḳ itdi ve melā’ikeleri bilmeyince ki : - H

94. ḥazret-i risālet : - A

95. sırri nedür : sırri budur A, H / ḥazret-i resül . ḥazret-i risālet a.s. M

- hazretni emred şüretinde niçün gördi (M127a) ve dağı cemî'-i 'âlem niçün meb'ûş oldı ki ²⁵ وما ارسلناك الا رحمةً للعالمين ²⁵ oldı hikmeti nedür bu hikmetlere Şeytân vâkıf degildür ve ²⁶ حفظناها من كل شيطان رجيم ²⁶ hükmiyle ve 'İsâ zühür itdügi vaqt niçün bir dîn ve bir mezheb ve bir lisân üzere olalar ve nice olsa
- 100 gerek cevâb oldur ki mecmû'-ı benî âdemüñ şüreti Âdem ve Havvâ şüretidür bir dîn ve bir mezheb ve bir lisân (A126b) üzere olmağ ol vaqt olur ki (N81a) âdem hilkatı sırrına irişenler ki اربعين صباحاً آدم خمرت طينةٍ أدم سئراً irişmiş olalar ve dağı esmâ 'ilmin ki Âdem melâ'ikelere ta'lim eylemişdür evvel esmâ 'ilmin bilmiş olalar ve dağı ehl-i cennet niçün emred şüretinde olsa gerek bilmiş
- 105 olalar ve dağı esmâ ve müsemmayı bir bilmiş olalar ve mecmû' kitâbet-i Hudâyı okumış olalar ve dağı kendü nefislerini ve hilkatlerini bilmiş olalar ki وان (H120a) من شئ الا يسبح بحمده ولكن nefis-i insân şüret-i âdemdür be-hüküm ولكن من شئ الا يسبح بحمده ولكن ²⁷ لا يفقهون تسبيحهم ²⁷ her kimse ki eşyanuñ tesbîhini bilse ve dağı bu mezkûrātuñ sırların ve hikmetlerin bilse ve bir dîn ve bir mezheb ve bir lisân üzerine olalar
- 110 vaqtâ ki bu mezkûrātuñ sırların ve hikmetlerin bilmese bir dîn ve bir (M127b) lisân ve bir mezheb üzerine olmaz zîrâ ki ol bilmeyenler fi'l-ḥaḳîka âdem oğlı olmaz egerçe şüretde âdem şüretindedür velikin ma'nâda ḥayvândur اولئك كالا ²⁸ انلاردur ²⁸ ما اتخذ الله ولياً جاهلاً ²⁸ ya'nî Ḥaḳ ta'âlâ câhili dost idinmez dimek olur الجهل اقرب الى الكفر من بياض العين الى سوادها ²⁹ انلاردur ²⁹ نعام بلهم اضل ²⁹ ma'nâsı dimek olur ki
- 115 cehâlet akrebdür küfre gözün ağınuñ qarasına yakın olduğundan dağı yakındur iy tâlib-i esrâr-ı ilâhî bil ki cemî'-i evrâḳ u eşcâr u (A127a) ḥubûb (N81b) maşnû' âtdur ki şâni'e delâlet eyler ve cemî' mevcûdât hemçünân ve on iki ay ³⁰ ان عدت الشهور عند الله اثنا عشر شهراً في كتاب الله ³⁰ ve on iki burûc

96. hazretni :-M

97. oldı hikmeti : hikmeti: - A, H, M

99. vaqt : vaqtin H / olsa : olsalar A

101. ve bir lisân : - H, N, M / üzere : - N

102. tesbîhini bilse : tesbîhini nedür bilse H / ve dağı bu : ve A

103. esmâ 'ilmin : esmâyı A, H, M

104. olalar : ola A; olur N

105-106. ve dağı esmâ ve müsemmayı bir bilmiş olalar ve mecmû' kitâbet-i Hudâyı okumış olalar : - H ; esmâyı ve müsemmayı olalar N / ve mecmû' kitâbet-i Hudâyı okumış olalar ve dağı kendü nefislerini ve hilkatlerini bilmiş olalar :-M

108. tesbîhini bilse : tesbîhini nedür bilse H / ve dağı bu : ve A

109. hikmetlerin : hikmetlerini H

109-110. ve bir dîn ve bir mezheb ve bir lisân üzerine olalar vaqtâ ki bu mezkûrātuñ sırların ve hikmetlerin bilmese : -M / olalar : - H

110-111. vaqtâ ki bu mezkûrātuñ sırların ve hikmetlerin bilmese bir dîn ve bir lisân ve bir mezheb üzerine olmaz : - A

111. oğlı : oğlu H

112. şüretindedür : -A, H, N

113-114. ya'nî Ḥaḳ ta'âlâ câhili dost idinmez dimek olur : - A / Ḥaḳ ta'âlâ : Allah ta'âlâ H, M / dimek olur :dimekdür H , M

117. eyler : ider N / hemçünân : hemçü A ; hemçünân H

118. -A : ان عدت الشهور عند الله اثنا عشر شهراً في كتاب الله

- 31 ve üç yüz altmış derece ve yigirmi sekiz menzıl kamer ki
 120 32 ve hilkat-i eşyâ ve mescid-i akşâ ve ‘âlem-i hâbda ve dağı ol ki hâbda görünür ümmet-i vasat (M128a) ve hatt-ı istivâ ve ‘arş u kürsi ve hilkat-i sitte-i eyyâm ve her ne kim taşavvûra ve ta‘aqqula gelür mecmû‘ كذلك و جعلناكم امةً وسطاً لتكونوا dur من عنده علم الكتاب ‘şâni‘ e ki ‘şâni‘
 125 lâ-şekk-fih eger bir kişi sū‘âlitse kim جعلناكم lafz-ı cem‘dür bu hitâb cemâ‘atedür eger müfred bir kişiye hitâb olsa جعلناك dimek gerek idi imdi sen neden eydürsin ki bu hitâb Fazladur dise cevâb oldur ki Âdeme gâyet ta‘zîmden ötüri lafz-ı cem‘ ile hitâb itdi nite ki bir kişi ta‘zîm itdügi kişiye selâm virse سلام عليكم dir ve dağı ta‘zîm itdügi kişinün selâmını (N82a) als
 130 و يكون الرسول عليكم dir ve hazâ-mişlih imdi taḥkîkle ümmet-i vasat oldur ki vasatdan haber vire ve haberdâr ola ve ol şehîd-i (H121a) ḥaḳîkî ola ki و يكون الرسول عليكم delîliyle bil ki şehîd-i (M128b) ḥaḳîkî vardır (A127b) şehîd-i mecâzî vardır mecmû‘ ümmet-i Muḥammed a.s. şehîd-i mecâzîdür Fazl-ı Yezdân-ı ‘azze fazlah şehîd-i ḥaḳîkîdür ve hem imâm-ı ḥaḳîkîdür ol İbrâhîm a.s. kendü
 135 zamânında imâm-ı ḥaḳîkî idi ki Ka‘beyi binâ itdi 35 واذ يرفع ابراهيم القواعد ve dağı Mehdî Ka‘beden zâhir olsa gerekdür hem İbrâhîm zürriyetinden zâhir olsa gerekdür 36 قال انى جاعلك للناس اماماً قال و من ذريتى Mehdî niçün Ka‘beden zâhir olsa عند منارت بيضاء شرق من عند منارت بيضاء شرق من ذريتى 37 انى جاعلك للناس اماماً قال و من ذريتى anuñçün kim Mehdî evvel şöyle gerekdür kim Ka‘benün ḥaḳîkatine yol
 140 ilete ve Ka‘benün ve dağı Beytü’l-muḳḳaddesün hudâvendi neslinden ola tâ ki yüzini kendü ḥaḳîkatine dutmuş ola her gâh ki ‘İsâ zâhir ola ḥalâyık eyideler ‘İsânun haberin şöyle işitmişdük ki âsmândan gele bu kişi âsmândan (M129a) nice geldi diyeler inkâr ideler kâfir olalar imdi iy tâlîb-i esrâr-ı ilâhî vaktâ ki

119. - A : والسماء ذات البروج.

122. mecmû‘ : - H, N

124. -A : جعلنا / H, N, M : ويكون الرسول عليكم شهيداً.

126. müfred bir kişiye hitâb olsa : müfrede olsa A

128. ta‘zîmden ötüri lafz-ı cem‘ ile hitâb itdi nite ki bir kişi : - H

129. selâm virse : - A

131. haber vire ve : - H, N, M / ola ki : oldı H, M

133-134. şehîd-i mecâzî vardır mecmû‘ ümmet-i Muḥammed s.a. şehîd-i mecâzîdür Fazl-ı Yezdân ‘azze fazlah şehîd-i ḥaḳîkîdür : - A / ‘azze fazlah : ‘azze şânehu M

135. imâm-ı ḥaḳîkîdür : mü‘ezzîn-i ḥaḳîkîdür A

136. itdi : eyledi H, N, M

136-137. gerekdür ... gerekdür : gerek ... gerek : H, N

137. قال انى جاعلك للناس اماماً قال انى جاعلك للناس اماماً قال و من ذريتى

M : قال و من ذريتى

138. ‘İsâ niçün Beytü’l-maḳdisden zâhir olsa : - H / Beytü’l-maḳdisden : beytü’l-muḳḳaddesden M

139. anuñçün kim : anuñçün H ; anuñçün ki N

140. Beytü’l-muḳḳaddesün : Beytü’l-muḳḳaddesin H

141. yüzini : yüzi M

143. nice : niçün A

- 170 vech yerine qodı t̄a perestiř tam ola ol z̄āt-ı qayyūm ki mecmū^c semāvāt ve ehl-i semāvāt anuqla k̄ā'imdūr ol bildi kim mecmū^c bī-ihtiyār noqla-i ḥāk dā'iresini seyr iderler anuqlūn kim bir maẓhar-ı Ḥudā gelse gerek idi ve daqlı ol ḥaqlıqlat ki āsmānda ve zemīndedūr z̄uhūr-ı 'ālem ḥākden bulsa gerek idi ol maqlām Ka^c bedūr ve Beytū'l-muqlqladdesdūr ki ādemūḡ z̄uhūrından oḡdin
- 175 (M130b) ve daqlı ⁴³ جاعلٌ في الارض خليفة (N83b) انى ḥiṭābından oḡdin ki evvel zamāna ḥadd ü 'add ü nihāyet yoqlıdur ḥazret-i aḥadiyyet bilürdi ki semavāt ve ehl-i semavāt ne cihetden noqla-i ḥāki ṭavāf eylerler ve anlar ol seyrden ḥaber dār degillerdūr ve daqlı İblīs-i la'īn ḥaber dār degildūr ve daqlı (A129a) ne sebebden merdūd oldı ve melā'ike-i muqlarreb daqlı (H123a) bilmez ki kime
- 180 secde eylemek vāsıtasıyla maqlbūl-i ḥazret-i 'izzet oldı řöyle ki ḥaberde gelmiřdūr ki Ḥāk te'ālānuḡ niqle biḡ ḥaqlı vardur ki ādem nedūr ve İblīs nedūr bilmezler 'ālem-i ervāḥa nüzūl itmiřlerdūr ve niqle biḡ melā'ike vardur ki kisvet-i beřeriyete ve řekl-i insāna nāzil olmiřlardur imdi bu řekle gelmekden 'illeti-i ḡayyī ādemi tanımaqlıdur velikin bilmezler eger bir kiři sū'āl itse eyitse
- 185 ki bu kiři Faqlullahdur geldi beyān-ı 'ilm eyler imdi bu kiři Muḥammedūḡ ve 'Alīnūḡ ve 'İsānuḡ ḥaqlıqlatin beyān ider anlar qadar var mıdur (M131a) yoqlsa anlardan ḡālib midūr yoqlsa ařaḡa mıdur dise cevāb oldur ki anlardan ařaḡa olan kiři anlaruḡ ḥaqlıqlatinden beyān idemez ve anlaruḡ ḥaqlıqlatine iriřemez bā-vücūd ki āsmāna 'urūc itdūḡı sırların beyān itdi pes bir vechle daqlı yā
- 190 anlardan ḡālibter ola yāḥūd anlaruḡ gibi ola ki Muḥammedūḡ ve 'Alīnūḡ ve 'İsā ḥaqlıqlati ola daqlı (H123b) mut'āba'at lāzım ve vācibdūr eger mut'āba'at (N84a) itmeseler vācibū'l- (A129b) qatıl ola imdi iy müdde'ā sen eyidürsin ki Muḥammed a.s. bunu bildi ki sır-ı řalātdur yoqlsa bilmedi mi imdi ḥāl iki vechden ḥālī degildūr yā bildi yā bilmedi eger bildi ve 'amel anlaruḡ 'adedince
- 195 eyledi bil ki anlaruḡ ululuḡı Allah ta'ālā qatında ne qadar pāye olmiř ola 'İndallah ne 'azametdūr ve eger bilmedi Ḥudādan melek aḡa vaḡı getürdi ki anlaruḡ 'adedince 'amel it didi bil ki 'İndallah ne 'azametdūr ve's-selām

170. vech yerine qodı : yüzine qodı A

172. seyr iderler : devr iderler N / anuqlūn kim : anuqlūn ki H, N, M

173. gerek idi : gerek N

178. degillerdūr : degildürler N / ḥaber dār degildūr ve daqlı : degildür M

178-179. İblīs-i la'īn ḥaber dār degildūr ve daqlı ne sebebden merdūd oldı : İblīs ne sebebden merdūd oldı N

180. ḥaberde : - H

182. melā'ike vardur ki : melā'ikeler M

184. 'illeti-i ḡayyī : 'illet-i ābī M

186. ve 'İsānuḡ ḥaqlıqlatin beyān ider anlar qadar var mıdur : ḥaqlıqlati midūr A, N, M

190-191. ki Muḥammedūḡ ve 'Alīnūḡ ve 'İsā ḥaqlıqlati ola : - N ; ve 'İsā : - A ; ve 'Alīnūḡ :-M

192. itmeseler : itmesen N / ola: olursın N / müdde'ā : -M

193. yoqlsa bilmedi mi imdi : - N, M

193-194. imdi ḥāl iki vechden ḥālī degildūr : imdi ikiden ḥālī degildür A, H, M

195. anlaruḡ ululuḡı Allah ta'ālā qatında ne qadar pāye olmiş ola : - A, H, M

*N nüshasının son kısmında 189-194. satırlar arasında yer alan bölümler tekrar edilmiştir.

-
- ¹ et-Tirmizî, Sahîh, K.Davaât, 98; Ahmed bin Hanbel, Mûsned, IV/240,241.
² 12/Yûsuf:4
³ 12/Yûsuf:100
⁴ 12/Yûsuf:10
⁵ İbn Mâce, Sünen, K.Fiten, 8; Ahmed b. Hanbel, IV/278,357,383.
⁶ el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/87.
⁷ 6/En'âm:158.
⁸ 12/Yûsuf:4.
⁹ 12/Yûsuf:6.
¹⁰ 12/Yûsuf:100.
¹¹ İbn Mâce, Sünen, K.Menâsik, 27; ed-Dârimî, Sünen, K.Menâsik, 26; Ahmed b. Hanbel, II/336
¹² 12/Yûsuf:4.
¹³ 18/Kehf:65.
¹⁴ 2/Bakara:31.
¹⁵ 3/Nisâ : 113.
¹⁶ 13/ Ra'd: 43
¹⁷ 13/ Ra'd: 43
¹⁸ 13/ Ra'd: 43
¹⁹ 2/Bakara : 143.
²⁰ 15/ Hicr : 17.
²¹ 15/ Hicr : 17.
²² 35/Fâtır: 1.
²³ 53/Necm : 10.
²⁴ 44/Duhân: 10.
²⁵ 21/Enbiyâ: 107.
²⁶ 15/Hicr : 17.
²⁷ 17/İsrâ : 44.
²⁸ 7/A'raf : 179.
²⁹ el-Aclûnî , Keşfu'l-Hafâ, II/180.
³⁰ 9/Tevbe : 36.
³¹ 85/Bürûc: 1.
³² 36/Yâsîn : 39.
³³ 2/Bakara: 143.
³⁴ 2/Bakara: 143.
³⁵ 2/Bakara: 127.
³⁶ 2/Bakara: 124.
³⁷ et-Tirmizî, Sahîh, K. Fiten, 59; İbn Mâce, Sünen, K. Fiten, 33.
³⁸ el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/16.
³⁹ 17/İsrâ: 1.
⁴⁰ 39/Zümer: 63.
⁴¹ 17/İsrâ: 1.
⁴² 55/Rahmân : 46.
⁴³ 2/Bakara : 30.

- 1 الباب الرابع والعشرون في كيفية المهدي
بسم الله الرحمن الرحيم
ikisi daḡi rāstdur ve daḡi eyitmişlerdür (M131b) ki Mehdī otuz üç yaşında olsa gerek şol cihetden ki
- 5 izzet ‘ Īsā bābında buyurdu³ وتكلم الناس في المهدي وكهلا³ (N84b) eyitmişlerdür ki kehl otuz üç yaş ola anuḡ ‘ömri imdi hiç şekk yoḡdur ki ‘ilmüḡ zuhūrı vaḡtinde Faḡlullah ‘azze faḡlah u ‘azimü’ş-şāne otuz üç yaşında idi pes (H124a) murād oldur ki Mehdī (A130a) civān u tāze ola ve siyāh maḡasīn ola şöyle ki قال عم يدخل اهل الجنة جرد ومرد بيضاء وجعد مكحلين عيناه ابناء
- 10 pencāh ḡurūf ve noḡta ki elli ‘ilmdür vaḡtā ki on yedisi gitse otuz üç ḡalur ‘Īsā ki kehl ola didüḡi ‘ibāretdür otuz üç yaşından pes Mehdī oldur ki muḡatḡa‘āt sırrını beyān eyleye ādemde ve daḡı ol vaḡt ki zamān-ı ḡurūfa iriše ol vaḡt Mehdī zamānı ola قاماً بسم الله فهوالمهدي قامة⁴
- 15 ki ismdür ki ḡurūf-ı nidā dāḡil oldı⁶ اقرأ باسم ربك⁶ ya‘nī yā Muḡammed oḡı (M132a) rabbinüḡ ismin ya‘nī كهيعص⁷ ve bunuḡ emşāli ḡurūf-ı muḡatḡa‘āt dan mecmū‘ esmādur ki ḡarf-i nidā esmāya (N85a) dāḡil olur ḡurūfa dāḡil olmaz ya‘nī ol ism-i Ḥudāyı oḡı anuḡçün (H124b) kim ismden yol müsem māya varur ki müsem mā (A130b) Faḡlullahdur pes ma‘lūm oldı ki
- 20 علم آدم⁸ ol kimsenüḡ ismidür ki esmāyı kendü vüçūdında beyān eyledi ki اقرأ باسم ربك⁹ otuz iki kelimedür⁹ يا‘nī oḡı ol Ḥudānuḡ ismini ki insān ḡan u ‘alaḡ mertebesinde zuhūra getürdi kendü ismine mazḡar eyledi ba‘dezān buyurdu ki¹⁰ وركب الاكرم الذي علم بالقلم¹⁰
- 25 واما¹¹ ya‘nī mecnūn şānında degildür ki kelime ve kelām ve ḡalem ve muşḡaf-ı ḡayāt sırrına iriše ya‘nī mecnūn (M132b) elli ḡarf ve noḡta sırrına irişmez ki ni‘met-i ilāhīdür ki zā‘il olmaz mecnūn mestūr ma‘nāsınadur ki nūn ellidür elli ‘ilmi ḡalem zuhūra getürdi çün ḡaḡīḡat ile şüret-i insān isminüḡ ve kelimenüḡ ‘ilmidür ismi dükeli ādemüḡ vechī ḡuḡūḡınuḡ
- 30 ‘adedince ḡodı evvel ki ḡazret-i risālete Ḳur‘ān geldi şüver-i iḡrā geldi yitmiş

5. bābında : ḡaḡḡında N

7. ‘azze faḡlah u ‘azimü’ş-şāne : ‘azze şāne A, H

9. aḡ ḡılı : aḡ ḡılı M

9-10. ابناء ثلاثة وتثون : - A, H, M

10. elli ‘ilmdür : ellidür H ; elli ‘ameldür M / gitse : alasin N

15. ḡurūf-ı nidā : ḡarf-i nidā M

16. emşāli : mişāli N

17. ḡarf-i nidā : ḡurūf M

19. Faḡlullahdur : Faḡldur M

22. ḡan u ‘alaḡ : ‘alaḡa ve ḡan N / mertebesinde zuhūra : mertebesinden A, H, M

25. mecnūn : - H

26. ve ḡalem : - N

30. şüver-i iḡrā geldi : - H

(H125a) iki kelimedür yirmi sekiz kelimenün (N85b) esmâsı ‘adedince (A131a) dūr ki i‘lāmı vech-i ādemdūr ve vech-i Muḥammeddūr ki vech-i ādem Ka‘bedendūr elbette namāzda ol ṭarafa teveccüh gerekdūr ki vech-i ādemün mişālidūr ol vechinün i‘lāmı ‘adedince kıyāmdur ve kırātdur ve rükū‘dur ve 35 sücūddur mecmū‘ erkān-ı şalāt vech-i ādemün i‘lāmı ‘adedincedūr pes ma‘lūm oldı ki mecmū‘-ı ālem vücūda geldüğine ‘illet-i gāyyī zuhūr-ı ādemdūr
 ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله¹² ذو الفضل العظيم

35. vech-i ādemün i‘lāmı : vech-i ādem A

¹ el-Hâkim en-Neysâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, et-Mustedrek ale's-Sahihayn, IV/441; es-Suyûtî, el-Hâvî li'l-Fetâvâ, II/7,165.

² İbn Mâce, Sunen, K. Fiten, 24.

³ 3/Âl-i İmrân : 46.

⁴ et-Tirmizî, Sahîh, K. Cenne, 8,12; ed-Dârimî, Sunen, K. Rikâk, 104; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/290,343, VI/ 232, 240, 242.

⁵ 19/Meryem: 1.

⁶ 96/Alak : 1.

⁷ 68/Kalem: 1.

⁸ 2/Bakara: 31.

⁹ 96/Alak : 1.

¹⁰ 96/Alak : 3-4.

¹¹ 68/Kalem: 1-2.

¹² 5/Mâide: 54.

- 1 el-bābü'l-ḥāmis ve'l-ı̄şrūn (M133a) fī zamāni'l-Mehdī ve'l-Mesih izā belāğa'z-zamāni 'alā ḥurūfi bismillah fe'l-Mehdī ḳā'imen
بسم الله الرحمن الرحيم
iy ṭālib-i esrār-ı kelime-i ilāhī eger bir kişi sū'āl itse zamān-ı ḥurūfa irişmek ne
- 5 ma'nādur dise sen cevāb vir ki cemī' ḳurūnuḡ ve zamānuḡ ve şuhūruḡ ve senenüḡ aşlı yidi günle gicedür her gün ile gicesi yigirmi dōrt sâ'atdür yidi kez yigirmi dōrt altı kez yigirmi sekiz sâ'at olur ba' dezān mecmū'-ı maḥlūḳāt (H125b) altı cihet içinde maḥdūddur تلك حدود الله oldur imdi bu altı kez yigirmi sekiz taḳsīm (A131b) eyle altı cihāta pes yeminden yigirmi sekiz sâ'at yigirmi
- 10 sekiz kelime-i Muḥammediyye muḳābilinde oldı ki vechullahdur seyyāreden daḡı yigirmi sekiz sâ'at (N86a) yigirmi sekiz kelime-i Muḥammediyye muḳābilinde oldı ki vechullahdur وكذلك الباقي على هذا القياس اينما تولو افتم vechullah sırrı budur ولقد اتيناك سبعا من المثاني والقرآن العظيم¹ sırrı budur imdi iy ṭālib-i (M133b) Ḥaḳ ta'ālā bil ki esrār-ı zamān-ı ḥurūfa irişmek bu sırraruḡ ve bu
- 15 beyānlaruḡ zuhūrından kināyetdür

4. esrār-ı kelime-i ilāhī : esrār-ı ilāhī H / sū'āl itse : sū'āl eylese H

5. dise sen : - N / ve zamānuḡ : - H,N

6. gün ile gicesi : gün ile gice N

7. ba' dezān : - N

8. oldur : - A ; olur N / imdi :-A

9. taḳsīm : kısım N

11-12. yigirmi sekiz sâ'at yigirmi sekiz kelime-i Muḥammediyye muḳābilinde oldı ki vechullahdur : - A / muḳābilinde oldı ki : muḳābilindedür ki M

12. على هذا القياس. -M

13-14. imdi :-H / iy ṭālib-i Ḥaḳ ta'ālā : iy ṭālib A, N / bil ki :-N

14. esrār-ı zamān-ı ḥurūfa : zamān-ı ḥurūfa A, H, M

¹ 15/ Hicr : 87.

- 1 el-Bābu's-sādīs ve'l-ı̄ṣrūn fī ḥaḳīḳāti el-yevmü'l-lezī yahrucü'l-Mehdī ve yekūnü'n-nāsu 'inde ḥurūcihi 'alā dīni'n-vāḥidin ve 'alā milletin vāḥidin ve yü'minüne ehlü'l-kitābi küllühu kemā ḳālallahu ta'ālā
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
- 5 من عنده علم الكتاب² eger sā'il sū'āl itse² dan eyitseler ki Muḥammed-i ṣādıḳ a.s. eyitdi ki çün 'İsā gele mecmū'-ı edyān bir dīn bir mezheb ve bir millet ola didi (H126a) ve daḫı cemī'-i ehl-i kitāb aḡa imān getüre didi imdi bil ki ehli'l-kitāb bir kimesneden 'ibāretdür ki kütüb-i āsmāniyye i'tikād itmiş ola pes bu ma'nālar nice ola ve daḫı tevḥidde (A132a)
- 10 ve ma'rifetullahda ve ḫilḳat-i eṣyāda iḫtilāfāt nice mürtefī' ola ve daḫı nice ḳapudan gele cevāb oldur ki ḫilḳat-i ādemden ki اللّٰهُ تَعٰلٰی اَدَمَ عَلٰی (M134a) خلق³ dükelü ādem oḡlanları bu ḫilḳat (N86b) üzernedür ve daḫı ādemün 'azameti üzerene ve dīn ü millet üzernedür ve daḫı Ādemün mescüdiyyeti üzerene ve Ādemün melā'ikelere ta'līm-i esmā itdügine ve daḫı Ādem ve Ḥavvā ata ve
- 15 ana olduğına cemī' ehli'l-kitāb bu mecmū'ına ḳā'illerdür ve mecmū' ḫūyı ve 'ādeti ve şūreti ve melbūsu ve me'kūlı ve mecmū' ādem vaz'dur mecmū'-ı luḡātün aṣlı bi'l-ittifāḳ ādem luḡatidür ve her kimse ki cennete gire evvel ādem şūretinde gire ki طوله ستون ذراعاً في السماء⁴ niçün altmış arş didi ehli'l-kitāb bunu bilür ve daḫı ehli'l-kitāb ḳā'il ve mu'arrefdür ki felekü'l-burūc on iki burcdur
- 20 ki (H126b) ان عدت الشهور عند الله الله بانك في أرهد رشع انتا⁵ kitāb-ı levḫ-i maḫfūz dur ki ādemdür ehli'l-kitāb buḡa ḳā'ildür ve daḫı her bir burc otuz (A132b) derecedür üç yüz altmış derece olur (M134b) ehli'l-kitāb buḡa ḳā'ildür ve daḫı ādemün üç yüz altmış pāre üstüḡānı vardur ki meṣābīḫde gelmişdür ki altı kez altmış olur pes altı kez yigirmi sekiz ve altı kez otuz iki olur ehli'l-kitāb olan
- 25 buḡa ḳā'ildür ba'dezān bu üç yüz altmış derecenün her derecesi altmış daḳıḳa

5. eger sā'il sū'āl itse : eger sū'āl itseler A,H

6-7. bir dīn : - A

7. bir millet ola didi : bir millet ola A

8. kimesneden : kimseden A, H, M

12. dükelü : küllī M

13. ve dīn ü millet üzerene : - H, N / ve daḫı ādemün mescüdiyyeti üzerene : - H

15. ḳā'illerdür : ḳā'ildür N

18. gire ki: ola A

21. her bir burc : her birisi A ; her bir burcu H, M

24. oyuz iki olur : otuz iki oldı H

- olur pes yigirmi bir biş altı yüz daķıķa olur ve daķı her daķıķası altmış şāniyedür sekiz kez yüz biş daķı (N87a) 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000
- 30 görinse yigirmi 70 kelime-i ilāhī muķābilinde vāķi' olur ehli'l-kitāb olan buña ķā'ildür ve daķı her hefte 'ibāretdür (H127a) yidi günden her gün ile gice yigirmi dört sā'atdür yidi günün sā'ati altı kez yigirmi sekiz sā'at olur ان الله عنده علم (M135a) bu ķisāb-ı ādem ki ķalīfetullahdur 8 فانما عليك البلاغ وعلينا الحساب 6
- 35 mecmū' ehli'l-kitāb ki ādem oğlanlarıdur bu ķisāba ķā'illerdür ve daķı yıl on iki aydur ve ay otuz gündür ve otuz gicedür üç yüz altmış gün üç yüz altmış gice olur her üç yüz altmış altı kez yigirmi sekiz ve altı kez otuz ikiye maķsūbdur ehli'l-kitāb olan bu (A133a) 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000
- 40 gicedür pes altmış kez on iki sā'at olur pes otuz gün ile gicenün sā'ati on iki kez yigirmi sekiz ve on iki kez otuz iki sā'at olur ان الله عنده علم الساعة 9
- 45 olur ki 11 ba' dezān yidinci gün 'arş yaradıldı ya'nī altı biş yıl geçdi yidinci biş yıl ki devr-i ķamerdür ki cum'a gündür Ādemün zuhūrı cum'a günidür ki Ādem Fazldan kināyetdür ki Fazl-ı Yezdān cum'a günü zuhūr itdi 'arş yidinci gün yaradıldı didüklerinün ma'nāsı budur 'arş Fazldan kināyetdür ki ķilķat-i Ādem yidinci gündür ki صباħا اربعين بيدي آدم طينت قوله تعالى خمرت طينت آدم بيدي اربعين صباحا 10

27. şāniyedür : şāniye olur N / 70 : doķsan M / sekiz kez yüz biş daķı 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000
28. şālişedür : şālişe olur N / rābi' adur : rābi' a olur N
29. ķāmisedür : ķāmise olur N / böyledür : böyle olur N
31. ķā'ildür : ķā'illerdür M
35. ādem oğlanlarıdur : benī ādemdür A
38. ehli'l-kitāb olan buña ķā'ildür ve her gün on iki sā'atdür : -H
- 38-39. her gice on iki sā'atdür : - A
39. otuz ... otuz : altmış ... altmış A
40. pes altmış kez on iki sā'at olur : - N / altmış : otuz M / otuz : altmış A
- 40-41. on iki kez yigirmi sekiz ve : - A
- 41-42. sırrı budur : - H, N, M
42. ķisāb üzerine ķā'ildür : ķisāba ķā'ildür A, N
43. olındı : oldı A, H / والارض : -M
44. iy ķālib : - A, H, M / sā'at olur : olur A, H
46. geçdi yidinci biş yıl : - A / devr-i ķamerdür ki : - N
- 46-47. Ādemün zuhūrı cum'a günidür : Ādem zuhūrıdur N
47. Fazl-ı Yezdān : Fazl M
48. didüklerinün : didüginün N / Fazldan : Ādemden M

- 50 yed-i kudret kināyetdür yigirmi sekiz ve otuz iki kelimededen ba' dezān kırk gün ile gicenün sā'ati on altı kez yigirmi sekiz ve on altı kez otuz iki sā'atdır¹² ان الله عنده علم الساعة¹² maqşūd bundan vech-i ādem (A133b) müşāhede olunmaqdır imdi Ādemün a.s. hilḳati ve āsmānuḡ hilḳati (M136a) ve kitābeti vech-i Ādemdür şöyle kısmet olmuşdur yigirmi sekiz ve otuz iki tevḫīdden ötüri
- 55 ki الدهر لا تسبو الدهر فان الدهر لا تسبو الدهر¹³ bir vechle daḡı (H128a)¹³ bir vechle daḡı¹⁴ pes mecmū'-ı benī ādeme farz ve lāzımdır ki kendünün peyker-i vaż'ın (N88a) bile ve şüret-i vaż'ın ve kendünün mekân-ı vaż'ın ve vāzı'ı daḡı bile ve zamān ki zarf vāḳi' olmuşdur vaż'ını bile ve daḡı kendünün aḡl-ı hilḳati ki ümmi şeklidür bunları bilmege sa'y ve gūşış
- 60 ide النهار¹⁵ اناء الليل واطراف النهار¹⁵ bunları bilmege ve fehm ü idrāk eylemege cehd ide ki من عرف نفسه فقد عرف ربه¹⁷ zinhār cehd eyle tā ki¹⁷ hāşıl ola bu maḳāmda nefş rūḡ ma' nāsınadır bu hilḳat bozulmadın ve bu şüreti yire bırakmadan çāre eyle kendü nefşüne ve illā eger bu mezkūrātın sırların ve ḡikmetlerin bilmege Şeytāna mütāb'at (M136b) itmiş ola zīrā ki Şeytān bu
- 65 sırlara vāḳıf degıldür¹⁸ ما اشهدتهم خلق السموات والارض ولا خلق انفسهم¹⁸ Şeytān zıdd-ı Ādemdür ki (H128b) Ādeme (A134a) secde eylememişdür çün bu ma'nā muḳarrer oldı ki şalāt ve kıble ve zıbh ü sefk-i dimā bileler ki niçün eylerler ve eger ihtilāf ehl-i zamān ortasından mürtefi' olsa muḳarrer ola kim mecmū'-ı eşyānuḡ taḳsīmi ve daḡı icrām-ı semavātuḡ taḳsīmi vech-i ādemün hilḳati
- 70 üzere muḳarrer olmuşdur taḳsīm-i zamān ve taḳsīm-i sa'āt ādem taḳsīmi üzerendür be-cihet-i tevḫīd imdi çün Mesīḡ diler ki ihtilāfi ehl-i zamān ortasından ref' ide elbetde aḡa (N88b) gerekdür ki hilḳate gele ve şüret-i ādeme ve ma'nā-yı ādeme gele ki¹⁹ و علم آدم الاسماء كلها¹⁹ Ādemün hilāfetine ve melā'ikenün sücüdına ve ümmü'l-ḳurā ma' nāsına gele ve Beytü'l-muḳḳaddes
- 75 ma' nāsına ve şalāt ve vuzū ve hefte ve sāl u māh ve eşyā ma' nāsına gelmek

50. yed-i kudret : bu daḡı A

51. on altı : on iki A / on altı : on iki A / sā'atdır : olur H

52. ان الله عنده علم الساعة. -N

54. yigirmi sekiz ve otuz iki : - A

55. bir vechle daḡı : ve fi-rivāyet-i āḡir H, M

57-58. ve kendünün mekân-ı vaż'ın : - N

58. ve zamān ki zarf vāḳi' olmuşdur vaż'ını bile : - N

61. tā ki : ki N

62. nefş rūḡ : rūḡ nefş N

64. ola : olur N

67. eylerler : eylediler A ; eyler H

72. ref' ide : vāḳi' ide N

73. و علم آدم الاسماء كلها. -A

74. Beytü'l-muḳḳaddes ma' nāsına : Beytü'l-muḳḳaddes A

- gerek (M137a) tā ki ihtilāf ortadan mürtefi‘ ola ve eger bu mezkūrātun ma‘nāsına gelmeseler ihtilāf ortadan mürtefi‘ olmaz imdi iy muḥaḳiḳ-i muṣṣifāne bī-ta‘şşub nazar eyle ki bu ‘ilmün sırrı müştemildür ezel ebed
- 80 bulmaz ve daḳı hiç kimse ḥazret-i aḥadiyyetden merdūd olmayınca bu ‘ilme (A134b) yol (H129a) münkir olmaz zīrā ki ‘ilmullahdur lā-şekk-fih ve hem ādemi beyān ider her kim ādem ‘ilmine münkir olsa ve ḳā’il olmasa ol ādeme münkir olmuş olur lā-cerm ādeme secde itmeyen Şeytāndan olur ²⁰ ابى واستكبر وكان من الكافرين
- 85 olur ve daḳı Ḥaḳ ta‘ālā ādeme ḥitāb eyler eydür iy ādem ya‘nī iy şol kimse ki ādem ve ḥavvā şüretindedür ki ²¹ خلق الله تعالى آدم على صورته ve daḳı ḳaçan ki cennete giresin ādem şüretinde giresin ki Ādem mecmū‘-ı melā’ikelerün mescūdıdır Ḥaḳ ta‘ālā eydür ādeme ululuḡı ve ‘azameti ben virdüm (N89a) dir (M137b) ādemün ‘azametin Muḥammed a.s. bildi be-ḥükm فطرت الله التي فطر
- 90 dir ve daḳı esmā ‘ilmin ben Ādeme ta‘līm eyledüm dir ki ol esmā ‘adedince vechini ādemün cebhesi mevzi‘ine eyleyüp secde ve perestiş buyurdım dir ve Muḥammed a.s. ol kimsedür ki atasınun ve anasınun ḳudretini ve ‘azamatini (H129b) ve rıf‘atını ki Ādem ile Ḥavvādur şöyle bildi Fātiḫatü’l-kitāb namāzda yigirmi sekiz kez anuḡün oḳımaḡ gerekdür ki vech-i ādemün ḥuṭūṭı
- 95 ‘adedinedür ki her (A135a) ma‘nası ki el-ḥamd süresinde vardur bir kelimedede daḳı hemān manā mevcūddur ²³ فاقراً ماتيسر من القرآن her āyet ki evvelā cemī‘-i Ḳur’ānda ve nāsuḫdan ve mensūḫdan ve va‘d ve va‘iddin ve bunun emşālī her kelimenün ‘adedince oḳımaḡ gerekdür ki her ma‘nā ki bir āyetde mevcūddur bir kelimedede hemān ma‘nā mevcūddur ḫāl budur ki şol vaḳitde ki kāfir kelime-i
- 100 tevḫid ider ve barmaḡ ḳaldırur (M138a) andan şoḡra

77. gelmeseler : gelme N / ihtilāf ortadan : - A

82. münkir olsa ve ḳā’il olmasa : münkir ve ḳā’il olmasa H ; münkir ola ve ḳā’il olmaya N

83. itmeyen : etmeyen A,H / Şeytāndan : Şeyāṭinden H

84. olur : ola H, M

85. ḳaçan : -M

85-87. ki خلق الله تعالى آدم على صورته ve daḳı ḳaçan ki cennete giresin ādem şüretinde giresin ki Ādem mecmū‘ melā’ikelerün mescūdıdır Ḥaḳ ta‘ālā : -A

88. ādemün ‘azamatin Muḥammed a.s. bildi : bunu Muḥammed a.s. bildi H, N, M

89. Ādem mecmū‘-ı melā’ikedür : -H, N, M / ve daḳı eydür ‘ilmi ādem gönderdim dir :- N ; ‘ilmi ādeme getürdim dir M

90-91. ki ol esmā ‘adedince vechini ādemün cebhesi mevzi‘ine eyleyüp secde ve perestiş : ve vechi ḥuṭūṭı ‘adedince perestiş ben A

92. ḳudretini : ḳadrini M

95. ‘adedinedür : ‘adedince ki H

96. daḳı : - N / فاقراً ماتيسر من القرآن : -A / her āyet : -N

99. hemān ma‘nā mevcūddur : hemān mevcūddur H

- İslâmın bākī erkânın yerine getürmekte kelime-i محمد ان الله و اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان لا اله الا الله رسول الله demek ihtiyâc degildir meşelâ hac eylemekte ve şavm itdüğü vaktde ve zekût çıkardığı vaktde ve ‘ağd-i nikâh vaktinde bu kelime-i tevḥîdi demek ol vaktlerde ihtiyâc degildir illâ namâz vaktinde ve ezân vaktinde ve iḳâme
- 105 vaktinde elbette (N89b) demek gerektür ve barmağ ile işâret (H130a) itmek gerektür imdi bilmek gerektür ki namâzı edâ itmekte kelime-i şehâdet demek ve barmağ kaldırmağ niçün bilmek gerektür ve bu şehâdet kelimesin demek ve bir barmağın ḳaldırmağ ezânda ve namâzda ve teşehhüdde māmürdür ki elbetde demek gerektür ve daḫı peygamber a.s. māmürdür ki ḫalkı ḳatlı eyleye ki tâ bu
- 110 şehâdet-i ḫaḳîḳî ḫâsıl ḳılalar tâ şehîd-i ḫaḳîḳî ki ‘ilm anuḡ ḳatındadır Allah emriyle gele ezânda ve ḳâmetde (M138b) ve namâzda teşehhüdde şehâdet-i ḫaḳîḳî bî-taḳlîd demek ve Ḥaḳḳuḡ vaḫdâniyyetine ve resûlün ḫaḳ risâletine şehâdet-i ḫaḳîḳî ide anuḡçün kim vaḳtâ ki Muḫammedün pâk-i şadı inşirâh oldu be-ḫükm²⁴ صدرك الم نشرح لك Cebrâ’il anı âsmâna ilette ve ḳapu açmağ talebin
- 115 itte ve enbiyâdan geçte ve sidretü’l-müntehâya irişte ve Cebrâ’ilden geçte ve ḳâbe-i ḳavseynevednâya irişte ve daḫı²⁵ فاحى الى عبده ما اوحى²⁵ ḫitâbın işitte ve elli (H130b) namâz vâcib eyledi ve taleb-i taḫfîf eyledi ba‘de on yidi ve on biş ve on bir oldu ve daḫı bu esmâ sebebi ile Âdem a.s. mescûd-ı melâ’ike oldu ve mu‘allim-i melâ’ike oldu ve mecmû‘ otuz iki kelime-i ilâhî kendü zâtında bir
- 120 kelime oldu anuḡçün kim perestiş ve ‘ibâdet itmek anuḡ ‘adedince ḳılındı ki Ḥaḳḳuḡ şıfât-ı ḳadîmidür vaḳtâ ki tâlib-i sâlik ol otuz iki kelimenün sırrına (A135b) ve ḫaḳîḳatine iri (M139a)şmese kelime-i الله و اشهد ان لا اله الا الله dimez ve daḫı Allah ta‘âlâ ḫazretini mecmû‘-ı eşyâda müşâhede idemez çünki bu namâzuḡ ḫaḳîḳatine ve sırrına irişmese ki âsmândan gelmişdür ki Şeyâḫine yol
- 125 virilmemişdür ki اسماع كلام ملاً اعلى eyleye be-ḫükm

103. çıkardığı : çıkardığı H

103-104. demek ol vaktlerde : demek bu vaktlerde H ; ol vaktlerde demek N

104-105. namâz vaktinde ve ezân vaktinde ve iḳâme vaktinde elbette : namâzda ve ḳâmetde ve ezânda A

105. barmağ : barmağ H

106-107. imdi bilmek gerektür ki namâzı edâ itmekte kelime-i şehâdet demek ve barmağ ḳaldırmağ : -A

107. niçün : -A ; niçündür H, M / bilmek gerektür ve bu şehâdet kelimesin demek ve : -A

108. barmağın ḳaldırmağ : - A ; barmağ ḳaldırmağ H / ezânda ve namâzda ve teşehhüdde : -A

109. peygamber a.s. : resûl-i ḫazret a.s. H; resûl a.s. N, M / ki tâ : ki H; tâ N

110-113. şehâdet-i ḫaḳîḳî ḫâsıl risâletine şehâdet-i ḫaḳîḳî ide : - N

113. anuḡçün kim : -A, N

113-121. vaḳtâ ki Muḫammedün pâk-i şadı ‘adedince ḳılındı ki Ḥaḳḳuḡ şıfât-ı ḳadîmidür :-A, N

122. اشهد ان لا اله الا الله : şehâdet A

- ol nesne kim melā'ikeye ma'lūm olmaya ki²⁶ ويفنزون من كل جانب²⁶ فكيف
 ma'lūm olmaya ki²⁷ وحى الى عبده ما اوحى²⁷ فا وحي الی عبده ما اوحى²⁷ hīṭābīmī Şeyāṭīn niçe işide imdi çünki
 sālīk bu otuz iki kelime-i ilāhīyye 'adedince şalāt ve perestiş eyledi dükeli
 eşyānuḡ ḡaḡīḡatīne irişdi bu namāzda (H131a) ba' dezān ol zamānda eyide bilür
 130 'ale'l-yaḡīn ber-taḡḡīḡ ḡaḡīḡatīne irişdi bu namāzda (H131a) ba' dezān ol zamānda eyide bilür
 ba' dezān taḡḡīḡle nazar kıılır (N90a) görür ki Muḡammed a.s. nice firistāde-i ḡudādur ve ne
 'azīmü'ş-şāndur²⁸ باالله شهيدا بينى وبينكم و من عنده علم الكتاب²⁸ ba' dezān (M139b)
 görđi ki cemī' -i ḡur'ān bir kelimedede mevcūddur çün böyle olsa kelime-i şehādet
 namāzda dimek gerek وكذالك جعلناكم امة وسطا لتكونوا شهداء على الناس ويكون الرسول
 135 عليكم شهيدا³⁰ ومن اظلم (A136a) ممن كنتم شهادة²⁹ شهد الله انه لاله الا هو والملائكة و اولو العلم
 قائما بالقسط³¹ çünkim ḡükm-i şalāt āsmāndan geldi şehīd ki şāḡīb-i ümmü'l-
 kitābdur şöyle gerekdür ki ḡaber-i āsmānī getüre ki niçedür eger sā'il sū'āl itse
 ki çün resūl a.s. ol çehār kelime-i ādemīyye ile mütekellim olmadı niçün anuḡ
 'adedince ḡazret-i 'izzete perestiş eyledi cevāb niçe vech ile virile evvel كل امن
 140 (H131b) ḡadīmīnūḡ tamāmı ile perestiş eylemiş ola ki cevāb-ı şānī ḡazret-i aḡadiyyetūḡ şīfāt-ı
 şālīş şol cihet ile ki meb'ūşdur cemī' -i benī ādeme mecmū' -ı luḡāt yigirmi sekiz
 ve otuz iki kelimedür cevāb-ı rābī' te'kīd ve mubālaḡa (M140a) cihetindendür
 ya'nī kelime ki aḡa gelmemişdür ve daḡı her nesne ki anuḡ lisānına cārī (N90b)
 145 olmamışdur ḡazret-i 'izzet aḡa andan ḡaber virdi perestiş ecri anuḡ 'adedince
 ḡāşıl oldı mecmū' -ı enbiyā ve ḡudā-şīnās şöyle ki bir nesne vāḡī' olsa gerek idi
 umūr-ı denīyyeden ve umūr-ı dūnyeviyyeden elbetde ber-sebīl mükāşafa anı
 görmişlerdür ve daḡı şol nesne ki vāḡī' olsa gerek anı daḡı görürler ve daḡı
 mecmū' -ı enbiyā kitāb-ı ḡayātūḡ miftāḡīmı görmişlerdür ve bilmişlerdür ki
 150 kimdür ve niçedür ve ne nişānı var (A136b) dur ki ذلك فضل الله يؤتيه
 قائما بالقسط³⁴ من يشاء والله ذو الفضل العظيم³⁵ من يشاء والله ذو الفضل العظيم³⁵

126. kim : ki H, N

127. olmaya : eylemeye H / Şeyāṭīn : - A,N

128. dükeli : küllī H

129. bu namāzda : bu zamānda H

137. sā'il : -A

138. resūl a.s. : resūlullah a.s. M

139. eyledi : eyle N / cevāb niçe vech ile virile : niçe vech ile cevāb vardur N

140. cevāb-ı şānī : şānī A, H, M

141. cevāb-ı şālīş : şālīş A, H, M

143. cevāb-ı rābī' : rābī' A, H, M

145. aḡa andan : andan aḡa H, M

148. görmüşlerdür : görmüş olalar N / görürler : göreler N / ve daḡı : -H,N

150. kimdür : ne dimekdür N / ve niçedür :- M; niceğer N

151. -M : والله ذو الفضل العظيم

-
- ¹ 4/Nisâ:159.
² 13/Ra'd : 43.
³ el-Buhârî, K. İsti'zân, 1;el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/379 Müslîm, K. Birr, 115; İbn Hanbel, II/244,251,315,323,434.
⁴ El-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I / 379.
⁵ 9/Tevbe : 36.
⁶ 13/Ra'd : 40.
⁷ 31/Lokman : 34.
⁸ 2/Bakara : 30.
⁹ 31/Lokman : 34.
¹⁰ 7/A'râf : 54.
¹¹ 31/Lokman : 34.
¹² 31/Lokman : 34.
¹³ Benzer bir rivayet için bkz. el-Buhârî, Sahîh, K. Tefsiru Sure, 45, K. Tevhîd, 35; Müslîm, Sahîh, K. Elfâz, 2, 3.
¹⁴ 14/İbrâhim : 48.
¹⁵ 20/Tâhâ : 130.
¹⁶ 29/Ankebût : 69.
¹⁷ es-Suyufî, Abdurrahman b. Ebî Bekr, el-Hâvî li'l-Fetâvâ,II /412; el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/362; Aliyyu'l-Kârî, el-Esrâru'l-Merfûa, 351.
¹⁸ 18/Kehf: 51.
¹⁹ 2/Bakara : 31.
²⁰ 2 /Bakara : 34.
²¹ el-Buhârî, K. İsti'zân, 1;el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/379 Müslîm, K. Birr, 115; İbn Hanbel, II/244,251,315,323,434.
²² 30/ Rûm : 30.
²³ el- Buhârî , Sahîh, K. Husumât, 4, K. İstizân 18, Müslîm, Sahîh, K. Salât, 45; Ebû Dâvud, K. Salât, 144, et-Tirmizî, Sahîh, K. Salât, 110.
²⁴ 94/İnşirâh : 1.
²⁵ 53/Necm : 10.
²⁶ 37/Sâffât : 8.
²⁷ 53/Necm : 10.
²⁸ 13/Ra'd : 43.
²⁹ 2/Bakara : 140.
³⁰ 2/Bakara : 143.
³¹ 3/Âl-i İmrân : 18.
³² 2/Bakara : 285.
³³ 6/En'âm : 115.
³⁴ 3/Âl-i İmrân : 18.
³⁵ 8/Enfâl : 29.
³⁶ 5/Mâide : 54.

- 1 el-Bābü's-sābi' ve'l-ı̄şrūn fī kavli'l-Mesīh ma'āl havāriyyīn vemā vuridet fī'l-İncīl
بسم الله الرحمن الرحيم
5 ilāhī Ḥaḡ ta'ālā İncīlde gelmişdürki 'İsā a.s. eydür iy havāriler her sözi ki ben size söyledim remz ile (M140b) ve işāret ile söyledim uş yine gelem ol remz ile söyledüğüm sözleri aşkāre eyleyem imdi ben peder-i āsmānī kātına varuram didi bu ne ma'nā ola ba'dezān eyitdi her kimse ki baña nazar eyleye benüm atama nazar eylemiş ola ben ve atam ikimiz yeksānuz ba'dezān (N91a) eyitdi
10 şol nesne ki evvel āsmāndan geldi söz idi Allah ol sözledür bil ben ol sözün dir andan şonra 'İsānuş bir mürīdi var idi 'İsāya eyitdi be-ḡaḡḡ-ı İncīl-i Ḥudā vaḡtā ki āsmān u zemīn yoğ idi sen ḡande idüş didi 'İsā a.s. eyitdi ben atamda idim atam bende idi didi انا نطقه و روح القدس صوته و
15 imdi iy tālīb-i esrār-ı kelime-i ilāhī bil ki Mesīh zāhir olmadın enbiyāullah ḡaber virdiler (H132b) eyitdiler ki gelicek (A137a) zamānda bir ḡız bir oğlan toğura anuş (M141a) adı Ḥudāyāma ola ol ḡızuş adı 'Azrā ola vaḡtā ki ol ḡız gele ve ol oğlan toğa şirk dūnyādan mürtefi' ola didiler ve millet ü mezheb bir ola mecmū'-ı benī ādem Ḥudā-şinās olalar enbiyāullah ki 'İsādan öñdin gelmişlerdi
20 şöyle ḡaber virmişler idi ba'dezān vaḡtā ki 'İsā geldi Meryemden toğdı da'vā-yı nübūvvet itdi Yehūdā ḡavmi eyitdiler ki ol Mesīh ki tersālar taşavvur eylediler bu ol degildür ki enbiyā va'd eylemişdür anuşçün kim bir dīn ve bir mezheb olsa gerek idi pes bu dükeli bir olmadı didiler cevāb kināyetdür ki Mesīh eyitdi iy havāriler (N91b) ben size sözleri remzle ve işāretle ve kināyetle söyledim uş
25 peder-i āsmānī kātına varuben girü gelem anuş ma'nāsın beyān ḡılam didi ve

4-5. esrār-ı ilāhī Ḥaḡ ta'ālā : Ḥaḡ ta'ālā A; esrār-ı ilāhī H; Ḥaḡ ta'ālā M

5. gelmişdürki : buyurulmuşdur ki N / ben size : size H; ben N

6. söyledim remz ile ve işāret ile söyledim uş yine gelem ol remz ile : - A

8. didi :-A

10. evvel : -H / sözün dir : sözüm dir A; sözüm didi N

11. var idi . vardı N

12. sen :-N

13. didi :-N / انا نطقه و :-A,H

14. şavtıdur : şūretidür H

15. imdi :-H, N / iy tālīb esrār-ı kelime-i ilāhī : iy tālīb-i ilāhī A

16. eyitdiler ki : -M

17. anuş adı : adı anuş N

19-20. enbiyāullah ki 'İsādan öñdin gelmişlerdi şöyle ḡaber virmişler idi :-A

21. Yehūdā : Yahūd H, M / eylediler : itdiler H

22. kim : ki N / bir mezheb : bir millet M

23. pes bu dükeli bir : -A / ki Mesīh eyitdi :-A

24. sözleri : söz söyledim A

25. varuben : varuram H, N, M

- dağı eyitdi ki ben enbiyānuñ dīnlerin nākıs kılmağ için gelmedim bil ki tamām (H133a) eylemek için geldim didi ba‘dezān bizüm peygāberimiz dağı Muḥammed a.s. şehādet eyledi ki ol ‘Īsā (M141b) ki enbiyāullah andan ḥaber virmişler idi ol oldur ki geldi ve gitti girü gelse gerekdür kıyāmetün bir nişānı anuñ gelmesidür didi ol kelimetullahdur ve rûḥullahdur didi imdi Mesīḥ kavlı ile iy tersā ol söz ki ‘Īsā didi ki ben size her ne kim didim remz ile ve işāret ile didim uş yine gelem aşkāre eyleyem didi pes Mesīḥ kavliyle siz anuñ sözünü fehm idemezsiniz tā ol gelüp beyān itmeyince imdi ol ki Mesīḥ İncilün evvelinde götür (A137b) mişdür ol nesne ki āsmāndan geldi söz idi Ḥudā ol sözdür ben ol sözün didi bunuñ ma‘nāsı budur ki her söz ki Ḥudādan geldi vaḥiyle yāḥūd kendüsi bir kimseye söyledi şöyle ki Mūsā peygābere söyledi ol vaḥitde ve ol zamānda anlarıñ arasında ol söz ben idim didi pes her kişiye ki Ḥaḳ ta‘ālā söz söyleye enbiyādan ve melā’ikeden (H133a) ol söz ben olmuş olam ve ol söz (N92a) Ḥaḳkuñ zātından cüdā degildür ve dağı (M142a) mevcūdātı ki Ḥaḳ ta‘ālā yaratdı söz ile yaratdı ya‘nī kün didi ol demek olur her ne dil ile ki olsa hemān ma‘nāsı emirdür pes dükeli eşyā nuṭḳ ile mevcūd olmuş ola ‘Īsā a.s. eydür ki ben Ḥaḳkuñ söziyem dir lā-cerm çün Ḥudānuñ sözi ola rûḥ ola انما المسيح² بن مريم رسول الله وكلمته اليها الى مريم وروح منه² pes Ḥudādan ayru olmaya ve dağı ol ki dimişdür الى ابى انى ذاهب² ya‘nī atam kātına giderem didi bir vechle oldur ki vüçüd-ı beşer-i kâ’imdür ve vüçüd-ı peder ile ve dağı vüçüd-ı nuṭḳ ile kâ’imdür zāt-ı Ḥudā ile ve zāt u şıfāt ikisi birdür ve bir birinün ‘aynıdır zātı ve şıfātı bir bilmek gerekdür iki bilmek şirkdür çünki Ḥudā (A138a) dükeli eşyāya muḥitdür ve ‘Īsā dağı kelām-ı Ḥudādur eyle gerekdür ki Ḥudādan cüdā olmaya dükeli eşyāya muḥit ola her nesneye ki ad virsen ol ad kelām-ı Ḥudādan taşra degildür (M142b) dağı iki nesneyi her nesneyi biri birine urşağ bir āvāze zāhir

26. nākıs kılmağ : nākıs komağ A ; nākıs kalmağ koymağ N

27. eylemek : eylemek H ; itmek M / ba‘dezān : ba‘de A

29. virmişler idi : virdiler A / girü gelse gerekdür : yine gelse gerekdür A ; girü gelmek gerek H

31. ben size her ne kim didim : ben size ne didim H ; ben size didim N

33. ol ki Mesīḥ : -A

34. söz idi : sözdür A ; sözdü N / sözdür : söz iledür N ; sözdür M

35. sözün didi : sözün A : sözü didi N

37. her kişiye : kişiye H

38. söz ben olmuş olam : söz ben idem A

39-40. mevcūdātı ki Ḥaḳ ta‘ālā yaratdı : Ḥaḳ ta‘ālā mevcūdātı ki yaratdı H, M

40. ya‘nī kün didi : ki kündür A / her ne dil ile ki olsa : her delil olsa M

41. hemān ma‘nāsı : -A / ma‘nāsı emirdür : ma‘nā-yı emirdür N

42. dir : - M

46. birdür ve : -H, M ; dağı N

46-47. zātı ve şıfātı bir bilmek gerekdür : -A

47. iki bilmek : ikilik A

48-49. ve ‘Īsā dağı kelām-ı Ḥudādur gerekdür ki Ḥudādan cüdā olmaya dükeli eşyāya muḥit ola : -N

50. biri birine urşağ bir āvāze zāhir : -A

- olur ol āvāze kelām-ı Hāḡdan ṡaṡra degildür pes Mesih zühr-ı söz ola ve söz dükeli eṡyāda zāhir ola pes Mesih Hāḡ ile eṡyāda ola çı ‘ālem-i ḡābda çı ‘ālem-i zāhirde ve çı ‘ālem-i telaffuzda iy tersā bil ki ol Mesih geldi niçün eṡyāyı ve mevcūdātı beyān eylemedi ne nesne māni‘ oldı ki (N92b) evvel
- 55 geldüğinde beyān itmedi eyitdi yine gelem beyān kılam didi imdi iy tersā bi’l-ittifāḡ cemī‘-i tersāyān Mesih rūhullahdur ve kelāmullahdur Meryem baṡnında gūṡt-mend oldı ya‘nī ādem ṡūretine ve beṡer ṡūretine geldi bunda hiç ṡekḡ yokdur imdi geldüḡ Meryem ṡūretine Meryem ol ṡūreti ādemden ve ḡavvādan bulmuşdur bu söze hiç ṡekk ü tereddüd yokdur pes çün rūḡ-ı pāk Meryemüḡ
- 60 raḡminde gūṡt-mend oldı ṡūret-i ādemden ḡāṡıl eyledi ṡaṡra geldi söze geldi ḡavimine söyledi kendü (M143a) ḡavmi luḡāti üzerine (H134b) tā ki anlar fehm ideler imdi (A138b) iy tersālar sizüḡ ḡatıḡuzda ṡābitdür ki ol ṡūret ki Meryemüḡ ṡūretidür ol ṡūret Ādemden ve ḡavvādan mıdur yoḡsa degil midür elbetde bi’z-zarūrī elbette dırsin ki belī Ādemdendür ve ḡavvādandur pes ṡol rūḡ ki gūṡt-
- 65 mend oldı ve ṡūret ḡāṡıl eyledi ol ṡūret ṡūret-i ādemdür elbetde ve daḡı Tevrātda ki kitāb-ı Mūsādur gelmişdür ki ādeme Hāḡ ta‘ālā mecmū‘ mevcūdātıḡ ismini ta‘līm eylemişdür ve luḡāt-i muḡtelife ki ādem-zād arasında ki vardur mecmū‘ Ādemden bulmuşlardur ve daḡı Tevrātda gelmişdür ki
- 70 نريد ان نخلق انساناً بشكلنا و صورتنا ولباسنا ليكون سلطاناً لطيور الهوى و حيطان البحر و كل ذى روح و دابة من الازل الى الابد ve daḡı İbrāḡim ki ³فحلقت آدم و علمنه اثنى وثلثون كلمة الهية³ ve daḡı İbrāḡim ki ṡuḡuf geldi on bāb geldi her bābıḡ evvelinde bu āyet mektūb idi ki

51. olur ol āvāze kelām-ı Hāḡdan ṡaṡra degildür : -A / zühr-ı söz : söz A,H

53. çı ‘ālem-i zāhirde : -A, M ; çı ‘ālem-i bīdārda N / çı ‘ālem-i telaffuzda : -N

54. māni‘ : vāḡi‘ N

55. geldüğinde : geldüğünde H/ imdi iy tersā : imdi A; imdi iy tersāyān H

56. kelāmullahdur : -N ; kelimetullahdur H / baṡnında : ṡūretinde A, H, M

57. ve beṡer ṡūretine : -A, N

58. Meryem ṡūretine : ṡūret-i Meryeme A / Meryem : -A

60. ṡaṡra : daṡra A, N

61-62. tā ki anlar fehm ideler : tā anlar tefehhüm için M

62. ideler : itmek için H, eyleye N / tersālar : tersā M

63. ol ṡūret Ādemden ve ḡavvādan mıdur yoḡsa degil midür elbetde bi’z-zarūrī dırsin belī :- A / ol ṡūret Ādemden ve ḡavvādan mıdur : ol ṡūret Ādemden midür M

64. ve ḡavvādandur : -A,N

64-65. pes ṡol rūḡ ki gūṡt-mend oldı : pes ṡol ṡūret ki rūḡ-ı gūṡt-mend oldı A, N, M

65. ol ṡūret : ol A, H, M

71. mektūb idi ki : mektūbdur H

- يا ابراهيم ان وحدانيتي (H135a) موجودت* في عشرتِ موسيةِ واثني (M143b) وعشرين فلا
 imdi şüret-i Mesîh şüret-i
 بد للطالب المدرك الزكى ان يطلب (A139a) وحدانيتي فيها
 ان مثل عيسى عندالله كمثل آدم خلقه من تراب⁴ 4
 75 pes bilmek gerekdür ki
 adem ne vechle Hudā şekline ve Hudā şüretine gelmişdür imdi bil ki senüñ şekl
 ü şüret u hey'etüñ Ademendür vaqtā ki şüret-i ādemi bilesin Hudāya yol
 iletmiş olasin ve cemī^c enbiyāyı bilmiş olasin şunuñla ki nuṭṭ-ı Hudāya yol
 iletmiş olasin ki Mesîh eyitdi ki men nuṭṭ-ı Hudāyam ve sühan-ı Hudāyam imdi
 iy tersā çün Tevrāt hükmiyle adem şüret-i Hudādur pes şol şüret ki Mesîh
 80 Meryemüñ rahminde güş-t-mend oldı ve şüret hâşıl eyledi hem şüretullah ola
 evvel bil ki Mesîh niçün güş-t-mend oldı ve şüret-i ādem geldi tā ki ma'lüm ola
 ki ol Mesîhdür ki kelām-ı Hudādur zāhir eyleye ki men kelime-i Hudāyam
 gelmişem bil ki iy tersā vech-i ādem ki (H135b) Mesîh ol vechi ve ol şüreti
 Ādemden buldı çün Meryemden toğdı Meryem gibi heft kitābet-i Hudāyī
 85 vechinde hem-rāh oldı çār müje her dū ebr ve müy-ı ser (N93b) heft haṭṭında ez
 Hudā-yı dādger ve heft kitābet daḥı ādem kitābetidür بر دو عارض بر دو بيني چار
 خط/ هم چنان (A139b) ميخوان تا (M144a) نيفتي در غلط/ سه خط ديگر نجوان از دو لب/ تا به
 on dört haṭṭ-ı Hudāyīdür bu on dört haṭṭ-ı vech-i Mesîh on
 90 dört mevzi^c dedür ki yigirmi sekiz olur menāzil-i kamer ki felekü'l-burūcda
 yigirmi sekiz menzildür her felek ki felekü'l-burūcuñ taḥṭında ve fevķindedür ve
 'anāşır-ı erba'a daḥı yigirmi sekiz menāzil-i kamerden bu mecmū^c yigirmi
 sekize kısmet olur Mesîh vechinüñ kısmeti muķābilindedür anuñçün ki 'İsā a.s.
 kelime-i Hudādur dükeli eşyā kelimeden taşra degildür eger iki nesne'i birbirine
 ursan andan bir āvāz gelür ol āvāz otuz iki kelimeden

74. خلقه من تراب : - A, H, M

75. senüñ : -A, H / şekl ü : -N

76. şüret-i ādemi : şüreti A

77-78. ve cemī^c enbiyāyı bilmiş olasin şunuñla ki nuṭṭ-ı Hudāya yol iletmiş olasin :-A

78. ki Mesîh eyitdi ki : -M

80. oldı : olmuş idi M / ve şüret hâşıl : - N /eyledi : - N ; eylemiş idi H, M

80-81. hem şüretullah ola evvel bil ki Mesîh niçün güş-t-mend oldı ve : - N

81-82. tā ki ma'lüm ola ki ol : tā ki ol ki M

82-83. ki men kelme-i Hudāyam gelmişem bil ki iy tersā vech-i ādem ki Mesîh ol vechi ve ol şüreti : - A

84. ādemden :- A ; andan H, M / buldı :- A

85-86. heft haṭṭında ez Hudā-yı dādger ve : -M

86. ve heft kitābet daḥı ādem kitābetidür : - N / ādem kitābetidür : ādem kināyetdür M

90. yigirmi sekiz menzildür : yigirmi sekizdür A

91. daḥı : -H / menāzil-i kamerden : menzil N

92. Mesîh vechinüñ kısmeti : -A / muķābilindedür : muķābelesindedür H

93. dükeli eşyā kelimeden : -A / taşra : - A; daşra N

93-94. degildür eger iki nesne'i birbirine ursan andan bir āvāz gelür ol āvāz otuz iki kelimeden :
 - A

- 95 taşra degildür çün Mesîh eyitdi ki ben ol kelāmam pes ol (H136a) kelime ola ve āvāz ola ve daḥı Mesîh eydür pederüm kuvvet-i ezeliğür ve ruḥü'l-ḳuds anuḡ şüretidür ve ben anuḡ nuṡḳıyam imdi bil ki Mesîh eyitdi ki men nuṡḳ-ı Ḥudāyam bu söz ki Mesîhüñ lisānında zāhir oldı ol nuṡḳ-ı Ḥudādur ol vaḳtde ki Mesîh geldi anuḡ lisānına otuz iki (M144b) nuṡḳ-ı Ḥudā ki ādeme ta'lim eylemişdür ol
- 100 otuz iki nuṡḳ Mesîhüñ lisānına cāri degil idi anuḡçün eyitdi ki uş giderem yine gelürem tā dīn-i enbiyāyı (N94a) tamām eyleyem ben tamām eylemek içün geldüm noḳşān eylemek içün gelmedüm didi ve daḥı ol ki Şam'ün 'ālem-i ḥā'bdā yidi boynuzlu ḳoç gördi eyitdi ki Muşḫaf-ı ḫayāt kürsi-i büzürg-vārī üzerinde ḳomış idi yidi mühr ile mühr urmuş idi ki hiç melek ve benī ādem anı
- 105 açmaz 'İsā eyitdi anı ben açam didi imdi ol Meryemüñ yidi kitābetidür ki her birisi dört ḫaṡṡ-ı Ḥudāyidür ḫāk u āb u bād u āteş yigirmi sekiz nuṡḳ-ı Ḥudā muḳābilinde ki resülüñ lisānında zāhir (H136b) oldı çünki baş kitābeti ḫaṡṡ-ı istivā ile şikāfte ola yidi ḫaṡṡdan sekiz ḫaṡṡ zāhir olur (A140a) her ḫaṡṡ dört 'ānāsırla otuz iki ḫaṡṡ zāhir olur luġat-i ādem ve kelām-ı Ḥudāyī otuz ikidür ki
- 110 Mesîhüñ vechinde mestürdur ol yidi boynuzlu ḳoç ki muşḫaf-ı ḫayāt bu yidi (M145a) oldur ki anuḡ sırrına irişdi melā'ike ve enbiyā anuḡçün aña secde eylediler ve eyitdiler ki bizi muḫtelif dillerden ve muḫtelif luġatlerden ḳurtardı didiler ve daḥı Beytü'l-muḳḳaddesde ġarīb ü 'acayib luġatler ile iki iki söz

95-96. taşra degildür çün Mesîh eyitdi ki ben ol kelāmam pes ol kelime ola ve āvāz ola ve daḥı Mesîh eydür : -A / taşra : daşra N

96. pederüm: -A peder-i men H, M

96-98. kuvvet-i ezeliğür ve ruḥü'l-ḳuds zāhir oldı ol nuṡḳ-ı Ḥudādur :-A / ol nuṡḳ-ı Ḥudādur : -M

98-99. Mesîh geldi : -H, N ; gelmişdür M

99. eylemişdür : olmuş idi A

99-100. ol otuz iki nuṡḳ : -A, H, N

100-101. giderem yine gelürem : gidem yine gelem A; giderem yine gelem H, M

102. noḳşān eylemek : noḳşān A, N, M

102-103. Şem'ün 'ālem-i ḫā'bdā yidi boynuzlu ḳoç gördü :- A

103. eyitdi ki :-N / kürsi-i büzürg-vārī : kürsi A, H

104. mühr urmuş idi ki : mührleşmiş idi ki H; mührleşmişdi ki N

104-105. anı açmaz : açmaz anı H ; açmaz N

105. açam didi : açam A; açaram N / imdi :H

105-107. her birisi dört ḫaṡṡ-ı Ḥudāyidür ḫāk u āb u bād u āteş yigirmi sekiz nuṡḳ-ı Ḥudā muḳābilinde ki resülüñ lisānında zāhir oldı : çār 'ānāsırla yirmi sekiz muḳābilindedür A

108-109. her ḫaṡṡ dört 'ānāsırla otuz iki ḫaṡṡ zāhir olur : tā otuz iki ḫaṡṡ ki A; her ḫaṡṡ dört ḫāk u āb u bād u āteş otuz iki ḫaṡṡ zāhir olur H, M

112. ve eyitdiler : -A

- söylerlerdi didükleri hemîn bu ma' nâdur ki luğât-i muhtelifeden halâş oldılar
- 115 yigirmi sekiz kelime-i ' Arab ve çehâr kelime-i diger ki چا ژا گا dur otuz iki olur eger bir kimse sũ'al eylese eyitse ki sebep ne oldu ki ' İsâ a.s. eyitdi ki ben size her ne kim söyledim remz ile ve işâret ile söyledim uş yine gelem te'vîlin beyân (N94b) kılam ve zâhir eyleyem didi ya' nî evvel geldüğünde zâhir eylemedi mâni' ne (H137a) oldu dise cevâb oldur ki evvel geldüğünde zâhir eylemege
- 120 kudreti yoğ idi anuñçün kim mecmû' kelime otuz ikidür ve ol vaqtdede otuz iki kelimenün maẓharı degil idi bildi ki bir vaqtdede dağı bir maẓharda zâhir olsa gerek idi (A140b) otuz iki kelimeyle mütekellim olsa gerek idi tâ hilkatün tamâmi ve kelimenün (M145b) tamâmi zâhir ola ba' dezân zâhir idebilür idi çünki beyân hilkat-i kelime muqâbilindedür ' İsâ dilinde otuz iki kelime revân
- 125 degildi pes niçe zâhir eyleye ' İsâya yigirmi dört kelime geldi Mûsâya yigirmi iki kelime geldi Dāvuda on sekiz kelime geldi Muḥammede yigirmi sekiz kelime geldi Âdeme otuz iki kelime geldi ve dağı İncilde gelmişdür ki ' İsâ ' Azrânun rahminde geldi güşt-mend oldu ya' nî kelime-i Hudâyîdür ki ' ibâretdür kelimetullahdan ki otuz ikidür insân maẓharında ' ilm-i kelime peydâ eyledi otuz
- 130 iki pâre güşt kisvetinde tâ ki otuz iki kelimenün ' ilmi ola pes kelime güşt-mend olmuş ola (H137b) ol ki Ḥaḳ ta' âlâ buyurdu⁵ وما قتلوه وما صلبوه ولكن شبه لهم⁵ çün beden kelimeye teşbîhdür ve kâ'im maḳâmdur pes ol bedeni öldürdiler ol ki ' İsâdur kelimetullahdur ve rûḥullahdur anı kimse öldürmez tâ delâlet eyleye ki kelime ölmez ve kelimeye mevt gelmez (M146a) Ḥaḳ ta' âlâ buyurur ki

114. hemîn : hem yine N

115. kelime-i ' Arab : kelâm-ı ' Arab H / çehâr kelime-i diger : dört kelime dağı A

116. kimse : kişi N / sũ'al eylese : sũ'al itse M / eyitse ki : -H, N, M

117. kim : ki H, N

118. ve zâhir eyleyem : - H, M

119. mâni' ne oldu : -A / oldu dise : oldu ki H

120. kim : ki N

122. tâ hilkatün : -M

123. idebilür : olabilür H / imdi çünki : çünki N

124. muqâbilindedür : berâberindedür N

125. yigirmi dört : yigirmi N

126. Dāvuda on sekiz kelime geldi : - N; Dāvuda dağı yigirmi iki kelime geldi A, M

126-127. Muḥammede yigirmi sekiz kelime geldi :-A

128. rahminde geldi : rahminde N

129. ' ilm-i kelime : ' ilm A, N, M

130. otuz iki kelimenün : otuz ikinün H, N, M

131. olmuş ola : oldu H, M ; ola N

133. kelimetullahdur ve rûḥullahdur :-A

134. mevt gelmez : mevt olmaz H

- 135 6 (N95a) ve Muḥammed a.s.buyurur ki ʿĪsā āsmāndan gele kelimedür tā maʿlūm ola ki kelimeye merg revā degildür ol ki eydür ki Mesīḥ Meryemden gūšt-mend oldı bilmek gerekdür ki ne maʿnāyadur meşelā Haḫ taʿālā Ḳurʿānda buyurur ki (A141a) *مریم رسول الله و كلمته* *ابن* *عيسى* *ابن* *الاب القوت الاذلية* *و روح القدس صوته و انا نطقه* ve ʿĪsā eydür ki *القيها الى مريم و روح منه* 7
- 140 pes gerekdür ki ʿĪsā ḳavliyle naşārī ḳatında ʿĪsā nuṭṭḳ ola ol vaḫtde kim ʿĪsā Meryemden gūšt-mend oldı anlaruḡ ḳavliyle ʿĪsāda otuz iki kelime tamām yoḡ idi ki ol otuz iki kelime-i tāmme ki ʿĪsā ve mecmūʿ enbiyā ve Müselmān u kāfirān ol ḫilḳat (H138a) üzerene ve ol endāze üzerene şuret ü heyʿet ü peyker ṭutmuşlardur ve baʿdezān Mesīḥuḡ gelmekligi (M146b) ʿalāmeti oldur ki
- 145 muşḫaf-ı ḫayāt ki yidi mühr ile mührlenmiş idi Mesīḥ anı açā andan şonra ḳurbān ola yidi boynuzlı ḳoç şuretinde mecmūʿ melāʿike aḡa secde eylerler ve daḡı ḫalāyıkı āsmānuḡ melekūtne irişdüre ve daḡı muḫtelif luḡatlerden ḳurtara Şamʿūn kitābında şöyle gelmişdür ki ʿĪsā zamānında bir gice Şamʿūn düşinde yidi boynuzlu ḳoç gördi ki bu ḳoç muşḫaf-ı ḫayātı bir ʿazīm kürsi üzerinde ḳor
- 150 ve daḡı oḳır ve oḳuduḡından şonra yidi mühr ile mührler ve daḡı muşḫaf-ı ḫayātı (N95b) yidi boynuzlu ḳoç yudar andan şonra bu yidi (A141b) boynuzlu ḳoç ḳurbān oldı andan şonra Şamʿūn bu düşi ʿĪsāya geldi didi ʿĪsā a.s. eyitdi Şamʿūn ol yidi boynuzlu ḳoç ki gördüḡ benün didi ol yidi mühri ben açsam gerek didi Muḥammed ümmeti (H138b) şuretinde gelem ol muşḫaf-ı ḫayātuḡ
- 155 (M147a) yidi mührini ben açam didi vaʿd itdi andan şonra enbiyā daḡı şehādet itdi eyitdi ki ʿĪsā benüm ümmetüm şuretinde gele benüm ḳibleme namāz ḳıla didi ol yidi mühri ol boza muşḫaf-ı ḫayātı oḳıya didi

136. gele kelimedür : gelecekdür H

138. Haḫ taʿālā :-A

139. *و روح القدس صوته و انا نطقه* / A ve Mesīḥ eydür ki : *مریم اخره* / A *مریم و روح منه* : *الى اخره* A

140-141. ʿĪsā Meryemden : Meryemden ʿĪsā H, N

142. ol otuz iki kelime-i tāmme ki :-A

143. kāfirān : kāfir A, H, M

144. ṭutmuşlardur : dutmuşlardur N / gelmekligi : gelmekligi H

145. mührülenmiş idi : mührleşmişlerdi A

146. boynuzlu : boynuzlu H / aḡa : oḡa H / eylerler : eyleyeler H; eylediler N

149. yidi boynuzlu ḳoç gördi : gördi yidi boynuzlu ḳoç A

150. oḳır ve oḳuduḡından şonra : oḳırdı ve andan şonra A oḳır ve oḳıduḡdan şonra M

150-151. muşḫaf-ı ḫayātı yidi boynuzlu ḳoç yudar : ol ḳoç bir daḡı muşḫafi yudar A ; muşḫaf-ı ḫayātı yudar H, M

152. oldı : olur A, N / andan şonra : -A

153. boynuzlu : boynuzlu H,N / benün : benem N

154. gerek didi : gerekdür N / muşḫaf-ı ḫayātuḡ : muşḫaf-ı ḫayvānuḡ N

155. ben açam : açam A / ḫātem : ḫātemüʿl-enbiyā A

156. eyitdi : - A, H, N

157. oḳıya didi . oḳıya N

- imdi ez rüy-ı te'vîl ol muşhaf-ı hayât vech-i âdemdür ol boynuzlı çoç yidi huṭū-
 1 vech-i âdemdür ki 'âlem-i seyrde yidi boynuzlı çoç şüretinde gözükdi ol
 160 muşhaf-ı hayâtı oqımaq vech-i âdemde yigirmi sekiz ve otuz iki kitâbet-i ilâhîyi
 oqımaqdur ol muşhaf-ı hayâtı çoç yutmaq ol muşhaf-ı hayâtuṅ sırrın bilmekdür
 imdi iy tâlîb-i haḳîḳat-i Haḳ bil ki muşhaf-ı hayâtı oqıyan Faẓl-ı Yezdândur ki
 yidi kitâbeti kendü hilḳatinde buldı 'anâşıra ḳarb itdi yigirmi sekiz eyledi ve
 ḳaṭṭ-ı istivâ ile 'anâşıra ḳarb itdi otuz iki eyledi ve daḳı elleri (M147b) melâ'ike
 165 ḳanadından olduḡınuṅ te'vîlin ⁸ومنارتِ البيضاء شرقِ آدمِ مشقده⁸ olduḡınuṅ te'vîlin
 bâbında beyân itdük ve yazduḳ (H139a) فليطلب في بابه

158. boynuzlı : boynuzlu H, N

159. boynuzlı : boynuzlu H, N

161. ol muşhaf-ı hayâtı çoç yutmaq :-A

162. haḳîḳat-i Haḳ bil ki : haḳîḳat bilmek gereksen ki N

163. ḳarb itdi : ḳarb eyledi H

164. ve ḳaṭṭ-ı istivâ ile : -H / 'anâşıra ḳarb itdi :-A, H

160-161. otuz iki eyledi :-H

165. ⁸ومنارتِ البيضاء شرقِ آدمِ مشقده⁸ olduḡınuṅ te'vîlin :-H, M

166. bâbında : evvelki bâbda H / فليطلب في بابه :-H

¹ 4/ Nisâ : 171.

² 4/ Nisâ : 171.

³ Kutsal Kitap, Yaratılış, 26-27-28, 2.

⁴ 3/ Âl-i İmrân : 59.

⁵ 4/ Nisâ : 157.

⁶ 4/ Nisâ : 157.

⁷ 4/ Nisâ : 171.

⁸ et-Tirmizî, Sahîh, K. Fiten, 59; İbn Mâce, Sünen, K. Fiten, 33.

- 1 el-Bābü's (N96a) sāmīn ve'l-ı̄şrūn fī ḥaḳīḳati kenzi'l-Ka' be
 بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 لا یخرج كنز الكعبة الا ذوا سويقين من الحبشة ḥadīṣ-i ṣaḥīḥdür meṣābīḥde mezkūrdur
 iy tālib-i esrār-ı ilāhī bu ḥadīṣün ma'nāsı budur ki ḥazret-i risālet a.s. buyurır ki
- 5 Ka'benün kenzi ni çıkarır illā iki inciklü bir kiṣi çıkarır Ḥabeşeden imdi iy
 tālib-i ez-rūy-ı te'vīl Ka'be maḳām-ı vech-i ādemdür kenz didügi ādemün
 vechindeki yigirmi sekiz ve otuz iki ḥuṭūtdur ki otuz iki kelime muḳābilindedür
 iki inciklü kināyetdür Bilālden ba' dezān ol kenzi çıkarduğı yigirmi sekiz ve otuz
 iki ezān kelimesidür ki Ka'be muḳābilinde çağırduğıdur meşelā on yidiyle on
- 10 biş çün cem' idesin (A142b) be-ḥūkm¹ ان علينا جمعه و قرأه¹ otuz iki kelime olur
 on yidi ezān-ı şubḥ on biş ezān-ı zuhr otuz iki kelime olur ve daḥı on yidi ezān-
 ı şubḥ (M148a) on biş ezān-ı 'aşr ile otuz iki kelime olur ve daḥı on yidi ezān-ı
 şubḥ ve on biş ezān-ı maḡrib otuz iki kelime olur ve daḥı on yidi ezān-ı şubḥ ve
 on biş ezān-ı 'iṣā otuz iki kelime olur ba' dezān on yidi ezān-ı şubḥ on bir
- 15 kāmēt-i 'şubḥ ile yigirmi sekiz olur on yidi ezān-ı şubḥ on bir kāmēt-i (H139b)
 zuhr yigirmi sekiz olur ve daḥı on yidi ezān-ı şubḥ on bir kāmēt-i 'aşr ile
 yigirmi sekiz olur ve on yidi ezān-ı şubḥ on bir kāmēt-i maḡrib ile yigirmi
 sekiz olur ve on yidi ezān-ı şubḥ on bir (N96b) kāmēt-i 'iṣā ile yigirmi sekiz
 olur Ādem ve Muḥammed vechi muḳābilinde oldı maḳşūd dükeli ezāndan ve
- 20 kāmētden ve namāzdan Ādemün ve Muḥammedün vechindeki yigirmi sekiz ve
 otuz iki satr-ı ilāhī zāhir olmağ idi ki kenz-i ilāhī yigirmi sekiz ve otuz iki
 kelime-i ilāhīdür ki Bilāl-i Ḥabeşī Ka' beye qarşu yigirmi sekiz ve otuz iki

5. Ka'benün : Ka'be N

6. didügi :-H, N, M

8-9. yigirmi sekiz ve otuz iki ezān kelimesidür ki : otuz iki kelime-i ezāndur ki H, N, M

9. çağırduğıdur : çıkarduğıdur H, N

10. ان :-H

11. on yidi ezān-ı şubḥ on biş ezān-ı zuhr otuz iki kelime olur ve daḥı :-A, M

11-12. on yidi ezān-ı şubḥ on biş ezān-ı 'aşr ile otuz iki kelime olur : -H

13-14. ve daḥı on yidi ezān-ı şubḥ ve on biş ezān-ı 'iṣā otuz iki kelime olur :-A

14-15. on yidi ezān-ı şubḥ on bir kāmēt-i 'şubḥ ile yigirmi sekiz olur : -A, H, N

17-19. ve on yidi ezān-ı şubḥ on bir kāmēt-i maḡrib ile yigirmi sekiz olur ve on yidi ezān-ı şubḥ

on bir kāmēt-i 'iṣā ile yigirmi sekiz olur : 'alā-hazā el-bāḳī cümle A

19. Ādem ve Muḥammed vechi : -H ; vech-i Ādem ve Muḥammed N, M / oldı : olındı N / dükeli

: küllī H, N, M

20. kāmētden ve namāzdan : namāzdan ve kāmētden N

21. satr-ı ilāhī : satr N / olmağ idi : olmağdı N / kenz-i ilāhī : kenzi N

22. Ka' beye qarşu : Ka' beye muḳābil H, M; Ka'be maḳāmında N

- kelime ‘adedince ezān u kāmēt çağırdı keenne ol kenzi iħrāc itmiş oldı bir vech ile daħı eger bir kiři sū’āl itse ki Ka‘benüñ kenzi ve genci nedür dise cevāb
- 25 budur ki ²مخفياً فاحييت ان اعرف فخلقت الخلق لا عرف² (M148b) imdi ol eve Hāḡ ta‘ālā beytullah didi ve kendüye kenz didi vaḡtā ki Ādem ve Hāvḡ vechinüñ ħilḡati ol ħāneden ve ol ħacerü’l-esved (A143a) den zuhūr itse ve daħı Ādem a.s. raħmen şüreti üzere olsa ve daħı kelime-i ilāhī üzerine maħlūk olsa pes kenz-i Ka‘ be ol ola ki (H140a) ħalīfe-i ilāhīdür ki خلق الله تعالى آدم على صورته
- 30 ³و على صورت الرحمن³ çün Hāḡ ta‘ālā kendüye kenz didi ve ādemi kendü şüreti üzere yarattı pes ħacerü’l-esvedüñ kenzi ādemdür bu evden ki maḡām-ı vechdür zāhir ola ki kenz-i ilāhī otuz iki kelime-i ezeli ve ebedīdür vaḡtā ki ol ħāneden zāhir ola lā-cerm الا ذواسويقين من الحبشة لا يجرج كنز الكعبة⁴ ki mü’ezzin-i Bilāl-i Hābeşīdür ki on yidi rek‘at şalāt-ı ħazar ve on biş rek‘at şalāt-ı cum‘a ki
- 35 yüzini Ka‘beye eyleyüp ol mü’ezzin ezānıyla kıлмаḡ ol kenz-i ilāhī āşkäre (N97a) eylemekdür eger sū’āl itse kenz-i Ka‘be nedür (M149a) dise bir vechle daħı cevāb oldur ki خلق الله تعالى آدم على صورته و على صورت الرحمن⁴ ve Hāḡ kendüye kenz-i maħfī didi her gāh ki ħilḡat-i vech-i ādem ve cebhe-i Ādem a.s. له عينان يبصر بهما و لسان ينطق⁵ ki maḡām-ı Ka‘beden zāhir ola ol ħacerü’l-esved ki
- 40 ⁵انها و دبعة نامه الست بربكم فالى ابلى⁵ andan zāhir ola ki mevzu‘-ı ħaḡḡ-ı istivā-yı vech-i (A143b) ādemdür ki ‘ilm-i kelime-i ilāhīdür pes kenz-i ilāhī zāhir olmış (H140b) ola ve daħı ħazret-i aħadiyyetüñ zātı ve şıfātı zuhūr itmiş ola çün yigirmi sekiz kelime ‘adedince ħazarda ve seferde yüzi ol veche teveccüh eyleyüp namāz kıla ve daħı ħazarda ve cum‘ada otuz iki kelime-i ilāhī
- 45 ‘adedince namāz kıla ki علم آدم الاسماء كلها⁶ ol yigirmi sekiz ve otuz iki ħaḡḡ-ı ādemüñ vechi üzerinde lāyiḡ u tābāndur ve zāhirdür şöyle ki

23. çağırdı : çıkardı H, N

23-24. bir vech ile daħı :-N

24. Ka‘benüñ : Ka‘be A

27. ve ol ħacerü’l-esvedden :-N / raħmen :-N

31. ħacerü’l-esvedüñ : ħacerü’l-esved ki M / evden : ivden H

32. kenz-i ilāhī otuz iki kelime-i ezeli ve ebedīdür vaḡtā ki ol ħāneden zāhir ola :-N

34. mü’ezzin-i Bilāl-i Hābeşīdür : Bilāl-i Hābeşīdür A ; mü’ezzin-i Bilāldür N, M / on yidi rek‘at şalāt-ı ħazar ve on biş rek‘at şalāt-ı cum‘a : on biş rek‘at şalāt ve on yidi rek‘at şalāt ve on bir rek‘at şalātta N ; on rek‘at şalāt ve on biş rek‘at şalāt M

35. yüzini Ka‘beye eyleyüp : yüzün Ka‘beye eylemişdür A ; yüzün Ka‘beye eylemesiyle H / ol mü’ezzin ezānıyla kıлмаḡ : ol mü’ezzin ki Bilāldür ezānıyla kıлмаḡ N

36. itse : eylese N / bir vechle daħı :-A, H

39. zāhir ola : ola A,N

40. فالى ابلى : -M

41-42. pes kenz-i ilāhī zāhir olmış ola : zāhir ola A

43. yüzi ol veche : vechi ol veche A : yüzi veche H /

43-44.teveccüh eyleyüp : teveccüh idüp N

45. otuz iki :-H

- tekrār idilmişdür eger sâ'il sū'al eylese dise ki sebeb nedür ki لا يخرج كنز الكعبة الا
ذوالسويقين من الحيشة dise cevâb oldur ki bu kinâyet ola Bilâlden ki mü'ezzîn-i
şalâtdur ve dağı ħalâyıķı da' vet idicidür Ka' beye teveccüh idüp on yidi rek' at
50 namâz on biş rek' at namâz ve on bir rek' at namâz edâ eylemege ya'nî
mü'ezzîn-i ħaķıķı gele ki Fażlullahdur kenz-i Ka' beyi ve Bilâlün ezânı sırrını
(M149b) zâhir eyleye ve beyân kıla şöyle ki Bilâl ezânı şūrî oķıdı illâ ma' nâsını
bilmedi fażl-ı (N97b) mübeyyin gele hem ezân-ı şūrî ve hem ezân-ı ma' nevî
oķıya eger sâ'il sū'al eylese ki ħazret-i risâlet a.s. niçün ezân-ı Bilâle buyurdu
55 ħayrısına buyurmadı (H141a) ħikmet-i ilâhî ne idi dise cevâb oldur ki (A144a)
له عينان يبصر بهما ولسانٌ له عینانٌ يبصر بهما ولسانٌ له عینانٌ يبصر بهما
7 çün ħacerü'l-esved kı'im maķâm-ı vech-i âdemdür ki Bilâl ezânınınuĝ otuz iki kelimesi 'alâmetidür ki yidi
tavâfdur ki ibtidâ ol ħacerü'l-esvedden eylemek gerekdür yidi satr-ı vech-i
âdemdür çâr müje her dü ebrü müy-ı serdür mecmû' ħür u ğilmân ve ehl-i bihişt
60 ol ħilkat üzerinedür ki her satrı dört ' anâşırta yigirmi sekiz satr olur ħaţţ-ı istivâ
ile otuz iki olur ki aşl-ı siyâhdur⁸ يوم تأتي السماء بدخانٍ مبينٍ⁸ ve dağı ħacerü'l-
esvedün siyâh olduğı onuĝcündür kim yidi satrı ki vech-i âdemdedür andan
zâhir olsa gerk idi ki siyâhdur ve dağı resûl a.s. mü'zzîn itmege anuĝcün Bilâli
iĥtiyâr itdi kim Bilâl siyâhdur ki ħacerü'l-esvede karşı yigirmi sekiz ve otuz iki
65 kelime çağırdı ħacerü'l-esved dağı siyâhdur (M150a) ve dağı ħacerü'l-esvedün
vasatında ħaţţ-ı istivâ vardur Bilâlün dağı cebhesinde ħaţţ-ı istivâsı vardur
münâsebet tammedür ve dağı kenz-i Ka' be otuz iki satr-ı vech-i âdemdür ki
kıyâmet ğüninde (H141b) iki gözi ola göre ve bir dili ola söyleye⁹ الست بربكم⁹
vedî' at-nâmesin anda ħodı ve dağı yidi (N98a) tavâf-ı ħac ve yidi tavâf-ı ' umre
70 ve yidi tavâf-ı ħudüm ve yidi tavâf-ı vedâ' dört yidi yigirmi sekiz olur

47. dise : -A, H, N /nedür ki : ne idi ki N

48. dise : -H, N / kinâyet ola : kinâyetdür N

50. namâz... namâz... namâz : şalât... şalât... şalât M

51. Fażlullahdur : Fażl-ı Yezdândur H,N / kenz-i Ka' beyi : Ka' beyi H

52. Bilâl :-A

52-53. illâ ma' nâsını bilmedi : -A, H, M

53. Fażl-ı mübeyyin : mübeyyin A, H, M

55. oldur : budur N

57. Bilâl ezânınınuĝ : zâtınunuĝ A

58. ol :-N

59-61. çâr müje her dü ebrü müy-ı serdür olur ħaţţ-ı istivâ ile otuz iki olur ki :-A

62. kim : ki N

63. siyâhdur : siyâh idi N / Resûl : ħazret-i risâlet H,N, M

63-64. anuĝcün Bilâli iĥtiyâr itdi : Bilâli anuĝcün iĥtiyâr itdi H ; Bilâli iĥtiyâr eyledi N

64. kim : ki N

64-65. ki ħacerü'l-esvede karşı yigirmi sekiz ve otuz iki kelime çağırdı :-H, N, M

66. vasatında : ortasında N /Bilâlün dağı cebhesinde ħaţţ-ı istivâsı vardur : Bilâlün dağı ħaţţ-ı istivâsı vardur cebhesinde H, N, M

67-70. kenz-i Ka' be otuz iki satr dört yidi yigirmi sekiz olur :-A / tavâf-ı ħudüm ve yidi tavâf-ı vedâ' : tavâf-ı ħudüm ü vedâ' M

- âdem vechinde mektûbdur ol tavâfuñ ‘adedince hâcerü’l-esvedî öperler ve dağı ol hâcerü’l-esvedden ibtidâ eyleyeler ve dağı hâcerü’l-esved cennetden nâzil oldu didükleri kinâyetdür âdemden ki Âdem a.s. cennetden gelmişdür bir vechi dağı çün hâzret-i risâlet a.s. pencâh harf ü noқта ‘adedince pencâh şalât vâcib
- 75 eyledi ki yigirmi sekiz kelime-i ezeli ebedinüñ ‘ilmi pencâh harf ve noқта-i siyâhdur ki hâzret-i risâletün muşhafı ve kitâbetidür güyende-i ezân dağı hem-çünân siyâh gerek idi tâ vech-i meşâbihat hâşıl ola bir vechle dağı oldur kim be-
hüküm¹⁰ **(M150b)** her yigirmi sekiz ve otuz iki (A144b) kelime her birisi kendü zâtında mecmû‘ bir kelimedür ve dağı **(A144b)** ان لا اله الا الله اشهد
- 80 yirine Bilâl eshed didi **(H142a)** lafz-ı şîn yerine sîn didi hâzret-i risâlete a.s.’a didiler hâzret-i risâlet buyurdu ki Bilâlün sîni Hâk katında şîn yirine kabûl olmuşdur didi mağam-ı tevhîdde şîn sîn elif yî dükeli bir kelime ola ve dağı ehl-i bihiştde ve hür u gilmânda yidi haţţ vardur ki çâr müje her dū ebrū müy-ı ser yidi satrdur her dört satrı yigirmi sekiz satır olur vaqtâ ki yidi satrı haţţ-ı istivâ
- 85 ile giçseñ baş kitâbeti iki olur yidi satır istivâ ile sekiz olur bu sekiz satrı **(N98b)** ‘anâşıra zârb itseñ otuz iki satır olur ki hâzret-i risâlet a.s. buyurmuşdur ki cennetün sekiz çapusu vardur her çapusunda dört satır yazılmışdur otuz iki satır olur ki vech-i âdemde görürüz ki vechullahdur ol sekiz satır otuz iki olur ki siyâhidür muğassim-i şalât oldur ol münâsebetle buyurmuşdur hâzret-i risâlet a.s.
- 90 mü’ezzîn-i şalât siyâh ola **(H142b)** didi **(M151a)** يبدأ فيه قال عم كل امرئى بال لم **(M151a)** ببدأ فيه şöyle ki kitâbet-i ilâhînin ibtidâsı بسم الله dur bismillahun ibtidâsı bādur Bilâlün dağı isminün ibtidâsı bādur bu dağı münâsebet vardur

71-72. âdem vechinde mektûbdur ve dağı ol hâcerü’l-esvedden ibtidâ eyleyeler :-A
73. Âdem a.s. :-A, N
74. pencâh harf ü noқта : pencâh ve hüruf u noқта H
77. kim : ki N
78-79. her birisi : -H, N
80. Bilâl eshed didi : eshed didi A; eshed Bilâl didi H / lafz-ı şîn: şîn N
81. didiler :-H / hâzret-i risâlet buyurdu ki : buyurup didi kim A / şîn yirine : şîne N / didi :-N
82. kelime ola : kelimedür N
83-85. çâr müje her dū ebrū müy-ı ser giçseñ baş kitâbeti iki olur yidi satır :-A
85. istivâ ile :-H, N, M
88. görürüz ki : göründi ki H,N
89. buyurmuşdur : buyurdu N
92. Bilâlün dağı isminün ibtidâsı bādur : - A, H, N

¹ 75/ Kıyâmet : 17.

² İbn Arabî, el-Futûhât, III, 198, 419, (O. Yahya neşri); İ. Rabbanî, el-Mektûbât, I, 263 ; Eşrefoğlu Rûmî, Müzekki'n-Nufûs, 16.

³ el-Buhârî, K. İsti'zân, 1; el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ , I/379 Müslîm, K. Birr, 115; İbn Hanbel, II/244, 251, 315, 323, 434.

⁴ el-Buhârî, K. İsti'zân, 1; el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/379 Müslîm, K. Birr, 115; İbn Hanbel, II/244, 251, 315, 323, 434.

⁵ İbn Mâce, Sünen, K.Menâsik, 27; ed-Dârimî, Sünen, K.Menâsik, 26; Ahmed b. Hanbel, II/336

⁶ 2/ Bakara : 31.

⁷ İbn Mâce, Sünen, K.Menâsik, 27; ed-Dârimî, Sünen, K.Menâsik, 26; Ahmed b. Hanbel, II/336.

⁸ 44/ Duhân : 10.

⁹ 7/ A'râf : 172.

¹⁰ Müslî, Sahîh, K.Mûsâfirîn, 273-274; en-Nesâî, es-Sünen, K.İftitâh, 37.

¹¹ el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/99.

- 1 el-Bābü't-tāsi' ve'l-'ısrūn fī ihāṭati ismi'l-'aẓam
بسم الله الرحمن الرحيم
iy ṭālib-i قال عم خيراً عن الله تعالى من عشقني ومن عشقته كنت ممثلاً بين عينيه أولئك الا بدال حقا
- 5 esrār-ı ilāhī vü ḥaḳāyık-ı ğayr-i mütenāhī bil ki ādemün çeşmini ve ğuşını ve
çeşminün iki (A145a) noqtasını ve bīnīsini ve cebhesini Ḥaḳ ta'ālā şöyle ḥaḳ
itmişdür ki çün kitābet ile oquyasın Faẓl-ı Yezdān ola (ŞEKİL)¹ cemī'-i benī
ādemün yüzlerinde mektūbdur ve meşūrdur 'alā-hazā (M151b) القمر فى صورت
رايت ربي فى ليلة المعراج فى صورتى فى ليلة المعراج فى صورتى فى ليلة المعراج فى صورتى
(N99a)(H143a)² فى صورة غلمان املى فى احسن صورتي و شاب قطط
- 10 imdi bu şekl ü bu
hey'et mürekkebdür çehār ṭabāyi' den pes ḥāk üzerinde ve āb üzerinde ve bād
üzerinde ve nār üzerinde bi'l-ḳuvve mektūb ola pes her ḳande ki çehār ṭabāyi'
ola ol āsmānda bi'l-ḳuvve mektūb ola 4 والى بكل شى محيط
görmüş idi Faẓl-ı Yezdān ki Ḥudāya üç ism vardı ki ol üç ism ل ف ض ل idi pes
- 15 hejdeh hezār 'āleme muḥiṭ ola ism-i şaḥş ola arada olmaya ism-i a'ẓam ki
levḥler üzerinde mektūb ola ba'dezān şaḥşuṅ ta'accüb eylemegi ve bu āyeti
oqumağı ki 5 والله ذو الفضل العظيم 6 ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء 5

4. ḥaḳāyık-ı ğayr-i mütenāhī : ḥaḳāyık-ı nā-mütenāhī H ; ḥaḳāyık-ı kelime-i nā- mütenāhī N

7-8. ورحمة همت طافية : -A : على هذا فى صورت القمر ليلة البدر ولولا فضل الله عليكم ورحمته لكنتم من الخاسرين
منهم ان يضلوك و ما يضلون الا انفسهم وما يضررونك من شى و انزل الله الكتاب والحكمة و علمك مالم تكن تعلم وكان فضل
M الله عليك عظيما

9. فى ليلة المعراج : - H, M

11-12. çehār ṭabāyi' den ḥāk üzerinde ve āb üzerinde ve bād üzerinde ve nār üzerinde : -A ; nār
üzerinde : āteş üzerinde H, M

12. bi'l-ḳuvve mektūb ola : -A

12-13. pes her ḳande ki çehār ṭabāyi' ola ol āsmānda bi'l-ḳuvve mektūb ola : -M

15. muḥiṭ ola : muḥiṭ idi N / ism-i şaḥş ola arada olmaya : ism arada olmaya M

17. والله ذو الفضل العظيم : -M

1

² 2/ Bakara : 64.

³ Ībn Arabī, el-Futūhāt, I/283; IV/12.

⁴ 41/Fussilet : 54.

⁵ 5/ Mâide : 54.

⁶ 27 Bakara : 105.

- 1 el-Bābü's-şalişün fī ru'yetillahi ta'ālā
(M152a) بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
"يَوْمَئِذٍ نَّظُرُهُ" الى ربها ناظره¹
iy tālib-i esrār-ı ilāhī ve dīdār-ı Hāḡ ta'ālā enbiyā(H143b)ullah ḡazret-i aḡadiyyeti (N99b) 'ālem-i mūkāşefede
5 gördiler ki anlara söz söyler insān şūretinde şol sebep ile ki bu sözi Hāḡ ta'ālā vaḡy ile söylemek diledi ya' nī işāret-i ilāhī ile şol kimseler ile ki anuḡ kitābetini şekl-i insānda oḡımaḡ diledi ol oḡımaḡ şūret-i kelāmullaha geldi daḡı enbiyāya cilve eyledi şöyle ki sen bir yazılmış ḡaḡı görürsin ol ḡaḡ saḡa lisān-ı ḡāl ile söz söyler ki men ne nesneyem imdi ol kitābet-i ilāhī vech-i ādem üzerinde
10 meşḡurdur ki insān-ı kāmil terkībinde söz söyler ki kelām-ı ḡudā ne nesnedür mecmū' ḡalāyık kim söz işidürler 'ālem-i mişālde ol ḡuḡuḡ-ı vech-i ādemdür ki lisān-ı ḡāl ile vech-i insānda taḡrīr eyler meşelā Allah on dört kelimedür on dört ḡurūf-ı muḡaḡḡa' a izāsında ki vech-i ādemde on dört ḡaḡ meḡḡūbdur ki ol kelāmı oḡımaḡ kelām-ı ḡaḡıḡıyī oḡımaḡdur bāḡı kitābet ḡaḡı-ı mecā (A146a) zīdür ve
15 her (M152b) kişī ki ol kitābeti oḡımadı vaḡy nedür bilmedi ve lisān-ı ḡālden (H144a) bī-naşīb ve bī-behre ḡaldı ve Hāḡḡuḡ nuḡḡını ḡiḡ işitmedi وما كان لبشر ان يكلمه الله الا وحياً او من وراء حجاب او يرسل رسولا فيوحى باذنه ما يشاء انه على حكم² ve daḡı işāretdür ki her (N100a) nesnenüḡ şūretine ki naḡar ḡılasın حجاب او من وراء حجاب اورايت ربي في صورت امرد³ قطط³ el-ḡadiş ve
20 daḡı destini benüm pūştime ḡodı dir ve daḡı Mūsā ile ḡudā söyleşdi aḡaḡ şūretinden ve āteş şūretinden ve daḡı Fira'ūnı baḡre ḡarḡ eyledi ve daḡı 'aşāyı deḡize urdı deḡiz yarıldı بيسا طريقاً peydā oldı ol āteş ki söyledi hemān sevād-ı vech-i ādemdür ez-rūy-ı te'vīl ḡısmet olmuşdur

3-4. ve dīdār-ı Hāḡ ta'ālā :-N

5. sebep ile : sebebden N

6. kimseler : kimse M

7. oḡımaḡ : oḡımaḡ N

8. görürsin : göresin H

10. insān-ı kāmil : insān A, H, M

11. kim : ki N

12. Allah :-N

14. ḡaḡı-ı mecāzīdür : mecāzīdür H

15. vaḡy :-N

19. otdan : oddan H

23. ḡısmet olmuşdur :-N, M

¹ 75/ Kıyâmet : 23.

² 42/ Şûrâ : 51.

³ İbn Arabî, el-Futûhât, I/283; IV/12.

- 1 el-Bābü'l-ḥādī ve's-selāsün fī raḥm ve Ḥavvā
 بسم الله الرحمن الرحيم
 قال عم خلق الله الخلق فلما فرغ منه قامت الرحم فاخذت بحقوي الرحمن فقال مه قالت هذا مقام
 (M153a) العائذ بك من القطيعة قال نعم الا ترضين ان (H144a) اصل من وصلك واقطع من
 5 ya' nī Ḥaḡ ta' ālā ḡalkı yaratdı çünkü
 ḡalkdan fāriḡ oldı raḡm ṡurdı raḡminüḡ izār-bendine yapışdı raḡman eyitdi girü
 ṡur yapışma didi ba' de raḡm eyitdi bu maḡāmı senden kıṡ'a idenler yine saḡa
 'avdet itse bu ol maḡāmdur didi raḡman eyitdi ne' am bu ol maḡāmdur raḡman
 eyitdi sen buḡa rāzı degil misin ki her kişı ki saḡa ulaşa ben aḡa ulaşam her kişı
 10 ki senden kesile ben andan kesilem raḡm eyitdi belı rāzıyam ben bu maḡāma
 raḡman eyitdi ol maḡām senüḡdür didi قال الله تعالى انا الله وانا لرحمن خلقت الرحم
 ya' nī Ḥaḡ ta' ālā eydür ben raḡmanam raḡmi yaratdum kendü ismimden ism şakḡ itdüm
 her kişı ki ol raḡme ulaşa ben aḡa ulaşam her kişı ki andan kesile ben daḡı andan
 15 قال عم الرحم شجنة من الرحمن فقال الله لها من وصلك (M153b) ومن قطعك قطعته³
 Ḥaḡ ta' ālā eydür şol kimse ki saḡa ulaşdı ben aḡa ulaşdum şol kimse ki senden
 kesildi ben daḡı andan kesildüm قال عم الرحم معلقة بالعرش تقول من وصلني وصله
 الله ومن قطعني و قطععة الله⁵ فقال عم (N100b) لا تنزل الرحمة علي قوم فيهم قاطع الرحم⁴
 ya' nī Ḥaḡ ta' ālā eyitdi raḡme girü ṡur yapışma didi raḡm Ḥavvādan kināyetdür
 20 فاخذت بحقوي
 ya' nī Ḥaḡ vech izār-bend dimekdür ya' nī izār-bend ādemdür ya' nī Ḥavvā istedi ki Ādem şüretinde gele
 ve daḡı Ādemüḡ vech-i kitābetin istedi ki kendüde tamām ola (H145a) raḡman
 eyitdi benüm ḡilḡatimi isteme bu ḡilḡatden elüḡ çek didi ya' nī bu yidi kitābet ki
 25 şüret-i emreddür ḡarār dut kim benüm ḡilḡatimüḡ zühürı ol yidi ḡaṡṡdadur ki
 الا ترضين ان zāḡir ola ان عدة الشهور عندالله اثنا عشر شهراً في كتاب الله منها اربعة⁷ حرم⁷
 (A147a) ya' nī raḡman eydür Ḥavvāya sen rāzı degil
 misin ki ben ulaşam şol kimseye ki saḡa ulaşdı ve daḡı ben kesilem (M154a) şol

5-11. ya' nī Ḥaḡ ta' ālā ḡalkı yaratdı eyitdi ol maḡām senüḡdür didi : -A, N (H nüşhasında derkenarda verilmiştir.)

12-15. ya' nī Ḥaḡ ta' ālā eydür ben raḡmanam ben daḡı andan kesilem dir : -A, N (H nüşhasında derkenarda verilmiştir.)

18. -M : فقال عم لا تنزل الرحمة علي قوم فيهم قاطع الرحم.

19. -A, N : في رضاء الوالدين وسخط الرب في سخط الوالدين.

20. yapışma : -M

21. -M, A, H : في رضاء الوالدين وسخط الرب في سخط الوالدين.

22. Ḥavvā : -N

22-23. ādem şüretinde gele ve daḡı ādemüḡ vech-i kitābetin istedi ki kendüde : -M

23. kendüde tamām ola : tamām ola kendüde H

24. kitābet : ḡaṡṡ M

25. ḡaṡṡdadur : ḡaṡṡandur H

- kimseden ki senden kesildi Havvā eyitdi belī rażıyam didi imdi iy ʔālib-i Hāḳ
- 30 ta‘ālā Havvāya ulaşmaq Havvanuḡ huṭuṭın bilmekdür vü oḳımaqdur Havvādan
 kıṭ‘a itmek ḡilḳatin bilmekdür vü Havvayı okımaqdur لا تنزل الرحمة على قوم فيهم
 قاطع الرحم⁸ ya‘nī raḡmet (N101a) nāzil olmaz bir ḳavm üzerene kim قاطع الرحم
 ola ya‘nī Havvāyı bilmese ve huṭuṭların oḳımasa قاطع الرحم olur üzerene raḡmet
 nāzil olmaz ya‘nī raḡmet ki Ḳur‘āndur ve Ḳur‘ān yigirmi sekiz kelimedür
- 35 (H145b) ya‘nī dimek olur ki anuḡ vüçūdında yigirmi sekiz vü otuz iki kelime-i
 ilāhī yazılmaz ‘ālem-i ḳuvvetde ḳalur ya‘nī bilmedügi yazılmadıḡıdır her kiṣi
 ki Havvā ḡilḳatin bilse ādem ḡilḳatin bilür ve her kiṣi ki ādem ḡilḳatin bilse
 kendü nefsinı bilür ve her kiṣi ki kendü nefsinı bilse rabbini bilür ve her kiṣi ki
 rabbini bilse maḳṣūda vāṣıl olur ان الله تعالى الحمد لله الذي هدينا لهذا وما كنا لنهتدى لولا ان
 هدينا⁹
- 40

30. Havvanuḡ : anuḡ N

31. Havvayı :-A

32-33. ya‘nī raḡmet nāzil olmaz bir ḳavm üzerene kim قاطع الرحم ola ya‘nī Havvāyı bilmese ve
 huṭuṭların oḳımasa قاطع الرحم olur üzerene : -M

33. ve Ḳur‘an :-A,N / yigirmi sekiz kelimedür :-A

35. yazılmaz : yazılmadı N / bilmedügi yazılmadıḡıdır : bilmedigi yazılmadıḡıdır H

36-37. her kiṣi ki Havvā ḡilḳatin bilse ādem ḡilḳatin bilür ve : -M

37. her kiṣi ki ādem ḡilḳatin : her kiṣi ki vechi ḡilḳatin M

¹ Ahmed b. Hanbel, Mûsned, I/191,194; el-Buharî, Sahîh, K. Edeb, 13; Tefsîru Sure, 47, K. Tevhîd, 35 ; Müslîm ; Sahih, K. Birr, 16.

² Ahmed b. Hanbel, Mûsned, I/191,194; el-Buharî, Sahîh, K. Edeb, 13; Tefsîru Sure, 47, K. Tevhîd, 35 ; Müslîm ; Sahih, K. Birr, 16.

³ Ahmed b. Hanbel, Mûsned, I/191,194; el-Buharî, Sahîh, K. Edeb, 13; Tefsîru Sure, 47, K. Tevhîd, 35 ; Müslîm ; Sahih, K. Birr, 16.

⁴ et-Tebrîzî, Mişkâtü'l-Mesâbih, 4931; İbn Hacer, el-Metâlibu'l-Âliye, 2485.

⁵ Ahmed b. Hanbel, Mûsned, I/191,194; el-Buharî, Sahîh, K. Edeb, 13; Tefsîru Sure, 47, K. Tevhîd, 35 ; Müslîm ; Sahih, K. Birr, 16.

⁶ El-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/431.

⁷ 9/ Tevbe : 36.

⁸ et-Tebrîzî, Mişkâtü'l-Mesâbih, 4931; İbn Hacer, el-Metâlibu'l-Âliye, 2485.

⁹ /A'râf:43.

- 50 ‘Alī bu maḳāma ŧunuḡla iriŧdi ki resūlūḡ mübārek ŧāḫib-i sırrıdır ve hem müsteḫāḳdur ki ŧāḫib-i sırr ola elḫāmāt-ı rabbanī ile eger bir ŧaḫŧ istese ki anları Ḥudādan cüdā eyleye eyleyübilmez ve daḫı Ḥudā Muḫammede ⁵² یاسین didi ki müfredātdur ki یاسین hem muḫkemātdur ve hem Ḥudādan cüdā degildir şöyle ki Ḥudā eyitdi ⁵³ 16 هذا کتابنا ینطق علیکم بالحق hemin bu ma‘nāyadır ki ⁵⁴ 17 نفسك انا کلام الله 55 موففیکدور ve daḫı نفسي ولحمک لحمی / تعلم ما فی نفسي ولا اعلم ما فی نفسك ⁵⁵ 17 انا کلام الله ⁵⁶ 18 هر علی ممسوس فی ذات الله ⁵⁶ 18 didüḡine muvāffıḳdur ve daḫı eyitdi ki ⁵⁷ 18 (H148a) didüḡine muvāffıḳdur ve daḫı eyitdi ki ⁵⁷ 18 her kiŧi ki kelime ve kelām sırrına (M156b) iriŧe hiċ kimse anı Ḥudādan cüdā eyleyemez ve daḫı Mesih gāḫi kelimetullah gāḫi rūḫullah ve gāḫi ‘abdullah olur ⁵⁸ 19 قال عم انا وعلى من نور (A149b) واحد قبل ان یخلق آدم باربعة عشر الف عام 60 ol nūr-ı vāḫidi iki pāre eyledi niŧfi ben oldum ve niŧfi ‘Alī oldı didi meŧelā ādem-i zād ki evvel māderden vücūda gelür yidi ḫaṭṭ ile gelür iki ḳaŧ bir saċ dört kirpik bu yidi ḫaṭṭ-ı aŧlıdır ĉünkü yidi ḫaṭṭ daḫı ki ādem ḫaṭṭıdır (N103b) vaḳtā ki zāḫir ola on dört ḫaṭṭ olur ki seb‘u’l-meŧānīdür pes nūr iki ḳısmet oldı biri aŧ u biri fer‘ oldı ol ki aŧdır Muḫammedür ol ki fer‘dür ‘Alīdür ŧol ⁶¹ 20 väŧıta ile ki yidi ḫuṭūṭ-ı ‘ārız üzerine yidi ḫuṭūṭ-ı ümmī yidi kelime-i aŧliyye muḳābilinde väḳi‘ olmuŧdur ol (H148b) budur ⁶² 21 ح ط ی ک ل م ن ol ki yidi ‘avāriz-ı fer‘iyyedür ki yidi kelime-i ilāḫi muḳābilinde väḳi‘ olmuŧdur ki ol yidi budur ⁶³ 22 اب ج د ه و ز bu on dört kelime on dört ḫaṭṭ-ı vech-i ādem muḳābilindedür ⁶⁴ 23 (M157a) eydür ⁶⁴ 23 قرآن لسانه حاله ایله ⁶⁵ 24 انا مدينة العلم وعلى بابها ⁶⁵ 24 و الزمهم كلمة التقوى ⁶⁶ 25 70 ⁶⁶ 25 mecmū‘ Ḳur‘ān yigirmi sekiz kelimedür anuṅĉün Ḳur‘ānda yigirmi sekiz peyḡamber ismin taŧriḫ itdi tā ki

50. mübārek : - H, N, M

52. eyleyübilmez : eyleyemez H, N / Ḥudā Muḫammede : Muḫammed A

53. یاسین hem : hem یاسین A

54. هذا : عند A, H, N, M

58. eyleyemez : eyleyümez A

58-59. ve daḫı Mesih gāḫi kelimetullah gāḫi rūḫullah ve gāḫi ‘abdullah olur : - A ; ve daḫı Mesih gāḫ kelimetullahdur ve gāḫ rūḫullahdur ve gāḫ ‘abdullah olur N

60. ol nūr-ı vāḫidi iki pāre eyledi : ol nūr-ı vāḫid iki pāre oldı N / ben oldım : ben A

61. ādem-i zād ki evvel : - A / gelür : geldi H

61-62. iki ḳaŧ bir saċ dört kirpik : - A

63. vaḳtā ki zāḫir ola : zāḫir ola A ; revā ola N

64. fer‘ oldı : fer‘ A

64-65. ŧol väŧıta ile ki yidi ḫuṭūṭ-ı ‘ārız üzerine ki yidi : - A ; ŧol väŧıta ile ki evvel ol yididür ki H

65-66. yidi ḫuṭūṭ-ı ‘ārız üzerine yidi ḫuṭūṭ-ı ümmī yidi kelime-i aŧliyye muḳābilinde väḳi‘ olmuŧdur : evvel ol yididür aŧdır yidi ḫuṭūṭ-ı ilāḫi yidi kelime-i aŧliyye muḳābilinde väḳi‘ olmuŧdur M

66. budur : - A / ‘avāriz-ı fer‘iyyedür : ‘ārız-ı fer‘iyyedür A ‘avāz-ı fer‘iyyedür M

67. yidi kelime-i ilāḫi muḳābilinde väḳi‘ olmuŧdur ki : - A / ol yidi budur : ol budur A, N

70. - : و الزمهم كلمة التقوى A

71. anuṅĉün Ḳur‘ānda yigirmi sekiz peyḡamber ismin taŧriḫ itdi tā ki : - A / yigirmi sekiz peyḡamber ismin : peyḡamber a.s. yigirmi sekiz ismin H

- 95 illā o yirde ki bir libne yirinde qonılmamış idi ben gelmeklikle anuñ bināsı tamām oldı (A150b) ben hātemü'n-nebiyyin oldum dir imdi bil ki hāzret-i risālet a.s. zuhūr itmedin yüz yigirmi üç biñ toquz yüz toqsan (M158a) toquz peygamber zuhūra gelmiş idi Muḥammed gelemklikle kelime-i ādem ve kelime-i hātem ʿadedi tamām oldı Muḥammed gelmekle yüz yigirmi dōrt biñ
- 100 tamām oldı ki üç kez otuz iki ve bir kez yigirmi sekiz biñ olur qaşr-ı nübüvvet Muḥammed ile tamām oldı وحتم بى الرسل (H150a) فتم بى النبيان şādık oldı pes sevād-ı aʿzam ol oldı ki كعلم الاسماء كلها²⁸ sevād-ı aʿzam yigirmi sekiz kelime-i Muḥammediyye ve otuz iki kelime-i ādemiyyedür ki انا مدينة العلم وعلى بابها²⁹ yaʿnī ben ol (N105a) kelām-ı ilāhīyem ve
- 105 Qurʾānum ve daḥı vāriddür hāzret-i ʿAlīden ki انا النقطة تحت الباء pes noqta-yı bā-yı قبل ان يخلق الله تعالى آدم باربعة عشر الف سنة ʿilm Medīnesinüñ qapusı oldu ki بسم الله dan sonra on dōrt kelime gelse gerek ki الم dūr ve bunuñ mişāli ğayr-ı mükerrer ki on dōrt ḥurūf-ı muqattaʿ adur بسم الله الرحمن الرحيم hıttāt kitābete ibtidā itse evvel qalem ki qağıda qor tā elif yaza ki ʾ olsa gerek bir noqta hāşıl
- 110 olur ol noqtadan bir noqtaya daḥı geqer tā niqāt-ı müntehāya degin bir haqq-ı müstaqqim zāhir (M158b) olur pes noqta-i evvel aşl ola ve bākī noqta-i mükerrer ola çün otuz iki kelime kendü zātında birdür cemīʿ şifātdan anlaruñ ʿilmi bir noqta-i (H150b) aşl ola ki otuz iki kelimenüñ qāʾim maqqāmı ola anuñçün ʿAlī eyitdi ki cemīʿ-i esrār-ı ilāhī bā-yı بسم الله uñ noqtası tahtındadır
- 115 didi ve ben ol noqtayam ki ol noqta ʿilm-i kelime-i ilāhīdür yaʿnī ben

95. gelmeklikle : gelmekle H, N

97. imdi bil ki hāzret-i risālet a.s. zuhūr itmedin yüz yigirmi üç biñ toquz yüz toqsan toquz peygamber zuhūra gelmiş idi : - A / yüz yigirmi üç biñ toquz yüz toqsan toquz : yüz biñ ve yigirmi üç biñ dokuz yüz doksan dokuz M

98. Muḥammed gelemklikle : - H, N, M / kelime-i ādem ve : - N

99-100. Muḥammed gelmekle yüz yigirmi dōrt biñ tamām oldı ki : - A, M

100-101. ki üç kez otuz iki ve bir kez yigirmi sekiz biñ olur qaşr-ı nübüvvet Muḥammed ile tamām oldı : - A, N

101. şādık oldı : - A فتم بى النبيان وحتم بى الرسل

102. sevād-ı aʿzam : - A, N

102-103. yigirmi sekiz kelime-i Muḥammediyye ve otuz iki kelime-i ādemiyyedür ki : - A

103-105. ki علم الاسماء كلها²⁸ otuz iki kelimedür انا مدينة العلم وعلى بابها²⁹ yaʿnī ben ol kelām-ı ilāhīyem ve Qurʾānum ve daḥı vāriddür Hāzret-i ʿAlīden ki انا النقطة تحت الباء : - A

106. qapusı oldu ki : qapusıdır ki A

106. قبل ان يخلق الله تعالى آدم باربعة عشر الف سنة : - A

107. kelime : - A

108. ğayr-ı mükerrer ki : - A / بسم الله الرحمن الرحيم : - A / ḥurūf-ı muqattaʿ adur : ḥarf-i muqattaʿ adur H

109. itse : qılsa A / evvel qalem ki qağıda qor tā elif yaza ki ʾ olsa gerek : evvel qalemi elif kitābeti çün kâğıda qor A ; evvel ki qalem ki qağıd üzerine qor tā ki elif yaza ki ʾ olsa gerek H

110. geqer : qeker H

115. didi : - A / yaʿnī ben : -M

- kelime-i ilāhīyem bu ma‘nāya ki yigirmi sekiz ve otuz iki ḥaṭṭ-ı vech-i ādemdür ki bir noḡtadan mektūbdur eger isteseñ ki ol (A151a) noḡtayı otuz iki kelimenüñ ‘ilminden ayurasın noḡtaya ve kelimeye vücud kılmaya ‘adem-i maḡz ola pes noḡta ḥaḡıḡat ile kelime-i (N105b) ilāhī ola ve ‘ilm-i kelime ola
- 120 ve daḡı ‘Alī kerremallah-ı vechehu buyurdı ki ما بين الدفتين كلام الله bundan murād şol iki nesnedür ki birbirine ursañ andan avāz gelür ol kelāmullahdur ve ol otuz iki kelime-i kitābet-i Ḥaḡdur vech-i ādem üzerinde ki والطور وكتاب مسطور
- 125 otuz iki kelime-i kitābet-i Ḥaḡdur vech-i ādemdür ki on dört satrdur ve çün ḥaṭṭ-ı istivā ile münşaqḡ ola فى رق منشور³⁰ post-ı vech-i ādemdür ki on dört satrdur ve çün ḥaṭṭ-ı istivā ile münşaqḡ ola فى رق منشور³¹ on altı satr ola pes otuz iki kelime-i ḥaḡıḡı vech-i
- 125 ādemde otuz iki ḥaṭṭ göresin eger isteseñ (M159a) ki eşyādan maḡzar-ı kelime-i ilāhīdür ol kelimeyi cüdā eylesesin (H151a) ne fi‘l ile ne vehm ile ne taşavvūr ile imkān degildür ki cüdā ola meşelā iki taşı birbirine ursañ elbetde andan bir avāz gelür ki otuz iki kelimededen ḡaric degildür eger ol iki nesneyi birbirine urmasañ ol avāze anlarda bi'l-ḡuvve mevcūd olur eger bir şaḡş dilese
- 130 ki ol kelime ki iki nesneden zāhir olur anı cüdā eylemek dilese ikisine daḡı vücūd ḡalmaya hem ol maḡzar-ı kelimededen ḡayrı bir nesne daḡı olmaya eger bir taşı şad-hezār pāre eylesesñ ve her pāresin birbirine ursañ hemān şavt andan zāhir ola eger ol taşuñ eczāsı kiçüklükde bir ḡayşiyette olsa ki bir birine urulmasa ki anlardan şavt zāhir ola ol kelime anlarda bi'l-ḡuvve (A151b)
- 135 mevcūd ola (N106a) şöyle ki Resūllullah a.s. buyurdı ki seng-i rīzenüñ tesbīḡi vardur ben ol tesbīḡi işidirem didi ki maḡzar-ı kelime-i Ḥudādur cüdā degildür eger kelimeyi andan çıḡarsan ol seng-i rīzeye vücūd ḡalmaya anuñçün kim ḡā’imdür kelimeyle ve kelime-i ilāhī ḡā’imdür zāt-ı Ḥaḡla³² انه بكل شى محيط
- 140 Ḥaḡ ile hiç nesne andan ḡālī degildür bu cihetden

116. kelime-i ilāhīyem :- M; kelimeyem A

118. kelimenüñ ‘ilminden : kelimededen A : kelimenüñ ‘aleminden H

120. ‘Alī kerremallah-ı vechehu : ‘Alī ḡazret A

121. andan : bir / gelür : gele A

122. vech-i ādem üzerinde ki : vech-i ādemde ki A

124. münşaqḡ : menşūr M/ on altı : on dört A

125. otuz iki ḥaṭṭ : - N / maḡzar-ı kelime-i ilāhīdür : - A

126. ne...ne...ne : yā...yā...yā H, N

127. imkān : mümkün A/ meşelā iki taşı birbirine ursañ : - A

127-129. elbetde andan bir avāz gelür ki otuz iki kelimededen ḡaric degildür eger ol iki nesneyi birbirine urmasañ : - A, N

129-131. eger bir şaḡş dilese ki ol kelime ki iki nesneden zāhir olur anı cüdā eylemek dilese ikisine daḡı vücūd kılmaya hem ol maḡzar-ı kelimededen ḡayrı bir nesne daḡı olmaya : - A

132. şad-hezār pāre : şad pāre N şad-hezārān pāre M / şavt : şuret M

133. ola : olur N / ḡayşiyette olsa : ḡayşiyete irişse N, M

134. şavt : -M/

134-135. ol kelime anlarda bi'l-ḡuvve mevcūd ola :-M

136. ben ol tesbīḡi : anuñ tesbīḡini A, H / maḡzar-ı kelime-i Ḥudādur : maḡzar-ı kelime-i İlahīdür H / cüdā degildür : - A, N, M

137. çıḡarsan : çekesin M

138-140. انه بكل شى محيط budur çün kelime-i şaffet ḡadīm-i ilāhīdür ve ḡā’imdür zāt-ı Ḥaḡ ile : - A

- 140 buyurdu ki ³³ *انه بكل شئ محيط* eger cemī^c mevcūdātdan bi'l-farz kelime-i ilāhīyi çekseñ eşyāda hiç vücūd qalmaya *انطق الله الذى انطقنا قالوا علينا لم شهدتم علينا قالوا انطقنا الله الذى انطقنا* ³⁴ *شيء* bu āyet-i ilāhiden ma^c lūm oldu ki nuṭṭ insāna maḥşūş degildür küll-i eşyā kıyāmetde nāṭıķ olsa gerekdür ve kelime-i ilāhī eşyādan zāhir olsa gerek ³⁵ *ما فى السموات وما فى الارض* ³⁶ *وان من شئ الايسح بحمده* ol zamānda dükeli
- 145 eşyādan nuṭṭ zāhir ola bu vechle eşyānuñ tesbīhi fehm olına ki ne imiş ve daḥı meşābīhde gelür ki resūl a.s. eydür ferzendān-ı ādemün üç yüz altmış pāre üştḥānı vardur dir ki ³⁷ *ان فى الانسان ثلثة مائة وستون مفصلا* ki altı kez altmış olur ki her altmış (N106b) yigirmi sekiz ve otuz iki kısmet olur pes altı kez yigirmi sekiz ve altı kez otuz iki olur pes üştḥān-ı ādem daḥı (H152a) yigirmi sekiz
- 150 kelime-i ḥātem ve otuz iki kelime-i ādem (M160a) ^c adedi üzerene oldu anuñçün altı kez altmış oldu ki her mevcūd-ı Ḥudāvend şeş cihetdür fā-fehm iy çille-nişin ki kırk gün ve kırk gice ki ḥalvetde (A152a) oturursın *ووعدنا حمرة طينة آدم* tamām ola ve daḥı ḥadıṣ-i ḳudsı *موسى ثلثين ليلةً واتمناها بعشر* ³⁸ *بيدى اربعين صباحا* her dün ile gün yigirmi dört sâ^c atdür çihil şebāne rüz sâ^c ati on
- 155 altı kez yigirmi sekiz ve on altı kez otuz iki sâ^c at olur ba^c dezān zamān taḳsiminden maḥlūḳāt kısmetine var ve cemī^c eşyā kısmetine ve kendü vechinün kısmetine var ve bil ve maḥv ol anuñ zātında ve şıfātında (H152b) ve daḥı felekü'l-burūc üç yüz altmış derecedür anda bir sitāre vardur sırr-ı t̄ā'ir dirler her otuz biñ yılda bir burcı ḳaṭ^c ider pes otuz altı biñ yılda on iki burcı
- 160 seyr ider her biñi kısmet ile yigirmi sekiz ve otuz iki diye hemçün kısmet-i leyl ü nehār ³⁹ *كل شئ احصيناه فى امام مبين* meşelā hezār ^c aded on toḳuz kez otuz iki ve on dört kez yigirmi sekiz olur ve's-selam eger (M160b) sâ'il sū'al eylese ḥāzret-i risālet a.s. niçün beyān-ı ḥaḳıḳat itmedi dise (N107a) eyit ki *بعثت بالبيان* *الشرعية لا لبيان الحقيقة* didi dise cevāb oldur ki çün (H153a) resūl a.s. āḥir zamān
- 165 peygamberi idi andan şonra hiç vechle peygamber gelmese gerek idi ol resūl (A152b) ḥaber virmişdür ki benden şonra benüm ümmetüm yitmiş üç

142-143. küll-i eşyā : cemī^c eşyā N

145. zāhir : aşkāre A / olına : ola A, N / ne imiş : - A

146. pāre : - A

147. vardur dir ki : vardur ki zıkr olındı : A / olur : ola M

147-151. *ان فى الانسان* mevcūd-ı Ḥudāvend şeş cihetdür fā-fehm : - A

152-153. *واعتدنا موسى ثلثين ليلةً واتمناها بعشر* tamām ola ve daḥı : - A

153. ḥadıṣ-i ḳudsı : - A, N, M

154. sâ^c ati : - N

154-155. on altı : on dört A

155. on altı : on dört A / sâ^c at olur : sâ^c atdür A, H / zamān : - A, H

159. otuz altı biñ yılda : üç yüz altmış biñ yılda M, H

162. sū'al eylese : sū'al itse H

163. eyit ki : cevāb oldur ki N

164. didi dise : - M, N; didi H / resūl a.s. : peygamber a.s. N

166. yitmiş üç : üç Yitmiş A

- fırķā ola yitmiş iki fırķası ehl-i cehennem ola ve yüzleri ħara ola ve Deccāl leşkerinden ola ve ‘aver ola illā fırķā-i vāhīd ehl-i cennet ola yüzleri aĝ ola ve Meħdī leşkeri ola didi ⁴⁰ ستفترق امتى على ثلاثة و سبعين فرقة كلهم فى النار الاسود الاعظم
- 170 imdi sevād-ı a‘zam vech-i ādemdür ve daħı ħāzret-i risālet a.s. eyitmişdür ki benüm ümmetüm risāletüme şehīd ola Allah ħavliyle ol kimse ola kim ⁴¹ من عنده ويقول الذين كفر والست مرسلات كفى بالله شهيدا بينى وبينكم و من عنده علم ⁴² her gāh ki o şehīd gele şehādet ide bī-şübhe benüm (M161a) ‘ilmümün vārişi ol ola ve daħı benüm ‘ilmimün ħaħāyıkını ol şehīd-i Ĥudā zāhir eyleye
- 175 mecmū‘ ħalāyıkā rūšen ola ki ol şehīd oldur ki Allah ħatında gelmişdür ‘ilm-i Ĥudā ile ve daħı fırķa-i nācīyi (H153b) ol bilür bir vechle daħı oldur ki ⁴³ من عنده لا يحيطون (N107b) بشئ من علمه ⁴⁴ فضل الله من يشاء ⁴⁵ ذلك فضل الله والارض ⁴⁶ ولولا فضل الله عليكم و رحمته لهتمت طائفة منهم ان يضلوك وما يضلون الا ان فهم وما يضررونك من شئ وانزل الله عليك الكتاب والحكمة و علمك مالم تكن تعلم وكان فضل الله عليك عظيما ⁴⁷ ولئن شينا لنذهبن بالذى اوحينا اليك ثم لا تجدوك به علينا وكيلا ⁴⁸ الرحمة من ربك (M161b) ان فضله كان عليك كبيرا ⁴⁹ و تمت كلمت ربك صدقا وعدلا لا مبدل لكلماته ⁵⁰ الحمد لله الذى هدينا لهذا وما كنا لنهتدى لولا ان هدينا الله

185

167-168. ve yüzleri ħara ola ve Deccāl leşkerinden ola ve ‘aver ola : -N

168. aĝ : aĝ M, A

171. benüm ümmetüm : -N

174. ħaħāyıkını : layıĝını M / eyleye : ide A

175. mecmū‘ : -A / rūšen ola : zāhir ola N

177. ṭālib-i esrār-ı ilāhī : ṭālib-i esrār N

179. -M : وسع كرسية السموات والارض

180. -M : وما يضلون

176-184. : -A

- ¹ el- Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ , II/262.
² el- Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ , II/262.
³ es-Suyutî, Abdurrahman b. Ebî Bekr, el-Hâvî li'l-Fetâvâ,II /412; el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/362; Aliyyu'l-Kârî, el-Esrâru'l-Merfûa, 351.
⁴ 22/ Hac : 47.
⁵ 4/ Nisâ : 174.
⁶ 7/ A'râf : 157.
⁷ el-Buhârî, K. İsti'zân, 1;el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/379 Müslîm, K. Birr, 115; İbn Hanbel, II/244,251,315,323,434.
⁸ İbn Arabî, el-Futûhât, I/283; IV/12.
⁹ el- Aclûnî; , Keşfu'l-Hafâ, II/ 262.
¹⁰ 4/ Nisâ : 150-151.
¹¹ el- Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/265.
¹² 48/ Fetih : 26.
¹³ el- Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ , I /190.
¹⁴ 24/ Nûr : 35.
¹⁵ 57/Hadîd:13.
¹⁶ 45/Câsiye : 29.
¹⁷ 5/ Mâ'ide :116.
¹⁸ el- Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ , II/262.
¹⁹ 48/ Fetih : 26.
²⁰ el- Aclûnî, , Keşfu'l-Hafâ, I /203.
²¹ 4/ Nisâ : 171.
²² 48/ Fetih : 26.
²³ el- Aclûnî, , Keşfu'l-Hafâ, I /203.
²⁴ 2 / Bakara : 246.
²⁵ 36 / Yâsîn : 14.
²⁶ 70 / Meâric : 4.
²⁷ et-Tebrîzî, Mişkâtü'l-Mesâbîh, 5745.
²⁸ 2 / Bakara : 31.
²⁹ el- Aclûnî, , Keşfu'l-Hafâ, I /203.
³⁰ 52 / Tûr : 1-2-3.
³¹ 52 / Tûr : 2-3.
³² 41/ Fussilet : 54.
³³ 41/ Fussilet : 54.
³⁴ 41/ Fussilet : 21.
³⁵ 17 / İsrâ : 44.
³⁶ 64/ Tekâbûn : 1.
³⁷ Müslim, Sahîh, Kitabu'z-Zekât, 54; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V/354.
³⁸ 7/A'râf:142.
³⁹ 36/Yâsîn: 12.
⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/222, III/145; Ebu Davud, Sünen, K. Sunne,1; et-Tirmizî, Sahîh, K. İmân,18, İbn Mâce, Sünen, K.Fiten,17.
⁴¹ 13/ Ra'd : 43.
⁴² 13/ Ra'd : 43.
⁴³ 13/ Ra'd : 43.
⁴⁴ 5/ Mâide : 54.
⁴⁵ 2/ Bakara : 255.
⁴⁶ 4/ Nisâ : 113.
⁴⁷ 17/İsrâ: 86.
⁴⁸ 6/En'âm: 115.
⁴⁹ 17/İsrâ: 87.
⁵⁰ 7/A'râf: 43.

7. SONUÇ

Hurûfliğin kurucusu olan Fazlullah-ı Hurûfi'nin Şirvan veya Hazar denizinin güney doğusundaki Esterâbâd şehrinde doğduğu söylenmektedir. Sûfi bir aileden geldiği, babasının ve dedesinin sûfi olduğu bilinen Fazlullah, Mevlânâ'yı rüyasında görür ve bir vahdet-i vücudçu olarak ortaya çıkar. Câvidân-nâme onun en önemli eseridir.

Kurucusu olduğu akımı öncelikle İsfahan'da yaymaya başlayan Fazlullah, ilk zamanlarda düş yorumuyla işe başlamış ve bu yönüyle şöhret kazanmıştır. Fazlullah, düş yoluyla hakikat bilgisine ulaştığını, bazı sırlara bu yolla vakıf olduğunu ileri sürmüştür. Bu anlayış bâtinî te'vil geleneğinin temel dayanağıdır. Hatta düş yorumu alanında o kadar ileri gitmiştir ki sahib-i te'vil lakabıyla anılmaya ve düş te'vili konusunda Hz. Yusuf ayarında görülmeye başlanmıştır.

Hurûfliğin filizlenmeye başladığı döneme damgasını vuran güç hiç şüphesiz Moğollar'dır. Bu imparatorluğun en önemli ismi Timur'dur. Timur'un medrese ve tarikatlara hoşgörülü yaklaşımından bir dönem Fazlullah da yararlanmış ve Hurûfliğin yayılmasını böyle bir atmosferde gerçekleştirmiştir.

Ferişteoğlu Abdülmecid İzmir Tire'de doğmuştur. Doğum tarihi konusunda herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Babası Kadı İzzüddin'dir. Kardeşi olan İbn Melek'in oğlu olduğu belirtilmekte ancak bunu doğrulayacak herhangi bir kayıt yoktur. Ferişteoğlu'nun ölüm yeri Tiredir. Ölüm tarihi konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Ancak tüm kaynaklara göre 1469'dan önce ölmüştür. En önemli eseri şüphesiz Işk-nâme'dir. Yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde bir çok yazma nüshası bulunmaktadır. Âhîret-nâme, Hidâyet-nâme, Hâb-nâme ve Lugat-i Kanûn-ı İlâhî onun diğer eserlerdir. Lugat-i Kanûn-ı İlâhî dışında kalan eserler üzerine herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Öncelikle vurgulanmalıdır ki , Hurûflik yalnız kelimelere verilen çeşitli anlamlarla yetinmemekte, daha da ileri giderek kelimeleri meydana getiren harflerin

de gizli anlamlar taşıdığını ileri sürmekte ve bu sûretle ayet ve hadisleri, harflerle ve harflerin sayısı ile izah etmektedir. Ne var ki , harf simgeçiliği ve sözün kutsallığı Hz. İbrahim'den bu yana çeşitli din ve düşüncelerde varlığını sürdürmektedir. Bunun yanında harflere kutsallık atfedip onlardan farklı anlamlar çıkarma şeklinde ortaya çıkmış bâtinî te'vil geleneklerinin ardılı olan Hurûflik, dini emirleri söz, harf / harflerle ve insan sûretiyle te'vil ederek bir yandan insanı tanrısallaştırırken diğer yandan da tanrıyı insanlaştırmıştır.

Hurûflik, Sünnî bölgelerde Sünnîliği, Şîî bölgelerde Şîîliği kabul eder görünmekle birlikte Şîî-Bâtinî karakterini her zaman muhafaza etmiştir. Hiçbir zaman müstakil varlık bulamaması, özellikle Mevlevî, Alevî-Bektaşî ve Melâmî tarikatlarına nüfuz etmesine neden olmuştur.

Hurûfliğin ne zaman ve nasıl doğduğu bilinmemekle birlikte gerçek anlamıyla M.Ö. IV. III. yüzyıllardan itibaren Ortadoğu'daki Helenistik-Gnostik karakterli dinlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Çok eskiden beri tabiatla varlığı kabul edilen gizli güçler, şekil ve harflerle ifade edilmeye çalışılmış, sonuçta tabiat bilimlerinden önce efsun, tılsım, sihir gibi yöntemlerle "Hurûf" ilmi adı altında ilimler ortaya çıkmıştır.

XIV ve XV. yüzyıllarda Hurûfliğin yayıldığı başlıca merkezler, Horasan, İsfahan, Tebriz ve Anadolu'dur. Hurûfî metinlerin ketebe kayıtlarından anlaşıldığına göre Hurûfliğin faaliyet merkezleri, Rumeli'de Deliorman, Arnavutluk, Filibe, Tatarpazarcığı, Varna; Mısır'da İskenderiye; Anadolu'da Akçahisar ve İstanbul'dur. Ayrıca devlet arşivlerindeki kayıtlardan anlaşıldığına göre XVI-XVIII. yüzyıllarda Anadolu'da Bitlis, Akçahisar, Eskişehir, ve Sivas yörelerinde Hurûfîler bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde Hurûfliğin, Çelebi Mehmet ve oğlu Sultan Murat zamanından başlayarak, Fatih Sultan Mehmet'in gençliği döneminde saraya kadar sızmıştır. Hurûfîler Herat, İsfahan ve Tebriz'de uyguladıkları yöntemlerle bir taraftan

yeniçeriler arasına sızmışlar diğer taraftan dönemin padişahlarını ele geçirmeye çalışmışlardır. Ancak bu girişimler başarılı olmamıştır.

Kısaca Hurûfilik, bir yandan İran dinlerinin kalıntılarından etkilenirken, Manihaizm, Budizm gibi ilahi olmayan dinlerin yanında, Hıristiyanlık, Yahudilik, Kabbalizm, Neoplatonizm, Hermetizm gibi inanç ve anlayışlara ait çeşitli düşünceleri, bâtinî bir anlayışla yorumlayarak ortaya çıkmış senkretik mistik bir anlayıştır. Hurûfilik bir din, mezhep veya tarikat değildir. Bir din değildir çünkü, mevcut dinlerin nasslarına veya onların bâtinî te'vil geleneklerine dayanır. Mezhepler daha çok şer'i hükümlerin, ibâdetlerin farklılık göstermesi yönüyle ortaya çıkarlar. Hurûfilik, ibâdetlerin yapılış biçiminden çok, sayılarıyla ilgilenir. Mezhepler arasında farzların sayısı ile ilgili herhangi bir ayrılık bulunmamaktadır.

Çeşitli yollara başvurarak geleceği keşfetme merakı İslam öncesi toplumlara kadar uzanır. Asurlular, Bâbilliler, Mısırlılar ve daha sonra Yahudilerle Hıristiyanlar arasında yaşayan kahinler, müneccimler ve kimi mistiklerin kainatın sonu, devletlerin akıbeti hakkında bilgi verdikleri bilinmektedir. Örneğin, Pisagor varlıklarla sayılar ve geometrik şekiller arasında ilinti kurar. Tevrat Philo tarafından bâtinî manada yorumlanır. Aziz Augustinus gibi kilise babalarının yazılarında da cifr örneklerine rastlanır. Hurûfililerin gelecekte haber vermek gibi bir amaçları bulunmamaktadır. Zaman kavramı ortadan kalkmıştır.

Hurûfilik özellikle İsmâilî-bâtinî te'vil geleneğinden çok etkilenmiştir. Bâtinî geleneğin Sünnî tasavvuf erbabında da görüldüğü bilinmektedir. Te'vil geleneği Hurûfilikte, diğer tüm tasavvufî bâtinî anlayışlardan daha çok yer tutar. Çünkü te'vil tenzilden daha üstündür. Fazlullah sahib-i te'vidir. Bu yönüyle sahib-i tenzil olan Hz. Muhammed'den daha üstündür.

Hurûfî te'vil geleneği, kaynağını âyet ve hadislerden alır. Kur'an'ın yedi batını olduğu ve Miraç gecesi Hz. Muhammed'in "Rabbimi oğlan suretinde gördüm" anlamındaki nassları en önemli kaynaklardır. Hurûfilere de kaynaklık eden söz

konusu nasslar aslında tüm İslam tasavvufçuları tarafından kullanılmıştır. Kaynaklar aynı olmasına rağmen Sünnî ve Şîî tasavvufçulara oranla Hurûfîlerin batınî te'vil geleneği açısından en uç noktada oldukları söylenebilir.

Âdem ve Havva, bazen ilk yaratılmış insanlar, kimi zaman da genel olarak insan oğlu anlamında kullanılır. Fazlullah-ı Hurûfî ilk ve son âdemdir. İnsanın tanrılaştırıldığı, tanrının ise insanlaştırıldığı görülür. Tanrı insanı kendi suretinde yaratmıştır. İnsanın vechinde Tanrı'nın bütün sözleri yazılıdır. Dolayısıyla insan vechi kutsaldır. Bu kutsiyeti, vechin Ka'be topraklarından yaratılmış olması tamamlar. İnsanlar Ka'be'ye yöneldiklerinde aslında kendilerine yönelmektedirler. İnsanın derisi, kemiği, dişi, damarı, yirmi sekiz veya otuz ikidir. Yirmi sekiz Kur'an'ın yazıldığı dile, otuz iki ise Câvidân-nâme'nin diline tekabül eder. Fazlullah âdemdir. Âdem'in dili Farsçadır.

Kur'an, zâhirde mürekkebe ve kağıttan ibarettir. Bâtınî anlamda ise Kur'an insan vücudunda yazılıdır. Kur'an temelde sözdür. Kelâm-ı sâmittir. Onu seslendiren insandır. İnsan Kur'an'ı kendi vücudunda gördüğü, okuduğu zaman onun hakikatine ulaşmış olacaktır.

Fâtiha Kur'an'ın ilk suresidir. Yedi ayet ve yirmi bir harften oluşur. Hurûfî te'vile göre onun yedi ayetten ve yirmi bir harften oluşması Havva'ya delalet eder. Havva vechinde erkeklerde bulunan yedi hat bulunmamaktadır. Fâtiha'ya ümmü'l-kitab denilmesinin nedeni budur.

Bütün yaratılmışlar sözden ibarettir. Tanrı bütün canlı ve cansızları "ol" emriyle yaratmıştır. Bâtınî bütün sırlar sözde gizlidir. Aslında çevremizde eşya olarak gördüğümüz nesnelere sesten ibarettir. Sesler harflere dönüşür. Harflerin kutsiyeti seslerin şekilleri olmasından kaynaklanır. İnsan bütün yaratılmışlardan üstündür. Çünkü Tanrı sadece insana, kendine ait bir ilmi; esma ilmini öğretmiştir. Bu yönüyle insan, meleklerden ve Şeytandan da üstündür.

Kur'an'ın yirmi dokuz suresinin önünde yer alan Hurûf-ı Mukattaa'nın Fazlullah-ı Hurûfî'ye gelinceye kadar sırrı çözülememiştir. Söz konusu harfler gayr-ı mükerrer on dört harften oluşmaktadır. On dört harf insan suretinde yazılıdır.

Müridlerine göre Fazlullah-ı Hurûfî yeryüzünde tüm toplumların beklediği Mehdî, Mesîh ve İsa'dır. Bütün toplumlar beklemelerine rağmen o, Hz. Muhammed soyundan Müslümanlara gelmiştir. Amacı Mehdî'de olduğu gibi, bütün milletleri bir din, bir mezhep, bir dilde birleştirmektir. Onun zuhuru ile zaman durmuştur. Fazlullah ilk ve son âdemdir.

Kur'an'da yirmi sekiz peygamber ismi geçmektedir. Hz. Muhammed'in yirmi sekiz harfle konuşmasının ve Kur'an'ın yirmi sekiz harften oluşmasının nedeni budur. Fazlullah Adem'in dili olan otuz iki harfle konuşmaktadır ve Câvidân-nâme'yi otuz iki harfle yazmıştır. Daha önce gelmiş tüm peygamberler ve enbiya, Fazlullah'ın müjdecisidir. Asli görevleri büyük kurtarıcıyı haber vermek olan peygamberlerin dönemi sona ermiş, uluhiyyet dönemi başlamıştır.

Miraç gecesi Hz. Peygamber'e farz olunan namazların asıl amacı yirmi sekiz ve otuz iki hattı bulmaktır. Farz namazların toplamı yirmi sekiz ve otuz ikidir. Bunlar vech-i âdemde yazılıdır. Hurûfî te'vile göre bütün ibadetlerin amacı insan suretini kutsamak, insan vechinde yazılı olan yirmi sekiz ve otuz iki hattı bulmaktır. Bu sırlara ulaşanlar ümmet-i vasat, diğerleri ise Şeytan askeridir. Ka'be, insan vechinin yaratıldığı topraklara sahip olması yönüyle ön plana çıkar. Yeryüzündeki çeşitli insanlar günün her saati, her dakikası yüzlerini Ka'be'ye teveccüh ederler. Ancak gerçekte kendi vechlerine secde etmektedirler.

Fazlullah-ı Hurûfî'nin Câvidân-nâme'sinin en önemli Türkçe çevirisi kuşkusuz Ferišteoğlu'nun Işk-nâmesidir. Işk-nâme'nin çok okunan bir eser olduğu bir çok yazma nüshası bulunmasından anlaşılmaktadır. Alevî-Bektaşî çevrelerde yaygınlaşan ve derviş meşrep kişilerce istinsah edilen eserin müellif nüshasına ulaşamamıştır. Dört nüshadan hareketle karşılaştırmalı nüshası hazırlanan eserin, Eski Anadolu Türkçesinin dil ve gramer özelliklerini yansıttığı söylenebilir. Eserin

dervif meŖrep kiŖilerce istinsah edilmesi, bir çok nŖshada istinsah tarihinin bulunmaması, halk için yazılmıŖ gŖrŖntŖsŖ vermektedir.

8. KAYNAKLAR

- ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Müzilü'l-Elbâsi*, Beyrut, 1351.
 AKSU, Hüsamettin , “Câvidân-nâme”, *DİA* , VII, 178.
, “Ali el-A'lâ”, *DİA* , XVIII. 408-412
, “ Firişteoğlu Abdülmecid”, *DİA* , XIII , 134-135.
, “Fazlullâh-ı Hurûfî”, *DİA* , XII, 277-279.
- ALPARSLAN, Ali , *Câvidân-nâme'nin Nesimî'ye Tesiri*, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), İstanbul 1967
- ATA, Aysu , “İlk Türkçe Kur'an Tercümesi” Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu, Mustafa Canpolat Armağanı, Yayımlayanlar, Aysu Ata, Mehmet Ölmez, Ankara 2003, 41-55.
- ATALAY, Besim, *Bektaşîlik ve Edebiyatı*, 2. Baskı, İstanbul 1991.
- ATEŞ, Ahmet , “Bâtiniye” , *İA*, İstanbul , 1993, II. 339.
- BAKTIR, Mustafa , “İbn Melek” , *DİA* , XX , 175-176.
- BİRDOĞAN, Nejat , *Alevi Kaynakları-1*, İstanbul, 1996
- BIRGE, J. Kingsly , *Bektaşîlik Tarihi*, çev. Reha Çamuroğlu, İstanbul 1991
- BOLAY, Süleyman Hayri, “Âdem”, *DİA*, I, 358.
- BOZHÜYÜK, Mehmet Emin , “Hurûf”, *DİA*, XVIII, 398
- BUHÂRÎ, ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-Sahîh*, Beyrut ty.
- CENGİL, Arzu , *Kabballah Yahudi Gizemi*, İstanbul 2004.
- CORBİN, Henry , *İslam Felsefesi Tarihi*, Çev. Hüseyin Hatemi, İstanbul 1994
- ÇELEBİOĞLU, Amil , *Türk Edebiyatında Mesnevî, (XV. yy. Kadar)* , İstanbul, 1999.
- DEDEBABA, Bedri Noyan , *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevîlik*, C II, Ankara, 1999.
- DUMAN, M. Zeki, ALTUNDAĞ, Mustafa , “Hurûf-ı Mukattaa”, *DİA* , XVIII, 401-408.
- EMİR GIYASÜDDİN MUHAMMED B. HÜSEYİN B. MAHAMMEDÜ'L-ESTERÂBÂDÎ, *İstivâ-nâme*, Millet Ktp., Ali Emirî, Farsça Ksm. no. 269 y. 1a
- ERDEM, Mustafa , *Hazret-i Âdem (İlk İnsan)*, Ankara, 1994
- FAZLUR RAHMAN, *İslâm*, Çev. Mehmet Dağ, Mehmet Aydın, İstanbul, 1992
- FERİŞTEOĞLU ABDÜLMECİD , *Ahîret-nâme*, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Şer'îye No: 1364 1-27 yp.

-, *Hâb-nâme*, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 1321/2 yp
-, *Hidâyet-nâme*, Millet Ktp. Ali Emiri Şer'îye No:1350 1-27 yp.
- GOLDZİHER, Ignaz , *İslâm'da Fıkıh ve Akaid*, Çev. İlhan Başgöz, Ankara 2004
- GÖLCÜK, Şerafeddin , “Beyân b. Semân” *DİA*, VI, 29.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki , *100 Soruda Tasavvuf*, İstanbul, 1985.
-, “Fadlallah-ı Hurûfî'nin Wasiyyat-nâmesi veya Wâsâyâ'sı”, *Şarkiyat Mecmuası*, II, İstanbul 1957, 53-62.
-, “Bektaşilik-Hurûflik ve Fadl Allah'ın Öldürülmesine Düşülen Üç Tarih” *Şarkiyat Mecmuası* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1964, 15-22
-, “Fadl Allah” EI., II, 733-734.
-, *Hurûflik Metinleri Kataloğu*, Ankara, 1989,
-, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, İstanbul, 1997.
-, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, 2. Baskı, İstanbul 1983.
- GÜLLÜCE, Hüseyin , *Kur'ân Tefsiri Açısından Mesnevî*, İstanbul, 1999
- HALİL, Seyyid Ahmed , *Neş'etu't-Tefsîr fi'l-Kutubi'l-Mukaddese ve'l-Kur'ân*, İskenderiye, 1954
- HARMAN, Ömer Faruk , “Havvâ”, *DİA*, XVI, 542-543.
- HOCA İSHAK EFENDİ, *Kâşifü'l-esrâr ve Dâfiu'l-eşrâr*, İstanbul 1291
- HODGSON, M.G.S., “Bâtiniyya” *The Encyclopaedia of Islam*, Leiden, 1983, I
- HUART, Cl., “Fazlullah” Md. *İA MEB*. IV, .535-536
- İŞİK, Emin, “Fâtiha Sûresi”, *DİA*, XII, 252-253.
- İLHAN, Avni , “Bâtiniyye”, *DİA*, V, 190-191.
- KARTAL, Ahmet , “Sa'dî-i Şîrâzî'nin Bostân İsimli Eserinin Türkçe Tercüme ve Şerhleri”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, V, İstanbul 2001, 99-120.
- KÂTİB ÇELEBİ, *Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütubi ve'l Fünûn*, Beyrut 1982.
- KILIÇ, Sadık , *İslâm'da Sembolik Dil*, İstanbul, 1995.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat , *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 3. Baskı, Ankara 1976.
- KUTLUAY, Yaşar , *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, Ankara, 1965
- KUTSAL KİTAP, (Eski ve Yeni Antlaşma), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2003.
- LEVEND, Agah Sırrı , *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, 1988.

- MACİT, Muhsin, *Karakoyunlu Hükümdarı Cihânsâh ve Türkçe Şiirleri*, Ankara 2002.
- MECDÎ MEHMET EFENDİ, *Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri* (Neşre Haz. Abdükadir Özcan), İstanbul 1989.
- MELİKOFF, İrene, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, (Çev. Turan Alptekin), İstanbul 1998.
-, *Uyur İdik Uyardılar*, (Çev. Turan Alptekin) , İstanbul, 1994
- MERİÇ, Rıfık Melûl , *Hurûflük*, (Yayınlanmamış Lisans Tezi) İstanbul Üniv. Edb. Fakültesi, İstanbul 1936.
- MUHTAR, Cemal , *İki Kur'an Sözlüğü Luğat-ı Ferišteoğlu ve Luğat-ı Kânûn-ı İlâhî*, İstanbul 1993.
- MÜSLİM, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-Sahih*, Beyrut, 1955.
- OCAK, Ahmet Yaşar , *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler, (15-17. Yüzyıllar)*, İstanbul 1998.
-, "Bektaşılık" *DİA*, V, 373-379.
- ÖZ, Mustafa , "Gâliyye", *DİA*, XIII, 333.
- ÖZ, Mustafa , Mustafa Muhammed eş-Şek'a, "İsmâilîyye" , *DİA*, XXIII, 128-133.
- ÖZTÜRK, Mustafa , *Kur'an ve Aşırı Yorum: Tefsirde Bâtınlık ve Bâtını Te'vil Geleneği*, Ankara, 2003.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1971
- Schimmel, ANNEMARİE, *İslamın Mistik Boyutları*, İstanbul 2001
- TANRIKULU, Raşit, *Cavidanneme i Sagır*, Ankara, t.y.
- TOHUMCU, Nimet, *Misâli'nin Kitâb-ı Manzûme-i Feyznâme-i İlâhî Mesnevîsi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Erzurum 2002.
- TOPALOĞLU, Bekir , "Bâtın" *DİA*, V, 187.
- TÖKEL, Dursun Ali , *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi*, Ankara 2000
- TUCKER ,William F., "Âsiler ve Gnostikler: elMuğîre İbn Saîd ve Muğîriyye", çev. E. Ruhi Fığlalı, *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, V, 1982, 203-216.
- ULUDAĞ, Süleyman , "Bâtın İlmi" , *DİA*, V, 188-189.
- , *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2002.

- ÜLKEN, H. Ziya , *İslâm felsefesi: Kaynakları-Tesirleri*, Ankara, t.y.
- ÜNVER, Mustafa , *Hurûfilik ve Kuran Nesimî Örneği*, Ankara, 2003
- VAN, C. , “Keysâniye” *İA*, VI, 664-65.
- WENSİNCK, A.J., *Concordance et Indices de la Tradition Müsülmane*, İstanbul, 1986.
- YAKIT, İsmail , *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, İstanbul 1992.
- YİĞİT, Mehmet , “Hurûfilik ve Fazlullah Hurûfi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Van, 1990, S. 1 , 73-88.
-, *Refi’î’nin Beşâret-nâmesi*, Dil Bilgisi- Karşılaştırmalı Metin- Sözlük, (Basılmamış Doktora Tezi) Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Van 1986
- YÖRÜKAN, Y. Ziya , *Anadolu Alevileri ve Tahtacılar*, nşr. Turhan Yörükan, Ankara 1998, 466.
- YURDAGÜR, Metin , “Cefr”, *DİA*, C.VII, 215-218.

9. ÖZET

Fars edebiyatında ortaya konulan bazı eserlerin Türkçe tercüme şerhlerinin yapıldığı bilinmektedir. *Hâfiz Divanı*; Feridüddin Attâr'ın *Mantıku't-Tayr*'ı Şebüsterî'nin Gülşen-i Râzî bunların en başta gelenleridir. Fars edebiyatının Türk edebiyatı üzerindeki etkisinin yaygınlaşmasında ve süreklilik kazanmasında bu tercüme ve şerhlerin önemli bir yeri vardır.

Hurûfliğin kurucusu olan Fazlullah-ı Hurûfî'nin Şirvan veya Hazar denizinin güney doğusundaki Esterâbâd şehrinde doğduğu söylenmektedir. Sûfî bir aileden geldiği, babasının ve dedesinin sûfî olduğu bilinen Fazlullah, Mevlânâ'yı rüyasında görür ve bir vahdet-i vücutçu olarak ortaya çıkar. Câvidân-nâme onun en önemli eseridir.

Ferişteoğlu Abdülmecid İzmir Tire'de doğmuştur. Doğum tarihi konusunda herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Babası Kadı İzzüddin'dir. Kardeşi olan İbn Melek'in oğlu olduğu belirtilmekte ancak bunu doğrulayacak herhangi bir kayıt yoktur. Ferişteoğlu'nun ölüm yeri Tiredir. Ölüm tarihi konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Ancak tüm kaynaklara göre 1469'dan önce ölmüştür. En önemli eseri şüphesiz Işk-nâme'dir. Yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde bir çok yazma nüshası bulunmaktadır. Âhîret-nâme, Hidâyet-nâme, Hâb-nâme ve Lugat-i Kanûn-ı İlâhî onun diğer eserlerdir. Lugat-i Kanûn-ı İlâhî dışında kalan eserler üzerine herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Hurûflik, bir yandan İran dinlerinin kalıntılarından etkilenirken, Manihaizm, Budizm gibi ilahi olmayan dinlerin yanında, Hıristiyanlık, Yahudilik, Kabbalizm, Neoplatonizm, Hermetizm gibi inanç ve anlayışlara ait çeşitli düşünceleri, bâtinî bir anlayışla yorumlayarak ortaya çıkmış senkretik mistik bir anlayıştır. Hurûflik bir din, mezhep veya tarikat değildir. Bir din değildir çünkü, mevcut dinlerin nasslarına veya onların bâtinî te'vil geleneklerine dayanır. Mezhepler daha çok şer'i hükümlerin, ibâdetlerin farklılık göstermesi yönüyle ortaya çıkarlar. Hurûflik, ibâdetlerin yapılış biçiminden çok, sayılarıyla ilgilenir. Mezhepler arasında farzların sayısı ile ilgili herhangi bir ayrılık bulunmamaktadır. Hurûfiler, Âdem ve Havva'dan başlayarak, birçok dini ibadeti kendilerince te'vil ederler.

Fazlullah-ı Hurûfî'nin Câvidân-nâme'sinin en önemli Türkçe çevirisi kuşkusuz Ferişteoğlu'nun Işk-nâmesidir. Işk-nâme'nin çok okunan bir eser olduğu bir çok yazma nüshası bulunmasından anlaşılmaktadır. Alevî-Bektaşî çevrelerde yaygınlaşan ve derviş meşrep kişilerce istinsah edilen eserin müellif nüshasına ulaşılammıştır. Dört nüshadan hareketle karşılaştırmalı nüshası hazırlanan eserin, Eski Anadolu Türkçesinin dil ve gramer özelliklerini yansıttığı söylenebilir. Eserin derviş meşrep kişilerce istinsah edilmesi, bir çok nüshada istinsah tarihinin bulunmaması, halk için yazılmış görüntüsü vermektedir.

10. ABSTRACT

It has been known that some works of Persian literature have been translated into Turkish and they have Turkish explanations. The leading examples of these are Hafız Divans, Mantıku't-Tayr of Feridüddin Atar, Gülşen-i Raz of Şebüsteri. There have been important impact of these translations and explanations about Persian literature over Turkish literature, its spreading and maintaining.

It is reported that founder of, Hurufics, Fadlullah-ı Hurufi was born in Şirvan or Esterabad, near south-east of Hazar Sea. He came from a sufis family Fadlullah, whose father and Grand-father were also sufis, dream Mevlana, who is an important of mystic world, and he became one of the pantheists. Cavidan-name is the most important work of Fadlullah.

Ferişteoğlu Abdülmecid was born in Tire, İzmir. There is no information about his birth year. His father is Kadı İzzüddin. He died in Tire, as well. There are some different account about his death year, but it is known that he died before 1469. Işk-name is the most important work of Ferişteoğlu. There have been a lot of manuscript of this work in Turkey and foreign libraries. His other works are Ahiret-name, Hidayet-name, Hab-name and Lugat-i Kanun-ı İlahi. There is not any research on his works but Lugat-i Kanun-ı İlahi, Hurufism was affected by old iron religions.

At the same time it was affected by the religions, such as Manihaim, Budism, Christianity, Jewish, Cabalism, Neo-platonism, Hermetism. This sufi path interpreted the understandings of those religious ideas. So, it is mystic sentretic understanding. Hurufism is not a religion, denomination or tariqa. It is not a religion; because it has the same rules with the celestial religions. Since denominations were appeared according to the differences, it is not a denomination. Hurufism has not dealt with worships, on the eontrar it has dealt with the figures of those worships. They have been interpreting many worships up to them since Adem and Eva.

Işk-name of Ferişteoğlu is the most important Turkis translation of Cavidan-name of Fadlullah. There have been many manuscripts of this work. So, it has been understood that it was a common-read work. We haven't reached the authour's copy. But, we have used four different copies. And we have seen that it has reflected the examples of old Anatolia Turkish. It has been understood that it was written fort he public since there were not writing date.